บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ศึกษาวิเคราะห์บทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (คาถาพาหุง)

An Analytical Study of the Buddha 's Chanting Stanzas on the Eight Auspicious Victories

นางณัฏฐรัตน์ ผาทา

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๔๕

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

An Analytical Study of the Buddha 's Chanting Stanzas on the Eight Auspicious Victories

Mrs. Nattharat Phatha

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of

Requirement for The Degree of

Master of Arts

(Buddhist Studies)

Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Bangkok ,Thailand

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ศึกษาวิเคราะห์บทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (คาถาพาหุง)

นางณัฏฐรัตน์ ผาทา

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา พระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๔๕

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

……..

(พระศรีสิทธิมุนี)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์……..……..ประธานกรรมการ

(พระเมธีรัตนดิลก)

…….……กรรมการ

(พระสุธีธรรมานุวัตร)

…….……...กรรมการ

(ผศ. ร.ท. ดร. บรรจบ บรรณรุจิ)

…….……กรรมการ

(นายสนิท ศรีสำแดง)

…….....……กรรมการ

(นายรังษี สุทนต์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	พระสุธีธรรมานุวัตร	ประธานกรรมการ
	นายสนิท ศรีสำแดง	กรรมการ
	นายรังษี สุทนต์	กรรมการ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์ : การศึกษาวิเคราะห์บทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (คาถาพาหุง)
ผู้วิจัย : นางณัฏฐรัตน์ ผาทา
ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชา พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
: พระสุธีธรรมานุวัตร ป.ธ. ๙, MA., Ph.D.
: นายสนิท ศรีสำแดง ป.ธ.๙, พธ.บ., น.บ.(ธรรมศาสตร์) M.A.
: นายรังษี สุทนต์ ป.ธ. ๙, พธ.ม.
วันสำเร็จการศึกษา : ๙ พฤษภาคม ๒๕๕๐

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาการศึกษาวิเคราะห์บทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาในเชิงการแสวงหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเนื้อหาของบทสวดมนต์บทนี้พร้อมกับประเด็นในด้านหลักธรรมที่ปรากฏในแต่ละบท รวมถึงประเด็นด้านอิทธิพลของบทสวดมนต์ที่มีต่อสังคมไทยในด้านต่าง ๆ ผลการวิจัยพบว่า

บทสวดมนต์นี้ผู้แต่งต้องการที่จะนำเสนอกรอบแนวคิดเรื่องการเอาชนะอุปสรรคของพระพุทธองค์ซึ่งมีทั้งหมด ๘ ครั้ง นับตั้งแต่การผจญมารก่อนการตรัสรู้ไปจนถึงการเสด็จไปพรหมโลกเพื่อสั่งสอนพกาพรหม เป็นต้น ดังนั้น ความหมายของบทสวดมนต์แม้ว่าจะมีผู้ตั้งชื่อไว้แตกต่างกันแต่ก็มีความหมายอยู่เพียงความหมายเดียวคือบทสวดมนต์ที่ว่าด้วยชัยชนะของพระพุทธองค์

บทสวดมนต์นี้มีประวัติความเป็นมาที่ยังไม่อาจจะหาข้อสรุปได้แม้ว่าจะมีผู้ยืนยันประสบการณ์ทางจิตอันเกี่ยวเนื่องด้วยบทสวดมนต์นี้ก็ตาม แต่ข้อยืนยันดังกล่าวมักจะถูกคัดค้านจากฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับแหล่งที่มาของความรู้ดังกล่าว ดังนั้น ประวัติความเป็นมาของบทสวดมนต์นี้จึงแบ่งได้เป็น ๒ แนวทางคือ (๑) เห็นว่าแต่งขึ้นที่ลังกาโดยพระพุทธโฆสาจารย์ (๒) เห็นว่าแต่งขึ้นที่ประเทศไทย โดยมีความเห็นที่แตกแยกออกไปอีกเป็น ๒ แนวคิดคือเห็นว่าแต่งขึ้นในสมัยล้านนาและเห็นว่าแต่งขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น

บทสวดนี้แต่ละคาถาล้วนมีหลักธรรมที่สำคัญปรากฏอยู่ เช่น หลักขันติธรรม หลักอธิษฐานธรรมคือการตั้งสัจจอธิษฐานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่บรรลุได้ยาก นอกจากนั้นก็ยังมีหลักธรรมที่สำคัญก็คือหลักแห่งความเมตตาที่ท่านมุ่งสอนให้ผู้สวดมนต์รู้จักการแผ่เมตตาเป็นเบื้องต้นก่อนที่จะต่อสู้กับอุปสรรค ต่างๆ ในชีวิตโดยหลักธรรมที่ปรากฏในทุกคาถานั้นมีนัยของวิธีการที่จะเอาชนะอุปสรรครวมอยู่ด้วย

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทสวดมนต์นี้มีอิทธิพลต่อสังคมไทยในหลาย ๆ ด้านคือ

(๑) ด้านความเชื่อ ซึ่งแบ่งความเชื่อออกเป็น ๒ ส่วนคือ ส่วนที่หนึ่งเชื่อว่าสวดมนต์บทนี้แล้วจะสามารถบรรเทาหรือแก้ไขปัญหาในชีวิตได้ตามนัยของความหมายของบทสวดมนต์นี้ ส่วนที่สองเชื่อว่าการรสวดมนต์บทนี้ทำให้สามารถรักษาพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ตลอดไป

(๒) อิทธิพลในด้านการศึกษา ได้แก่ การนำเอาบทสวดมนต์นี้ไปเป็นกรอบในการอบรมผู้เรียนให้เป็นผู้มีจิตใจที่ฮึกเหิมใคร่ที่จะเอาชนะอุปสรรค

(๓) อิทธิพลในด้านศิลปกรรมและจิตรกรรม สังคมได้นำเอาเรื่องราวที่ปรากฏในคาถาแต่ละเรื่องไปสร้างงานเชิงศิลปกรรมและจิตรกรรมได้อย่างหลากหลาย

(๔) อิทธิพลด้านการเมือง สังคมไทยได้นำเอาบทสวดมนต์นี้ไปใช้ในการสร้างขวัญและกำลังใจในการป้องกันผู้รุกรานในยามที่บ้านเมืองอยู่ในภาวะวิกฤต

(๕) อิทธิพลในด้านวรรคดี สังคมไทยได้นำเอาบทสวดมนต์บทนี้ไปอธิบายเพื่อเป็นการให้การอบรมสั่งสอนทั้งในส่วนของผลงานเชิงร้อยแก้วและผลงานเชิงร้อยกรอง

(๖) อิทธิพลในด้านพิธีกรรมของคณะสงฆ์ คณะสงฆ์ได้นำเอาบทสวดมนต์นี้ไปเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมได้อย่างกลมกลืนทั้งในส่วนของพิธีกรรมทั่วไปและพิธีกรรมของรัฐ

ในอนาคตควรมีการวางท่าทีในการศึกษาบทสวดมนต์อย่างถูกต้องมากขึ้นโดยไม่เพียงแค่มุ่งหวังประโยชน์เพียงการสวดมนต์ท่องบ่นเท่านั้น แต่ควรที่จะนำเอาบทสวดมนต์นี้มาประกอบเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการศึกษาของชาติเพื่อให้ประชาชนในรุ่นต่อมาจะได้ศึกษาบทสวดมนต์นี้อย่างละเอียด

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Thesis Title : An Analytical Study of the Buddha 's Chanting Stanzas on the Eight Auspicious Victories

Researcher : Mrs.Nattharat Phatha

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee : Phra Suthithamanuwat Pali IX, M.A., Ph.D.

: Mr.Sanit Srisamdang Pali IX, B.A. (Laws) M.A. (Ed.)

: Mr.Rangsri Suthon Pali IX, M.A.

Date of Graduated : 9 May 2007

ABSTRACT

This thesis aims at studying the Buddha 's Chanting Stanzas on the Eight Auspicious Victories in order to examine their matters, their contexts and their influence to Thai societies in many ways as well as the principles of Buddhist teaching applied to each chapter of these chanting stanzas. After the study, following matters of fact are found:

The Stanzas author aimed to explain the conceptions of the Buddha's Chanting Stanzas on the Eight Auspicious Victories over the obstacles – from pre-Enlightenment till the Lord Buddha's visit to Brahma World in order to educate Baka Brahma etc. The meanings of these Stanzas though it may be named in different ways, are stanzas to praise the Lord Buddha's victories.

The origin of these stanzas is still unclear, because a personal "Mental Experience" that supports its origin is highly controversial among the opponents. However, its origin can be theorized into 2 aspects: (1) It was composed by Venereble Buddhakhosa, an Indian monk living in Sri lanka (2) It was composed in Thailand which can be divided into 2 ways: it was composed in either Lanna period or in early period of Ayuthaya.

The significant teachings found in this chanting stanzas concern the principle of perseverance, and the Principle of Mercy, instructing the prayers to pray them before facing obstacles. It can be said that the teaching in each chapter of this text implies the way to overcome difficulties.

The Buddha 's Chanting Stanzas on the Eight Auspicious Victories influence the Thai societies in many ways, namely

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(1) Believing: which can be divided into 2 aspects first, some people believe that these stanzas can relieve or correct problems according to the literal meaning of these stanzas, while other people pray these chanting stanzas in order to maintain Buddhism eternally

(2) These chanting stanzas are used as the guidelines for students to encourage them to make their great effort in overcoming obstacles

(3) These stanzas are widely influential to Thai arts and painting in various ways

(4) In time of crisis, these stanzas are used to raise public morality and spirit to fight against the enemies

(5) These stanzas are explained or found in several Thai proses and verses

(6) These stanzas are used by Thai monks as parts of their rituals, both in the general ceremonies and the state ceremonies harmoniously

The relevant guidelines for more accurate and correct study of these stanzas should be developed in the future. This will be beneficial not only for praying purpose but also for applying them to the national educational curricular. The last benefit of these stanzas will allow Thai people of the next generation to learn them more elaborately.

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดีก็เพราะความช่วยเหลือของบุคคลหลายฝ่ายซึ่งผู้วิจัยจะขอระบุนามเพื่อเป็นการแสดงความขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ คือพระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริญาโณ ป.ธ.๙) อาจารย์สนิท ศรีสำแดง และ อาจารย์รังษี สุทนต์ อาจารย์ที่ปรึกษาที่ช่วยเหลือให้คำแนะนำและตรวจแก้วิทยานิพนธ์ด้วยความเมตตาเป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณพระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม) เจ้าคณะจังหวัดสิงห์บุรี เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ที่เคารพยิ่งของผู้วิจัยที่ได้เมตตาช่วยเหลือตลอดมาทั้งเมื่อคราวที่มีทุกข์ก็ได้อาศัยคำสอนและแนวทางการปฏิบัติธรรมตามหลักสติปัฏฐานสี่ของพระเดชพระคุณหลวงพ่อนั้นในการแก้ไขปัญหา แม้กระทั่งกรอบแนวคิดในการทำวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยก็ได้อาศัยเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติและความเป็นมาของบทสวดมนต์พาหุงมหากาของพระเดชพระคุณหลวงพ่อนั้นเป็นแรงจูงใจหรือกระตุ้นให้ผู้วิจัยได้ประเด็นในการศึกษาทั้งนี้ก็เพื่อที่จะศึกษาผลการรับรองในเชิงวิชาการที่เกี่ยวข้องกับบทสวดมนต์อันมีคุณค่ายิ่งบทนี้ ซึ่งผู้วิจัยคิดเสมอว่าการทำงานครั้งนี้คงจะเป็นการตอบแทนพระคุณของพระเดชพระคุณหลวงพ่อได้อีกทางหนึ่ง

ขอกราบขอบพระคุณพระราชปริยัติ (สฤษดิ์ สิริธโร ป.ธ.๙, กศ.ม., พธ.ด.) เจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์ พระอาจารย์ผู้ที่ให้ข้อคิดแก่ผู้วิจัยในการทำงานด้านพระพุทธศาสนามาโดยตลอด ขอกราบขอบพระคุณพระโสภณวิหารการ (สีนวน สุวีโร พ.ม., กศ.ม.) เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย พระครูสุกิจธรรมสุนทร(อาจารย์จันดี โคตปิโน) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดใหม่ทองเสนกรุงเทพฯ ที่เมตตาผู้วิจัยในทุกๆเรื่องทั้งในด้านการวิจัยและข้อคิดในการดำเนินชีวิตที่ดี

ขอขอบคุณ ดร. อธิเทพ ผาทา สามีคู่ชีวิตที่คอยให้กำลังใจรวมถึงคอยให้คำแนะนำในการทำวิจัยมาตั้งแต่ต้น หากแม้นไม่มีกัลยาณมิตรที่ใกล้ชิดเช่นนี้ผู้วิจัยจักไม่อาจทำงานด้านวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนาให้สำเร็จลงได้ ขอขอบคุณพี่ตุ๊ก (สุขุมาลย์ เตียพิริยะกิจ) เป็นอย่างสูงที่คอยให้กำลังใจมาด้วยดีเสมอ ขอขอบคุณพี่จุ๊บ (วนิดา ฉายาสูตะบุตร) ที่เอื้อเฟื้อที่พักขณะกำลังศึกษาที่ผู้วิจัยไม่อาจจะลืมได้ ขอขอบคุณสมาชิกครอบครัวตรุโณภาสทุกคนที่คอยเป็นห่วงอยู่เสมอ ขอขอบคุณพี่หนึ่ง (นันทพล โรจนโกศล) และ อาจารย์เสนาะ เทียนทอง ที่ช่วยหาข้อมูลที่จำเป็นสำหรับการทำวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบคุณเพื่อน ๆ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (คฤหัสถ์) รุ่น ๕ ทุก ๆ คนที่เอื้อเฟื้อและคอยไถ่ถามทุกข์สุขด้วยดีเสมอมา

ขอขอบคุณพี่ปิ่น (พนิฏนาฏ พันธ์จันทร์) พี่หน่อย (อนงค์ สวรรค์วัฒนกุล) เจ้าหน้าที่ห้องสมุดเฉพาะสำนักราชเลขาธิการ ในพระบรมหาราชวังเป็นอย่างสูงที่คอยเอื้อเฟื้อในการหาข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการทำวิจัย ขออุทิศกุศลอันเกิดจากการทำงานในครั้งแด่ คุณพ่อเป็งหงี คุณแม่เยือง

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ไมหว่า แซ่ตั้ง บุพการีผู้ล่วงลับที่คอยให้การอบรมสั่งสอนลูกให้เป็นคนดี อดทน ต่อสู้มาจนถึงทุกวันนี้

ท้ายสุดนี้ ข้าพเจ้าขอเอาคุณความดีที่เกิดจากผลงานวิจัยฉบับนี้บูชาพระพุทธปฏิมากรพระแก้วมรกต วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง และหลวงพ่อพระใส วัดโพธิ์ชัย(พระอารามหลวง)จังหวัดหนองคาย ขอบารมีของหลวงพ่อพระแก้วมรกต และหลวงพ่อพระใสจงปกช่วยปักรักษาคุ้มครองให้บิดามารดาและผู้มีพระคุณทุกท่านที่มีส่วนในการทำงานในครั้งนี้ทั้งที่เอ่ยนามและไม่ได้เอ่ยนามขอให้มีแต่ความสุขความเจริญตลอดไปด้วยเทอญ.

นางณัฏฐรัตน์ ผาทา
วันที่ ๙ เดือนพฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๕๐

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย (๕)

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ (๗)

กิตติกรรมประกาศ (๙)

สารบัญ (๑๐)

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ (๑๕)

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา ๑

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย ๔

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย ๔

๑.๔ คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย ๔

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ๕

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย ๗

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ ๗

บทที่ ๒ ความเป็นมาของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา

๒.๑ แนวคิดเรื่องการสวดมนต์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท ๘

๒.๑.๑ บริบทแนวความคิดคิดเรื่องมนต์ ๘

๒.๑.๑.๑) ความหมายของคำว่ามนต์ ๘

๒.๑.๑.๒) ประเภทของคำว่ามนต์ ๑๐

๒.๑.๒) ทรรศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาทต่อการสวดมนต์ ๑๗

๒.๒ ความเป็นมาของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา(คาถาพาหุง) ๑๘

๒.๒.๑) ความหมาย ๑๘

๒.๒.๒) ความหมายของคำว่าพุทธอัฏฐชยมงคลคาถา ๑๙

๒.๒.๓) ความหมายของคำอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ๑๙

๒.๒.๔) ความเป็นมาของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา ๒๑

๒.๒.๔.๑ ทรรศนะที่เชื่อว่าบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา แต่งขึ้นในประเทศศรีลังกา ๒๒

๒.๒.๔.๒ ทรรศนะที่เชื่อว่าบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา แต่งขึ้นในประเทศไทย ๒๓

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(ก) แนวคิดที่เชื่อว่าแต่งขึ้นในประเทศไทยในสมัยล้านนา ๒๓
(ข) แนวคิดที่เชื่อว่าแต่งในประเทศไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา๒๔
(ค)วิเคราะห์ สรุปประวัติความเป็นมาของบทสวดมนต์พุทธ
อัฏฐชยมงคลคาถา ๒๖
๒.๓ เค้าโครงเรื่องที่นำมาแต่งและวิธีการนำเสนอ ๓๒
๒.๓.๑ เค้าโครงเรื่องที่นำมาแต่ง ๓๓
๒.๓.๒ ข้อพิจารณาเค้าโครงเรื่องจากประเด็นด้านบุคลาธิษฐาน ๓๗
๒.๓.๓ ข้อพิจารณาเค้าโครงเรื่องด้านวิธีการเอาชนะของพระพุทธองค์ ๔๒
๒.๔ ลักษณะของการประพันธ์ ๔๔
๒.๕ องค์ประกอบในการประพันธ์ ๔๗
๒.๖ เนื้อหาของบทประพันธ์ ๔๘
๒.๗ จุดมุ่งหมายของการประพันธ์ ๕๑
บทที่ ๓ เนื้อเรื่อง หลักธรรมและคุณค่าที่ปรากฏในบทสวดพุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (คาถาพาหุง)
๓.๑ เนื้อเรื่องของคาถาพุทธอัฏชยมงคลคาถาทั้ง ๘ บท ๕๖
๓.๑.๑ เนื้อเรื่องของคาถาบทที่ ๑ : ชัยชนะที่ทรงมีต่อพญามารและเสนามาร ๕๖
๓.๑.๑.๑) แนวคิดเรื่องมารและเหล่าเสนามาร ๕๗
๓.๑.๑.๒) เหตุการณ์ในการเอาชนะพญามาร ๖๑
๓.๑.๑.๓) วิเคราะห์เนื้อเรื่องในคาถาบทที่ ๑ ๖๘
๓.๑.๒ เนื้อเรื่องในคาถาบทที่ ๒ : การเอาชนะอาฬวกยักษ์ ๖๙
๓.๑.๒.๑) แนวคิดเรื่องยักษ์ ๗๐
๓.๑.๒.๒) เหตุการณ์ในการเอาชนะอาฬวกยักษ์ ๗๒
๓.๑.๒.๓) วิเคราะห์เนื้อเรื่องของคาถาบทที่ ๒ ๗๓
๓.๑.๓ เนื้อเรื่องในคาถาบทที่๓ :การเอาชนะช้างนาฬาคิรีเมขละ ๗๔
๓.๑.๓.๑) แนวคิดเรื่องสังฆเภท, พระเทวทัต และช้างนาฬาคิรี ๗๕
๓.๑.๑.๓) เหตุการณ์ในการเอาชนะช้างนาฬาคิรี ๗๖
๓.๑.๑.๓) วิเคราะห์เนื้อความของคาถาบทที่ ๓ ๗๖
๓.๑.๔ เนื้อเรื่องที่ปรากฏในคาถาบทที่ ๔ : การเอาชนะองคุลิมาล ๗๗
๓.๑.๔.๑) ความรู้เกี่ยวกับโจรองคุลิมาล ๗๗
๓.๑.๔.๒) เหตุการณ์ในการเอาชนะโจรองคุลิมาล ๗๗
๓.๑.๔.๓ วิเคราะห์เนื้อความของคาถาบทที่ ๔ ๗๘

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓.๑.๕ เนื้อเรื่องในคาถาบทที่ ๕ : การเอานางจิญจมาณวิกาและเดียรถีย์ ๗๙
๓.๑.๕.๑) แนวคิดเรื่องเดียรถีย์ ๗๙
๓.๑.๕.๒) เหตุการณ์ในการเอาชนะนางจิญจมาณวิกา ๘๐
๓.๑.๕.๓) วิเคราะห์เนื้อความของคาถาบทที่ ๕ ๘๒
๓.๑.๖ เนื้อเรื่องที่ปรากฏในคาถาบทที่ ๖ : การเอาชนะสัจจนิครนถ์ ๘๓
๓.๑.๖.๑) แนวคิดเรื่องนักคิดนอกพระพุทธศาสนา (นักโต้วาที) ๘๓
๓.๑.๖.๒) เหตุการณ์การเอาชนะสัจจนิครนถ์ ๘๖
๓.๑๖.๓) วิเคราะห์เนื้อความของคาถาบทที่ ๖ ๘๗
๓.๑.๗. เนื้อความที่ปรากฏในคาถาบทที่ ๗ : การเอาชนะ
นันโทปนันทนาคราช ๘๘
๓.๑.๗.๑) แนวคิดเรื่องพญานาคและประวัติของ
นันโทปนันทนาคราช ๘๘
๓.๑.๗.๒) เหตุการณ์ในการเอาชนะพญานันโทปนันทนาคราช ๙๐
๓.๑.๗.๓) วิเคราะห์เนื้อความของคาถาบทที่ ๗ ๙๑
๓.๑.๘ เนื้อเรื่องที่ปรากฏในคาถาบทที่ ๘ : การเอาชนะท้าวพกาพรหม ๙๒
๓.๑.๘.๑) แนวคิดเรื่องพรหมและประวัติของพกาพรหม ๙๓
๓.๑.๘.๒) เหตุการณ์ตอนเอาชนะพกาพรหม ๙๗
๓.๑๘.๓) วิเคราะห์เนื้อความของคาถาบทที่ ๘ ๙๗
๓.๒ หลักธรรมที่ปรากฏในคาถาทั้ง ๘ บท
๓.๒.๑ หลักธรรมที่ปรากฏในคาถาบทที่ ๑ ๙๙
๓.๒.๒ หลักธรรมที่ปรากฏในคาถาบทที่ ๒ ๑๐๑
๓.๒.๓ หลักธรรมที่ปรากฏในคาถาบทที่๓ ๑๐๒
๓.๒.๔ หลักธรรมที่ปรากฏในคาถาบทที่ ๔ ๑๐๓
๓.๒.๕ หลักธรรมที่ปรากฏในคาถาบทที่ ๕ ๑๐๔
๓.๒.๖ หลักธรรมที่ปรากฏในคาถาบทที่ ๖ ๑๐๕
๓.๒.๗ หลักธรรมที่ปรากฏในคาถาบทที่ ๗ ๑๐๕
๓.๒.๘ หลักธรรมที่ปรากฏในคาถาบทที่ ๘ ๑๐๖
๓.๓ คุณค่าของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา ๑๐๗
๓.๓.๑ คุณค่าในทางพระพุทธศาสนา ๑๐๗
๓.๓.๒ คุณค่าในทางสังคม ๑๐๙

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทที่ ๔วิเคราะห์อิทธิพลของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา ต่อความเชื่อสังคมไทย

๔.๑ บทนำ ๑๑๔

๔.๒ พัฒนาการด้านความเชื่อเรื่องการสวดมนต์ในสังคมไทย ๑๑๕

๔.๒.๑ ความเชื่อเรื่องการสวดมนต์ในสมัยก่อนสุโขทัย

(พุทธศตวรรษที่๓– ๑๘) ๑๑๖

๔.๒.๒ ความเชื่อเรื่องการสวดมนต์ในสมัยสุโขทัย

(พุทธศตวรรษที่ ๑๘ – ๒๑) ๑๑๙

๔.๒.๓. ความเชื่อเรื่องการสวดมนต์ในสมัยอยุธยา

(พุทธศตวรรษที่ ๑๙ – ๒๓) ๑๒๐

๔.๒.๔ ความเชื่อเรื่องการสวดมนต์ในสมัยธนบุรี (พุทธศตวรรษที่ ๒๓) ๑๒๑

๔.๒.๕ ความเชื่อเรื่องการสวดมนต์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

(พุทธศตวรรษที่ ๒๓ – ปัจจุบัน) ๑๒๑

๔.๓ อิทธิพลของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา ที่มีต่อสังคมไทยในด้านต่าง ๆ

๔.๓.๑) อิทธิพลในด้านความเชื่อ ๑๒๗

๔.๓.๒) อิทธิพลในด้านการศึกษา ๑๓๐

๔.๓.๓) อิทธิพลในด้านศิลปกรรมและจิตรกรรม ๑๓๒

๔.๓.๔) อิทธิพลด้านการเมือง ๑๓๓

๔.๓.๕) อิทธิพลในด้านวรรคดี ๑๓๔

๔.๓.๖) อิทธิพลในด้านพิธีกรรมของคณะสงฆ์ ๑๓๙

๔.๔ ท่าทีของการศึกษาบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา ในปัจจุบัน ๑๔๒

บทที่ ๕ สรุป และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุป ๑๔๕

๕.๒ ข้อเสนอแนะ ๑๔๗

บรรณานุกรม ๑๕๐

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก. ๑๕๖

ภาคผนวก ข. ๑๖๔

ประวัติผู้วิจัย ๑๗๖

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก.คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกं และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิงโดยระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลัง คำย่อชื่อคัมภีร์ ตัวอย่างเช่น ที.สี.(บาลี) ๙/๓/๓๖ หมายถึง สุตฺตนฺตปิฎก ทีฆนิกาย สีลกฺขนฺธวคฺคปาลิ พระไตรปิฎกเล่มที่ ๙ ข้อที่ ๓ หน้า ๓๖, ที.สี.(ไทย) ๙/๑๗๐/๕๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๑๗๐ หน้า ๕๖

พระวินัยปิฎก

วิ. มหา. (บาลี)	=	วินยปิฎก มหาวิภงฺคปาลิ	(ภาษาบาลี)
วิ. มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ. ภิกฺขุนี(บาลี)	=	วินยปิฎก ภิกขุนีวิภงฺควคฺคปาลิ	(ภาษาบาลี)
วิ. ภิกฺขุนี(ไทย)	=	วินยปิฎก ภิกขุนีวิภังค์	(ภาษาบาลี)
วิ. ม. (บาลี)	=	วินยปิฎก มหาวคฺคปาลิ	(ภาษาบาลี)
วิ. ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ. จู. (บาลี)	=	วินยปิฎก จูฬวคฺคปาลิ	(ภาษาบาลี)
วิ. จู. (ไทย)	=	วินัยปิฎก จุฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ. ป. (บาลี)	=	วินยปิฎก ปริวารวคฺคปาลิ	(ภาษาบาลี)
วิ. ป. (ไทย)	=	วินัยปิฎก ปริวารวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที. สี (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก ทีฆนิกาย สีลกฺขนฺธวคฺคปาลิ	(ภาษาบาลี)
ที. สี. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที. ม. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวคฺคปาลิ	(ภาษาบาลี)
ที. ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที. ปา. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวคฺคปาลิ	(ภาษาบาลี)
ที. ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม. ม. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก มชฺฌิมนิกาย มชฺฌิมปณฺณาสกปาลิ	(ภาษาบาลี)
ม. ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ม. มู.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก มชฺฌิมนิกาย มูลปณฺณาสกปาลิ	(ภาษาบาลี)
ม. มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
อง. ทุก.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก องฺคุตฺตรนิกาย ทุกนิปาตปาลิ	(ภาษาบาลี)
อง. ทุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. ทุก.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก องฺคุตฺตรนิกาย ติกนิปาตปาลี	(ภาษาบาลี)
อง. ติกฺก	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. จตุกฺก.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก องฺคุตฺตรนิกาย จตุกฺกนิปาตปาลี	(ภาษาบาลี)
อง. จตุกฺก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. ปญฺจก.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก องฺคุตฺตรนิกาย ปญฺจกนิปาตปาลิ	(ภาษาบาลี)
อง. ปญฺจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ. ชา.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก ขุทฺทกนิกาย ชาตกปาลิ	(ภาษาบาลี)
ขุ. ชา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ. สุ.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก ขุทฺทกนิกาย สุตฺตปาตปาลิ	(ภาษาบาลี)
ขุ. สุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตบาต	(ภาษาไทย)

ข. คำย่อสำหรับคัมภีร์อรรถกถา

คัมภีร์อรรถกถาในงานวิจัยฉบับนี้ใช้คัมภีร์อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอฏฺกถา ๒๕๓๒. การอ้างอิงจะระบุคำย่อของคัมภีร์และตามด้วย เล่ม/หน้า เช่น ที.อ. (บาลี) ๒/๔๒ หมายถึง คัมภีร์ทีฆนิกาย อฏฺฐกถา (สุมงฺคลวิลาสินี) เล่มที่ ๒ หน้า ๔๒ เป็นต้น.และใช้คัมภีร์อรรถกถา ฉบับภาษาไทยของมหามกุฏราชวิทยาลัย ในการอ้างอิงจะระบุเล่ม หน้า เช่น ขุ.สุ.อ.(ไทย) ๑๘/๔๕๖-๔๕๗. หมายถึง คัมภีร์พระสูตรและอรรถกถาแปล มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ เล่มที่ ๑๘ หน้า ๔๕๖-๔๕๗.

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทที่ ๑
บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ชาวพุทธหรือศาสนิกของศาสนาอื่น มีประเพณีประกอบพิธีกรรม และมีการสวดบทสวดมนต์หรือคาถาประกอบการกระทำพิธีดังกล่าวนั้น ซึ่งการสวดนั้นทุกศาสนาธรรมเนียมการสวดนี้ถือว่าเป็นสิ่งที่มีมาตั้งแต่ครั้งบรรพกาลและมีการนำมาสวดกันในระยะต่อมา[๑] ดังนั้นจึงอาจจะถือได้ว่าธรรมเนียมการสวดนั้นจัดเป็นวัฒนธรรมทางความเชื่อที่มีมาคู่กับมนุษย์มาเป็นระยะเวลาอันช้านาน นอกจากนั้นในแง่ของประวัติศาสตร์ทางด้านศาสนา จะพบว่า ศรัทธาเป็นพื้นฐานให้มนุษย์แสดงออกการยอมรับว่าธรรมชาติและความเป็นไปของธรรมชาติ เกิดจากผู้มีอำนาจเหนือมนุษย์ ดังนั้น มนุษย์จึงจำเป็นที่จะต้องทำการบวงสรวง อ้อนวอนต่อสิ่งที่ตนเองเชื่อนั้น โดยการอ้อนวอนบูชา[๒] การสวดอ้อนวอนเป็นวิธีการที่มนุษย์แสดงออกเพื่อให้เทพเจ้าพอใจและจะได้ให้การคุ้มครองตน ซึ่งพระพุทธศาสนาเองก็ยอมรับนัยเช่นนั้นเหมือนกันว่า มนุษย์เมื่อถูกภัยคุกคาม (ความกลัว) ต่างพึ่งภูเขา ป่าไม้ อาราม และรุกขเจดีย์เป็นสรณะ[๓] โดยการยึดถือเอาสิ่งต่าง ๆ เป็นที่พึ่ง มีการสวดอ้อนวอนเช่นเดียวกันนั่นก็แสดงว่าก่อนที่จะมีการอุบัติขึ้นของพระพุทธศาสนาการสวดอ้อนวอน ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อก็มีอยู่แล้ว

อนึ่ง แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะเป็นศาสนาแนวมนุษย์นิยม (Humanist Religion) หรือเป็นศาสนาประเภทอเทวนิยม (Atheism) ซึ่งไม่ยอมรับหรือเชื่อในอำนาจของพระเจ้า (God) และให้ความสำคัญกับศักยภาพและความสามารถของมนุษย์โดยเชื่อว่า มนุษย์สามารถที่จะเป็นผู้กำหนดโชคชะตาชีวิตของตนเองได้[๔] เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่สามารถฝึกได้[๕] แต่แม้กระนั้นในแง่ของรูปแบบและกระบวนการทางศาสนาพระพุทธองค์ก็มิได้ทรงห้ามมิให้มีการสวดมนต์ หรือท่องบ่นสาธยาย

---

[๑] ชวน เพชรแก้ว, **การศึกษาวรรณคดีไทย,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ ๒๕๒๐), หน้า ๗๐ - ๗๑.

[๒] ศ.เสฐียร พันธรังษี, **ศาสนาโบราณ,** (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๓๕ - ๓๘.

[๓] ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๘๘/๕๐. ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๘/๘๒.

[๔] ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๖๐/๔๕. ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๐/๘๒.

[๕] ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๔๗/๒๕.ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๔๗/๑๕๒.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เป็นแต่เพียงว่า ทรงมีพุทธวิธีในการปรับเปลี่ยนวิธีการสวดจากการสวดแบบอ้อนวอน มาเป็นการสวดเพื่อท่องจำหลักคำสอนที่เรียกว่า มุขปาฐะ คือการท่องจำให้ขึ้นใจจนติดปาก[๖] ซึ่งมนต์หรือบทสวดมนต์นี้พระพุทธศาสนาถือว่า ถ้าไม่ท่องบ่นสาธยายประจำจะทำให้ลืมหรือหายไป[๗] จึงเห็นได้ว่าวัฒนธรรมในด้านการสวดมนต์สาธยายนั้นก็มีปรากฏอยู่ในพระพุทธศาสนายุคต้นเช่นเดียวกัน

ในยุคก่อนการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนานั้นมีธรรมเนียมการสวดมนต์เพื่อป้องกันภัยคุ้มครองตนเองเรียกว่าปริตรอยู่ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุหรือภิกษุณีสามารถที่จะนำมาสวดเพื่อปกป้องคุ้มครองตนเองให้มีความสุขปลอดภัยจากภยันตรายต่าง ๆ ได้ ซึ่งพระปริตต์นั้นถือว่าเป็นบทสวดมนต์หรือเป็นมนต์ที่มีมาก่อน แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าทรงไม่อนุญาตให้เรียนดิรัจฉานหรือคาถาประเภทเวทย์มนต์ต่าง ๆ หากแม้นว่าใครเรียนก็จะต้องถูกปรับโทษ แสดงให้เห็นว่าการเรียนคาถาหรือมนต์นั้นทรงอนุญาตเฉพาะมนต์ประเภทการป้องกันภัยเท่านั้น

อย่างไรก็ตามนอกจากจะมีหลักฐานเกี่ยวกับพระปริตต์ซึ่งพอที่จะอนุมานได้ว่ามีการสวดมนต์ในยุคต้นของพระพุทธศาสนาแล้ว การสวดมนต์ในความหมายทั่วไปที่ไม่เกี่ยวข้องด้วยการใช้เพื่อปกป้องตนเองแต่เป็นบทสวดมนต์ที่พระสงฆ์หรืออุบาสกอุบาสิกาผู้มาวัดจะนำไปใช้หรือสวดกันนั้นสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นการนำเอาพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์ เช่น ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร อาทิตตปริยายสูตร ซึ่งพระอานนท์เป็นผู้ทรงจำไว้แล้วนำมาบอกต่อแก่พระภิกษุในสมัยนั้นให้นำไปศึกษาเล่าเรียนปฏิบัติกันเชิงมุขปาฐะต่อไป ซึ่งการสวดมนต์และบทสวดมนต์ในยุคต้นก็มิได้มีจุดประสงค์เพื่อให้เกิดความขลังหากต้องการให้เกิดความชำนาญ ในการท่องและสามารถนำเอาหลักธรรมในบทสวดมนต์นั้นมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน หรือเพื่อรักษาคำสอนนั้นไว้มิให้เสื่อมสูญไปเท่านั้น

ต่อมาเมื่อพระพุทธองค์ได้ปรินิพพานแล้วก็มีการทำการสังคายนาร้อยกรองพระธรรมวินัย นับจากยุคหลังการสังคายนาครั้งที่ ๑ เป็นต้นมาการทรงจำพระธรรมวินัยถือเป็นเป็นลักษณะของการสวดมนต์อย่างหนึ่ง ซึ่งเมื่อเวลาผ่านไปพระพุทธศาสนาก็ได้มีวิวัฒนาการและเผยแผ่ไปยังนานาประเทศตามกาลสมัย แต่วัฒนธรรมด้านการสวดมนต์ก็ได้มีการสืบทอดเรื่อยมาควบคู่ไปกับการธำรงรักษาคำสอนของพระพุทธองค์ไว้โดยการสืบทอดกันในเชิงมุขปาฐะ และบางส่วนก็ได้กลายมาเป็นบทสวดที่มุ่งจะก่อให้เกิดอานุภาพดังจะเห็นได้จากผลงานของพระอรรถกถาจารย์ (ลังกา) ในยุคหลัง[๘]

---

[๖] พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,** (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๙๘.

[๗] ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๕๙/๒๗. ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๕๙/๑๖๔.

[๘] ธนิต อยู่โพธิ์, **อานุภาพพระปริตต์,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๒.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่ ธนิต อยู่โพธิ์ ได้บันทึกเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับบทสวดมนต์ที่พระสงฆ์ – อุบาสก – อุบาสิกา ในสมัยนั้นนิยมสวดสาธยายบทสวดที่เรียกว่า พระปริตต์เอาไว้ว่า

> ด้วยว่าผู้สวดพระปริตต์ กล่าวผิดอรรถบ้าง ผิดบาลีบ้าง หรือว่าสวดไม่คล่องเสียเลย พระปริตต์ก็ไม่มีเดช ท่านผู้สวดได้คล่องแคล่วชำนิชำนาญเท่านั้น พระปริตต์จึงมีเดช ถึงแม้ผู้เล่าเรียนพระปริตต์แล้วสวดเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ พระปริตต์นั้นก็หาอำนวยประโยชน์ไม่ ท่านผู้ที่ตั้งใจจะช่วยให้พ้นทุกข์ มีเมตตาจิตเป็นปุเรจาริก แล้วสวดนั้นแล พระปริตต์จึงจะอำนวยประโยชน์[๙]

จะเห็นว่าวัฒนธรรมของการสวดมนต์นั้นถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของพระสงฆ์และชาวพุทธโดยทั่วไปทั้งในแง่ของการรักษาพระธรรมคำสอนและการหวังพึ่งอานุภาพของการสวดสาธยายนั้น สำหรับบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาหรือคาถาพาหุงนั้นถือได้ว่าเป็นบทสวดมนต์ที่ได้รับความนิยมมากในสังคมไทย เพราะชื่อของบทสวดมนต์ดังกล่าวแสดงถึงการได้รับชัยชนะของพระพุทธองค์ต่อพญามารหรืออุปสรรคที่เข้ามาขัดขวางบารมีของพระพุทธองค์ถึง ๘ ครั้ง[๑๐] ในสังคมไทยทั้งพระสงฆ์และชาวบ้านพากันสวดทั้งในรูปแบบพิธีกรรมและส่วนบุคคล โดยศาสนพิธีหรือพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนานิยมสวดสาธยายพระพุทธมนต์ที่นำมาจากพระไตรปิฎกทั้งพระวินัยพระสูตรและพระอภิธรรมพร้อมทั้งบทสวดมนต์ต่าง ๆ ที่แต่งขึ้นในภายหลังโดยแบ่งเป็นประเภทบทสวดในงานมงคลต่าง ๆ ในบรรดาบทสวดมนต์ที่เป็นพระพุทธมนต์และบทสวดมนต์ที่แต่งขึ้นในภายหลังนั้นบทสวดพุทธอัฏฐชยมงคลคาถาถือได้ว่าเป็นสวดมนต์บทหนึ่งที่นิยมสวดในงานมงคลต่าง ๆ เป็นส่วนมาก[๑๑]

บทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลนี้เป็นคาถาที่มีอิทธิพล ต่อสังคมไทยทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เช่นในแง่ของการเผยแผ่ศาสนาและการศึกษามีการนำเอาบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา ไปแต่งเป็นภาษาไทยให้นักเรียนท่องบ่นกันเป็นประเพณี ในด้านการเมืองมีการนำเอาบทสวดมนต์พุทธ

---

[๙] อตฺถมฺปิ ปาลิมฺปิ วิสำวาเทตฺวา สุพฺพโส วา ปน อปคุณำ กตฺวา ภณนฺตสฺส หิ ปริตฺตำ เตชวนฺตำ น โหติ , สพฺพโส ปคุณำ กตฺวา ภณนฺตสฺเสว เตชวนฺตำ โหติ. ลาภเหตุ อุคฺคเหตฺวา ภณนฺตสฺสาปี อตฺถำ น สาธติ. นิสฺสรณปกฺเข ฐตฺวา เมตฺตำ ปุเรจาริกำ กตฺวา ภณนฺตสฺเสว อตฺถาย โหติ. ที.ปา.อ. (บาลี) ๓/๑๖๐. สำนวนแปลใน ธนิต อยู่โพธิ์, **อานุภาพพระปริตต์,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๒.

[๑๐] เสฐียรพงษ์ วรรณปก**, คาถาพาหุง : คาถาแห่งชัยชนะอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธองค์,** (กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๖.

[๑๑] ประเสริฐ บุญตา, **พาหุงฯ การเผชิญภัยของพระพุทธเจ้า**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงเทพ ฯ, ๒๕๔๗), หน้า ๘๐.

อัฏฐชยมงคลคาถา ไปใช้เป็นบทปลุกใจสำหรับทหารที่จะออกรบในสมัยรัชกาลที่ ๖[๑๒] หรือในด้านวรรณคดีที่มีผู้นำเอาบริบททางด้านข้อคิดเห็นทางวิชาการที่ปรากฏในบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา ไปอธิบายในภาษาเชิงวรรณคดีเพื่อให้คติสอนใจแก่ประชาชน เป็นต้น

ผู้วิจัยเห็นว่า ประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา บางเรื่องยังมีปัญหาที่จะต้องนำมาศึกษา เช่น ประเด็นเรื่องหลักธรรมที่ปรากฏในบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา ประเด็นเรื่องที่มาของเรื่องที่ท่านนำประพันธ์เป็นคาถา ประเด็นวิธีสอน ประเด็นเรื่องพุทธวิธีในการเอาชนะอุปสรรค ประเด็นเรื่องเนื้อหารายละเอียด พร้อมทั้งความเป็นมาเชิงประวัติศาสตร์ยังมีความสับสนและไม่ชัดเจนจำเป็นที่จะต้องมีการนำมาศึกษาให้ละเอียดและหากนำประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้มาศึกษาผู้วิจัยเชื่อว่า จะสามารถค้นพบองค์ความรู้ในเชิงวิชาการอันจะเป็นประโยชน์แก่การศึกษาค้นคว้าต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความเป็นมาของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาเนื้อเรื่องหลักธรรมและคุณค่าที่ปรากฏในบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

วิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) ที่มุ่งศึกษากระบวนการแสวงหาความรู้ในทางพระพุทธศาสนา โดยการสืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก จากนั้นก็จะนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตีค่าและหาข้อสรุป พร้อมนำเสนอข้อชี้แนะอันจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ศึกษาค้นคว้าต่อไป

๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๔.๑ บทสวดมนต์ หมายถึง คาถาหรือบทร้อยกรองภาษาบาลีที่พระสงฆ์แต่งขึ้นแล้วพระภิกษุสามเณรและประชาชนทั่วไปใช้สวดหรือท่องบ่นสาธยายกันตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

---

[๑๒] น.ท.,สวัสดิ์ พัฒน์เกิดผล, **บรรยายความพุทธมนต์ ๒ เรื่อง พุทธมนต์บทนมัสการและพุทธมนต์ชัยมงคล**, พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ น.อ.ทวีป ปรีชากุล ณ เมรุวัดเครื่อวัลย์วรวิหาร (๗ ก.ค. ๒๕๐๙), (ธนบุรี : การช่างวุฒิศึกษา, ๒๕๐๙), หน้า ๑๗๘.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๔.๒ พุทธชยมงคลอัฏฐคาถาพาหุง หรือคาถาพาหุงฯ พาหุงมหากาฯ ในงานวิจัยนี้หมายถึงบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา ที่ท่านแต่งแสดงพระพุทธคุณที่ทรงชนะมารในครั้งสมัยพุทธกาลจำนวน ๘ เรื่อง

๑.๔.๓ พุทธคุณ หมายถึง อานุภาพของพระพุทธเจ้าที่เกิดจากการสวดมนต์บทใดบทหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า

๑.๔.๔ คุณค่า หมายถึง สิ่งที่มนุษย์ยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม ซึ่งคุณค่านั้นแบ่งเป็น ๒ ระดับ คือ ๑.) คุณค่าภายนอก ได้แก่สิ่งที่ยอมรับกันว่าเป็นสาระภายนอก เช่น เงินตราทรัพย์สิน เป็นต้น ๒.) คุณค่าภายใน หมายถึง คุณค่าที่เกิดจากการยอมรับว่ามีข้อเท็จจริงอยู่ในวัตถุนั้น ๆ

๑.๔.๕ อิทธิพล หมายถึง สิ่งที่ก่อให้เกิดอำนาจบังคับกับอีกสิ่งหนึ่งไม่ว่าโดยตรงหรือโดยอ้อม

๑.๔.๖ พิธีกรรม หมายถึง พิธีการที่มนุษย์จัดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการด้านความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่ง

๑.๕ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๑ พระราชสุทธิญาณมงคล (จรัญ ฐิตธมฺโม)[๑๓] ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องราวความเป็นมาของคาถาพาหุงฯ ในด้านของประวัติความเป็นมาซึ่งท่านเชื่อว่าผู้ที่แต่งคาถานี้ก็คือสมเด็จพระวันรัตน์ วัดป่าแก้วสมัยอยุธยา

๑.๕.๒ ศ.(พิเศษ) เสฐียรพงษ์ วรรณปก[๑๔] ได้กล่าวถึงคาถาพาหุงฯ ในผลงานเรื่องคาถาพาหุง ในแนวของการวิเคราะห์เนื้อหาความเป็นมาและบทวิเคราะห์เกี่ยวกับหลักธรรมที่น่าสนใจ

๑.๕.๓. น.ต.ทองย้อย แสงศิลป์ชัย[๑๕] ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่องคาถาพาหุงฯ ไว้ในผลงานเรื่อง พุทธชยมงคลคาถา (คาถาพาหุง) ซึ่งเป็นผลงานแนววิเคราะห์ที่มีการอ้างอิงทั้งในด้านของเนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรม เนื้อเรื่อง และพยายามที่จะโยงความเห็นนักวิชาการท่านอื่นเพื่อหาข้อยุติเกี่ยวกับ

---

[๑๓] พระราชสุทธิญาณมงคล, (จรัญ ฐิตธมฺโม), **อนุสาสนียของพระราชสุทธิญาณมงคล(หลวงพ่อจรัญ ฐิตธมฺโม,** (กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า๑๓๒. พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม), **พัฒนาจิตด้วยทางสายเอก : สติปัฏฐานสี่**, (กรุงเทพมหานคร : หจก.ไทยรายวัน, ๒๕๔๙), หน้า ๑๔ - ๒๐. พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม), **บทสวดมนต์อภิมหามงคลคาถา,** (กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองวิริยะพัฒนาโรงพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๔ - ๕๑.

[๑๔] เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **คาถาพาหุง : คาถาแห่งชัยชนะอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธองค์,** หน้า ๙.

[๑๕] น.ต.,ทองย้อย แสงศิลป์ชัย, **พุทธชัยมงคลคาถา(คาถาพาหุง),** (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมมิก, ๒๕๔๒), หน้า ๕๙.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปัญหาเรื่องที่มาของคาถาพาหุง ซึ่งท่านได้สรุปไว้ว่าคาถาพาหุงฯ นั้นน่าจะเป็นผลงานการแต่งของนักปราชญ์ชาวไทยมากกว่าที่จะเป็นชาวต่างประเทศ

๑.๕.๔ สำนวน นาคประทีป (ผู้แปล)[๑๖] ได้แปลหนังสือหรือคัมภีร์ชั้นฎีกาเรื่อง ฎีกาพุทธชยมงคลเทสนาเป็นเรื่องของการอ้างอิงหลักฐานที่มาของคาถาพาหุงฯ ในด้านรายละเอียดไว้ทั้งหมด ซึ่งถือว่าเป็นหลักฐานที่ดีมีประโยชน์

๑.๕.๕ ธนิต อยู่โพธิ์[๑๗] ได้อธิบายไว้ในผลงานเรื่องตำนานพระปริตต์ถึงความเป็นมาของการสวดพระปริตต์ในทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะบทสวดสิบสองตำนานซึ่งมีปรากฏในพระไตรปิฎกพร้อมทั้งอธิบายความเป็นมาโดยละเอียด แม้แง่คิดของพระอรรถกถาจารย์ในยุคหลัง

๑.๕.๖ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงนิพนธ์ไว้ในผลงานเรื่อง ประชุมพระนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา : ตำนานพระปริตต์ ซึ่งมีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบทสวดมนต์ต่าง ๆ ที่พระสงฆ์สวดกันในงานบุญตามประเพณี เช่น บทสวดมนต์เจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน ทั้งให้แง่คิดเชิงวรรณกรรมและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ซึ่งถือเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยด้าน ประเพณีทางพระพุทธศาสนาโดยทรงอธิบายถึงวิธีการทำบุญเลี้ยงพระ ซึ่งจะต้องมีบทสวดพาหุงฯ หรือถวายพรพระรวมอยู่ด้วย

๑.๕.๗ พระมหาชลทิช จันทร์หอม[๑๘] ได้ทำวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์พิธีสวดมนต์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อของนักศึกษาปริญญาโท มหาวิทยาลัยมหิดล โดยมีเนื้อหาบางส่วนที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับกำเนิดและพัฒนาการรูปแบบของการสวดมนต์ในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบัน

๑.๕.๘ พระธรรมโกศาจารย์(ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้อธิบายเกี่ยวกับอานุภาพพระปริตรไว้โดยละเอียดเกี่ยวกับที่มี วัตถุประสงค์ วิธีการนำเอาพระปริตรไปใช้เพื่อให้เกิดอานุภาพโดยได้พยายามที่จะนำเสนอว่าเหตุใดพระพุทธศาสนาจึงยอมรับในเรื่องการสวดมนต์หรือเห็นว่าการสวด

---

[๑๖] สำนวน นาคประทีป, **ฎีกาชยมงคลอัฏฐกเทสนา,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมบรรณาการ, ๒๕๑๔), หน้า ๑.

[๑๗] ธนิต อยู่โพธิ์, **อานุภาพพระปริตต์,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๒.

[๑๘] พระมหาชลทิช จันทร์หอม, “การศึกษาวิเคราะห์พิธีสวดมนต์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อของนักศึกษาปริญญาโท มหาวิทยาลัยมหิดล”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย,** (สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๓, หน้า ๔๕.

มนต์นั้นมีประโยชน์อย่างไร ซึ่งถือว่าเป็นกรอบแนวคิดที่ให้สาระในเรื่องของพระปริตรหรือกรอบในการนำเอาบทสวดมนต์ไปใช้ [๑๕]

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

๑.๖.๑ ศึกษาค้นคว้าเรื่องที่ต้องการวิจัยจากแหล่งข้อมูล คือพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส และเอกสารอื่น ๆ ทีเกี่ยวข้อง

๑.๖.๒ ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล

๑.๖.๓ เรียบเรียง สรุป และนำเสนอผลการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ทราบถึงความเป็นมาของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา

๑.๗.๒ ทำให้ทราบถึงหลักธรรมและคุณค่าที่ปรากฏในบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา

๑.๗.๓ ทำให้ทราบถึงผลการวิเคราะห์บทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา ที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย

---

[๑๕] พระธรรมโกศาจารย์, (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **อานุภาพพระปริตร,** (กรุงเทพ ฯ :มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทที่ ๒
บริบทแนวคิดเรื่องมนต์ การสวดมนต์และความเป็นมาของบทสวดมนต์ พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา

๒.๑ แนวคิดเรื่องการสวดมนต์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประเภทอเทวนิยมที่มิได้ยอมรับในอำนาจของเทพเจ้าหรือความมีอยู่ของพระเจ้าตามนัยของศาสนาเทวนิยมพระพุทธศาสนาปฏิเสธความศักดิ์สิทธิ์ของพระเวทอันเป็นพระวจนะของพระเจ้าตามนัยของศาสนาพราหมณ์[๑] แต่หากจะมีคำถามว่าเมื่อพระพุทธศาสนาเป็นอเทวนิยมแล้วเหตุไฉนจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับคำว่ามนต์หรือการสวดมนต์ด้วย ซึ่งโดยทั่วไปการสวดมนต์ จะหมายเอาเฉพาะศาสนาเทวนิยมเท่านั้น ที่จะต้องมีการสวดอ้อนวอน แต่จากการศึกษาพบว่าแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะเป็นอเทวนิยมแต่ในแง่ของการประกอบพิธีกรรมสำคัญ ๆ หรือการท่องบ่นสาธยายธรรมตามนัยของมุขปาฐะ ก็ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับการสวดมนต์อยู่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น เราจึงจะต้องมาทำความเข้าใจถึงลักษณะของมนต์และบทสวดมนต์ในทรรศนะของพระพุทธศาสนาให้ละเอียดต่อไป ซึ่งประเด็นที่จะต้องศึกษามีดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ บริบทแนวความคิดคิดเรื่องมนต์ ในการศึกษาแนวความคิดเรื่องการสวดมนต์หรือมนต์ในทรรศนะของพระพุทธศาสนานั้นให้เข้าใจได้โดยละเอียดนั้นเราสามารถที่จะพิจารณาประเด็นที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้

๒.๑.๑.๑) ความหมายของคำว่ามนต์ สำหรับคำว่ามนต์มาจากภาษาบาลีว่ามันตะ และภาษาสันสฤตว่า มันตระ หมายถึงคำพูดที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องอาศัยการสวดหรือบริกรรมพร่ำบ่นจึงจะทำให้เกิดอานุภาพในการป้องกันเหตุต่าง ๆ ซึ่งมนต์นี้พระพุทธองค์ทรงชี้ให้เห็นว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้มีได้ถ้าขยันพร่ำบ่นแต่ถ้าไม่ขยันพร่ำบ่นแล้วก็จะไม่ศักดิ์สิทธิ์ (เป็นมลทิน) หรือเสื่อมไปได้[๒] หากพิจารณาโดยพิสดารเราจะพบว่าคำว่ามนต์นั้นมีความหมาย ๓ นัยคือ (๑) แปลว่า ปัญญาเป็นที่รู้

---

[๑] อดิศักดิ์ ทองบุญ, **ปรัชญาอินเดีย**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓–๑๔. มนต์ ทองธัช, **๔ ศาสนาสำคัญของโลก**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๔), หน้า ๗๐.

[๒] ธนิต อยู่โพธิ์, **อานุภาพพระปริตต์,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๘ – ๑๙.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หรือเป็นเครื่องรู้[๓] (๒) แปลว่า พระเวท เพราะว่าเป็นเครื่องรู้ข้อปฏิบัติในพระเวททั้ง ๓ เรียกว่า มนต์[๔] (๓) แปลว่า อำนาจ เพราะมนต์นั้นมีอำนาจช่วยทำให้อะไร ๆ ที่ตนเองหวังสำเร็จลงได้[๕] หรือหากจะพิจารณาโดยอรรถเราก็จะพบว่ามนต์นั้นหมายถึง คำพูดอันศักดิ์สิทธิ์ การสวดหรือบทเพลงแห่งการสวดพระเวท หรือรูปแบบการบูชายัญที่เป็นส่วนหนึ่งของพระเวทประเภทบทสวดมนต์[๖] หมายถึง คำศักดิ์สิทธิ์คำสำหรับสวด คำสำหรับเสกเป่า[๗] นอกจากนั้น หากมุ่งอธิบายความหมายของศัพท์เฉพาะพระพุทธศาสนาคำว่า มนต์ก็หมายถึงมนต์ของพระพุทธศาสนาเรียกว่าพุทธมนต์ อันเป็นข้อความหรือวิธีการที่นำไปใช้ในทางดีงามเกิดความเมตตาไม่ประทุษร้าย เบียดเบียน ผู้อื่น ให้เป็นไปเพื่อสันติสุข[๘] หรือ หมายถึงระบบความเชื่อที่ว่าด้วยการให้อำนาจลึกลับดลบันดาลให้เกิดความเป็นไปต่าง ๆ แก่บุคคล โดยองค์ประกอบของมนต์นั้นมีอยู่ ๓ ประการคือ (๑) คาถาอาคม (Spell) คือข้อความอันศักดิ์สิทธิ์ที่ประพันธ์ขึ้น สำหรับบริกรรมให้เกิดอำนาจ (๒) พิธี (ritual) เช่นการเป่าเสกพรมน้ำมนต์ (๓) เงื่อนไขของผู้ปฏิบัติ (Condition of the Performer) การนำไปใช้ผู้ใช้จะต้องปฏิบัติตามข้อห้ามข้ออนุญาตอย่างเคร่งครัดเพื่อจะก่อให้เกิดผล[๙] จากการกล่าวมาทั้งหมดของการอธิบายความหมายของคำว่า มนต์ เราจะพบว่ามีความหมายโดยสรุป ดังนี้

๑.) ถ้ามุ่งถึงความหมายโดยทั่ว ๆ ไป มักจะหมายถึงคำว่ามนต์ในศาสนาพราหมณ์ ซึ่งก็จะมีความหมายที่ชัดเจนว่า หมายถึงเวทมนต์คือการสวดอ้อนวอนในศาสนาพราหมณ์ซึ่งหมายถึงคำศักดิ์สิทธิ์ (The holy words) ที่ใช้สวดเพื่อให้เทพเจ้าพอใจและจะได้บันดาลให้เกิดสิ่งต่าง ๆ ขึ้นตามที่ผู้สวดต้องการ

๒.) ถ้ามุ่งถึงความหมายในศาสนาพราหมณ์นั้น คำว่ามนต์จะมีความหมายที่แคบลงและมักใช้คำที่เน้นถึงความเป็นเอกลักษณ์ของพระพุทธศาสนาว่าพระพุทธมนต์ ซึ่งจะหมายถึงถ้อยคำ

---

[๓] พระมหาสมปอง ปมุทิโต, **คัมภีร์อภิธานวรรณนา**, (กรุงเทพมหานคร : ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐๕.

[๔] พระมหาสมปอง ปมุทิโต, **คัมภีร์อภิธานวรรณนา**, หน้า ๔๔๔.

[๕] พระมหาสมปอง ปมุทิโต, **คัมภีร์อภิธานวรรณนา**,หน้า ๑๐๖.

[๖] Williams M.Monier, **A Dictionary English and Sanskit**, (New Delhi : Motital Banarasidass, 1995), p 786.

[๗] พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๘), หน้า ๒๑๓.

[๘] พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ, **มหัศจรรย์ทางจิต**, (กรุงเทพมหานคร : เสริมวิทย์บรรณาคาร, ๒๕๐๗), หน้า ๖๙.

[๙] อุทัย หิรัญโต, **สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา มานุษยวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๑๓๓.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่เอ่ยถึงพระรัตนตรัยคือพระพุทธพระธรรมและพระสงฆ์เพื่อมุ่งให้เกิดความผาสุก เมตตา และปรารถนาดีต่อกันไม่ใช่ใช้ไปเพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

๒.๑.๑.๒) ประเภทของคำว่ามนต์ คำว่ามนต์แม้เราจะทราบกันแล้วว่าโดยทั่วไปจะนำไปใช้ในลักษณะของการท่องบ่นสาธยายเพื่อก่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ทั้งศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธอย่างไรก็ตามจากการกล่าวมาทั้งหมดก็จะพบว่าคำว่ามนต์นั้นมีลักษณะของบ่อเกิดรวมถึงการนำไปใช้ลักษณะที่แตกต่างกัน ดังนี้

ก.) เวทมนต์ สำหรับคำว่า เวทมนต์นั้นถือได้ว่าเป็นศัพท์ที่นำมาใช้เพื่อมุ่งหมายถึงการสวดมนต์ หรือมนต์ที่มีมาก่อนสมัยพุทธกาลซึ่งคำว่าเวทมนต์เป็นคำที่ใช้ในศาสนาพราหมณ์ เป็นคำที่พราหมณ์ใช้สำหรับเสกเป่า หรือสวด โดยมีฤทธิ์เป็นผู้แต่งขึ้น[๑๐] โดยอ้างว่า คำที่นำมาแต่งนั้นได้มาจากการสั่งสอนหรือการอนุญาตของพราหมณ์อันเป็นพระเจ้าสูงสุดอยู่บนสรวงสวรรค์โดยคัมภีร์ที่ฤาษีแต่งขึ้นนั้นจะประกอบไปด้วยคัมภีร์ ๖ คัมภีร์มีคัมภีร์ว่าด้วยวิธีการร่ายเวทมนต์เป็นต้น[๑๑] โดยได้แบ่งคัมภีร์หรือพระเวทย์นั้นออกเป็น ๓ หมวด คือ

(๑) ฤคเวท หมายถึง พระเวทที่รวบรวมบทสรรเสริญเทพเจ้าในจักรวาล

(๒) ยชุรเวท เป็นพระเวทที่ใช้สำหรับสวดในพิธีบูชายัญ แบ่งเป็น ๒ สาย คือ ยชุรเวทดำ ยชุรเวทขาว ซึ่งส่วนที่เป็นยชุรเวทดำใช้ในการบูชายัญและประกอบพิธี ส่วนยชุรเวทขาวใช้เฉพาะการบูชายัญเท่านั้น

(๓) สามเวท หมายถึง คัมภีร์ที่ว่าด้วยการขับร้องในพิธีกรรม[๑๒]

ซึ่งพระเวททั้ง ๓ นี้รวมเรียกว่าไตรเวทหรือไตรเพทถือว่าเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ที่สุดของพราหมณ์ ต่อมาไตรเพทนั้นได้แบ่งย่อยออกไปอีก ๑ คัมภีร์ ชื่อว่า อาถรรพเวท จัดได้ว่าเป็นพระเวทที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางไสยศาสตร์โดยส่วนเดียว[๑๓] ซึ่งเราจะพบว่าบรรดาพราหมณ์ในยุคหลังได้มีการสวดบูชาในคัมภีร์อาถรรพเวท กันอย่างกว้างขวาง และในราวปี พ.ศ. ๑๕๐๐ ศาสนาฮินดูก็ได้แตกแยกออกเป็น อีก ๒ นิกาย คือ (๑) นิกาย ศักติ และนิกายตันตระ ซึ่งถือว่านิกายทั้ง ๒ นี้ได้พัฒนาออกมาจาก กรอบความคิดดั้งเดิมโดยมีวัตถุประสงค์ก็คือการใช้การสวดมนต์ในเชิงไสยศาสตร์เป็นหลักแต่ก็เป็นเรื่องเน้นไปในทางลามกอนาจาร โดยเฉพาะนิกายศักติที่เน้นการเสพเมถุนกับสตรีการบูชาเจ้าแม่โดยเห็นว่าผู้หญิงคือ เครื่องประดับหรือสิ่งที่จะมาเพิ่มพลังให้กับชายหรือชายหญิงต้องเป็น

---

[๑๐] ที.สี. (บาลี) ๙/๕๒๖ - ๕๒๗/๒๓๕ - ๒๓๖.ที.สี. (ไทย) ๙/๕๒๖ - ๕๒๗/๒๓๓ - ๒๓๔.

[๑๑] พระมหาสมปอง ปมุทิโต, **คัมภีร์อภิธานวรรณนา**, หน้า ๑๖๒ - ๑๖๓.

[๑๒] มนต์ ทองธัช, **๔ ศาสนาสำคัญของโลก**, หน้า ๒๗.

[๑๓] เสฐียร พันธรังษี, **ศาสนาเปรียบเทียบ พิมพ์ครั้งที่ ๗**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๕๗.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สิ่งที่คู่กัน สตรีคือสิ่งที่จะมาเสริมอำนาจให้กับสามี เป็นต้น[๑๔] หรือนิกายตรันตระที่เน้นการเสพเมถุน น้ำเมา การยั่วยวน และการบริโภคเนื้อ เพื่อให้เข้าสู่จุดหมายสูงสุด พร้อม ๆ กับการสาธยายมนต์ ซึ่งลักษณะของการบูชาของทั้ง ๒ นิกายนี้ได้มีอิทธิพลเป็นอย่างยิ่งต่อพระพุทธศาสนามหายานโดยทำให้พระพุทธศาสนามหายานต้องปรับปรุงตัวและพัฒนาความรู้ให้เท่ากับฝ่ายฮินดูตันตระ โดยได้พัฒนามาเป็น พุทธตันตระ ซึ่งก็จะเน้นรูปแบบและพิธีกรรมต่าง ๆ คล้ายกับศาสนาฮินดูทั้ง ๒ นิกายนั้น เป็นอย่างมาก[๑๕]

จะเห็นได้ว่าคำว่าเวทมนต์นั้นจึงมีลักษณะของการใช้สวดอ้อนวอนและสวดเพื่อบังคับให้พระเจ้าหรือเทวดาเป็นใจและจะได้บันดาลให้ตนพบกับความสุข โดยการสาธยายพระเวทนั้นโดยมากจะกระทำในหมู่พราหมณ์และพระเวทก็จะใช้เพื่อการประกอบพิธีสำคัญ ๆ โดยมีบ่อเกิดมาจาก การแต่งของฤาษีผู้ปฏิบัติตามแนวทางของพระพรหม เป็นต้น ซึ่งเมื่อพิจารณาในลักษณะแต่ละประเภทแล้วก็จะพบว่า แท้จริงแล้วพระเวทนั้นเป็นสิ่งที่ถือได้ว่าเป็นความจริงตามคำกล่าวของพราหมณ์แต่พระพุทธศาสนาเห็นว่า วิชาหรือคาถาอาคมเหล่านั้นเป็นสิ่งที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่การปฏิบัติธรรมเลย[๑๖]

ข.) พระพุทธมนต์ สำหรับคำว่าพระพุทธมนต์นั้นหากจะพิจารณาตามความหมายก็จะพบว่า หมายถึง มนต์ (คำศักดิ์สิทธิ์ – สรรเสริญพระรัตนตรัย) ของพระพุทธเจ้า หรือของพระพุทธศาสนา เป็นมนต์แห่งเมตตาและความผาสุก ไม่เบียดเบียนผิดกับเวทมนต์ของพราหมณ์ซึ่งมุ่งที่จะเบียดเบียนผู้อื่นมีการเสกหนังเข้าท้อง เป็นต้น ซึ่งจัดว่าเป็นเดรัจฉานวิชาที่พระพุทธองค์ทรงตรัสห้ามมิให้ภิกษุ –ภิกษุณี สอนดิรัจฉานวิชา[๑๗]เพราะวิชาหรือมนต์ดังกล่าวไม่เอื้อต่อหลักธรรมของพระพุทธศาสนาจึงได้ทรงห้าม

ในด้านความหมายพระพุทธมนต์เมื่อว่ากันตามตัวอักษรก็หมายถึงพระพุทธพจน์คือคำสอนของพระพุทธองค์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เมื่อนำมาใช้สวดก็เพื่อที่จะให้ตนมีสติปัญญา แล้วสามารถนำเอาคำสอนที่ปรากฏในบทสวดดังกล่าวมาปฏิบัติเพื่อมุ่งหวังผลอันสูงสุดคือการดับทุกข์ของตนเองและสังคม ซึ่งการสาธยายดังกล่าว เรียกว่า พุทธมนต์ ซึ่งแม้พระพุทธองค์ผู้ซึ่งปฏิบัติตาม

---

[๑๔] Dowson John**, Classical Dictionary of Hindu Mythology and Religion,Geography,History and Literature**, (Cambridge : Loutiedge and Kegan Pual, 1995), pp. 86 - 88.

[๑๕] อภิชัย โพธิประสิทธิ์ศาสตร์, **พระพุทธศาสนามหายาน**, (กรุงเทพมหานคร:มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๑๗๕ – ๑๗๘.

[๑๖] วิ.อ. (บาลี) ๒/๑๐๑๕/๕๑๑.

[๑๗] วิ.ภิกฺขุนี. (บาลี) ๓/๑๐๑๕/๑๒๖. วิ.ภิกฺขุนี. (ไทย) ๓/๑๐๑๕/๒๖๓. วิ.จู. (บาลี) ๗/๒๘๗ - ๒๘๘/๔๗. วิ.จู. (ไทย) ๗/๒๘๗ - ๒๘๘/๗๒ - ๗๓.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ความเชื่อของมนุษย์ไม่ให้เชื่อเรื่องผีสางเทวดาให้เชื่อเรื่องธรรมและผลของกรรมก็ยังทรงนำเอามนต์ (พุทธมนต์) มาใช้เพื่อการแก้ไขทุกข์ให้กับบรรดาเหล่าสาวกอยู่[๑๘] ซึ่งพุทธมนต์นี้ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์หรืออนุภาพแก่ผู้นำไปใช้ ซึ่งพุทธมนต์นี้ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์หรืออนุภาพแก่ผู้นำไปใช้ อนึ่ง พุทธมนต์นั้นยังหมายถึงลักษณะของหลักการคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สาวกได้นำไปกล่าวเพื่อยืนยันหรือโต้ตอบกับลัทธิอื่น ๆ ดังปรากฏในสนันตปสาทิกา ว่า มีมาณพคนหนึ่งได้อวดอ้างตนเองว่าเป็นผู้เรียนจบไตรเพท เมื่อเจอใครก็จะถามถึงมนต์เพื่อจะข่ม ต่อมาได้มาถามพระสิคควเถระ พระเถระจึงนำเอาพุทธมนต์บทหนึ่งมากล่าวว่า จิตของผู้ใดกำลังเกิดไม่ใช่กำลังดับ จิตของผู้นั้นก็จักดับ ไม่ใช่จักเกิดใช่ไหมก็หรือว่าจิตของผู้ใดจักดับไม่ใช่จักเกิด จิตของผู้นั้นก็กำลังเกิดไม่ใช่จักดับใช่ไหม[๑๙] ทำให้มาณพคนนั้นประหลาดใจและถามว่าเป็นมนต์อะไร พระเถระ จึงตอบว่ามนต์นี้ชื่อว่าพุทธมนต์ทำให้มาณพนั้นเกิดความเลื่อมใสจึงขอเรียนมนต์ในสำนักพระเถระและที่สุดก็ได้บวชในพระพุทธศาสนา

จากการกล่าวมาทั้งหมดเราจะพบว่า คำว่า พระพุทธมนต์หมายถึง พระพุทธพจน์ซึ่งเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ถือว่าเป็นรูปแบบหรือวิธีการที่จะทำให้ผู้ศึกษาเกิดปัญญาเรียกว่าสุตมยปัญญา (ปัญญาเกิดจากการฟัง) พระพุทธมนต์จึงมีลักษณะดังกล่าวที่ผู้นำไปท่องบ่นหรือสาธยายแล้วย่อมจะเข้าใจถึงเนื้อหาคำสอนที่ซ่อนอยู่ในพุทธมนต์เหล่านั้นและยังสามารถนำไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์คือการน้อมนำไปสู่เป้าหมายคือที่สุดแห่งทุกข์ได้ ซึ่งจากการพิจารณาเนื้อหาของความหมายดังกล่าว คำว่าพุทธมนต์จึงหมายถึงพระธรรมคำสอน, หลักธรรม, สาระหรือแก่น หรือหลักของพระพุทธศาสนาไม่ใช่แนวทางในการนำไปใช้เพื่อก่อให้เกิดอันตรายแก่ผู้อื่น แต่อย่างไรก็ตามปัจจุบันก็มักจะมีการนำอาคำว่าพุทธมนต์มาใช้ในความหมายของคำว่ามนต์คาถาเพราะมีความเชื่อว่าพุทธมนต์เป็นสิ่งที่จะต้านทานกับอุปัทวันตรายได้ ดังนั้น ปัจจุบันประชาชนโดยมากจึงมุ่งที่จะใช้พุทธมนต์ในความหมายและวัตถุประสงค์ดังกล่าว

ค.) พระปริตร สำหรับคำว่าพระปริตรนั้น อ.ธนิต อยู่โพธิ์ ได้ให้คำอธิบายว่ามีลักษณะที่คล้าย ๆ กับเวทมนต์แต่ในภาษาของชาวพุทธมักไม่ใช้คำดังกล่าวเพราะเป็นคำที่ไม่เหมาะ[๒๐]

---

[๑๘] พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, **มนต์คาถาและการทำจิตให้สงบ**, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพนางทองใบ นิมมล ๕ มีนาคม ๒๕๑๒, (กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๑๒), หน้า ๒๗.

[๑๙] วิ.อ. (บาลี) ๑/๓๖ อภิ.ย. (บาลี) ๓๕/๑/๑.

[๒๐] คำว่า ไม่เหมาะ คือ เดิมทีเวทมนต์ หมายถึง การอ้อนวอนพระเจ้าแต่ในระยะหลังกลายมาเป็นเรื่องไสยศาสตร์เป็นการนำไปใช้เพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อนไม่นิยมเรียกบทสวด คำสวดของพระพุทธศาสนาว่า เวทมนต์ – ผู้วิจัย.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แต่จะใช้คำว่าปริตรแทนโดยคำว่าพระปริตรนั้นแปลว่า ความต้านทาน,เครื่องป้องกัน[๒๑] ซึ่งความต้านทานหรือป้องกันนี้ หมายถึงป้องกันอุปัทวันตรายทั้งหลายมีเหตุอันเกิดจากกรรม (เล็กน้อย) หรือเหตุอันเกิดจากอมนุษย์หรือภัยธรรมชาติต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งความหมายของคำว่าปริตรนั้นได้มีผู้ให้อรรถวิเคราะห์ไว้ว่าที่เรียกว่าปริตตะ เพราะมีวิเคราะห์ว่าสิ่งที่ฟ้องกันรักษาความกลัวอันตรายและอุปสรรคของสัตว์ทั้งหลายโดยรอบ เพราะความมีเดชานุภาพมาก[๒๒] จากความหมายทั้งหมดที่กล่าวมาเราจะพบว่าคำว่าปริตรหมายถึงบทสวดมนต์ที่ (๑) มีอำนาจหรืออานุภาพในการต้านทานอุปัทวันตรายต่าง ๆ ได้ (๒) สามารถยังหรือก่อให้เกิดความสำเร็จอันเป็นมงคลหรือความผาสุกได้ (๓) มีลักษณะของความเป็นเวทมนต์คล้าย ๆ บทสวดมนต์ของพราหมณ์แต่จะไม่มีเหตุอันมุ่งหมายให้ร้ายผู้อื่นเพราะพระปริตรธรรมของพระพุทธศาสนานั้นเป็นพุทธวจนะอันอุดมไปด้วยสัจจะและความเมตตา[๒๓] ที่จะทำให้อุปัทวันตรายต่าง ๆ พ่ายแพ้ไปได้

จะเห็นได้ว่าพระปริตรนั้นมีบ่อเกิดมาตั้งแต่ก่อนครึ่งพุทธกาล แต่พระปริตรดังกล่าวไม่ใช่พระปริตรของพระพุทธศาสนา แต่เป็นปริตรโบราณซึ่งอาจจะเป็นของศาสนาพราหมณ์ก็ได้ โดยปรากฏในชาดกต่าง ๆ ว่า มีการทำน้ำพระปริตร ทรายพระปริตร (ปริตตวาลุกา) และด้ายพระปริตร (ปริตตสุตต) ในเตลปัตตชาดก[๒๔] และมีผู้สันนิษฐานว่าพระพุทธศาสนานำเอาวิธีสวดบูชายัญของพราหมณ์ในคัมภีร์ยชุรเวทมาดัดแปลงและเปลี่ยนมาเป็นคำว่า ปริตตะแทน ดังปรากฏในการที่ทรงอนุญาตให้ผู้ที่เรียนปริตรเพื่อคุ้มครองตนเองนั้นไม่อาบัติ[๒๕] ดังนั้น คำว่าปริตรจึงน่าจะมีอยู่ก่อนและคงเป็นธรรมเนียมของชาวอินเดียสมัยก่อน แต่ถึงอย่างนั้นผู้วิจัยเองก็ไม่เห็นด้วย กับทรรศนะดังกล่าวความจริงแล้วน่าจะเป็นสิ่งที่ชาวอินเดียสวดหรือใช้เพื่อวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองตนมาก่อนโดยมิจำต้องเป็นเวทมนต์ตามคัมภีร์ของพราหมณ์ก็ได้ ซึ่งพระปริตรนี้แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะล่วงมาถึงประมาณ พ.ศ. ๕๐๐ แล้วก็ยังปรากฏมีผู้กล่าวถึงอยู่ เช่นในมิลินทปัญหา ได้กล่าวถึงปริตรไว้ถึง ๕ ปริตร มี ขันธปริตร โมรปริตร ธชัคคปริตร อาฏานาฏิยปริตร อังคุลิมาลปริตร[๒๖] ดังนั้น จึงจะเห็นได้ว่าคำว่าปริตตะนั้นเป็นสิ่งที่ยังคงมีอยู่ในความเชื่อระดับพื้นฐานของชาวอินเดียอยู่ตลอดเวลาโดยไม่จำต้องเป็นสิ่งที่มาจากอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ก็ได้

---

[๒๑] ธนิต อยู่โพธิ์, **อานุภาพพระปริตต์**, หน้า ๓๑.

[๒๒] พระอัครวงศาจารย์, **สัททนีติปกรณ์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ภูมิพโล, ๒๕๓๓), หน้า ๓๐๑.

[๒๓] ธนิต อยู่โพธิ์, **อานุภาพพระปริตต์**, หน้า ๒๒.

[๒๔] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

[๒๕] วิ.ภิกฺขุนี. (บาลี) ๓/๑๐๑๕/๑๒๖. วิ.ภิกฺขุนี. (ไทย) ๓/๑๐๑๕/๒๖๓.

[๒๖] มิลินฺท(บาลี) ๑๖๓. ปราณี สำเริงราชย์(ผู้รวบรวม), **มิลินทปัญหา เล่ม ๒**, (กรุงเทพมหานคร : ชวนพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๕๘ – ๒๐๑.

อย่างไรก็ตามเราจะพบว่าอิทธิพลของพระปริตตธรรม หรือการสวดมนต์เพื่อคุ้มครองชีวิตของมนุษย์นั้นมิได้เจริญแพร่หลายเฉพาะในอินเดียเท่านั้น เมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่ไปยังดินแดนต่าง ๆ ความนิยมในเรื่องปริตรก็แพร่ไปตามด้วย ดังเช่น ในประเทศศรีลังกา สมัยที่พระพุทธโฆสาจารย์ได้ เข้าไปแปลอรรถกถาที่ศรีลังกาในสมัยพระเจ้ามหามานะ ระหว่างปี พ.ศ. ๙๕๓ – ๙๗๕ โดยได้แต่งอรรถกถาอธิบายเรื่องพระปริตรธรรมเอาไว้จึงเห็นได้ว่าก่อนหน้าที่พระพุทธโฆสาจารย์จะเข้ามาลังกานั้นความเชื่อในเรื่องปริตรธรรมก็ยังมีปรากฏอยู่แล้ว เพียงแต่ท่านได้อธิบายเพิ่มเติมไว้เท่านั้น[๒๗] นอกจากนั้นยังมีอีกหลายตำนานที่แสดงให้เห็นว่าชาวลังกาได้นำเอาพระปริตรมาแก้ไขปัญหาอุปัทวันตรายต่าง ๆ ตามนัยที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเรื่อยมา ซึ่งมีผู้ให้ข้อสันนิษฐานว่า ความนิยมในการคัดเลือกเอาพระสูตรสำคัญ ๆ จากพระไตรปิฎกมาพัฒนาหรือนำมาเพื่อใช้เป็นพระปริตรด้วยเข้าใจว่า พระสูตรที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้นั้นสามารถจะนำมาเป็นมนต์หรือเครื่องต้านทานตามนัยของคำว่าปริตรได้[๒๘]

นอกจากนั้นยังมีทรรศนะที่เพิ่มเติมจากข้อเสนอแนะดังกล่าวว่า การที่พระปริตรได้รับความนิยมและมีการสวดอย่างแพร่หลายในลังกา หรือลังกาได้นำเอาความคิดเกี่ยวกับพระปริตรมาใช้ก็เพราะมีสาเหตุมาจากการที่ชาวลังกา (คนเมือง) ได้อาศัยอยู่ร่วมเกาะเดียวกันกับกลุ่มชาวทมิฬ ซึ่งคนทั้ง ๒ เชื้อชาตินี้ไม่ถูกกันและจะทำการก่อสงครามกันอยู่เป็นประจำ ดังนั้น ชาวลังกาจึงได้นิมนต์พระภิกษุสงฆ์เข้ามาสวดพระปริตรเพื่อที่จะได้แก้ไขปัญหาดังกล่าวให้คลี่คลายไป หรือเพื่อจะช่วยให้จิตใจมีความมั่นคงได้[๒๙] ซึ่งทรรศนะเช่นนี้พยายามชี้ให้เห็นว่าเนื่องจากสภาพสังคมการเมืองของศรีลังกานั้นมีความไม่มั่นคง ดังนั้นประชาชนจึงต้องพึ่งพระสงฆ์และอ้างอิงเอาพระสูตรต่าง ๆ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก นั้นมาเป็นเครื่องต้านทานเพื่อให้ตนเองได้รับความมั่นใจหรืออันจะสามารถเข้าไปแก้ไขปัญหาต่าง ๆที่เกิดขึ้นได้

ส่วนในประเทศไทยได้รับอิทธิพลของการสวดพระปริตรนี้จากลังกาครั้งกรุงสุโขทัยครั้งรับเอาพระพุทธศาสนานิกายหินยานแบบลังกาวงค์เข้ามาเพราะพิธีกรรมหรือความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาย่อมเป็นของคู่กัน ดังนั้น ชาวสุโขทัยน่าจะได้รับอิทธิพลหรือความเชื่อเกี่ยวกับการสวดพระปริตรแบบลังกาก่อนที่จะแพร่หลายในยุคต้น ๆ มา

---

[๒๗] ธนิต อยู่โพธิ์, **อานุภาพพระปริตต์**, หน้า ๖ - ๘.

[๒๘] วิ.อ. (บาลี) ๑/๓๖. อภิ.ยมก. (บาลี) ๓๙/๑/๑.

[๒๙] สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานพระปริตร**, อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนาวาตรีหลวงกำธรชลธาร (เกิด ชาตะนาวิน) ๓๐ ต.ค.๒๕๑๑., (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๑), หน้า ๑๐ - ๑๑.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำหรับอานุภาพของพระปริตรนั้นก็เป็นดังที่เราเชื่อกันว่ามีอานุภาพสำหรับป้องกันคุ้มครองชีวิตของตนเองและผู้อื่น โดยทั่วไปดังปรากฏในชาดกต่าง ๆ เช่น ภยันตรายให้กับตนเอง และในบางคราวพระพุทธองค์เองก็ทรงให้ภิกษุบางรูปใช้พระปริตรเพื่อการเยียวยาบรรเทาความทุกข์ของผู้อื่นด้วย เช่นกรณีของพระองคุลิมาลที่ได้ช่วยสตรีในการคลอดบุตร เป็นต้น[๓๐] หรือแม้แต่กรณีการใช้พระปริตรเพื่อให้โรคร้ายต่าง ๆ ได้สงบลงไป เช่นกรณีของโพชฌงคปริตร[๓๑] ซึ่งถือว่าเป็นการใช้ธรรมโอสถประเภทหนึ่งในการเยียวยาแก้ไขปัญหาความทุกข์อันจัดได้ว่าเป็นอานุภาพของพระปริตรอย่างหนึ่งได้

อย่างไรก็ตาม เมื่อกล่าวถึงอานุภาพของพระปริตรหรือบทสวดมนต์อันเป็นหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือพระพุทธพจน์ที่มีการนำมาเปลี่ยนเป็นปริตรธรรมในภายหลังแล้วก็จะพบว่ามีอานุภาพ ดังปรากฏในมิลินทปัญหาว่า

> คนที่สวดบริกรรมพระปริตรนั้น งูที่มุ่งจะกัดก็ไม่กัด ปากที่อ้าไว้ก็หุบ แม้โจรที่ยกก้อนดินจะทุ่มใส่ก็ไม่ทุ่ม กลับโยนทิ้งก้อนหินก้อนดินแล้วเปลี่ยนใจมารัก ช้างที่ดุร้ายครั้นวิ่งมาถึงก็หมอบสงบอยู่ใกล้ ๆ แม้กองไฟมหึมาที่ลุกโชติช่วง ครั้นไหม้ลามเข้ามาใกล้ก็ดับ ยาพิษแม้แรงที่กินเข้าไปก็กลายเป็นยาถอนพิษ หรือซาบซ่านเป็นอาหารที่บำรุงร่างกาย ฆาตรกรที่มุ่งมาดจะฆ่า ครั้นเข้ามาใกล้ก็ภักดียอมตัวเป็นทาส แม้แต่บ่วงดักสัตว์ที่เขาดักไว้ พอเหยียบลงไปก็ไม่รูดรัดเท้า[๓๒]

จะเห็นได้ว่าอานุภาพที่ปรากฏในคำอธิบายข้างต้นนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันหรือมีส่วนทำให้สิ่งที่เลวร้ายเกิดขึ้นแล้วหรือกำลังจะเกิดให้คลี่คลายไปในทางที่ดีเพราะอานุภาพของการเจริญหรือสวดปริตรนั้นอย่างไรก็ตามเมื่อว่ากันโดยสรุปก็จะพบว่า พระปริตรนี้จะมีอานุภาพตามที่ปรากฏในบทอาราธนาให้พระสงฆ์แสดงสวดพระปริตรอยู่ ๓ ประการ คือ

๑.) สามารถป้องกันหรือต้านทานภัยวิบัติทั้งปวงให้หายไป เช่น ภัยจากธรรมชาติ ภัยจากโจร ภัยจากพระราชา ภัยจากอมนุษย์

๒.) สามารถยังความสำเร็จของสมบัติทั้งหลายให้เกิดขึ้นได้ เช่น ความมียศ มีลาภ หรือความสวัสดีต่าง ๆ

---

[๓๐] ม.ม. (บาลี) ๑๓/๓๔๗ - ๓๔๘/๓๓๐ - ๓๓๘. ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๔๗ - ๓๔๘/๔๒๑ - ๔๓๐.

[๓๑] ธนิต อยู่โพธิ์, **อานุภาพพระปริตต์**, หน้า ๔.

[๓๒] ปุ้ย แสงฉาย(แปล), **มิลินทปัญหาพร้อมด้วยอรรถกถาฎีกา**, (กรุงเทพมหานคร : ส.ธรรมภักดี, ๒๕๓๐), หน้า ๒๑๖ – ๒๑๗.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓.) สามารถกำจัดทุกข์ภัยและโปรดภัยทั้งปวงได้[๓๓] ซึ่งอานุภาพทั้ง ๓ ประการนี้ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่พึงหวังหรือจะพึงเกิดขึ้นเมื่อมีการกล่าวหรือสวดพระปริตรอันเป็นมงคลของพระพุทธศาสนา ซึ่งหากผู้สวดสามารถที่จะบริกรรมหรือพร่ำบ่นให้ขึ้นใจเป็นปัจจุบันหรือกระทำบ่อย ๆ ผลที่พึงหวังดังกล่าวก็จะเกิดขึ้นอย่างแน่นอน

จากการกล่าวมาทั้งหมดเกี่ยวกับเวทมนต์พุทธมนต์และพระปริตรนั้นเราจะพบว่าทั้ง ๓ มนต์นั้นมีความเกี่ยวเนื่องกันหรือมีพัฒนาการที่เกิดขึ้นภายใต้วัฒนธรรมเดียวกันคือวัฒนธรรมอินเดียโดยที่เวทมนต์นั้นจัดได้ว่าเป็นวิธีเริ่มต้นของการสวดหรืออ้อนวอนเพื่อที่จะก่อให้เกิดผลสำเร็จทั้งในแง่ของผลสำเร็จที่มาจากพระเจ้าหรือผลสำเร็จที่มาจากอำนาจของมนต์เหล่านั้น[๓๔] ซึ่งเวทมนต์ถือเป็นวิธีการที่เป็นต้นแบบของมนต์อื่น ๆ ในอันที่จะก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ได้ ซึ่งจากการศึกษาพบว่าการที่จะทำให้เวทมนต์มีความศักดิ์สิทธิ์นั้นจะต้องมีวิธีการดังนี้

๑.) ผู้สวดจะต้องตั้งจิตให้เป็นสมาธิ โดยเชื่อว่าจิตที่เป็นสมาธิจะมีพลัง ในการแผ่ไปให้ถึงหรือจะเป็นเดชอำนาจที่จะแผ่ไปยังผู้อื่น ๆ หรือกำกับให้การสวดมนต์นั้นศักดิ์สิทธิ์

๒.) ต้องมีความเชื่อต่อครูอาจารย์ เทพเจ้าผู้สั่งสอนอย่างเคร่งครัด

๓.) การสวดจะต้องมีการบริกรรมเพื่อให้เกิดลมหายใจในหรือปราณวายุให้เป็นเสียงสั่นสะเทือนให้สะท้อนออกมาจาก ภายในแล้วแผ่ไปกระทบกับอากาศข้างนอกเป็นการใช้กฎของความกระเทือนทางคลื่นเสียง โดยเฉพาะถ้าเป็นเสียงที่มีอานุภาพก็ย่อมจะแผ่ไปได้ไกล

๔.) ผู้สวดจะต้องมีความบริสุทธิ์ทั้งทางกาย จิต (ยกเว้นเวทมนต์ดำที่ผู้สวดนั้นจะต้องฝักใฝ่แต่เรื่องที่เลวร้าย) การสวดมนต์หรือการร่ายพระเวทย์จึงจะสัมฤทธิ์ผล[๓๕]

ซึ่งหลักการดังกล่าวถือว่าเป็นหลักการโดยทั่วไปของเวทมนต์และโดยมากเวทมนต์นี้จะใช้วิธีร่ายคือการสวดทำนองเพื่อเป็นการเอาใจเทพเจ้า หรือครูของตนให้มาชุมนุมและจะได้ให้พลังกับตนเองในการกระทำการต่าง ๆ ที่มุ่งหวังไว้ให้สำเร็จ และแนวทางของการร่ายเวทมนต์เช่นนี้เองที่ถือได้ว่าเป็นหลักการพื้นฐานที่พัฒนามาเป็นพระปริตรอันเป็นการบริกรรมคาถาของคนอินเดียโบราณซึ่งมีปรากฏอยู่ในชาดกต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาโดยพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุสวดสาธยายพระปริตรได้แต่กลับไม่อนุญาตให้เข้าไปเกี่ยวข้องกับเวทมนต์ เพราะถือว่าเวทมนต์นั้นเป็นสิ่งที่ไม่มีสาระ

---

[๓๓] พระธรรมโกศาจารย์, (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **อานุภาพพระปริตร**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๔.

[๓๔] พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๗๒ – ๔๗๕.

[๓๕] ธนิต อยู่โพธิ์, **อานุภาพพระปริตต์**, หน้า ๑๘ – ๒๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

และไม่อาจจะนำไปสู่ทางหลุดพ้นได้[๓๖] การที่ทรงห้ามและอนุญาตดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพระปริตรน่าจะไม่มีนัยที่โน้มเอียงไปทางพราหมณ์เท่าใดนักแต่อาจเป็นบทบริกรรมเพื่อความเป็นสิริมงคลธรรมดาแต่ก็อิงอาศัยหลักการทำจิตให้เป็นสมาธิและตัวสัจจวาจาพร้อมกับแผ่เมตตาเป็นหลักซึ่งการบริกรรมอาจอิงอาศัยวิธีการของเวทมนต์แต่สาระอาจไม่ใช่คือสาระนั้นเน้นเมตตากับสัจจะเป็นหลักโดยไม่เน้นการสาปแช่งเหมือนเวทมนต์บางบท ดังนั้น พระปริตรจึงอาจเป็นพัฒนาการหนึ่งของรูปแบบการสวดมนต์ของกลุ่มแนวคิดที่ไม่ติดกับพระเวทย์ของศาสนาพราหมณ์ และในภายหลังพระพุทธองค์ก็ได้ปรับปรุงหรืออนุญาตให้พระภิกษุ สงฆ์ในการเรียนหรือพร่ำบ่นสาธยายพระปริตรได้โดยเห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่ขัดแย้งต่อหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนานั้นเอง และในที่สุดจากพระปริตรก็พัฒนามาเป็นพระพุทธมนต์หรือในบางครั้งพระปริตรกับพระพุทธมนต์ก็มีความหมายเป็นสิ่งเดียวกันเนื่องจากพระปริตรในยุคหลังได้มีการนำเอาพระพุทธมนต์คือคำสั่งสอนเทศนาของพระพุทธองค์นั้นเองมาเป็นพระปริตร เช่น โพชฌงคสูตร ก็เปลี่ยนมาเป็นโพชฌงคปริตร อาฏาฌาฏิยสูตร ก็เปลี่ยนมาเป็น อาฏาฌาฏิยปริตร ดังนั้น พัฒนาการของคำว่ามนต์ในความหมายของคำในรูปแบบต่าง ๆ จึงมีความเชื่อมโยงกันแม้จะไม่ตรงกันเสียเลยทีเดียวแต่ก็อาจที่จะเป็นบาทฐานในการพัฒนารูปแบบในภายหลังได้เช่น การที่พุทธศาสนาได้นำหลักการของพระเวทย์คือการตั้งจิต การบริกรรม การเปล่งเสียงเป็นต้นมาประยุกต์ใช้เมื่อมีการสวดพระปริตรทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ของการสาธยายตามอนุภาพหรือวัตถุประสงค์ของการสวดมนต์นั้นเอง

๒.๑.๒) ทรรศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาทต่อการสวดมนต์ พระพุทธศาสนาเห็นว่าการสวดมนต์หรือการสาธยายมนต์คือคำสอนของพระพุธองค์นั้นเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาอย่างหนึ่งตามแนวทางของการศึกษาในเชิงมุขปาฐะ กล่าวคือในสมัยเริ่มแรกของพระพุทธศาสนานั้นพระธรรมเทศนาของพระองค์มิได้ถูกบันทึกไว้โดยวิธีการอื่น ๆ แต่เป็นวิธีการของการท่องจำหรือสาธยาย เช่น การสาธยายพระปาฏิโมกข์ หรือข้อบัญญัติของพระพุทธองค์เกี่ยวกับพระวินัย[๓๗] หรือหลักธรรมที่ทรงแสดงโดยพระปาฏิโมกข์นั้นภิกษุจะต้องสวดสาธยายกันในทุก ๆ ๑ เดือน ดังนั้นการสวดมนต์ในลักษณะนี้จึงถือว่าเป็นการสวดมนต์หรือสวดพระธรรมเพื่อรักษาพระพุทธศาสนาอย่างหนึ่ง

นอกจากนั้นแล้วเราจะพบว่าการสวดมนต์อีกประเภทหนึ่งที่มีอยู่ในพระพุทธศาสนาก็คือการสวดพระปริตรเพื่อคุ้มครองป้องกันภยันตรายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นซึ่งพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้เหล่าภิกษุสามารถที่จะสวดสาธยายพระปริตรเพื่อป้องกันอันตรายได้[๓๘] ดังนั้นเราจึงกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาถือว่าการแสดงมนต์หาก (๑) ไม่ได้เป็นไปเพื่อการอ้อนวอนเทพเจ้าหรือ (๒) ไม่ได้

---

[๓๖] ที.สี. (บาลี) ๙/๕๒๖/๒๓๕ - ๒๓๖. ที.สี. (บาลี) ๙/๕๒๖/๒๓๓.

[๓๗] วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๓๒/๑๔๖. วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓๒/๒๐๙.

[๓๘] วิ.ภิกฺขุนี. (บาลี) ๓/๑๐๑๕/๑๒๖.วิ.ภิกฺขุนี. (ไทย) ๓/๑๐๑๕/๒๖๓.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เป็นไปเพื่อการสร้างความเดือดร้อนให้เกิดกับตนเองและผู้อื่นในลักษณะของการใช้เวทมนต์เพื่อทำร้ายผู้อื่น การสวดมนต์นั้นถือว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมเพราะการสวดมนต์นอกจากจะเป็นการรักษาพระศาสนาแล้วก็ยังก่อให้เกิดประโยชน์กับชีวิตของผู้สาธยายด้วย[๓๕] ซึ่งตามท่าทีนี้การสวดมนต์จึงเป็นสิ่งที่มีความถูกต้องชอบธรรมและมีคุณค่าสำหรับพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะเมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วเราจะพบว่าการสวดมนต์จำแนกได้เป็น ๓ ประการ คือ

๑.) การสวดมนต์นั้นเป็นไปเพื่อการสรรเสริญแสดงคุณความดีของพระพุทธองค์ดังปรากฏในรัตนสูตร

๒.) การสวดมนต์นั้นแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่อบุคคลเช่น กรณีเมตตสูตร ที่มุ่งอธิบายถึงการแผ่เมตตาให้กับผู้อื่น

๓.) การสวดมนต์นั้น แสดงถึงความดีของเหล่าเทวดาทั้งหลายที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาจะพึงรักษาพระพุทธศาสนาเช่นในเทวตาอุยโยชนคาถา

๔.) การสวดมนต์นั้นเป็นการแสดงถึงอานุภาพของพระปริตรที่สามารถห้าม, ป้องกันหรือต้านทานความชั่วร้ายต่างๆ ได้ เช่น โมรปริตร ขันธปริตร

ซึ่งลักษณะของการสวดมนต์โดยนัยแบบนี้เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ไม่มีโทษสามารถสร้างความผาสุกให้เกิดขึ้นกับตนเองและสังคมได้ รวมทั้งเป็นการรักษาพระพุทธศาสนาและรักษาจารีตที่พึงปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดการสืบต่อทางพระพุทธศาสนาได้

๒.๒ ความเป็นมาของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา(คาถาพาหุง)

หลังจากที่เราได้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับกรอบแนวคิดเรื่องมนต์และการสวดมนต์ในทรรศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาทมาแล้วประเด็นต่อไปที่เราจะพึงทำความเข้าใจก็คือเรื่องของบริบทแนวคิดเกี่ยวกับบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (คาถาพาหุง) ซึ่งรายละเอียดที่เราจะพึงศึกษาดังนี้

๒.๒.๑ ความหมาย บทสวดมนต์นี้ถือเป็นบทสวดสรรเสริญคุณของพระพุทธเจ้าซึ่งมีอยู่ ๘ บท รวมทั้งบทสรุปอีก ๑ บท ก็เป็น ๙ บท มีบทว่าพาหุงสหัส ฯ เป็นอาทินั้น มีผู้เรียกชื่อบทสวดนี้ในหลาย ๆ ชื่อ เช่น บทถวายพรพระบ้าง บทสวดมนต์พาหุงบ้าง บทสวดมนต์พาหุงมหาการุณิโกบ้าง ซึ่งจะเรียกชื่อแตกต่างกันไปตามความนิยม แต่ในงานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยได้ใช้คำว่า บทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา ซึ่งถือว่าเป็นชื่อที่ใช้กันอย่างเป็นทางการหรือมีความถูกต้องตามหลักของภาษาบาลี แม้ว่าชื่อนี้จะไม่ค่อยเป็นที่คุ้นหูของคนทั่วไปนักก็ตาม อย่างไรก็ตามจากการศึกษามาก็จะพบว่าชื่อของบทสวดมนต์บทนี้มีชื่อเรียกอยู่ ๓ ระดับ คือ

---

[๓๕] สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานพระปริตร,** หน้า ๒๐๗.

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๑) ชื่อเรียกในระดับชาวบ้าน ซึ่งเป็นที่คุ้นหูและจดจำได้ง่ายเป็นการตั้งชื่อตามความคุ้นเคยของชาวบ้านหรือประชาชนโดยทั่วไปคือบทสวดมนต์พาหุงหรือพาหุงมหากา

(๒) ชื่อเรียกในระดับนักภาษาศาสตร์เป็นชื่อที่ใช้เรียกบทสวดมนต์นี้ในภาษาที่ถูกต้องคือบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาหรือพุทธชยมงคลคาถา

(๓) ชื่อเรียกในระดับนักประวัติศาสตร์ เป็นชื่อที่ได้รับการกล่าวถึงในหมู่ของนักประวัติศาสตร์ที่เห็นว่า บทสวดมนต์บทนี้เป็นบทสวดที่ใช้ในราชสำนักดังนั้น จึงมีชื่อว่าบทถวายพรพระ หมายถึงบทสวดมนต์ที่พระสงฆ์ได้รับนิมนต์เข้าไปในพระราชวังและจะต้องสวดหรือสาธยายเพื่อเป็นการเสริมพระบารมีของพระมหากษัตริย์[๔๐]

๒.๒.๒. ความหมายของคำว่าพุทธอัฏฐชยมงคลคาถา คำว่าพุทธอัฏฐชยมงคลคาถานั้น มาจากคำว่า พุทธ + อัฏฐ + ชย + มงคล + คาถา โดยคำว่า พุทธะ หมายถึง พระพุทธเจ้า ส่วนคำว่า อัฏฐ แปลว่า ๘ หมายถึง บทสวดมนต์บทนี้ได้กล่าวถึงเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์ ๘ เรื่อง คำว่า ชย หมายถึง ชัยชนะ มงคละ หมายถึง ความดี ความงามหรือสิ่งที่เป็นกุศล ส่วนคำว่า คาถา หมายถึง คำประพันธ์ประเภทร้อยกรองในภาษาบาลี หรืออาจหมายถึงคาถาอาคมก็ได้ เมื่อนำเอาองค์ประกอบของศัพท์ทั้งหมดมารวมกันจึงเป็นคำว่า พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา แปลว่า บทร้อยกรองหรือบทสวดมนต์ที่ว่าด้วยชัยชนะอันเป็นมงคล (อันประเสริฐ) ๘ ประการของพระพุทธเจ้า[๔๑]

๒.๒.๓) ความหมายของคำอื่น ๆที่เกี่ยวข้อง ส่วนคำศัพท์อื่น ๆ ที่ใช้เป็นไวพจน์หรือคำที่ใช้แทนบทสวดมนต์บทนี้ในมิติอื่น ๆ เช่นคำว่า บทสวดถวายพรพระ หรือคาถาพาหุง หรือพาหุงมหากานั้นมีความหมายดังต่อไปนี้

(๑) คำว่า ถวายพรพระ หมายถึง บทสวดมนต์ที่ยกเอาเหตุการณ์ คือชัยชนะอันประเสริฐของพระพุทธเจ้ามาเรียบเรียงถวายพระมหากษัตริย์ในโอกาสที่ทรงมีชัยชนะต่อข้าศึกครั้งยิ่งใหญ่ ซึ่งคำนี้อาจจะเป็นคำที่แผลงหรือแปลงมาจากคำว่า ถวายพระพรชัยมงคล แต่ต่อมาได้เพี้ยนหรือปรับเปลี่ยนมาเป็นถวายพรพระก็ได้[๔๒] หรือคำว่าถวายพรพระนั้นอาจหมายถึง การสวดเพื่อสรรเสริฐพระเกียรติคุณของการมีชัยชนะเหนืออุปสรรคปัญหาต่าง ๆ ของพระพุทธองค์ ซึ่งผู้แต่งหรือประพันธ์คาถานี้ได้ยกกรณีตัวอย่างมาทั้งหมด ๘ ตัวอย่างเพื่อให้ผู้สวดเห็นว่า ความชนะอุปสรรคของพระพุทธองค์นั้นมีมาอย่างไร ดังนั้น การถวายพระพรหรือถวายพรพระจึงหมายถึงการสรรเสริฐ ชื่น

---

[๔๐] พระราชสุทธิญาณมงคล, (จรัญ ฐิตธมฺโม), **กฎแห่งกรรมธรรมปฏิบัติ เล่มที่ ๕,** (กรุงเทพมหานคร : หอชัยรัตน์การพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๓๐.

[๔๑] วศิน อินทสระ, **พุทธชัยมงคลคาถา**, (กรุงเทพมหานคร : โอเอส พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๕), หน้า ๘.

[๔๒] น.ต.,ทองย้อย แสงศิลป์ชัย, **พุทธชัยมงคลคาถา (คาถาพาหุง),** (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมมิก, ๒๕๔๒), หน้า๗๘.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชมพระบารมีของพระพุทธองค์และขอความชนะดังที่พระองค์ปรากฏจงมีแก่บุคคลที่สวดสาธยายหรือแม้แต่ตัวผู้สวดมนต์บทนี้ ดังปรากฏในบทสวดมนต์แต่ละบทว่า ตันเตชะสา ภะวะตุ เต ชะยะมังคะลานิ แปลว่า ด้วยเดชของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น ขอชัยชนะอันเป็นมงคลจงมีแก่ท่านเทอญ[๔๓] เป็นต้น แสดงให้เห็นว่าคำว่าการถวายพรพระจึงมิใช่การถวายพรพระพุทธเจ้าในด้านของบุคคลาอฐิษฐานแต่เป็นการถวายพรในลักษณะขอการชื่นชมในพระบารมีที่พระองค์ทรงสามารถชนะอุปสรรคต่าง ๆ ได้ด้วยดี ดังนั้น คำว่า ถวายพรพระ จึงมีความหมายอยู่ ๒ ประการคือ (๑) หมายถึงการถวายพรพระพุทธองค์ในมิติของการชื่นชมในพระบารมีของพระองค์และขอให้ชัยชนะดังกล่าวเกิดขึ้นกับผู้สวดคาถานี้หรือผู้ที่ได้รับฟังการสวดคาถานี้บ้าง (๒) หมายถึง การถวายพระพรแด่พระมหากษัตริย์หรือผู้มีอำนาจในการขอให้ทรงชนะอุปสรรคเหมือนกับพระพุทธองค์ให้ได้

(๒) คำว่า พาหุง หรือพาหุงมหากา สำหรับความหมายของคำทั้ง ๒ คำนี้ มิได้มีความหมายเหมือนคำอื่น ๆ ที่ใช้เรียกชื่อบทสวดมนต์นี้ แต่เมื่อกล่าวถึงคำว่า พาหุง หรือพาหุงมหากาแล้วจะไม่ได้หมายถึงบทสวดมนต์หากจะหมายถึงคาถาหรือเป็นคาถาอาคมที่มีอิทธิฤทธิ์หรือมีพลังดังจะสังเกตได้ว่าเมื่อกล่าวถึงพาหุงหรือพาหุงมหากาจะไม่มีการกล่าวเพียงโดด ๆ หรือเรียกชื่อเป็นอย่างอื่น นอกจากจะหมายถึงคาถาอาคมซึ่งเมื่อเอ่ยถึงบทสวดมนต์พาหุงฯโดยทั่วไปมักจะใช้คำว่าคาถาพาหุง หรือพาหุงมหากา เป็นหลัก อย่างไรก็ตามเมื่อจะพิจารณาถึงความหมายหรือที่มาของทั้ง ๒ คำก็จะมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(ก) คำว่าคาถาพาหุง เป็นชื่อของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาหรือบทสวดมนต์สรรเสริญคุณของพระพุทธองค์ในการมีชัยชนะเหนืออุปสรรค (มาร) ของพระพุทธองค์ทั้ง ๘ ครั้ง แต่ที่ใช้คำว่าพาหุง เพราะบทสวดมนต์นี้ขึ้นต้นด้วยคำว่า พาหุง สะหัสสะมะภินิมมิตะสาวุธันตัง แปลว่า พระจอมมุนี ได้เอาชนะพระยามารผู้เนรมิตแขนมากตั้งพัน ถืออาวุธครบมือ เมื่อคำขึ้นต้นมีดังนี้ เวลามีผู้สวดกันมากก็มักจะจำเอาคำขึ้นต้นที่ตนจำได้ไปเป็นชื่อเรียกบทสวดมนต์ดังกล่าวว่า พาหุง หรือคาถาพาหุงเพื่อจะให้จำง่ายหรือคุ้นเคย และในบทสวดมนต์นี้คำว่าพาหุงหรือพาหุนั้นหมายถึง แขนที่มารเนรมิตขึ้นมาด้วยฤทธิ์เป็นจำนวนกว่าพันข้าง (พาหุงสหัสสะ)[๔๔] โดยทั่ว ๆ ไปคำนี้จะใช้ในระดับชาวบ้านซึ่งมีความคุ้นชินกับชื่อและความหมายดังกล่าว

(ข) คำว่า พาหุงมหากา เป็นชื่อของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาเช่นเดียวกัน แต่มีการเติมคำว่า มหากาเข้ามาจึงทำให้เป็นศัพท์ที่ความยาวกว่า สำหรับที่มาของคำนี้มาจากการคัดศัพท์ขึ้นมาเรียกชื่อบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา ของพระธรรมสิงหบุราจารย์

---

[๔๓] ศ.(พิเศษ)เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **คาถาพาหุง : คาถาแห่งชัยชนะอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธองค์,** (กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๓๕.

[๔๔] วิ.ม. (บาลี) ๔/๗/๑๑. วิ.ม. (ไทย) ๔/๗/๑๔. ม.มู.อ. (ไทย) ๑๘/๔๕๖ - ๔๕๗.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(จรัญ ฐิตธมฺโม) เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน และเจ้าคณะจังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของประเทศไทย โดยท่านได้อธิบายว่าคำว่า พาหุงมหากามาจากคำว่าพาหุงในบทสวดมนต์บทแรก และคำว่า มหากา ก็มาจากคำว่ามหาการุณิโก นาโถ ซึ่งเป็นบทสวดมนต์ชื่อว่าชยมงคลคาถา ซึ่งมักจะนิยมสวดต่อจากบทพาหุงนั้น เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้นท่านเลยนำเอาคำขึ้นต้นของบทสวดมนต์ทั้ง ๒ มาเชื่อมรวมเรียกเป็นคำเดียวกันว่า พาหุงมหากา ทั้งนี้เพื่อให้ง่ายต่อการจดจำของผู้สวด[๔๕] ส่วนความหมายที่มีนัยอื่นนอกจากการมุ่งหมายถึงชื่อที่ใช้เรียกแทนชื่อบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา ของคำว่าพาหุงมหากานั้นไม่มี[๔๖]

๒.๒.๔ ความเป็นมาของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา

บทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถานี้มิได้เป็นคาถาที่มีบรรจุไว้ในพระไตรปิฎกหรือมิใช่คาถาที่แต่งในสมัยพุทธกาลเหมือนกับคาถาหรือบทสวดบทอื่น ๆ เช่น กรณียเมตตาสูตร หรือบรรดาบทสวดมนต์ต่าง ๆ ที่เรียกว่าพระปริตรมีธชัคคปริตร เป็นต้น ซึ่งบทสวดมนต์ดังกล่าวสามารถที่จะค้นหาที่มาได้เนื่องจากเป็นบทสวดมนต์ที่เกี่ยวเนื่องกับพุทธประวัติแม้ว่าจะมีอายุกว่า ๒๕๐๐ ปี แล้วก็ตาม แต่สำหรับบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาหรือจะเรียกชื่อในศัพท์อื่น ๆ เช่น พุทธชยมงคล หรือคาถาพาหุงนี้เป็นบทสวดมนต์ที่ได้รับการแต่งขึ้นใหม่จัดเป็นบทสวดมนต์หรือคาถาประเภทฎีกา[๔๗] เพราะเป็นคาถาที่นักปราชญ์ยุคหลังแต่งขึ้นโดยการนำอาเหตุการณ์ในพระไตรปิฎกที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติในตอนที่พระพุทธองค์ทรงใช้พุทธวิธีเพื่อเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ จำนวน ๘ เรื่อง มาแต่งเป็นคาถาร้อยกรองไว้เป็นหมวดหมู่ได้ ๘ บท และได้นำไปสวดในพิธีต่าง ๆ จนเป็นที่นิยมกันในหมู่ประชาชนชาวพุทธเป็นจำนวนมากในหลาย ๆ ประเทศเช่น ไทย, พม่า, ลังกา, ลาว เป็นต้น[๔๘]

อนึ่ง แม้เราจะทราบกันว่าบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถานี้จะเป็นคาถาที่ได้รับการแต่งขึ้นในดินแดนที่เรียกว่าอุษาคเนย์คือคาบสมุทรอินโดจีนและในยุคสมัยที่จัดอยู่ในยุคประวัติศาสตร์สมัยใหม่ก็ตาม แต่เมื่อจะสืบค้นถึงประวัติความเป็นมาทั้งในส่วนของผู้แต่ง และยุคสมัยในการแต่งก็ปรากฏว่ายังมีความสับสน คลุมเครือไม่ชัดเจน และไม่อาจจะระบุว่าใครเป็นผู้แต่งและแต่งเมื่อไร

---

[๔๕] พระราชสุทธิญาณมงคล, (จรัญ ฐิตธมฺโม), **กฎแห่งกรรมธรรมปฏิบัติ เล่มที่ ๕**, หน้า ๑๓ - ๑๕.

[๔๖] เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๘.

[๔๗] คำว่าฎีกา หมายถึงคัมภีร์ที่แต่งขึ้นมาอธิบายความในอรรถกถาอีกต่อหนึ่ง คาถาพาหุงเป็นคาถาที่แต่งในยุคหลังซึ่งเป็นการอธิบายความในอรรถกถาอีกทอดหนึ่ง ดังนั้น จึงจัดว่าเป็นคัมภีร์ประเภท ฎีกา – ผู้วิจัย.

[๔๘] น.ท., สวัสดิ์ พัฒน์เกิดผล **บรรยายความพุทธมนต์ ๒ เรื่อง พุทธมนต์บทนมัสการและพุทธมนต์ชัยมงคล**, พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ น.อ.ทวีป ปรีชากุล ณ เมรุวัดเครื่อวัลย์วรวิหาร (๗ ก.ค. ๒๕๐๙, (ธนบุรี : การช่างวุฒิศึกษา, ๒๕๐๙), หน้า ๑๗๘.

แม้ว่าจะมีผู้นำเสนอข้อเท็จจริงไปบ้างแต่ข้อเท็จจริงนั้นก็ถูกปฏิเสธโดยถือว่าเป็นความเชื่อส่วนบุคคลและเป็นประสบการณ์ที่ไม่อาจจะพิสูจน์ได้[๔๙] หรือในประเด็นเรื่องยุคสมัยก็มีผู้เสนอข้อเท็จจริงไว้แตกต่างกัน บางครั้งก็มีการโต้แย้งถกเถียงกันในเชิงวิชาการจนไม่อาจจะหาข้อสรุปได้อย่างชัดเจนมากนักอย่างไรก็ตามจากการศึกษามาทั้งหมดเราสามารถที่จะสรุปทรรศนะที่เกี่ยวข้องกับบ่อเกิดของบทสวดมนต์นี้ได้เป็น ๒ แนวทาง ดังนี้

(๑) เชื่อว่าพุทธอัฏฐชยมงคลคาถาแต่งขึ้นในประเทศศรีลังกา

(๒) เชื่อว่าพุทธอัฏฐชยมงคลคาถาแต่งขึ้นในประเทศไทย ซึ่งในกลุ่มนี้ได้แบ่งออกเป็น ๒ ทรรศนะ คือ (ก) เชื่อว่าแต่งในสมัยล้านนา(ข) เชื่อว่าแต่งในสมัยอยุธยาต้อนต้น

๒.๒.๔.๑ ทรรศนะที่เชื่อว่าพุทธอัฏฐชยมงคลคาถาแต่งขึ้นในประเทศศรีลังกา

สำหรับทรรศนะนี้เชื่อว่าพุทธอัฏฐชยมงคลคาถาแต่งขึ้นในประเทศศรีลังกา ดังมีปรากฏหลักฐานในพุทธโฆษนิทาน โดยเชื่อว่าผู้แต่งก็คือ พระพุทธโฆสาจารย์ ที่แต่งคัมภีร์วิสุทธิมรรค และธัมมปทัฏฐคาถา ซึ่งเป็นวรรณคดีบาลีชั้นสูงที่ได้รับการยอมรับกันอย่างกว้างขวางซึ่งพระพุทธโฆสาจารย์ได้แต่งคาถานี้ในตอนที่ท่านได้เดินทางจากอินเดียไปลังกาเพื่อแปลอรรถกถาจากภาษาสิงหลให้เป็นภาษาบาลี(มคธ) นั้น เมื่อท่านได้เดินทางไปที่หอพระไตรปิฎก (แห่งหนึ่งไม่ระบุสถานที่) ซึ่งมีประตูอยู่ ๒ ชั้น เพื่อจะเข้าไปในหอพระไตรปิฎก นั้น แต่ปรากฏว่าเข้าไปไม่ได้ เพราะหอพระไตรปิฎกปิดอยู่ท่านจึงได้อธิษฐานจิตแล้วสวด พุทธ(อัฏฐ)ชยมงคลคาถา (พาหุง) นี้ ทำให้ประตูชั้นนอกของหอพระไตรปิฎกเปิดออก แต่ประตูชั้นในยังไม่เปิด ดังนั้นท่านจึงได้อธิษฐานจิตแล้วสวด ชยมงคลอัฏฐคาถา (อวิชชา) อีกบทหนึ่ง ประตูชั้นในจึงเปิดออก จึงสามารถเข้าไปสู่หอพระไตรปิฎกได้[๕๐] จากคตินี้ทำให้พระสงฆ์ของฝ่ายพม่าถือว่าบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคล (พาหุง) เป็นบทสวดมนต์เพื่อเอาชนะภายนอก ส่วนบทสวดมนต์อัฏฐชยมงคลคาถา (อวิชชา) เป็นบทสวดเพื่อเอาชนะภายใน

จากประวัติความเป็นมาดังกล่าวจึงทำให้นักวิชาการกลุ่มนี้เชื่อว่ามีการแต่งขึ้นในลังกาแล้วภายหลังพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่จากลังกามาสู่พม่า ไทย – ลาว ก็เป็นเหตุทำให้บทสวดมนต์นี้ได้รับความนิยมในประเภทต่าง ๆ เช่นกัน และจากความเชื่อกันก็ทำให้ผู้ที่สนใจในบทสวดมนต์นี้ต่างก็เชื่อตามคติดังกล่าว ซึ่งปรากฏในข้อความว่า “ประมาณกาลตั้งแต่พระสงฆ์ชาวลังกาแต่งขึ้นใช้ราวพันปี

---

[๔๙] น.ต.,ทองย้อย แสงศิลป์ชัย, **พุทธชัยมงคลคาถา(คาถาพาหุง)**, หน้า ๘๙ - ๙๑. เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **คาถาพาหุง : คาถาแห่งชัยชนะอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธองค์**, หน้า ๒.

[๕๐] พระศาสนโสภณ, (เจริญ สุวฑฺฒโน ป.ธ.๙), **ประวัติคาถาชินบัญชร**, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๖ - ๘.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เศษมาแล้ว”[๕๑] หมายความว่า พุทธอัฏฐชยมงคลคาถานี้ได้รับการแต่งขึ้นมาในราวหนึ่งพันปีเศษ อย่างไรก็ตามข้อเสนอนี้ก็ยังเป็นการประมาณการตามความเชื่อในทฤษฎีที่ว่าไทยได้รับอิทธิพลพระพุทธศาสนาจากลังกา ดังนั้น บทสวดมนต์ต่าง ๆ จึงเป็นสิ่งที่สังคมไทยได้รับอิทธิพลพระพุทธศาสนามาจากลังกาทั้งหมด ดังนั้น ทรรศนะนี้จึงเชื่อว่าบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถานั้นแต่งขึ้นครั้งแรกในประเทศลังกา

๒.๒.๔.๒ ทรรศนะที่เชื่อว่าบทสวดมนต์นี้แต่งขึ้นในประเทศไทย สำหรับความเชื่อว่าบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาแต่งขึ้นในประเทศไทยนั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ แนวคิด คือ (ก) เชื่อว่าแต่งขึ้นในสมัยล้านนาตอนต้น (ข) เชื่อว่าแต่งขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น

(ก) แนวคิดที่เชื่อว่าบทสวดมนต์นี้ แต่งขึ้นในประเทศไทยในสมัยล้านนาตอนต้น ทรรศนะนี้เสนอโดย ศ.(พิเศษ) เสฐียรพงษ์ วรรณปก ราชบัณฑิต สาขาศาสนาศาสตร์ ซึ่งท่านได้ให้เหตุผลว่าบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาแต่งในสมัยล้านนาเพราะ (๑) ถือว่ายุคล้านนาเป็นยุคทองของวรรณคดีบาลี ซึ่งมีนักปราชญ์ชาวพุทธที่เชี่ยวชาญภาษาบาลี สามารถแต่งหนังสือภาษาบาลีได้ดีเทียบเท่ากับพระสงฆ์ชาวลังกา เช่น พระรัตนปัญญาที่แต่งชินกาลบาลีปกรณ์[๕๒] พระสิริมังคลาจารย์ ผู้แต่งมงคลัตถทีปนี[๕๓] ความที่สมัยล้านนายุคต้นถือเป็นยุคทองทางวรรณคดีบาลีทำให้อาจารย์เสฐียรพงษ์ เชื่อว่า บทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา แต่งขึ้นในสมัยนี้ นอกจากนั้นท่านยังปฏิเสธทรรศนะอื่น ๆ ที่เสนอว่า แต่งในลังกา หรือแต่งในไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นเพราะสมัยกรุงศรีอยุธยามีผลงานทางด้านวรรณคดีบาลีไม่เด่น[๕๔] แต่ทรรศนะนี้ก็ได้รับการโต้แย้งจาก น.ต.ทองย้อย แสงศิลป์ชัยว่า อาจารย์เสฐียรพงษ์สันนิษฐานบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาแต่งที่เมืองไทยสมัยล้านนาไม่มีการหาหลักฐานมาอ้างอิงที่ชัดเจน และที่ว่าไม่ใช่แต่งในสมัยอยุธยาโดยให้เหตุผลว่าวรรณคดีบาลีสมัยอยุธยาที่เหลืออยู่นั้นด้อยคุณภาพก็ไม่สมเหตุสมผล เพราะการกล่าวว่าวรรณคดีที่หลงเหลืออยู่ด้อยคุณภาพโดยรวมเอาวรรณคดีที่หายไปนั้นเรารู้ไม่ได้ว่าที่หายไปนั้นมีจำนวนเท่าไหร่และมีเรื่องอะไรบ้างทั้งรับประกันไม่ได้ว่าส่วนที่สูญหายนั้นคุณภาพอยู่

---

[๕๑] น.ท.,สวัสดิ์ พัฒน์เกิดผล, **บรรยายความพุทธมนต์ ๒ เรื่อง พุทธมนต์บทนมัสการและพุทธมนต์ชัยมงคล**, หน้า ๑๗๘ – ๑๗๙.

[๕๒] มีหลักฐานอ้างอิงที่ชัดเจนว่า พระรัตนปัญญาเถระ เป็นผู้แต่งคัมภีร์ชินกาลบาลีปกรณ์ ซึ่งอาจารย์แสง มณวิฑูร ได้แปลเป็นภาษาไทย ในราว พ.ศ.๒๐๖๐ - ๒๐๗๑ อ้างอิงใน ลมูล จันทร์หอม, **วรรณกรรมท้องถิ่นล้านนา**, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๘), หน้า ๖๙ - ๗๐.

[๕๓] ไกรวุฒิ มโนรัตน์, **วรรณคดีบาลี ๑**, (กรุงเทพมหานคร : จรัญสนิทวงศ์การพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๒๙.

[๕๔] เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **คาถาพาหุง : คาถาแห่งชัยชนะอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธองค์,** หน้า ๓๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ในขั้นไหน ดังนั้น การใช้คุณภาพของส่วนที่เหลืออยู่เป็นเกณฑ์ประเมินคุณภาพของส่วนที่หายไป จึงน่าจะไม่เป็นการยุติธรรมนัก[๕๕]

สรุปได้ว่าสำหรับข้อเสนอหรือทรรศนะของอาจารย์เสฐียรพงษ์ วรรณปกนี้ถือได้ว่าเป็นความพยายามที่จะสรุปความเชื่อมโยงระหว่างประวัติศาสตร์วรรณคดีกับข้อเท็จจริงว่ามีความเกี่ยวข้องกัน กล่าวคือเห็นว่าถ้าบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถามีความเป็นเลิศ แต่งได้ยอดเยี่ยม และมีความเป็นวรรณคดีในยุคคลาสสิกแล้ว และวรรณคดีบาลีในประเทศไทยยุคล้านนาเป็นยุคทองหรือยุคคลาสสิค ดังนั้น จึงสรุปว่าบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถานี้ต้องเป็นวรรณคดีที่แต่งขึ้นในยุคล้านนาอย่างแน่นอน ซึ่งเป็นการนำเสนอในลักษณะของการอนุมานหรือการอาศัยความน่าจะเป็นทางตรรกะเป็นเกณฑ์ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าทรรศนะนี้ก็มิได้เสนอว่าใครเป็นผู้แต่ง

(ข) แนวคิดที่เชื่อว่าบทสวดมนต์ นี้ แต่งในประเทศไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา

นอกจากจะมีข้อสงสัยและมีการตั้งสมมติฐานกันว่าแต่งในศรีลังกาบ้างหรือแต่งในเมืองไทย คือยุคล้านนาซึ่งถือเป็นยุคทองของวรรณคดีภาษาบาลีโดยเทียบจากลักษณะของวรรณคดีที่ได้รับการประพันธ์ขึ้นในสมัยนี้วรรณคดีภาษาบาลีถือว่ามีจำนวนมากกว่ายุคอื่น ๆ บ้างก็ยังมีข้อสันนิษฐานหรือการยืนยันจากผู้รู้บางท่านว่าเท็จจริงแล้วบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถานี้ แต่งขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ตรงกับรัชสมัยของพระนเรศวรมหาราชโดยสมเด็จพระวันรัตน์ วัดป่าแก้ว เป็นผู้แต่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการถวายเกียรติแก่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ทรงมีชัยเหนือพระมหาอุปราชแห่งพม่าและประกาศความเป็นอิสรภาพของไทยเหนือพม่า โดยผู้ที่ยืนยันในเรื่องนี้ก็คือ พระครูภาวนาวิสิทธิคุณ (จรัญ ฐิตธมฺโม)[๕๖] ซึ่งท่านได้เล่าเรื่องประกอบการยืนยันนี้ไว้ในหนังสือเรื่องกฎแห่งกรรมธรรมปฏิบัติเล่มที่ ๕ ดังมีรายละเอียดที่เกี่ยวข้องดังนี้

> เมื่ออาตมาได้พบกับสมเด็จพระพนรัตน์ วัดป่าแก้ว คืนหนึ่งอาตมานอนหลับแล้วฝันไปว่าอาตมาได้เดินไปในสถานที่แห่งหนึ่งได้พบกับพระสงฆ์รูปหนึ่งครองจีวรคร่ำ สมณสารูปเรียบร้อยนาเลื่อมใส อาตมาเห็นว่าเป็นพระอาวุโส ผู้รัตตัญญู จึงน้อมนมัสการ ท่านหยุดยืนตรงหน้าอาตมาแล้วได้กล่าวกับอาตมาว่า ฉันคือสมเด็จพระวันรัตน์ วัดป่าแก้ว แห่งกรุงศรีอยุธยา ฉันต้องการให้เธอได้ไปที่วัดใหญ่ไชยมงคล เพื่อดูจารึกที่ฉันได้จารึกถวายพระเกียรติแก่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชผู้เป็นเป็นเจ้าเนื่องในวาระที่สร้างพระเจดีย์ฉลองชัยชนะเหนือ

---

[๕๕] น.ต.,ทองย้อย แสงศิลป์ชัย, **พุทธชัยมงคลคาถา (คาถาพาหุง)**, หน้า ๘๙.

[๕๖] ปัจจุบันท่านดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมสิงหบุราจารย์ เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน เจ้าคณะจังหวัดสิงห์บุรี.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระมหาอุปราชแห่งพม่าและประกาศความเป็นอิสระของประเทศไทยจากกรุงหงสาวดีเป็นครั้งแรก เธอไปดูไว้แล้วจดจำมาเผยแผ่ออกไปถึงเวลาที่เธอจะได้รับรู้แล้ว[๕๗]

ต่อมาในวันที่มีการบูรณปฏิสังขรณ์พระเจดีย์ใหญ่ในวัดใหญ่ชัยมงคลและจะทำการบรรจุบัวยอดเจดีย์อันเป็นนิมิตหมายการสิ้นสุดการบูรณะ แล้วก็จะรื้อนั่งร้านออกหมด ท่านพระครูภาวนาวิสุทธิคุณท่านได้กล่าวต่อไปว่า

อาตมาจึงได้ขอร้อง ดร.กิ่งแก้ว อัตถากร ให้เลื่อนการปิดยอดบัวไปอีกวันหนึ่งเพื่อที่อาตมาจะได้นำพระซุ้มเสมาชัย ซุ้มเสมาขอ ที่อาตมาได้สร้างขึ้น ตามแบบดั้งเดิมที่พบในเจดีย์ใหญ่ใกล้กับวัดอัมพวันซึ่งพังลงน้ำ ที่ก๋งเหล๋งได้รวบรวมนำมาให้กับอาตมาตั้งแต่ครั้งเมื่อเข้ามาพัฒนาวัดใหม่ ๆ แต่แตกหักผุพังทั้งนั้นหลายสิบปี๊บ อาตมาได้ป่นเอามาผสมสร้างเป็นองค์พระใหม่ไปร่วมบรรจุไว้ที่ยอดเจดีย์บ้าง วันนั้นอาตมาได้เดินทางไปถึงก็ได้ขึ้นไปบนเจดีย์ตอนที่สุดบันใดแล้วมองเห็นโพลงที่ทางเขาทำไว้สำหรับลงไปด้านล่างมีร้านไม่พอไต่ลงไปภายในตั้งใจเด็ดเดี่ยวว่าลงไปคราวนี้ถ้าพลาดตกลงไปจากนั่งร้านไปคราวนี้ก็ตาย อาตมาลงไปภายในแล้วก็พบนิมิตดังที่สมเด็จพระวันรัตน์ ได้บอกไว้จริง ๆ อาตมาจึงได้พบว่าแท้ที่จริงแล้วสิ่งที่สมเด็จพระวันรัตน์ วัดป่าแก้ว ท่านได้จารึกถวายพระพรก็คือ บทสวดมนต์ที่เรียกว่า พาหุงมหาการุณิโก ท้ายของนิมิตนั้นระบุว่าเราสมเด็จพระวันรัตน์ วัดป่าแก้ว ศรีอโยธยา คือผู้จารึกนิมิตรจนาเอาไว้ถวายพระพรแด่พระมหาบพิตรเจ้า สมเด็จพระนเรศวรมหาราช[๕๘]

จากข้อความที่ยกไว้ข้างต้นนั้นถือว่าเป็นหลักฐานยืนยันถึงผู้แต่งและยุคสมัยของการแต่งบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (พาหุง) นี้ตามนัยของพระครูภาวนาวิสุทธิคุณ (จรัญ ฐิตธมฺโม) และจากการยืนยันดังกล่าวเราจะพบว่าเป็นข้อยืนยันในลักษณะของประสบการณ์ทางจิตที่มีข้อเท็จจริงคือท่านผู้ค้นพบได้มีเอกสารหลักฐานก็คือจารึกทองคำด้วย แต่ก็ปรากฏว่าจารึกดังกล่าวไม่อาจเปิดเผยได้เพราะเหตุจำเป็นบางอย่าง[๕๙] ดังนั้น ข้อยืนยันนี้หากพิจารณาในด้านของความชัดเจนทางข้อมูลเชิงวิชาการแล้วย่อมจะมีน้ำหนักน้อย แต่ถ้าคำนึงถึงเรื่องประสบการณ์อันเกิดจากการปฏิบัติที่มีการยอมรับกันในหมู่ของชาวพุทธข้อยืนยันนี้ก็ถือมีน้ำหนักเพราะเป็นการยืนยันจากพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้ทรงศีลและปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ

อย่างไรก็ตามไม่ว่าท่านจะได้ข้อมูลมาอย่างไร เราก็จำเป็นต้องนำมาวิเคราะห์เพื่อให้เห็นข้อเท็จจริงดังกล่าวว่าข้อยืนยันดังกล่าวสมเหตุสมผลหรือไม่ กล่าวคือการได้รับข้อมูลเชิง

---

[๕๗] พระราชสุทธิญาณมงคล, (จรัญ ฐิตธมฺโม), **กฎแห่งกรรมธรรมปฏิบัติ เล่ม ๕**, หน้า ๑๑ - ๑๓.

[๕๘] เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๑ - ๑๓.

[๕๙] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐.

ประสบการณ์ทางจิตของท่านนั้นสอดรับกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ของชาติหรือไม่ ซึ่งจะเป็นทางออกดีกว่าการไปค้นหาหลักฐานที่ท่านมีอยู่

ในทัศนะของผู้วิจัยแล้วการจะยอมรับว่าสิ่งที่ท่านยืนยันว่า การแต่งบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (พาหุง) แต่งขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นนั้นเป็นความจริงหรือไม่ จะต้องพิจารณาหลักฐานประกอบอื่น ๆ ด้วยเช่น พงศาวดาร หรือเอกสารประเภทเรื่องราวตำนานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ที่มีอยู่ก็จะพออนุมานได้ว่าในยุคสมัยนี้มีการสร้างวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาขึ้นจริง (โดยเฉพาะด้านภาษาบาลี) หรือไม่ ซึ่งพอจะเป็นหลักฐานเชื่อมโยงไปอิงข้อมูลเท็จจริงของปัญหาดังกล่าวได้

อย่างไรก็ตามไม่ว่าเราจะหาวิธีพิสูจน์อย่างไรแต่ข้อยืนยันของพระครูภาวนาวิสุทธิคุณ (จรัญ ฐิตธมฺโม) ก็ถือได้ว่าเป็นข้อมูลใหม่ที่พึ่งจะมีการค้นพบไม่นาน โดยการค้นพบหรือเสนอทรรศนะดังกล่าวนั้นก็เป็นสาเหตุให้มีผู้นำประเด็นเหล่านี้ไปศึกษาอย่างกว้างขวาง ซึ่งเดิมทีประชาชนส่วนมากจะเข้าใจกันว่าบทสวดมนต์นี้แต่งที่ประเทศศรีลังกา ดังนั้นข้อเสนอของพระครูภาวนาวิสุทธิคุณ (จรัญ ฐิตธมฺโม) นี้จึงถือเป็นข้อเสนอที่มีความสำคัญและควรที่จะต้องนำมาประกอบการพิจารณาเป็นอย่างยิ่ง

ค.) วิเคราะห์สรุปประวัติความเป็นมาของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา

จากการนำเสนอทรรศนะที่เกี่ยวข้องกับการอ้างที่มาและยุคสมัยของการแต่งบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (คาถาพาหุง) ของนักวิชาการดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งหากพิจารณาโดยภาพรวมแล้วก็จะพบว่าแต่ละทรรศนะก็มีความเป็นไปได้สูงหรือมีความน่าจะเป็นค่อนข้างสูงที่คาถาบทนี้จะได้รับการแต่งขึ้นตามข้อสันนิษฐานของข้อมูลทั้งหมดที่ได้อ้างอิงมานั้น อย่างไรก็ตามเพื่อก่อให้เกิดความกระจ่างชัดในเรื่องดังกล่าวผู้วิจัยเห็นว่า ควรที่จะนำมาวิเคราะห์เพื่อเห็นแนวโน้มหรือข้อสรุปเป็นเบื้องต้นก่อนว่าแท้จริงแล้วบทสวดมนต์บทนี้ ได้รับการแต่งขึ้นในยุคสมัยใด ซึ่งก่อนอื่นจะต้องนำเอาทรรศนะทั้งหมดมาอธิบายก่อนที่จะสรุปต่อไป โดยทรรศนะที่เห็นต่างกันนั้นมีอยู่ ๒ ทรรศนะคือ

(๑) พระศาสนโสภณ(เจริญ สุวฑฺฒโน) และน.ท.สวัสดิ์ พัฒน์เกิดผลเป็นต้น เห็นว่าคาถาพาหุงนี้แต่งในประเทศศรีลังกาโดยพระพุทธโฆสาจารย์ ปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาซึ่งได้เดินทางไปแปลอรรถกถาที่ศรีลังกา โดยไปปริวัตรจากภาษาสิงหลมาเป็นภาษามคธ[๖๐] โดยทรรศนะนี้อธิบายว่าพระพุทธโฆสาจารย์ แต่งคาถานี้ขึ้นก็เพื่อใช้สำหรับเปิดหอพระไตรปิฎก ดังนั้น จึงถือว่า

[๖๐] ไกรวุฒิ มโนรัตน์, **วรรณคดีบาลี** ๑, หน้า ๘๐ - ๘๑.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระพุทธโฆสาจารย์เป็นผู้ที่แต่ง[๖๑] ซึ่งหากนับอายุของการแต่งขึ้นก็ราว ๆ ประมาณ ปี พ.ศ. ๗๐๐ ปี เพราะถือเป็นช่วงเวลาที่ท่านเดินทางไปประกอบศาสนกิจที่ลังกา[๖๒]

๒) กลุ่มที่เห็นว่าคาถาพาหุง (พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา) นี้แต่งขึ้นที่ประเทศไทย โดยทรรศนะนี้ได้แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ (๑) ศาสตราจารย์(พิเศษ)เสฐียรพงษ์ วรรณปก เชื่อว่าคาถาพาหุงแต่งขึ้นที่เมืองไทยไม่ใช่ลังกา คือแต่งขึ้นในยุคล้านนาเพราะถือว่าเป็นยุคทองของวรรณคดีบาลีในประเทศไทย[๖๓] ซึ่งทรรศนะนี้ก็ได้รับการโต้แย้งว่าการกล่าวเช่นนี้เป็นการกล่าวลอย ๆ ไม่มีหลักฐานอ้างอิงเป็นการกล่าวแบบเหมารวมไม่ระบุให้ชัดเจนยังเชื่อถือไม่ได้[๖๔] (๒) พระราชสุทธิญาณมงคล (จรัญ ฐิตธมฺโม) เห็นว่าคาถาพาหุงแต่งขึ้นในเมืองไทย สมัยอยุธยาตอนต้นตรงกับรัชสมัยของพระนเรศวรมหาราช โดยสมเด็จพระวันรัตน์ วัดป่าแก้ว เพื่อเป็นการถวายพระเกียรติแก่พระนเรศวรครั้งทรงชนะศึกที่ทรงทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชของพม่า ซึ่งทรรศนะนี้แม้จะมีผู้เห็นด้วยในเชิงของความเชื่อถือต่อตัวผู้นำเสนอแต่ในเชิงวิชาการโดยมาก[๖๕]ก็ยังไม่แน่ใจหรือยังไม่เชื่อเนื่องจากหลักฐานที่เป็นข้อเท็จจริงคือแผ่นทองจารึกนั้นไม่อาจเปิดเผยได้[๖๖]

เราจะพบว่าทั้ง ๒ ทรรศนะนั้นในที่สุดก็ยังไม่มีใครกล้าสรุปหรือให้ความกระจ่างอะไรเลย เพราะแต่ละทรรศนะก็พยายามที่จะหาข้ออ้างอิงเพื่อสนับสนุนความคิดเห็นของตนว่าถูกต้องหรือเป็นไปได้มากที่สุด หรือแม้แต่ผู้โต้แย้งหรือวิพากษ์วิจารณ์เองก็ไม่ได้ให้ข้อสรุปอะไรที่เป็นรูปธรรมมากนัก อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเห็นว่าแม้จะไม่มีข้อสรุป แต่เราก็สามารถที่จะหาหลักเกณฑ์เพื่อมายืนยันให้ได้ก่อนว่า แท้จริงแล้วคาถาบทนี้แต่งขึ้นเมื่อไหร่ แต่งทำไม หรือแต่งขึ้นเพื่อใคร ณ โอกาสใด เป็นต้น ซึ่งหลักเกณฑ์ที่เราสามารถจะนำมาพิจาณาเพื่อให้ได้คำตอบดังกล่าวนั้นมีดังต่อไปนี้

---

[๖๑] พระศาสนโสภณ, (เจริญ สุวฑฺฒโน ป.ธ.๙), **ประวัติคาถาชินบัญชร,** หน้า ๖ - ๘.

[๖๒] น.ท., สวัสดิ์ พัฒน์เกิดผล, **บรรยายความพุทธมนต์ ๒ เรื่อง พุทธมนต์บทนมัสการและพุทธมนต์ชัยมงคล**,หน้า ๑๗๘.

[๖๓] เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **คาถาพาหุง : คาถาแห่งชัยชนะอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธองค์**, หน้า ๑ - ๒.

[๖๔] น.ต.,ทองย้อย แสงศิลป์ชัย, **พุทธชัยมงคลคาถา (คาถาพาหุง)**, หน้า ๗๘.

[๖๕] ผู้โต้แย้งหรือคัดค้านคือ (๑) ศ.เสฐียรพงษ์ วรรณปก ที่เห็นว่าไม่ได้แต่งในลังกาแต่ไม่ได้บอกว่าเพราะอะไร ๆ แต่เห็นว่าแต่งในสมัยล้านนาเพราะถือเป็นยุคทองของวรรณคดีบาลีและไม่ใช่แต่งในสมัยอยุธยาเพราะสมัยนี้วรรณกรรมก็ไม่เหลือมากนักและฝีมือการแต่งก็ด้อย (๒) น.ต.ทองย้อย แสงศิลป์ชัย เห็นว่า เห็นด้วยว่าไม่ได้แต่งในลังกาแต่ก็ไม่เห็นด้วยที่ว่าแต่งในสมัยล้านนา แต่ก็ไม่มั่นใจว่าจะเป็นการแต่งในสมัยอยุธยาเพราะขาดหลักฐานอ้างอิงซึ่งทรรศนะทั้ง ๒ นั้นมิได้ให้คำตอบอะไรเลย เพียงแค่นำเสนอและก็ปล่อยให้เป็นปัญหาว่ารอให้ผู้มีปัญหามาตอบต่อไป เหมือนกับการนำเสนอข้อมูลแล้วให้ผู้อ่านคิดเองเท่านั้น – ผู้วิจัย.

[๖๖] พระราชสุทธิญาณมงคล, (จรัญ ฐิตธมฺโม), **กฎแห่งกรรมธรรมปฏิบัติ เล่ม ๕**, หน้า ๓๐.

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑) ข้อพิจารณาเนื้อหาในการแต่ง หรือองค์ประกอบในด้านเนื้อหาในการแต่ง ในข้อพิจารณาที่จะทำให้เราทราบว่าคาถาพาหุงแต่งขึ้นในสมัยใดนั้น เราสามารถที่จะพิจารณาได้จากองค์ประกอบของเนื้อเรื่องที่นำมาแต่งเป็นคาถาแต่ละบทได้ โดยเราจะพบว่า การแต่งเรื่องพุทธอัฏฐชยมงคลคาถานั้น ผู้แต่งได้นำเรื่องที่เกี่ยวกับชัยชนะของพระพุทธองค์ ๘ เรื่องมาเรียงลำดับความสำคัญและผูกประพันธ์เป็นคาถาโดยที่เรื่องที่นำมาแต่งนั้น มีข้อมูลมาจากเนื้อหา ๒ ส่วน คือ (๑) เรื่องที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกทั้งในพระวินัย และพระสูตร (๒) เรื่องที่พระอรรถกถาจารย์ได้นำมาอธิบายเนื้อความของพระสูตรที่ปรากฏให้เข้าใจได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งเรื่องที่มีความชัดเจนที่สุดที่มาจากอรรถกถาก็คือ เรื่องนางจิญจมานวิกา เรื่องนันโทปนันทนาคราช นับได้ว่า ๒ เรื่องนี้มีข้อความต้นฉบับในพระไตรปิฎก ค่อนข้างน้อย และจากข้อมูลดังกล่าว เราจะพบว่าผู้ที่แต่งเรื่องนี้จะต้อง (๑) มีความรอบรู้ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาพอสมควรจึงสามารถที่จะเชื่อมโยงเรื่องราวระหว่างพระไตรปิฎกกับอรรถกถาได้ดี (๒) มีความชำนาญในการใช้ภาษาบาลีระดับครู เมื่อเป็นเช่นนี้เราสามารถที่จะสรุปได้ว่าข้อเสนอทั้ง ๓ นั้นมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด (๑) ถ้าเชื่อว่าแต่งในลังกาสมัยพุทธโฆสาจารย์ เราจะพบว่าเป็นช่วงรวบรวมอรรถกถาที่มีอยู่ในรูปของภาษาพื้นเมืองเป็นภาษามคธ เป็นไปได้ว่าอาจจะมีการแต่งคาถานี้ขึ้นถ้าเป็นเช่นนี้ข้อสันนิษฐานนี้ย่อมมีความเป็นไปได้ (๒) ถ้าเชื่อว่าแต่งในเมืองไทยสมัยล้านนา ซึ่งในยุคนี้จะพบว่ามีการศึกษาทั้งพระไตรปิฎกและอรรถกถาอย่างแพร่หลาย สังเกตได้จากผลงานหลายๆ เล่มของนักปราชญ์ชาวพุทธ เช่น พระสิริมังคลาจารย์ และพระรัตนปัญญา ที่มีการอ้างถึงอรรถกถาและฎีกา นอกจากนั้นยังมีวรรณคดีภาษาบาลีหลายเรื่องทั้งเรื่องสั้นและเรื่องยาวโดยเรื่องสั้นประเภทคาถาก็ได้แก่อุปปาตสันติคาถาใช้สวดในพิธีกรรมบางอย่างซึ่งถ้าถามว่ามีเหตุผลไหมที่จะอ้างว่าคาถาพาหุงแต่งในสมัยล้านนาก็ยังคงมีความเป็นไปได้สูงเช่นกัน (๓) ถ้าเชื่อว่าแต่งในประเทศไทยสมัยอยุธยา ซึ่งในยุคนี้ก็มีการศึกษาพระไตรปิฎกและอรรถกถาอย่างแพร่หลายเช่นกันดังที่ปรากฏในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ[๖๗] และบางสมัยที่มีมีการส่งพระภิกษุไปสืบศาสนาที่ลังกา ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีผู้เชี่ยวชาญในพระไตรปิฎกและอรรถกถาอยู่เป็นจำนวนมาก ดังนั้น ถ้าหากจะมีข้อสรุปว่ายุคนี้เป็นยุคที่วรรณคดีบาลีด้อย ก็คงจะเป็นข้อสรุปที่ขาดน้ำหนัก เพราะถึงขนาดมีการสนับสนุนให้ศึกษาพระธรรมทั้งปริยัติและปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายจนสามารถเดินทางสืบศาสนาที่ลังกาได้นั้น ถือว่าความรู้ความเชี่ยวชาญภาษาบาลีมากเพราะการไปสืบศาสนาที่ลังกานั้น ผู้ที่ไปจะต้องรู้ภาษาบาลี เพื่อใช้ในการติดต่อสนทนากันก่อนที่จะมีการสนทนา

---

[๖๗] พระมหาชลทิช จันทร์หอม, การศึกษาวิเคราะห์พิธีสวดมนต์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อของนักศึกษาปริญญาโท มหาวิทยาลัยมหิดล, **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต** (ภาควิชามนุษย์ศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๓, หน้า ๑๗.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สื่อสารกันด้วยภาษาพื้นเมืองได้ในดินแดนนั้น ดังนั้น ข้อสรุปที่บอกว่าเป็นยุคที่วรรณคดีหรือการใช้ภาษาบาลีไม่เด่นก็คงจะไม่สมเหตุสมผลนัก

จากการกล่าวมาทั้งหมดเกี่ยวกับข้อพิจารณาในเรื่องเนื้อหาในการแต่งเราจะพบว่าหากพิจารณาจาก ๑) เนื้อหาที่นำมาแต่งซึ่งต้องนำมาจากพระไตรปิฎก และอรรถกถานั้น หากจะสรุปว่าเป็นการแต่งในสมัยลังกาก็มีความเป็นไปได้ เพราะอรรถกถาเพิ่งมีการรวบรวมเป็นคัมภีร์ขึ้นในสมัยของลังกาซึ่งก็อาจเป็นไปได้ที่คาถาพาหุงอาจแต่งขึ้นในสมัยนี้และไทยอาจนำมาเมื่อครั้งพระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ได้แพร่เข้ามาสู่ไทยในยุคสมัยที่แตกต่างกันคือ ก) ในสมัยสุโขทัย-ล้านนาไทย ข)ในสมัยอยุธยาครั้งพระอุบาลีไปสืบศาสนา ๒) แต่ถ้าพิจารณาจากด้านเนื้อหาอีกประการหนึ่งก็เป็นไปได้ที่บทสวดมนต์บทนี้จะได้รับการแต่งขึ้นในยุคล้านนาเพราะเมื่อพุทธศาสนาลังกาวงศ์ได้แผ่มาถึงล้านนาพร้อมกับมีการศึกษาพระไตรปิฎกและอรรถกถาแล้วพระภิกษุชาวล้านนาก็สามารถแต่งวรรณคดีที่เกี่ยวข้องหลายเรื่อง โดยที่นักปราชญ์ในยุคนี้อาจจะนำเอาเนื้อหาเกี่ยวกับการเอาชนะอุปสรรคของพระพุทธองค์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถามาแต่งเป็นคาถาบทนี้ขึ้นก็ได้ แต่ในยุคนี้ก็มีข้อสังเกตอยู่ว่าวรรณคดีภาษาบาลีที่แต่งขึ้นโดยมากจะไม่นิยมแต่งแบบสั้นๆ[๖๘] หรือไม่นิยมแต่งเป็นบทร้อยกรองแต่ที่ปรากฏในปัจจุบันคือ บทสวดมนต์อุปปาตสันติ จำนวน ๒๗๑ คาถา[๖๙] แต่คาถาพาหุงฯ นั้นมี ๘ คาถา แต่หากพิจารณาจากหลักการแต่งวรรณคดีบาลีโดยทั่วไปจะพบว่าการแต่งสั้นหรือยาวไม่ถือเป็นปัญหาเพราะถ้าวรรณคดีเรื่องใดที่แต่งสั้น ๆแต่สามารถเก็บใจความสำคัญในเรื่องนั้นไว้ได้มากที่สุดก็ถือว่าเป็นวรรณคดีหรือการแต่งชั้นยอด ผิดกับเรื่องที่มีความยาวอาจจะเป็นการพรรณามากซึ่งอาจจะได้สาระที่น้อยก็ได้[๗๐] แต่อย่างไรก็ตามจะพบว่าในสมัยล้านนาก็ยังเป็นสมัยที่ไม่ปรากฏว่ามีการนิยมแต่งวรรณคดีบาลีประเภทร้อยกรองที่สั้น ๆ ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบด้านบริบทการแต่ง ก็จะพบว่าลักษณะการแต่งคาถาแบบนี้ไม่น่าจะเป็นการแต่งในสมัยล้านแต่น่าจะเป็นการแต่งขึ้นในยุคหลังล้านนามากกว่า ๓) ถ้าพิจารณาจากลักษณะการแต่งแบบสั้นๆ นั้น ผู้วิจัยมีแนวคิดที่จะโน้มเอียงไปสู่การยอมรับกับทรรศนะของพระเดชพระคุณพระธรรมสิงหบุราจารย์(จรัญ ฐิตธมฺโม)เป็นอย่างยิ่งว่า คาถาพาหุงนี้แต่งในสมัยอยุธยาเพราะมีข้อสังเกตคือ ๑) วรรณคดีบาลีอยุธยาเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง คือ เปลี่ยนจากวรรณคดีภาษาบาลีดั้งเดิมที่ใช้กันในสมัยสุโขทัย หรือล้านนามาเป็นวรรณคดีภาษาไทย โดยมีคตินิยมไปทางขอมหรือ

---

[๖๘] จักรวาฬทีปนีและมงคลทีปนี แต่งโดยพระสิริมังคลาจารย์ ในราวพ.ศ.๒๐๖๓ ที่เมืองเชียงใหม่ กรมศิลปากร, **จักรวาฬทีปนี**, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๒๓), หน้า คำนำ.

[๖๙] พระราชปริยัติ, (สฤษดิ์ สิริธโร ป.ธ.๙ พธ.ด), **อุปปาตสันติ :สันติภาวายาจนมนต์**, (นครสวรรค์ : นิวเสรีการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๓ - ๖๔.

[๗๐] สัมภาษณ์อาจารย์รังษี สุทนต์ ป.ธ.๙ พธ.ม.(พระพุทธศาสนา) ๑๘ มิถุนายน ๒๕๔๘.

อินเดียแบบเขมรเข้ามาแทรก แม้ว่าจะมีอิทธิพลของพุทธศาสนาแบบลังกาอยู่ก็ตาม เช่น ปุณโณวาทคำฉันท์ เสือโคคำฉันท์ หรือแม้แต่มหาชาติคำหลวงก็ตาม ต่างก็เป็นวรรณคดีที่ได้แปลมาจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทยแทบทั้งสิ้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า คติการแต่งวรรณคดีที่ยาวๆ นั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงไปหรือโดยมากมีรูปแบบการประพันธ์ผลงานที่เปลี่ยนไปจากภาษาบาลีมาเป็นภาษาไทยและเมื่อหันมาพิจารณารูปแบบการแต่งวรรณคดีบาลีก็จะพบว่ามีผลงานที่หลงเหลือมาน้อย จึงอาจเป็นไปได้ว่าวรรณคดีบาลีในสมัยนี้มีคตินิยมในเรื่องการแต่งเปลี่ยนไป ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจาก ๑) อิทธิพลของขอมที่ทำให้ภาษาบาลีได้ถูกนำไปใช้ในเชิงไสยศาสตร์หรือคาถาอาคมโดยมาก ๒) คนไม่นิยมในภาษาบาลีเนื่องจากมีรูปแบบของภาษาไทยที่ปรากฏชัดเจนมากขึ้น แตกต่างจากล้านนาที่ภาษาล้านนายังต้องอาศัยภาษาบาลี แต่สมัยอยุธยานั้นภาษาไทยได้พัฒนาตัวเองมากขึ้น ทำให้มีคติการพึ่งพิงภาษาบาลีน้อยลง ดังนั้น จึงเป็นไปได้ว่าคติการแต่งวรรณคดีบาลีในยุคนี้ไม่ปรากฏเป็นคาถาหรือเรื่องที่ยาวหรือถ้าเป็นเรื่องยาวก็เป็นผลงานที่แปลเป็นภาษาไทยในลักษณะของการแปลร้อยหรือแปลยกศัพท์มากกว่า ดังนั้น จากการกล่าวมาทั้งหมดจึงจะพบว่า เมื่อพิจารณาจากประเด็นด้านเนื้อหาในการแต่งแล้ว จึงมีความเป็นไปได้ทั้ง ๓ ทรรศนะนั้น แต่สำหรับผู้วิจัยแล้วมีความเห็นคล้อยตามทรรศนะที่ ๓ คือทรรศนะของพระธรรมสิงหบุราจารย์(จรัญ ฐิตธมฺโม)ที่เห็นว่าน่าจะเป็นการแต่งขึ้นในสมัยอยุธยามากกว่าเพราะลักษณะของการประพันธ์คาถานี้เอื้อที่จะให้เชื่อว่าผู้แต่งต้องการให้เป็นคาถาสำหรับสวดสาธยายซึ่งโดยมากมักจะมีเนื้อหาไม่ยาวมากนักแต่ถ้าถามว่าแล้วคาถานี้ไปเป็นที่นิยมกันมากในลังกาเพราะเหตุใด คำตอบก็คืออาจจะเกิดขึ้นในช่วงที่มีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกันระหว่างไทยกับลังกานั่นเอง เช่น กรณีที่มีการไปสืบศาสนาในสมัยอยุธยา เป็นต้น

๒) ข้อพิจารณาจากประเด็นจุดประสงค์ของการแต่ง นอกจากประเด็นเนื้อหาการแต่งแล้ว เราจะพบว่าการที่เราจะทำความเข้าใจว่า บทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (คาถาพาหุง) แต่งขึ้นในยุคสมัยใด ประการหนึ่งที่ควรจะนำมาพิจารณาก็คือ เรื่องจุดประสงค์ของการแต่ง ซึ่งจากการศึกษาประวัติความเป็นมาเราจะพบว่า (๑) ทรรศนะที่เห็นว่าคาถานี้แต่งในลังกานั้นได้อธิบายว่าผู้แต่งคือพระพุทธโฆสาจารย์ ได้แต่งขึ้นเพื่อใช้ในการเปิดประตูตู้พระไตรปิฎกที่ปิดอยู่ให้เปิดออกด้วย การคำนึงถึงชัยชนะที่พระพุทธองค์ทรงมีเหนืออุปสรรคต่างๆ ซึ่งผลก็ปรากฏว่า เมื่อสวดคาถานี้ประตูก็ได้เปิดออกจริงๆ ดังนั้น วัตถุประสงค์หลักของการแต่งตามนัยแห่งทรรศนะนี้ก็คือใช้เปิดตู้พระไตรปิฎก (สะเดาะกุญแจ)[๓๑] (๒) ทรรศนะที่เห็นว่าคาถานี้แต่งในล้านนาไม่ได้มีการอธิบายหา

[๓๑] พระศาสนโสภณ, (เจริญ สุวฑฺฒโน ป.ธ.๙), **ประวัติคาถาชินบัญชร**, หน้า ๖ - ๘.

เหตุผลประกอบเลยว่ามีเหตุผลใด แต่อ้างจากบริบทของสังคมว่าควรจะเป็นแบบนี้ๆ เป็นต้น[๗๒] (๓) ทรรศนะที่เห็นว่าคาถานี้แต่งในสมัยอยุธยาทรรศนะนี้ได้อธิบายเหตุผลของการแต่งเอาไว้อย่างชัดเจนที่สุด กล่าวคือเห็นได้จากการแต่งคาถาบทนี้ก็เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีชัยต่อการรบกับศัตรูและทรงประกาศเอกราชเหนือศัตรู พระเถระผู้แต่งคาถานี้ต้องการให้พระมหากษัตริย์นำไปใช้เพื่อการปกป้องคุ้มครองพระองค์ในคราวที่ทรงออกรบ ซึ่งถือเป็นอุบายในการเอาชนะอุปสรรคตามคติที่ทรงมีชัยชนะ ดังนั้น คาถานี้จึงชื่อว่า พุทธชัยมงคลคาถา (พาหุง) เมื่อพิจารณาจากวัตถุประสงค์ของการแต่งแล้วจะพบว่า ทรรศนะที่ ๑ และ ๓ มีความชัดเจนมากที่สุด ส่วนทรรศนะที่ ๒ เป็นการกล่าวลอยๆ ไม่มีหลักฐานรองรับ ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าคาถานี้น่าจะแต่งขึ้นในลังกาและอยุธยา เพราะมีเหตุผลการแต่งที่ชัดเจน อย่างไรก็ตาม หากเราหันมาพิจารณาให้ชัดเจนลงไปอีกในเรื่องของความหมายของคำ ๒) วัตถุประสงค์ของการแต่ง ซึ่งทั้ง ๒ ประการนั้นต้องมีความสอดคล้องกัน กล่าวคือ วัตถุประสงค์กับการตั้งชื่อบทสวดมนต์จะต้องสอดคล้องกัน เช่น ชื่อ ปืน จะต้องใช้ ยิง หอก จะต้องใช้ แทงหรือซัด เป็นต้น เมื่อพิจารณาความหมายของคำว่า พุทธชยมงคลคาถา นั้น หมายถึง คาถาแห่งชัยชนะอันเป็นมงคลของพระพุทธเจ้าแล้วนำไปวิเคราะห์กับวัตถุประสงค์ของ ๒ ทรรศนะดังกล่าวก็จะพบว่า (๑) วัตถุประสงค์ของพระพุทธโฆสาจารย์ที่แต่งในลังกานั้นมีข้อความระบุไว้ว่าใช้แต่งเพื่อสวดสะเดาะกุญแจตู้พระไตรปิฎก[๗๓] ส่วน (๒) วัตถุประสงค์ของสมเด็จพระวันรัตน์ วัดป่าแก้ว ที่แต่งขึ้นในสมัยอยุธยานั้นก็เพื่อเฉลิมพระเกียรติการมีชัยชนะของพระนเรศวรมหาราช ซึ่งจากวัตถุประสงค์ทั้ง ๒ ประการที่กล่าวมานั้น เราจะพบว่า (ก) วัตถุประสงค์ของพระพุทธโฆสาจารย์นั้นไม่เกี่ยวข้องกับคำว่า “ชัยชนะอันเป็นมงคล” เลย แต่แต่งหรือนำคาถานี้มาใช้เพราะต้องการสะเดาะกุญแจซึ่งเป็นความหมายในเชิงพุทธมนต์ หรือเชิงคาถาอาคมมากกว่า ส่วน (ข) วัตถุประสงค์ของสมเด็จพระวันรัตน์ วัดป่าแก้ว นั้น เกี่ยวข้องโดยตรงกับคำว่า “ชัยชนะอันเป็นมงคล” เพราะมุ่งที่จะใช้เฉลิมพระเกียรติหรือแต่งขึ้นคราวที่พระนเรศวรทรงมีชัยชนะเหนือพระมหาอุปราช ซึ่งเป็นเรื่องของชัยชนะโดยตรง ดังนั้น เมื่อนำความหมายและวัตถุประสงค์ของการแต่งทั้ง ๒ ทรรศนะมาเปรียบเทียบกันก็จะพบว่า ความหมายและวัตถุประสงค์การแต่งของสมเด็จพระวันรัตน์นั้น จะเห็นสิ่งที่มีเหตุผลและสอดคล้องกลมกลืนมากกว่า ซึ่งเราสามารถจะอาศัยนัยแห่งข้อเปรียบเทียบนี้ไปสู่ข้อสรุปว่า บทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา น่าจะเป็นการแต่งขึ้นในสมัยอยุธยามากกว่า เหตุผลก็คือ คำว่า พุทธชยมงคลคาถานั้นมุ่งถึงชัยชนะของพระพุทธองค์ ซึ่งผู้แต่งน่าจะแต่งเพื่อใช้ในกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งอันแสดงถึงความชนะในครั้งนั้น

[๗๒] เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **คาถาพาหุง : คาถาแห่งชัยชนะอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธองค์**, หน้า ๓.

[๗๓] พระศาสนโสภณ, (เจริญ สุวฑฺฒโน ป.ธ.๙), **ประวัติคาถาชินบัญชร,** หน้า ๖.

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ด้วย และในการสมัยอยุธยานี้ก็มีการระบุถึงเหตุการณ์สำคัญที่เป็นสิ่งเร้าทำให้มีการแต่งคาถานี้ก็คือการมีชัยชนะของพระนเรศวรมหาราช ผิดกับข้อเสนอของฝ่ายที่เห็นว่าพระพุทธโฆสาจารย์แต่งในลังกาที่แต่งเพราะใช้สะเดาะกุญแจ ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับเหตุการณ์ที่จะพึงชนะอุปสรรค ดังนั้นจากการกล่าวมาทั้งหมดแม้ว่าทรรศนะที่นำเสนอมาทั้ง ๒ นั้นจะมีความเป็นไปได้แต่ผู้วิจัยนั้นมีความคล้อยตามกับข้อสรุปของทรศนะที่ ๒ มากกว่าคือเห็นว่าบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถานี้น่าจะแต่งขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยามากกว่าการแต่งที่ลังกา

๒.๓ เค้าโครงเรื่องที่นำมาแต่งและวิธีการนำเสนอ

สำหรับบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา หรือบทสวดพาหุงที่เรารู้จักกันนั้น เป็นที่ทราบกันว่ามิได้เป็นคาถาหรือบทสวดมนต์ประเภทที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก เหมือนกับบทสวดมนต์อีกหลาย ๆ บทที่พระพุทธองค์ทรงตรัสแสดงหรือนำมาเป็นแนวทางในการสอน เช่นธัมมจักรกัปปวัตตนสูตร[๗๔] กรณียเมตตสูตร[๗๕] อาฏานาฏิยสูตร[๗๖] หรือบทสวดมนต์ที่พระสาวกเป็นผู้แสดง เช่น องคุลิมาลสูตร[๗๗] ซึ่งถือว่าเป็นคาถาที่สามารถที่จะสรุปได้ว่ามีเค้าโครงเรื่องมาอย่างไรผู้แสดงหรือผู้กล่าวมีวัตถุประสงค์ในการแสดงเรื่องนั้น ๆ อย่างไร อันจะเป็นสิ่งที่ง่ายต่อการศึกษา เพราะเพียงผู้ศึกษาเข้าไปศึกษารายละเอียดในพระไตรปิฎก หรือคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องก็จะสามารถทราบบริบท เนื้อหาและเค้าโครงเรื่องอันเป็นที่มาของบทสวดนั้น ๆ ได้โดยง่ายเพราะบทสวดหรือพระสูตรดังกล่าว เป็นบทสวดที่มีผู้อธิบายไว้อย่างหลากหลายเนื่องจากมีความสำคัญในฐานะที่เป็นพระพุทธพจน์ และคำสอนของพระพุทธศาสนา[๗๘] ส่วนบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถานี้จัดได้ว่าเป็นคาถาที่มิได้มีอยู่ในพระไตรปิฎกหรืออรรถกถา แต่เป็นคาถานิพนธ์ประเภทสรุปความจากร้อยที่มีนักปราชญ์ชาวพุทธในภายหลังได้แต่งขึ้นเพื่อนำเอาสาระเกี่ยวกับชัยชนะของพระพุทธองค์มาจัดรวบรวมไว้ถึง ๘ บท โดยคาถาหรือบทสวดมนต์บทนี้เชื่อกันว่ามีอยู่และแต่งไม่เกิน ๕๐๐ ปี ที่ผ่านมา ดังนั้น ความชัดเจนใน

---

[๗๔] วิ.ม. (บาลี) ๔ /๑๒ - ๓๔/๑๒ - ๒๐. วิ.ม. (ไทย) ๔ /๑๒ - ๓๔/๑๓ - ๒๔.

[๗๕] ปุ้ย แสงฉาย, **มิลินทปัญหา พร้อมอรรถกถาฎีกา**, (กรุงเทพมหานคร : ส.ธรรมภักดี, ๒๕๓๐), หน้า ๑๖๗.

[๗๖] ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๗๕ - ๒๘๓/๑๖๘ - ๑๘๗. ขุ.ชา. (บาลี) ๒๗/๑๐๕ - ๑๐๘/๕๖. ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/ ๑๐๕ - ๑๐๘/๘๒ - ๘๓.

[๗๗] ม.ม. (บาลี) ๑๓/๓๔๗ - ๓๕๒/๓๓๐ - ๓๓๘.ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๔๗ - ๓๕๒/๔๒๑ - ๔๓๐.

[๗๘] คำว่าพระพุทธพจน์ คือ พระดำรัสที่พระพุทธองค์ทรงตรัสแสดงในวาระต่าง ๆ ทั้งในส่วนที่มีปรากฏในพระวินัยและพระสูตรส่วนคำสอนของพระพุทธศาสนาหมายถึงเนื้อความที่เป็นทั้งพุทธพจน์และที่มิใช่พระพุทธพจน์แต่เป็นคำสอนของเหล่าสาวก อรรถกถา – ฎีกา ทั้งหลายซึ่งรวมเรียกว่าคำสอนของพระพุทธศาสนาทั้งหมด – ผู้วิจัย.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เรื่องของการศึกษาถึงที่มาก็ดีหรือเค้าโครงเรื่องที่นำมาแต่งก็ดี จึงเป็นเรื่องที่ผู้ศึกษาจะต้องทำความเข้าใจและต้องมีการอธิบายเพื่อที่จะได้ทราบถึงรายละเอียดในประเด็นต่าง ๆ ให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น สำหรับเค้าโครงเรื่องและวิธีการในการนำเสนอบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาหรือคาถาพาหุง ฯนั้นเราสามารถที่จะพิจารณาได้ ดังนี้

๒.๓.๑ เค้าโครงเรื่องที่นำมาแต่ง สำหรับเนื้อเรื่องที่นำมาแต่งหรือผูกโยงให้เป็นคำประพันธ์ที่มีความไพเราะสละสลวยของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาทั้ง ๘ บท นั้น ผู้แต่งได้นำเอาเค้าโครงเรื่องที่มาจากแหล่งสำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้คือ

ก. พระไตรปิฎก ในคาถาทั้ง ๘ บท[๗๙] นั้นในส่วนที่มีเนื้อหาปรากฏในพระไตรปิฎกอยู่ทั้งหมดที่ชัดเจนก็คือ

(ก) คาถาบทที่ ๑ การบรรลุพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ซึ่งในบทนี้เค้าโครงเรื่องที่มาจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา กล่าวคือในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๔ อธิบายการตรัสรู้ของพระพุทธองค์ว่าตรัสรู้ด้วยการพิจารณาธรรมคือปฏิจจสมุปบาททั้งอนุโลมและปฏิโลมโดยพิจารณาเห็นว่าธรรมที่บรรลุคือปฏิจจสมุทปบาทธรรมนี้มีความละเอียดลึกซึ้งกว่าธรรมที่ได้บรรลุแล้วนี้ ลึกซึ้งเห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต ไม่เป็นวิสัยแห่งตรรกะละเอียดชนผู้มีปัญญาจึงจะรู้ได้ สำหรับหมู่ผู้รื่นรมย์โดยอาลัยยินดีในอาลัย[๘๐] เพลิดเพลินในอาลัย ฐานะนี้เป็นไปได้ยาก กล่าวคือหลักอิทัปปัจจยตา หลักปฏิจจสมุปบาท ถึงแม้ฐานะอันนี้ก็เป็นสิ่งที่เห็นได้ยากนักกล่าวคือความสงบแห่งสังขารทั้งปวง ความสลัดแห่งอุปธิทั้งปวง ความสิ้นตัณหา วิราคะ นิโรธ นิพพาน ..[๘๑] ส่วนการผจญมารและเสนามารปรากฏอยู่ในอรรถกถา[๘๒]ซึ่งเป็นเหตุการณ์ภายหลังการตรัสรู้ปรากฏในคัมภีร์ที่

เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับมารผจญที่อธิบายพระไตรปิฎกในช่วงการบำเพ็ญเพียรซึ่งพระอรรถกถาจารย์ได้รวบรวมจัดไว้ในส่วนอรรถกถา และผู้แต่งบทสวดมนต์พุทธชยอัฏฐมงคลคาถา ได้นำไปเป็นเค้าโครงเรื่องในการแต่งเพราะถือว่าเหตุการณ์ในวันตรัสรู้เป็นเหตุการณ์แรกที่พระพุทธองค์ทรงประสบกับชัยชนะ

(ข) คาถาบทที่ ๒ สำหรับคาถาบทนี้มีเค้าโครงเรื่องมาจากพระไตรปิฎก คือขุทกนิกาย สุตตนิบาต เรื่องอาฬวกยักษ์ที่เข้ามาทูลถามปัญหากับพระองค์ ๘ ข้อ เพื่อจะลองปัญญา

---

[๗๙] ภาคผนวก ก.

[๘๐] คำว่าอาลัยคือ กามคุณ ๕ ที่สัตว์ยินดีพัวพันอยู่ วิ.อ. (บาลี) ๓/๗/๑๓ เป็นชื่อเรียกกิเลส ๒ อย่างคือ กามคุณ ๕ และตัณหาวิจริต ๑๐๘ สารัตถ.ฎีกา.(บาลี) ๓/๗/๑๘๔.

[๘๑] วิ.ม. (บาลี) ๔/๗/๕. วิ.ม. (ไทย) ๔/๗/๑๑.

[๘๒] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ.(ไทย) ๕๓/๔๕๗.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หรือจะข่มพระพุทธองค์ให้ละอายหรือให้จนด้วยปัญญาจะได้ยอมแพ้หรือไม่กล้าสู้กับตนเองโดยหวังว่าถ้าพระพุทธองค์ตอบปัญหาไม่ได้ก็จะทำร้ายให้ถึงแก่ชีวิต[๙๓] และจากข้อมูลดังกล่าวพระอรรถกถาจารย์ก็ได้นำไปขยายความอีกครั้งหนึ่งเพื่อความชัดเจน ด้วยการอธิบายภาพการต่อสู้ระหว่างยักษ์กับพระพุทธองค์ [๙๔]ซึ่งการต่อสู้กับอาฬวกยักษ์นี้ก็เป็นผลทำให้พระองค์ทรงมีชัยชนะ และผู้แต่งพุทธอัฏฐชยมงคลคาถาหรือคาถาพาหุงก็ได้นำเอาเนื้อหาเรื่องความชนะหรือมีชัยเหนืออุปสรรคของพระพุทธองค์ครั้งนี้มาแต่งไว้เป็นคาถาบทที่ ๒

(ค) คาถาบทที่ ๓ ในคาถาบทนี้มีเค้าโครงเรื่องที่นำมาแต่งคาถานี้ถือว่ามีความชัดเจนที่ใกล้เคียงในพระไตรปิฎกเพราะเรื่องพระเทวทัตถือว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญเพราะพระเทวทัตมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์ในหลาย ๆ ด้านเช่น (๑) ด้านเครือญาติพระเทวทัตเป็นพี่ชายของพระนางยโสธราพระมเหสีของพระองค์ ดังนั้น พระเทวทัตซึ่งมีศักดิ์เป็นลูกพี่ลูกน้อง (๒) ด้านศาสนาทายาท พระเทวทัตเป็นภิกษุที่เข้ามาบวชเพื่อศึกษาธรรมตามแนวทางของการตรัสรู้ของพระองค์ ดังนั้นในฐานะทางพระพุทธศาสนาของพระเทวทัตก็เป็นเสมือนลูกศิษย์ของพระพุทธองค์ (๓) ด้านคุณธรรม จะพบว่าหากพิจารณาในด้านนี้พระเทวทัตจะเป็นเสมือนเหรียญคนละด้านกับพระพุทธองค์กล่าวคือถ้าพระพุทธองค์เป็นผู้อยู่ในมุมสว่าง พระเทวทัตก็จะอยู่ในมุมมืด คอยที่จะหักร้างหรืออิจฉาริษยาอยู่ตลอดเวลา ซึ่งความพยายามของพระเทวทัตนั้นได้ถึงที่สุดคือ (ก) แบ่งแยกการปกครองจากพระพุทธองค์และ (ข) กำจัดหรือปลงพระชนม์พระพุทธองค์โดยการใช้วิธีการต่าง ๆ ซึ่งความที่พระเทวทัตมีบุคลิกที่สร้างปัญหาหรือความวุ่นวายดังกล่าวนั้นพระพุทธองค์จึงทรงเอาชนะด้วยเมตตาแม้พระเทวทัตจะปล่อยช้างดุร้ายนาฬาคิรีมาทำร้ายก็ทรงหยุดความดุร้ายของช้างนั้นด้วยความเมตตา[๙๕] ซึ่งประเด็นนี้พระอรรถกถาจารย์ก็ได้นำไปอธิบายขยายความต่อและผู้แต่งบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาหรือคาถาพาหุงก็อาศัยเค้าเรื่องการเอาชนะพระเทวทัตและปราบช้างนาฬาคิรีด้วยความเมตตานี้เป็นกรอบในการแต่งคาถาซึ่งได้นำมาไว้ในบทที่ ๓

(ง) คาถาบทที่ ๔ สำหรับคาถาบทนี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับโจรร้ายที่กลับใจเป็นคนดีชื่อว่าองคุลิมาล ซึ่งเป็นผู้ที่ได้ฆ่าคนเพราะความหลงผิดด้วยหวังว่าถ้าฆ่าคนครบตามจำนวนแล้วก็จะได้เรียนมนต์วิเศษจากอาจารย์ของตน โดยความเข้าใจผิดนี้เกิดจากแผนการของผู้ที่ประสงค์ร้ายต่อองคุลิมาลเองทั้ง ๆ ที่องคุลิมาลเป็นผู้ที่มีพื้นฐานทางด้านจิตใจที่ดีงามและมีอนุนิสัยที่พอจะบรรลุธรรมได้ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงเสด็จไปโปรดและสามารถเปลี่ยนความคิดขององคุลิมาลจนกลับตัวและขอบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาได้ ซึ่งการเอาชนะองคุลิมาลในครั้งนั้นถือ

---

[๙๓] ขุ. สุ. (บาลี) ๒๕/๑๘๔/๓๖๙. ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๑๘๔/๕๔๒.

[๙๔] ขุ.สุ.อ. (ไทย) ๔๖/ ๔๗๖.

[๙๕] วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๔๒/๑๓๔.วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๔๒/๑๘๕ - ๑๘๗.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ว่าเป็นวิธีการที่ทรงใช้อย่างชาญฉลาด[๙๖] ดังนั้นซึ่งถือเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการมีชัยชนะเหนืออุปสรรคประการหนึ่งที่ผู้แต่งได้นำมาผูกโยงเข้าเป็นบทสวดมนต์พุทธอัฏชยมงคลคาถาหรือคาถาพาหุง ฯ

(จ) คาถาบทที่ ๕ สำหรับคาถาบทนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับนางจิญจมานวิกาสำหรับคาถาบทนี้มีเค้าโครงมาจากเรื่องที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเพียงเล็กน้อย คือในพระไตรปิฎกปรากฏเพียงหัวเรื่องและคาถาเพียงบทเดียวเท่านั้น[๙๗] แต่เนื้อเรื่องที่สมบูรณ์นั้นมีปรากฏในอรรถกถาธรรมบท ซึ่งพระพุทธโฆสาจารย์เป็นผู้แต่งขึ้นให้มีความสมบูรณ์[๙๘] ดังนั้น เรื่องราวในคาถาบทที่ ๕ จึงเป็นเรื่องที่ปรากฏในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาที่มีความชัดเจนมากกว่าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ซึ่งผู้แต่งได้นำเอาเรื่องที่พระพุทธองค์ทรงมีต่อเหตุการณ์ที่นางจิญจมานวิกาผู้เป็นสาวกของเดียรถีย์แต่งเรื่องการมีท้องขึ้นมาเพื่อที่จะทำลายชื่อเสียงของพระพุทธองค์ซึ่งเหตุการณ์นี้ทรงเอาชนะด้วยการไม่ตอบโต้ทรงนิ่งเพื่อให้เหตุการณ์หรือความจริงปรากฏเอง เพราะทรงทราบว่าความเท็จนั้นไม่อาจปกปิดได้นานและผู้แต่งบทสวดมนต์นี้ก็ได้นำเค้าโครงเรื่องดังกล่าวมาผูกเป็นคาถาบทที่ ๕ ด้วยเห็นว่าเหตุการณ์ในการเอาชนะปัญหาของนางจิญจมานวิกานั้นถือเป็นความชนะที่ทรงนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อีกวิธีการหนึ่ง

(ฉ) คาถาบทที่ ๖ สำหรับคาถาบทนี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับสัจจนิครนถ์ที่มาถกปัญหากับพระพุทธองค์ซึ่งถือเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการโต้แย้งกันในเชิงปรัชญาหรือวิชาการซึ่งพระพุทธองค์ทรงเอาชนะสัจจนิครนถ์ด้วยเรื่องของวิชาการซึ่งเป็นสิ่งที่เขาถนัดจนสามารถเปลี่ยนความเชื่อของสัจจนิครนถ์ได้[๙๙] ซึ่งเค้าโครงเรื่องนี้มีปรากฏชัดเจนในพระไตรปิฎกและอรรถกถา[๑๐๐] และผู้แต่งได้นำเอาเค้าโครงเรื่องการเอาชนะสัจจนิครนถ์นี้มาผูกโยงเป็นคาถาเพราะเห็นว่าเป็นวิธีการเอาชนะสัจจนิครนถ์และเป็นวิธีการเอาชนะผู้อื่นโดยเฉพาะผู้ที่หนักในทางด้านวิชาการและเหตุผลนั้นก็ถือเป็นวิธีการหนึ่งมนุษย์ในสังคมเราจะพึงเผชิญและเหตุการณ์ดังกล่าวพระพุทธองค์ก็ทรงมีชัยชนะหรือทรงใช้กลวิธีในการกำหลาบผู้หนักในทางวิชาการและเหตุผลมาแล้ว ดังนั้น ลักษณะของการเอาชนะหรือการมีชัยชนะดังกล่าวจึงถือว่าเป็นคุณลักษณะอย่างหนึ่งที่พระพุทธองค์ทรงนำมาใช้เพื่อการประกาศพระศาสนาและแก้ไขปัญหาของสังคมนี้ได้

---

[๙๖] ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๒/๒๔๓.

[๙๗] ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๓๖/๔๑. ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๓๖/๘๘.

[๙๘] ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๒ /๒๕๕.

[๙๙]ม.มู. (ไทย) ๑๒/๓๕๓ - ๓๖๒/๓๑๕ - ๓๒๖, ๑๒/๓๖๔ - ๓๘๙/๓๒๘ - ๓๔๗.ม.มู. (ไทย) ๑๒/๓๕๓ - ๓๖๒/๓๘๘ - ๓๙๙, ๑๒/๓๖๔ - ๓๘๙/๔๐๑ - ๔๐๘.

[๑๐๐] ม.ม.อ. (ไทย) ๑๙/๘๗ - ๑๐๗.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(ช) คาถาบทที่ ๗ สำหรับคาถาบทนี้มีเค้าโครงเรื่องมาจากอรรถกถาอย่างเดียว เพราะในพระไตรปิฎกนั้นไม่ชัดเจน กล่าวคือ เรื่องนันโทปนันทนาคราชนี้ว่ากันตามตรงแล้วในพระไตรปิฎกไม่ปรากฏแม้จะมีผู้อ้างว่ามีปรากฏในเถรคาถาว่าด้วยคาถาของพระมหาโมคคัลลานะเถระก็ตามแต่เมื่อตรวจสอบแล้วก็ไม่มีการอ้างถึงเลย[๖๑] แต่เรื่องนี้พระอรรถกถาจารย์ได้กล่าวถึงเพื่อยกอ้างว่าการที่พระมหาโมคคัลลานะเถระมีฤทธิ์มากขนาดที่จะทำปราสาทของพระพรหมให้สั่นไหวหรือทำให้ยอดภูเขาสิเนรุไหวได้ เหตุเพราะกำลังแห่งฤทธิ์ของพระเถระนั้น เพื่อให้เห็นถึงความมีฤทธิ์มากของท่าน พระอรรถกถาจารย์จึงได้ยกเรื่องนันทโปนันทนาคราชขึ้นมาประกอบ เพื่อแสดงเรื่องดังกล่าว[๖๒] ดังนั้น ในคาถาบทที่ ๗ นี้ผู้แต่งจึงได้นำเค้าโครงเรื่องจากอรรถกถามาแสดงหรือมาแต่งประกอบเข้าเป็นบทที่ว่าด้วยวิธีการที่พระพุทธองค์ทรงเอาชนะ พญานาคผู้มีฤทธิ์มากโดยการใช้ให้พระโมคคัลลานะเถระเป็นผู้ไปปราบ เนื่องจากพญานันโทปนันทนาคราชได้เข้ามาขวางทางการเสด็จไปที่เรือนของอนาถบิณฑิกเศรษฐี

(ซ) คาถาบทที่ ๘ สำหรับคาถาบทนี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทิฏฐิของพรหมซึ่งเป็นเทวดาชั้นสูงที่เป็นมิจฉาทิฏฐิบุคคลเห็นไม่ตรงตามหลักธรรมหรือนำเอาทิฏฐิของตนมาโต้แย้งกับหลักการของพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงใช้วิธีการเอาชนะบุคคลประเภทนี้ด้วยเหตุผลหรือปัจจัยที่เหมาะกับสถานะของบุคคลดังกล่าว โดยคาถานี้ผู้แต่งได้นำเค้าโครงเรื่องมาจากคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ ในพรหมนิมันตนิกสูตร ว่าด้วยการเชื้อเชิญของพรหม คือ พกาพรหม[๖๓] ซึ่งมีความเห็นผิดคิดว่าวิมานของพรหมหรือพรหมโลกทั้งร่างกายและจิตเป็นภาวะที่เที่ยงแท้ไม่แปรเปลี่ยนเป็นอย่างอื่น[๖๔] ซึ่งทรรศนะดังกล่าวขัดกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์จึงเสด็จไปเพื่อปราบพรหมตนนั้นให้กลับได้สติหรือให้ความเห็นที่ถูกต้องซึ่งการเอาชนะพรหมนั้นทรงใช้วิธีการแสดงฤทธิ์ให้เหนือกว่าที่พรหมมีอยู่ ดังนั้น เหตุหรือวิธีการที่พระพุทธองค์ทรงชนะนี้เองที่เป็นกรอบสำคัญที่ทำให้ผู้แต่งนำไปผูกเป็นคาถาบทที่ ๘ เพื่อแสดงให้เห็นว่าการเอาชนะอุปสรรคของพระพุทธองค์นั้นทรงได้โดยนัยของวิธีการต่าง ๆ หลายวิธี

(ฌ) คาถาบทที่ ๙ สำหรับคาถาบทที่ ๙ นั้นถือว่า เป็นคาถาบทสรุปท่านผู้แต่งได้อธิบายหรือสรุปว่าถ้าไม่เกียจคร้านนำเอาบทสวดทั้ง ๘ บทนี้ไปสาธยายก็จะสามารถเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตได้

---

[๖๑] ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๑๒๐๓ - ๑๒๐๙/๔๒๑. ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๑๒๐๓ - ๑๒๐๙/๕๓๖ - ๕๓๗. ขุ.เถร.อ. (ไทย) ๕๓/๔๗๘ - ๔๘๐.

[๖๒] ขุ.เถร.อ. (ไทย) ๕๓/๔๗๔ - ๔๗๙.

[๖๓] ม.มู. (บาลี) ๑๒/๕๐๑/๔๔๒ - ๔๔๓.ม.มู. (ไทย) ๑๒/๕๐๑/๕๓๗.

[๖๔] ม.มู.อ. (บาลี) ๒/๕๐๑/๓๑๒.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จากการกล่าวมาทั้งหมดเราจะพบว่าการแต่งบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาหรือคาถาพาหุงฯนั้น เมื่อพิจารณาในด้านโครงสร้างของเค้าโครงที่มาหรือบ่อเกิดของการแต่งแต่ละบทก็จะพบว่าเค้าโครงทั้งหมดของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถานั้นมีที่มาจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาซึ่งถือเป็นคัมภีร์หลักของพระพุทธศาสนาโดยมิได้เป็นการแต่งมาอย่างเลื่อนลอยหรือคิดเองหรือแต่งเอง ตามความพึงพอใจของผู้แต่ง แต่การแต่งนั้นผู้แต่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถเป็นปราชญ์ในทางพระพุทธศาสนา เข้าใจและศึกษาในพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นอย่างดี จึงสามารถที่จะกลั่นความคิดและนำเอาหลักการที่พระพุทธองค์ทรงมีชัยชนะเหนืออุปสรรคต่าง ๆ มีเรียงร้อยเป็นบทประพันธ์ที่เป็นระเบียบและมีคุณค่า มีความกระชับสามารถสื่อความหมายให้กับผู้สวดหรือผู้ศึกษาได้ง่าย และตรงประเด็นแม้ว่าผู้สวดหรือผู้ศึกษาจะไม่มีพื้นความรู้ในทางคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนามากนักก็ตาม

๒.๓.๒ ข้อพิจารณาเค้าโครงเรื่องจากประเด็นด้านบุคคลาธิษฐาน หลังจากที่เราได้ทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการพิจารณาเค้าโครงเรื่องของบทสวดพุทธอัฏฐชยมงคลคาถาหรือคาถาพาหุงแล้วก็จะพบว่าในประเด็นที่มานั้นมีความชัดเจนกว่าพระไตรปิฎกและอรรถกถาคือแหล่งข้อมูลที่สำคัญที่ผู้แต่งได้นำมาเป็นกรอบในการวางเค้าโครงโดยวางหลักหรือเป้าหมาย (aims) ของเรื่องไว้ที่ “พุทธวิธีในการเอาชนะหรือมีชัยเหนืออุปสรรคต่าง ๆ” ประเด็นที่เราจะต้องศึกษาต่อไปก็คือการพิจารณาเค้าโครงเรื่องจากประเด็นด้านบุคคลาธิษฐาน ซึ่งคำว่าบุคคลาธิษฐานนั้นหมายถึง การอธิบายโดยการยกเอาบุคคลหรือสิ่งที่เป็นรูปธรรมอื่น ๆ ขึ้นมาเป็นหลักในการอธิบาย เช่นการเปรียบเทียบ กิเลสเหมือนพญามาร ซึ่งคำว่าบุคคลาธิษฐานนี้มักจะใช้คู่กับธรรมาธิษฐาน[๖๕]และเมื่อนำมาพิจารณาเค้าโครงเรื่องของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาจึงหมายถึงการพิจารณาเค้าโครงเรื่องจากบทสวดทั้ง ๘ บทที่ผู้แต่งได้ยกเอาบุคคลเป็นที่ตั้งโดยการเรียงลำดับว่าพระพุทธองค์ทรงเอาชนะนั้นทรงเอาชนะใครบ้าง ซึ่งจากการพิจารณาบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาทั้งหมดก็จะพบว่า แต่ละบทที่ผู้แต่งอ้างถึงบุคคลในการนำมาผูกเป็นเรื่องราวได้ดังต่อไปนี้

(๑) คาถาบทที่ ๑ เป็นคาถาที่ว่าด้วยการตรัสรู้ของพระพุทธองค์ซึ่งทรงมีชัยชนะเหนือพญามารและเสนามารที่ยกกองทัพมาเพื่อจะทำให้พระองค์กลัวและยอมอยู่ใต้อำนาจของพญามารเหล่านั้นอีกโดยการยกพลและหมู่แห่งมารนั้นมาก็เพื่อจุดประสงค์ที่สำคัญคือ เพื่อจะให้เกิดความกลัวเกิดความสะดุ้ง ขนพอง สยองกล้าและข่มขู่พระองค์เนือง ๆ ว่า ท่านได้ถูกบ่วงแห่งมารครอบงำไว้แล้ว.... ท่านไม่สามารถจะพ้นจากเราไปได้หรอก[๖๖] ที่สุดแล้วการตรัสรู้ของพระพุทธองค์ก็มีได้ด้วยพระ

---

[๖๕] สำนักราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนามีบุคส์พับบลิคเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๖๒๙.

[๖๖] สำ.ส. (บาลี) ๑๕/๑๔๐/๑๒๕ - ๑๒๖. สำ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๔๐/๑๗๘.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปัญญาอันล้ำเลิศและพระบารมีที่เปี่ยมล้นซึ่งได้บำเพ็ญมาหลายแสนกัปป์ ดังนั้น มารจึงไม่อาจจะเข้ามาครอบงำพระองค์ได้ ในทุกครั้งที่มารเข้ามาข่มขู่หรือมายั่วยวนด้วยนิมิตต่าง ๆ พระองค์จะตรัสตอบและขับไล่มารเหล่านั้นไปดังปรากฏในพระพุทธพจน์ที่ว่า เราได้พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์ เราพ้นแล้วจากเครื่องพันธนาการมากมาย มารผู้กระทำซึ่งที่สุด เราได้กำจัดท่านเสียแล้ว[๙๗] ซึ่งในอรรถกถาอธิบายว่ามารคือกิเลสในจิตใจที่สามารถสมมุติเป็นชื่อได้หลาย ๆ ชื่อ เช่น กัณหะ อธิปติ วสวัตติ นมุจี หรือปมัตตพันธุ เป็นต้น หรือคำว่าบ่วงแห่งมารนั้นก็คือบ่วงแห่งกิเลส[๙๘] ซึ่งถือว่าการอธิบายในเชิงบุคคลาธิษฐานคือยกเอาบุคคลหรือสิ่งที่เป็นรูปธรรมขึ้นมาอ้าง

ในการแต่งบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาหรือคาถาพาหุงฯนั้นผู้แต่งได้ยกเอาเหตุการณ์ในวันที่พระพุทธองค์ตรัสรู้มาเป็นเค้าโครงโดยอธิบายว่าการที่ทรงตรัสรู้นั้นทรงชนะพญามารที่มีฤทธิ์มาก เนรมิตแขนตั้งพันยกพลเข้ามามากมายเพื่อข่มขู่พระพุทธองค์ให้กลัว[๙๙] ซึ่งเป็นการยกมาในเชิงบุคคลาธิษฐานว่าทรงชนะมาร แต่โดยแท้จริงแล้วก็คือการที่ทรงเอาชนะกิเลสและบรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณอันมีความบริสุทธิ์ อยู่เหนือกิเลสทั้งปวง ดังนั้น เมื่อพิจารณาในเชิงบุคคลาธิษฐาน การเอาชนะอุปสรรคในคาถาบทที่ (๑) นั้นมีเค้าโครงเรื่องมาจากการชนะพญามาร หรือการชนะกิเลสนั้นเอง

(๒) คาถาบทที่ ๒ สำหรับคาถาบทนี้เมื่อพิจารณาถึงเค้าโครงเรื่องที่ผู้แต่งได้นำมาผูกเป็นคาถา ในเชิงบุคลาธิษฐานก็คือการยกเอาเรื่องของยักษ์ดุร้ายชื่อว่าอาฬวกยักษ์ซึ่งได้รับพรจากพระอินทร์ให้สามารถกินคนที่เดินทางผ่านมาได้ และเป็นผู้ที่มีนิสัยอันธพาล อาศัยอยู่ที่ชายแดนเมืองอาฬาวีซึ่งในอรรถกถาอธิบายว่ายักษ์ตนนี้คอยกินคนที่เดินผ่านไปมาในป่าและวันหนึ่งเมื่อเจ้าเมืองอาฬาวีไปล่าสัตว์ก็ไปเจอกับยักษ์ตนนี้แต่ยักษ์ก็ไม่ได้กินเจ้าเมืองเพราะพระองค์สัญญาว่าจะส่งพวกนักโทษมาให้เป็นอาหารแทนซึ่งเมื่อหมดนักโทษพระราชาก็ส่งชาวเมืองมาแทนทำให้ประชาชนเดือดร้อน เมื่อเป็นเช่นนั้นพระพุทธองค์จึงทรงเสด็จไปโปรดชาวเมืองด้วยการเสด็จไปทรมานคือฝึกยักษ์ตนนั้นด้วยการตอบปัญหาว่า ถ้าตอบปัญหาได้จะยอมเป็นลูกศิษย์ถ้าตอบไม่ได้ก็จะต้องถูกกินเป็นอาหารและเมื่อพระพุทธองค์ตอบได้ ยักษ์ก็ได้สยบและตกลงที่จะเป็นผู้ที่รักษาคุ้มครองพระพุทธศาสนาและชาวเมืองแทน[๑๐๐] ซึ่งเรื่องราวที่กล่าวมานั้นพิจารณาในด้านบุคคลาธิษฐานจะพบว่าผู้แต่งได้อาศัยเรื่องเล่าที่มีในพระไตรปิฎก เชิงบุคคลาธิษฐานดังกล่าวมาเป็นเค้าโครงในการ

---

[๙๗] วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๒ - ๓๓/๒๗ - ๒๘.วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒ - ๓๓/๔๐ – ๔๑. สำ.ส. (บาลี) ๑๕/๑๔๑/๑๒๖ - ๒๗. สำ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๔๑/๑๘๐.

[๙๘] สำ.ส.อ. (ไทย) ๒๕/๒ - ๔.

[๙๙] ม.มู.อ. (ไทย) ๑๘/๔๕๖ - ๔๕๗.

[๑๐๐] ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๑๘๒ - ๑๘๔/๓๖๘ - ๓๗๐. ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๑๘๒/๕๔๒.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แต่งหรือประพันธ์โดยคำว่ายักษ์นั้นโดยนัยของบุคคลาธิษฐานหมายถึง บุคคลผู้มีจิตใจโหดร้าย , อันธพาล , โจร หรืออาจจะถือว่าเป็นมนุษย์กินคนเผ่าหนึ่งก็ได้[๑๐๑]ซึ่งบุคคลหรือกลุ่มบุคคลดังกล่าวนั้นเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมเหี้ยมโหดหรือดุร้ายชอบเบียดเบียนผู้อื่นการเอาชนะบุคคลหรือคณะบุคคลกลุ่มนี้ได้จึงถือว่าเป็นการเอาชนะอุปสรรคที่แสนยากลำบาก ดังนั้น จึงถือเป็นชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งผู้แต่งได้อาศัยเค้าโครงในเชิงบุคคลาธิษฐานว่าเป็นยักษ์กินคนดังกล่าวนั้นในการนำมาผูกเป็นคาถาบทที่ ๒

(๓) คาถาบทที่ ๓ สำหรับคาถาบทนี้ ผู้แต่งได้อาศัยเค้าโครงเรื่องของการเอาชนะอุปสรรคของพระพุทธองค์ที่มีต่อสัตว์ร้ายด้วยการใช้จิตใจที่มีเมตตาธรรมโดยยกเอาเรื่องของช้างนาฬาคิรีที่ถูกพระเทวทัตปล่อยออกมาหวังที่จะให้เข้าทำร้ายพระพุทธองค์ให้สิ้นพระชนม์แล้วตนเองจะได้ขึ้นเป็นพระพุทธเจ้าแทน[๑๐๒] ซึ่งเป็นการแสวงหาหนทางเพื่อขึ้นสู่อำนาจการปกครองคณะสงฆ์แทนพระพุทธองค์[๑๐๓] และวิธีการปล่อยช้างนาฬาคิรีก็ถือเป็นวิธีการหนึ่งในหลาย ๆ วิธีที่พระเทวทัตได้กระทำในแง่ของบุคคลาธิษฐาน การเอาชนะสัตว์คือช้างนาฬาคิรีในที่นี้หมายถึงการเอาชนะสัตว์ร้ายหรือผู้ที่มีนิสัยโหดร้ายจะต้องอาศัยเมตตาจิตเป็นที่ตั้งเท่านั้น ซึ่งได้อาศัยเรื่องราวของพระเทวทัตและช้างนาฬาคิรีเป็นฐานในการแต่งทั้งนี้ก็เพื่อจะอธิบายว่าหากพบกับผู้มีกำลังหรือขาดเมตตาจิตก็จะต้องข่มหรือแก้ไขด้วยการแผ่เมตตาให้เขาสำนึกหรือคลายความโทสะลงประหนึ่งที่พระพุทธองค์ทรงปฏิบัติมาแล้วในกรณีของช้างนาฬาคิรี

(๔) คาถาบทที่ ๔ สำหรับคาถาบทนี้ กล่าวถึงเรื่องราวเชิงบุคคลาธิษฐานก็คือเรื่ององคุลิมาลซึ่งเป็นโจรร้ายในสมัยพุทธกาลที่ออกอาละวาดฆ่าผู้คนมากมาย[๑๐๔] ซึ่งถือว่าองคุลิมาลในแง่ของบุคคลาธิษฐานนั้นหมายถึงคนที่มีนิสัยดุร้ายโหดเหี้ยมฆ่าคนโดยไม่ต้องคิดหรือคนที่มีนิสัยเป็นโจรปล้นฆ่าคนอื่นหรือเอาเปรียบผู้อื่นโดยไม่คิดอะไรคนประเภทนี้โดยมากมักจะทำให้สังคมเดือดร้อน อีกนัยหนึ่งหมายถึง สภาพจิตใจของคนเราซึ่งถูกกิเลสยั่วยวนแล้วหลง(โมหะ) สามารถทำชั่วได้ทุกอย่าง การจะเอาชนะ (๑) คนที่มีนิสัยดุร้ายเช่นโจร (๒) สภาพจิตใจของมนุษย์ที่อ่อนไหวจากการถูกกระตุ้นจากสิ่งแวดล้อมที่จะชักนำไปในทางที่ชั่วโดยการกระทำที่ขัดต่อหลักศีลธรรมอันดีงามโดยไม่คำนึงถึงหลักเกณฑ์ของการทำดีหรือชั่ว เป็นต้น ถือว่า เป็นสิ่งที่ทำได้ยาก ดังนั้นผู้แต่งจึงได้อาศัยเค้า

---

[๑๐๑] ศ.(พิเศษ) เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **คาถาพาหุง: ชยมังคลอัฏฐคาถา คาถาแห่งชัยชนะอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธองค์**, หน้า ๑๘ - ๑๙.

[๑๐๒] วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๓๙ - ๓๑๐/๑๒๗. วิ.จู.(ไทย)๗/๓๓๙ - ๓๑๐/๑๘๕ - ๑๘๖.

[๑๐๓] พระมหาวิโรจน์ วิโรจโน, (ผาทา), รูปแบบและกระบวนการแสวงหาอำนาจทางการเมืองของพระเทวทัต, **สารนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๔๖**, หน้า ๗๒ – ๗๓.

[๑๐๔] ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๓๖/๔๑. ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๓๖/๘๘.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โครงในเชิงบุคคลาธิษฐานเรื่ององคุลิมาลมาผูกโยงกันเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชัยชนะที่พระพุทธองค์ทรงมีเหนือเหตุผลดังกล่าวมาทั้ง ๒ ประการนั้น

(๕) คาถาบทที่ ๕ สำหรับคาถาบทนี้ ผู้แต่งได้อาศัยกรอบแนวคิดเชิงบุคคาธิษฐานในเรื่องนางจิญจมาณวิกาผู้เป็นลูกศิษย์ของเหล่าเดียรถีย์ที่ไม่ชอบพระพุทธศาสนาได้เข้ามาทำความสนิทกับชาวพุทธและแต่งอุบายเพื่อหวังทำลายความศรัทธาที่ชาวพุทธมีต่อพระพุทธองค์แต่ท้ายสุดก็พ่ายแพ้ไป[๑๐๕] ซึ่งข้อเท็จจริงของกรณีนางจิญจมาณวิกาก็คือ (๑) บุคคลผู้เป็นปฏิปักษ์ต่อตัวเราหรือสังคมของเราที่มุ่งหวังหาวิธีการบางอย่างเข้ามาทำลายความสามัคคีของสังคมโดยเฉพาะในเรื่องที่เปราะบางก็คือเรื่องตัวผู้นำหรือผู้เป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชุมชนหรือสังคมนั้น ๆ (๒) บุคคลหรือองค์กรอื่นที่มุ่งหวังความเสื่อมให้เกิดกับชุมชนที่มีความเป็นเอกภาพ / สามัคคี ด้วยการใส่ร้ายหรือแต่งเรื่องเพื่อลดความศรัทธาที่ประชาชนมีต่อสังคมนั้น จะเห็นได้ว่าผู้แต่งได้นำเอาเรื่องราวของนางจิญจมาณวิกามาอธิบายเพื่อที่จะให้เป็นเค้าโครงเรื่องในการอธิบาย ทั้งนี้เรื่องนางจิญจมาณวิกาอาจเป็นเพียงเรื่องที่ยกขึ้นมาเพื่อให้ผู้ศึกษาได้ทำความเข้าใจในข้อเท็จจริงที่มีอยู่เหนือตัวละครของเรื่องนี้ก็ได้

(๖) คาถาบทที่ ๖ สำหรับคาถาบทนี้ เป็นคาถาที่พูดถึงเรื่องการโต้วาทีในทางปรัชญาหรือการโต้เถียงกันในสังคม ซึ่งเป็นอุปสรรคประการหนึ่งที่คนในสังคมจะต้องเผชิญทั้งนี้เพราะการที่เราถือว่าการโต้วาทีเป็นอุปสรรคก็เพราะในบางครั้งมีการนำเอารูปแบบการโต้วาทีไปใช้ในการหาทางครอบงำผู้อื่นด้วยเงื่อนไข คือ ถ้าผู้ถูกถามตอบได้ ผู้ตอบก็พร้อมจะเป็นทาสรับใช้แต่ถ้าผู้ตอบ ๆ ไม่ได้ ก็จะต้องตกเป็นลูกศิษย์หรือเป็นทาสรับใช้ของผู้ที่ถามปัญหา ซึ่งรูปแบบของการโต้วาทีในเชิงการครอบงำผู้อื่นเช่นนี้ มีปรากฏอยู่ในสังคมอินเดียยุคพุทธกาลดังเช่นกรณีของนางสุนทรีปริพาชิกา[๑๐๖] เป็นต้น โดยเฉพาะกรณีสัจจนิครนถ์นั้นถือได้ว่าเป็นเค้าโครงเรื่องที่ผู้แต่งได้นำมาประกอบเข้าเป็นคาถาในฐานะที่สัจจนิครนถ์ได้เข้ามาท้าทายหรือโต้วาทีกับพระพุทธองค์ซึ่งทรงตอบปัญหาให้เป็นที่ประจักษ์แก่สาธาณชนจนในที่สุดสัจจนิครนถ์ต้องยอมเป็นสาวกของพระพุทธองค์หรือถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ซึ่งหากพิจารณาเชิงบุคคลาธิษฐานก็เพื่อที่จะชี้ให้เห็นถึงการเอาชนะเหนือ (๑) ให้คนที่นำเงื่อนไขการโต้วาทีเชิงวิชาการมาใช้เพื่อ ครอบงำผู้อื่น (๒) คนที่นำเอาเงื่อนไขการโต้วาทีเชิงวิชาการมาใช้เพื่อข่มหรือทำร้ายผู้อื่น นอกจากนั้นกรณีสัจจนิครนถ์ยังทำให้เราทราบข้อเท็จจริงว่าผู้แต่งมุ่งที่จะนำมาอธิบายเพื่อประโยชน์แก่ผู้โต้วาทีว่าต้อง (๑) รู้จักการฟังเมื่อมีคนถาม (๒) รู้จักการโต้ตอบอย่างมีหลักเกณฑ์และถูกต้องตามประเด็นที่ถูกถามไม่เก้อเขินหรือประหม่า ทั้งนี้ก็เพื่อไม่ให้ถูกผู้ถามข่ม, รุกราน หรือครอบงำภายใต้เงื่อนไขของการโต้วาทีนั้นได้

---

[๑๐๕] ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๒/๒๕๕ - ๒๕๙.

[๑๐๖] สำนวน นาคประทีป, **ฎีกาชยมงคลอัฏฐกเทสนา,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมบรรณาการ, ๒๕๑๔), หน้า ๙๖ - ๑๐๗.

(๗) คาถาบทที่ ๗ สำหรับคาถาบทนี้ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเอาชนะต่อบุคคลผู้มีฤทธิ์ด้วยฤทธิ์หรือผู้ใช้เล่ห์เหลี่ยมกลอุบายด้วยอุบายประหนึ่งว่าลางเนื้อชอบลางยาหรือเกลือจิ้มเกลือ โดยการที่ผู้แต่งยกเอาเหตุการณ์หรือเรื่องราวเชิงบุคคลาธิษฐานที่เกี่ยวข้องกับพญานาคผู้มีฤทธิ์ที่ไม่ยอมละทิฏฐิหรือแสดงตัวโอ้อวดผู้อื่น[๑๐๗] ก็เพื่อจะอธิบายถึงชัยชนะที่พระพุทธองค์ทรงมีเหนือ (๑) บุคคลผู้มีนิสัยหยิ่ง จองหอง โอ้อวด หรืออวดเก่งชอบลองดี (๒) สภาพจิตใจที่ไม่มั่นคงมีกิเลสเป็นมูล หยิ่งจองหองมีทิฏฐิ เป็นต้น ซึ่งการจะเอาชนะในทั้ง ๒ เรื่องนั้นมักเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก ดังนั้น กรณีของนันโทปนันทนาคราช จึงเป็นเพียงบุคคลาธิษฐานเท่านั้น

(๘) คาถาบทที่ ๘ สำหรับคาถาบทนี้ผู้แต่งได้ยกเรื่องพกาพรหมที่มีปรากฏในพระไตรปิฎกขึ้นมาเป็นเค้าโครงเรื่องเชิงบุคคลาธิษฐานว่าการชนะของพระพุทธองค์ที่มีเหนือพกาพรหมนั้นความจริงแล้วผู้แต่งมุ่งที่จะอธิบายถึงชัยชนะที่มีเหนือ (๑) บุคคลผู้มีศักดิ์, ยศศักดิ์, ร่ำรวย มีความรู้สูง แต่มีทิฏฐิกล้าคือไม่ยอมคน คิดว่าสิ่งที่ตนเองเป็นอยู่มีอยู่นั้นเป็นสิ่งที่แน่นอนสำหรับตนเองและเป็นของตนเองเท่านั้น ซึ่งหากคิดได้เพียงแค่นี้ก็จะทำให้เกิดอันตรายต่อตัวเขาเอง[๑๐๘] ซึ่งในแง่บุคคลาธิษฐานคำว่าพรหมก็คือบุคคลที่มียศสูงมีฐานะดีนั่นเอง การที่บุคคลดังกล่าวคิดในแนวทางที่เป็นการยึดมั่นถือมั่นจนเกิดเหตุก็ทำให้เกิดโทษและอาจจะนำไปสู่การสร้างความเสียหายให้เกิดกับสังคมได้ ดังนั้นการเอาชนะหรือหาวิธีเอาชนะบุคคลประเภทนี้จึงเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก และผู้แต่งก็ได้ยกเอาเรื่องในเชิงบุคคลาธิษฐานขึ้นมากล่าวก็เพื่อที่จะอธิบายให้เป็นข้อเท็จจริงของความชนะดังกล่าว

จากการกล่าวมาทั้งหมดเราจะพบว่าเมื่อพิจารณาเค้าโครงเรื่องในเชิงบุคคลาธิษฐานของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาหรือคาถาพาหุงทั้ง ๘ บทนั้นเราสามารถที่จะสรุปให้เห็นภาพได้ดังนี้ บทที่ ๑ กล่าวถึงชัยชนะที่มีต่อพญามาร ซึ่งเป็นเทวดามิจฉาทิฏฐิชั้นสูง บทที่ ๒ กล่าวถึง ชัยชนะที่มีต่ออาฬวกยักษ์ บทที่ ๓ กล่าวถึงชัยชนะที่มีต่อช้างนาฬาคิรี บทที่ ๔ กล่าวถึงชัยชนะที่มีต่อองคุลิมาล บทที่ ๕ กล่าวถึงชัยชนะที่มีต่อนางจิญจมานวิกา บทที่ ๖ กล่าวถึง ชัยชนะที่มีต่อสัจจนิครนถ์ บทที่ ๗ กล่าวถึงชัยชนะที่มีต่อนันโทปนันทนาคราช บทที่ ๘ กล่าวถึงชัยชนะที่มีต่อพกาพรหมซึ่งชัยชนะทั้งหมดนั้นเมื่อนำมาจัดกลุ่มหรือประเภทของบุคคลาธิษฐานที่ผู้แต่งนำมาเป็นเค้าโครงเรื่องได้ ๓ กลุ่ม ดังนี้

๑) กลุ่มมนุษย์ ได้แก่ คาถาที่ ๔ องคุลิมาล คาถาที่ ๕ นางจิญจมานวิกา คาถาที่ ๖ สัจจนิครนถ์

๒) กลุ่มมาร ได้แก่ คาถาที่ ๑ พญามารและเหล่าเสนา

---

[๑๐๗] ขุ.เถร.อ. (ไทย) ๕๓/๔๗๘ - ๔๗๐.

[๑๐๘] ศ.(พิเศษ) เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **คาถาพาหุง : แห่งชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ของพระพุทธเจ้า,** หน้า ๘๗.

๓) กลุ่มสัตว์ ได้แก่ คาถาที่ ๓ ช้างนาฬาคิรี

๔) กลุ่มอมนุษย์ ได้แก่ คาถาที่ ๒ อาฬวกยักษ์ และคาถาที่ ๗ นันโทปนันทนาคราช

๕) กลุ่ม เทวดา ได้แก่ คาถาที่ ๘ พกาพรหม

จะเห็นได้ว่า การนำเอาเรื่องราวเชิงบุคคลาธิษฐานมาแต่งเพื่อที่จะอธิบายถึงชัยชนะเหนืออุปัทวันตรายต่าง ๆ ของพระพุทธองค์ซึ่งเราสามารถพิจารณาได้จากแผนภาพ ดังนี้

<u>เค้าโครงการแต่งบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาในเชิงบุคคลาธิษฐาน</u>

↓

พญามาร	อาฬวกยักษ์	ช้างนาฬาคิรี	องคุลิมาล	จิญจมานวิกา	สัจจนิครนถ์	นันโทปนันทนาคราช	พกาพรหม

๒.๓.๓ ข้อพิจารณาเค้าโครงเรื่องจากประเด็นด้านวิธีการเอาชนะของพระพุทธองค์

ในการประพันธ์หรือการแต่งเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับชัยชนะของพระพุทธองค์นั้นนอกจากเราจะพิจารณาประเด็นในเรื่องการแต่งจากข้อพิจารณาเรื่องบ่อเกิดหรือที่มาและจากเค้าโครงเรื่องในแนวบุคคลาธิษฐานแล้วก็ยังสามารถที่จะพิจารณาการแต่งโดยยึดเค้าโครงจากลักษณะ,วิธีการหรือเทคนิควิธีในการเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ของพระพุทธองค์ได้ ซึ่งในประเด็นเรื่องวิธีการเอาชนะอุปสรรคของพระพุทธองค์ตามแนวทางของพุทธอัฏฐชยมงคลคาถานี้ก็มีผู้ให้ความหมายหรืออธิบายวิธีการไว้แตกต่างกัน ดังนี้

๑) ศ.(พิเศษ) เสฐียรพงษ์ วรรณปก ท่านได้อธิบายเอาไว้ว่าการชนะเหนืออุปสรรคของพระพุทธองค์ทั้ง ๘ ประการนั้น ทรงชนะโดยลำดับดังนี้คือ คาถาที่๑ ชนะด้วยการอธิษฐานบารมีที่ทรงบำเพ็ญมาทั้ง ๑๐ ประการ ตั้งแต่ ในอดีตจนถึงปัจจุบันทำให้ทรงเอาชนะมารได้ คาถาที่๒ ชนะด้วยการปราบคนโหดร้าย ไม่มีศีลธรรมให้เป็นคนดี คาถาที่๓ ทรงชนะด้วยเมตตาจิต คาถาที่๔ ทรงชนะโดยการฝึกผู้ที่หลงผิดคือองคุลิมาล คาถาที่๕ ทรงชนะด้วยการเป็นผู้นิ่งต่อสิ่งที่ไม่เป็นความจริง คาถาที่ ๖ ทรงชนะด้วยการโต้วาทีโดยข้อเท็จจริง คาถาที่๗ ทรงชนะด้วยการแสดงฤทธิ์เพื่อกำหลาบผู้มีฤทธิ์ คาถาที่ ๘ ทรงชนะโดยการแสดงฤทธิ์เพื่อปรับทิฏฐิของผู้ที่เป็นมิจฉาทิฏฐิ[๑๐๕]

๒) น.ต.ทองย้อย แสงศิลป์ชัย ได้อธิบายว่า พระพุทธองค์ทรงชนะอุปสรรคทั้ง ๘ ประการโดยทรงมีชัยชนะดังนี้ คือ คาถาที่ ๑ ทรงชนะด้วยทานบารมี คาถาที่๒ ทรงชนะด้วยขันติบารมี คาถาที่๓ ทรงชนะด้วยเมตตาบารมี คาถาที่ ๔ ทรงชนะด้วยการบันดาลฤทธิ์ คาถาที่ ๕ ทรงชนะด้วยวิธีการ

---

[๑๐๕] ศ.(พิเศษ) เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **คาถาพาหุง : คาถาแห่งชัยชนะอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธองค์**, หน้า ๑๓.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อันสงบ (นิ่ง) คาถาที่ ๖ ทรงชนะด้วยปัญญา คาถาที่ ๗ ทรงชนะด้วยการแสดงฤทธิ์ คาถาที่ ๘ ทรงชนะคนเห็นผิดด้วยปรีชาญาณ[๑๑๐]

๓) พ.ท.ประสาน ทองภักดี ได้อธิบายวิธีการชนะปัญหาหรืออุปสรรคของพระพุทธองค์ตามแนวทางของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา ดังนี้ คาถาที่ ๑ ทรงชนะด้วยการอธิษฐานทานบารมี คาถาที่๒ ทรงชนะด้วยความอดทน คาถาที่๓ ทรงชนะด้วยเมตตาจิต คาถาที่๔ ทรงชนะด้วยการใช้ฤทธิ์ฝึกโจรผู้หลงผิด คาถาที่๕ ทรงชนะโดยการใช้ความสงบสยบความวุ่นวาย คาถาที่ ๖ ทรงชนะด้วยการปรับวาทะแก่ผู้มีความเห็นผิด คาถาที่ ๗ ทรงชนะด้วยวิธีการแสดงฤทธิ์ ต่อผู้มีฤทธิ์ คาถาที่ ๘ ทรงชนะด้วยการข่มผู้มีศักดิ์ด้วยฤทธิ์[๑๑๑]

จากทรรศนะของนักวิชาการ ทางพระพุทธศาสนาที่ได้อ้างมานั้นเราจะพบว่า เกณฑ์การอธิบายในเรื่องพุทธวิธีชนะที่ปรากฏในบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาทั้ง ๘ บท มีความคล้ายคลึงกันจะแตกต่างกันอยู่บ้างก็เพียงเล็กน้อยซึ่งสามารถที่จะสรุปกรอบในการอธิบายพุทธวิธีในการชนะอุปสรรคของพระพุทธองค์ที่ปรากฏในคาถาพาหุงได้ดังนี้

- คาถาที่ ๑ ทรงชนะอุปสรรคต่าง ๆ โดยเฉพาะการท้าทาย ข่มขู่จากพญามารและเสนามารนั้นทรงชนะด้วยการอธิษฐานบารมีคือ บารมี ๓๐ ทัศ มีทานบารมี เป็นต้น เพื่อเอาชนะพญามารและเหล่าเสนาทั้งหลายซึ่งโดยนัยก็คือกิเลสที่นอนเนื่องในสันดานนั่นเอง

- คาถาที่ ๒ ทรงชนะอุปสรรคคือการเผชิญกับสถานการณ์ที่ถูกคุกคามโดยผู้ที่มีอำนาจหรือจิตใจที่โหดร้าย ต้องอาศัยความอดทนคือขันติบารมีและปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหา

- คาถาที่ ๓ ทรงชนะอุปสรรคคือการเผชิญกับสัตว์ร้ายหรือเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดเช่นบุคคลผู้มีโทสะจริต มีช้างนาฬาคิรีเป็นต้น ด้วยการแผ่เมตตาจิตให้

- คาถาที่ ๔ ทรงชนะอุปสรรค คือ การเผชิญกับคนที่หลงผิดด้วยการฝึกให้ได้สติก่อนที่จะให้คำสอน แม้การใช้ฤทธิ์หรือวิธีการพิเศษบางอย่างก็พึงกระทำเช่น การทรมาน (ฝึก) โจรองคุลิมาล

- คาถาที่ ๕ ทรงชนะอุปสรรคคือการเผชิญกับการถูกใส่ร้ายป้ายสีจากผู้ไม่หวังดีด้วยโสมวิธีก็คือการใช้ความสงบนิ่งเพื่อระงับเหตุ โดยทรงรอเวลาให้ความจริงปรากฏเองในกรณีนางจิญจมานวิกา

- คาถาที่ ๖ ทรงชนะอุปสรรคคือการเผชิญกับผู้มุ่งหวังชัยชนะด้วยการใช้เงื่อนไขทางวาทะเพื่อครอบงำหรือมีอิทธิพลเหนือตนเอง หรือด้วยการใช้หลักปัญญาคือการรู้จักโต้ตอบอย่างถูกต้องและเหนือกว่าผู้ที่มุ่งเอาชนะนั้น กรณีของสัจจนิครนถ์

---

[๑๑๐] น.ต.,ทองย้อย แสงศิลป์ชัย, **พุทธชัยมงคลคาถา(คาถาพาหุง)**, หน้า ๘ - ๑๐.

[๑๑๑] พ.ท.,ประสานทองภักดี, **พุทธวิธีชนะ**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔ - ๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- คาถาที่ ๗ ทรงชนะอุปสรรคคือการถูกขัดขวาง ประเภทจระเข้ขวางคลองของผู้ที่มีอำนาจและอันธพาลเช่นนันโทปนันทนาคราชให้สยบยอมโดยการใช้บุคคลากรที่ชำนาญเฉพาะด้านคือ พระมหาโมคคัลานะ ใช้ฤทธิ์ปราบฤทธิ์ จนพญานาคต้องยอมแพ้

- คาถาที่ ๘ ทรงชนะอุปสรรคคือการเผชิญกับผู้มียศแต่เป็นเจ้าทิฏฐิถือความเชื่อที่ผิดมักจะแสดงความยโสหรือโอ้อวดเช่นพกาพรหมเป็นต้นซึ่งทรงชนะด้วยการแสดงฤทธิ์ข่มฤทธิ์เพื่อให้เห็นว่าการกระทำเช่นนั้นมิใช่วิสัยที่พรหมจะมาแข่งบารมีกับพระพุทธองค์ได้

จะเห็นได้ว่ากรอบแนวคิดในด้านวิธีการที่ทรงเอาชนะอุปสรรคปัญหาต่าง ๆ ของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถานั้นถือได้ว่าเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ผู้แต่งได้ยึดมาเป็นเค้าโครงในการนำมาแต่งเรื่องหรือนำเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาจัดเรียงเป็นเรื่องราวแนวเดียวกัน โดยมีหัวใจของเรื่องก็คือการได้รับชัยชนะหรือการแก้ไขปัญหาของพระพุทธองค์ในสมัยพุทธกาล

จาการกล่าวมาทั้งหมดในประเด็นการพิจารณาเรื่องเค้าโครงในการแต่ง เราสามารถที่จะพิจารณาได้ถึง ๓ ประเด็นหลักคือ (๑) ประเด็นในด้านบ่อเกิดหรือแหล่งที่มาที่ผู้แต่งได้นำโครงเรื่องต่าง ๆ มาประพันธ์รวมกัน (๒) ประเด็นในด้านการกำหนดเรื่องในเชิงบุคคลาธิษฐานคือการยกเอาเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่พระพุทธองค์ทรงเข้าไปเกี่ยวข้องและได้รับชัยชนะ ซึ่งเหตุการณ์นั้น ๆ ถือได้ว่าเป็นเหตุการณ์ที่เราสามารถที่จะตีความหรืออธิบายได้ว่าผู้แต่งมุ่งที่จะอธิบายเรื่องใดซึ่งเป็นข้อเท็จจริงมากกว่าการอธิบายเพียงแค่เรื่องที่เป็นนิทานเท่านั้น (๓) ประเด็นด้านรูปแบบและวิธีการที่พระพุทธองค์ทรงเอาชนะอุปสรรคซึ่งผู้แต่งได้ยึดเอามาเป็นเค้าโครงในการแต่งได้โดยมีหลักการสำคัญอยู่ที่ชัยชนะที่ทรงมีแต่ละครั้ง ซึ่งก็จะแตกต่างหรือเหมือนกันบ้างแต่ทั้งนี้ทั้งนั้นวิธีการเอาชนะอุปสรรคก็ถือได้ว่าเป็นประเด็นหรือเรื่องที่สำคัญที่ผู้แต่งสามารถนำมาเป็นเค้าโครงในการแต่งเรื่องได้ดี

๒.๔ ลักษณะของการประพันธ์

หากเราพิจารณาในแง่ของวรรณคดีซึ่งคำว่าวรรณคดีนั้นหมายถึง (๑) ข้อเขียนที่แต่งขึ้นเป็นหนังสือไม่ว่าจะเป็นหนังสือของคนในยุคใด ชาติใด หรือสมัยใด อาจเป็นเรื่องดีหรือเลว ก็จัดว่าเป็นวรรณคดีทั้งสิ้น และ (๒) หมายถึง วรรณคดีที่มีลักษณะเด่นในเชิงการประพันธ์มีคุณค่าทางอารมณ์แก่ผู้อ่านและผู้ฟัง[๑๑๒]หรือหมายถึงหนังสือที่เรียงร้อยถ้อยคำเกลี้ยงเกลาเพราะพริ้ง มีรสปลุกมโนคติก่อให้เกิดความเพลิดเพลินตรึงใจผู้อ่านทั้งเป็นแบบฉบับที่อ้างอิงได้[๑๑๓] เราก็จะพบว่าบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาหรือคาถาพาหุงฯนี้จัดได้ว่าเป็นวรรณคดีชนิดหนึ่งเพราะเป็นหนังสือคำ

---

[๑๑๒] พระยาอนุมานราชธน, **การศึกษาวรรณคดีในแง่วรรณศิลป์ พิมพ์ครั้งที่ ๔**, (กรุงเทพมหานคร : คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๓), หน้า ๓ - ๔.

[๑๑๓] พระวรเวทย์พิศิฐ์, **วรรณคดีไทย**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๗.

ประพันธ์ที่แต่งขึ้นด้วยภาษาที่ไพเราะคือภาษาบาลีตามหลักไวทยากรณ์ที่ชัดเจนแต่เป็นวรรณคดีประเภทร้อยกรองคือการแต่งผู้แต่งได้แต่งในรูปของฉันทลักษณ์ของภาษาบาลีเรียกกันโดยทั่ว ๆ ไปว่าคาถาซึ่งคาถาหรือรูปแบบการประพันธ์ของบทสวดนี้ใช้ฉันท์[๑๑๔] หรือการประพันธ์ในรูปแบบของบทร้อยกรองประเภทวสันตดิลกฉันท์[๑๑๕] มีโครงสร้างการประพันธ์ ดังนี้

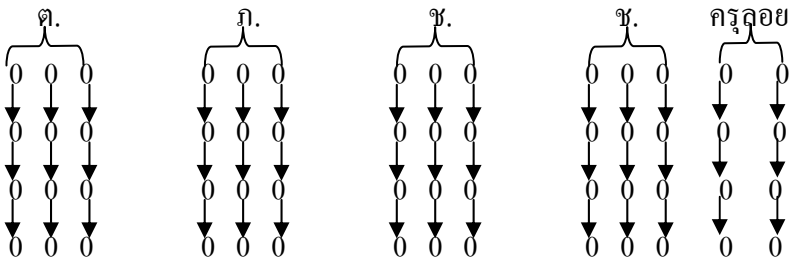

จากโครงสร้างของฉันทลักษณ์ดังกล่าวเราสามารถที่จะพิจารณาถึงบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาหรือคาถาพาหุงฯในบางบทได้ดังนี้

พาหุง สะหัสสะมะภินิมมิตะสาวุธันตัง
ครีเมขะลัง อุทิตะโฆระสะเสนะมารัง
ทานาทิธัมมะวิธีนา ชิตะวา มุนินโท
ตันเตชะสา ภะวะตุ เต ชะยะมังคะลานิ
พญามารเนรมิตแขนตั้งพันถืออาวุธครบมือขี่ช้าง
คิริเมขละ พร้อมด้วยเสนามาร โห่ร้องกึกก้อง
พระจอมมุนีทรงเอาชนะได้ด้วยธรรมวิธีทานบารมี เป็นต้น
ด้วยเหตุแห่งชัยชนะนั้น ขอชัยมงคลจงมีแก่ท่าน[๑๑๖]

จะเห็นได้ว่ารูปแบบของการประพันธ์บทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา หรือคาถาพาหุงตลอดเรื่องตั้งแต่บทพาหุงถึง เอตาปิพุทธะชยะมังคะลัง นั้นล้วนใช้หลักเกณฑ์ของวสันตดิลกฉันท์เป็นแนวทางในการแต่งทั้งหมด ซึ่งถือว่าวสันตดิลกฉันท์นี้เป็นที่นิยมแต่งกันมากในยุคที่วรรณคดี

---

[๑๑๔] คำว่าฉันท์หรือฉันทลักษณ์นี้จัดได้ว่าเป็นรูปแบบของการแต่งบทประพันธ์ของพระพุทธศาสนาซึ่งในวรรณคดีทางพระพุทธศาสนาโดยทั่ว ๆ ไปถ้าปรากฏในลักษณะของวรรณคดีประเภทร้อยกรองจะมีรูปแบบการแต่งฉันท์อยู่ ๖ ชนิด คือ ปัฐยาวัตรฉันท์ อันทรวิเชียรฉันท์ อินทรวงค์ฉันท์ วังสัฏฐฉันท์ และวสันตดิลกฉันท์ ธงชัย สุมนจักร, **ประมวลฉันทลักษณ์ : คู่มือการแต่งฉันท์ภาษมคธ ป.ธ. ๘** , (กรุงเทพมหานคร: การศาสนา, ๒๕๓๘), หน้า ๗๓.

[๑๑๕] ธงชัย สุมนจักร, **ประมวลฉันทลักษณ์ : คู่มือการแต่งฉันท์ภาษมคธ ป.ธ. ๘**, หน้า ๘๐.

[๑๑๖] ศ.(พิศษ) เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **คาถาพาหุง : คาถาแห่งชัยชนะอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธองค์**, หน้า๒.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาษาบาลี (มคธ) กำลังรุ่งเรืองทั้งในส่วนของลังกาและบางสมัยของไทย[๑๑๗] ซึ่งโดยมากจะปรากฏในรูปของปัฏฐยาวัตรฉันท์และวสันตดิลกฉันท์เพราะถือว่ามีความไพเราะและสละสลวยสามารถที่จะนำมาแต่งเรื่องที่ต้องการจะแต่งได้เกือบทุกประเภท

อย่างไรก็ตามแม้ว่ารูปแบบของการประพันธ์ของบสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาจะมีรูปแบบของฉันทลักษณ์ที่ตายตัวคือใช้วสันตดิลกฉันท์แต่ลักษณะการแต่งก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์กันค่อนข้างมาก เนื่องจากมีบางท่านเห็นว่าเป็นเรื่องที่ผิดไวยากรณ์เพราะหากพิจารณาจากบทลงท้ายของคำประพันธ์ในทุกคาถาจะใช้คำว่า ชะยะมังคลานิ ซึ่งเป็นประธานของประโยคในทุกคาถาจะเป็นพหูพจน์ (อ.ชัยชนะอันเป็นมงคลทั้งหลาย) แต่กิริยา คือ ภะวะตุ กลับเป็นเอกพจน์ ซึ่งอาจารย์ทองย้อย แสงศิลป์ชัย ท่านเห็นว่า เป็นรูปแบบของไวยากรณ์ที่ผิดพลาดไม่ตรงกัน[๑๑๘] และปัญหานี้ทางฝ่ายธรรมยุตินิกายได้ปรับให้เข้ากับหลักไวยากรณ์คือเปลี่ยนชะยะมังคะลานิเป็นชะยะมังคะลังคัง (ชัยมงคลอันเลิศ) ทั้งนี้เพื่ออุดช่องโหว่ทางไวยากรณ์ดังกล่าว แต่อย่างไรก็ตามจากข้อวิพากษ์ดังกล่าวได้มีผู้เสนอความคิดไว้เป็นทางออกในเรื่องนี้ก็คือ (๑) นาวาอากาศเอกแย้ม ประพัฒน์ทอง ได้ให้เหตุผลไว้ว่า การแต่งผิดนี้อาจไม่ใช่เพราะผู้แต่งไม่รู้ก็ได้ แต่อาจจะเป็นเพราะรูปแบบการแต่งเช่นนี้เป็นสูตรสำเร็จของผู้แต่งเอง ด้วยว่ามุ่งจะอธิบายว่าชัยชนะที่มีของพุทธองค์นั้นมิได้มีเพียงอย่างเดียวแต่มีหลายอย่าง ดังนั้น ผู้แต่งจึงใช้สูตรนี้ในการแต่ง (๒) น.ต.ทองย้อย แสงศิลป์ชัย ที่ใช้เหตุผลว่า เหตุที่แต่งผิดนั้นมิใช่ผิดเพราะไม่รู้แต่ผิดเพราะต้องให้เป็นไปตามข้อบังคับของฉันท์คือวสันตดิลกที่บังคับให้ภะวันตุเป็นภะวะตุเนื่องจากจะต้องใช้ลหุ ๓ พยางค์เรียงกัน ดังนั้น จึงต้องลบ น เสียเหลือเพียงภะวะตุ ซึ่งในฉันท์ประเภทอื่น ๆ ก็ใช้เหมือนกัน ดังนั้น ข้อผิดพลาดตรงนี้จึงไม่ใช่เป็นข้อผิดพลาดที่ผู้แต่งไม่รู้ภาษาบาลี แต่ผิดเพราะให้เป็นไปตามลักษณะของการแต่งฉันท์[๑๑๙] อย่างไรก็ตามจากทรรศนะของผู้รู้ทางภาษาบาลีดังกล่าวในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับไวยากรณ์โดยเฉพาะปัญหาเรื่องการใช้ภะวะตุหรือ ภะวันตุ เป็นกิริยาคุมพากย์ที่ผู้รู้หลายท่านมีความเห็นที่แตกต่างกันนั้นผู้วิจัยมีความเห็นคล้อยตามกับทรรศนะทั้งหมด แต่ก็มีข้อสังเกตุที่จะนำเสนออยู่ ๒ ประการคือ ๑) ศัพท์ว่า ภะวะตุ นั้นมาจาภู ธาตุในความมี ในความเป็นน่าจะสามารถนำไปใช้ได้ทั้งเอกพจน์และพหูพจน์เหมือนกับ อตฺถิ ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาของหลักไวยากรณ์บาลีซึ่งผู้วิจารณ์สมัยใหม่ที่วิจารณ์กันไปต่างๆนานานั้นอาจจะมีความรู้ไม่ถึงท่านผู้แต่งก็ได้เพราะเกณฑ์การใช้ภาษานั้นหากเทียบระหว่าง ภู ธาตุ กับ อิ ธาตุ ทั้ง ๒ สามารถใช้ได้ทั้งเอกพจน์และพหูพจน์เหมือนกัน ๒) กรณีการแต่งที่ไม่ตรงไวยากรณ์ภาษาบาลีของผู้แต่งนั้นเป็นไปได้หรือไม่ว่าอาจจะเป็นเพราะการมุ่งถึงความสอดคล้องใน

---

[๑๑๗] น.ต.,ทองย้อย แสงศิลป์ชัย,**พุทธชัยมงคลคาถา(คาถาพาหุง)**, หน้า ๒.

[๑๑๘] น.ต.,ทองย้อย แสงศิลป์ชัย,**พุทธชัยมงคลคาถา(คาถาพาหุง)**, หน้า ๖๐.

[๑๑๙] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๒.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เรื่องทำนองหรือเสียงสวดกล่าวคือหากคำลงท้ายจบลงด้วยคำว่าชะยะมังคะลัง(เอกพจน์)อาจจะมีความไม่ลงตัวของเสียงสวดเมื่อเวลาสวดพร้อมๆกัน ผิดกับเมื่อลงท้ายด้วยบทว่าชะยะมังคะลานิ(พหูพจน์)จะมีความสอดคล้องหรือพร้อมเพรียงกันของผู้สวดเมื่อเวลาที่สวดไปพร้อมๆกันมากกว่า

จากการกล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่าบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถานั้นมีรูปแบบหรือลักษณะของคำประพันธ์เป็นประเภทร้อยกรองที่แต่งเน้นฉันทลักษณ์ในภาษามคธ ซึ่งมีความไพเราะสละสลวยของเนื้อความเป็นอย่างยิ่งและจัดได้ว่าเป็นรูปแบบการประพันธ์ที่พบเห็นได้ทั่วไปในวรรณคดีบาลีของพระพุทธศาสนา

๒.๕ องค์ประกอบในการประพันธ์

เนื่องจากการศึกษาบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถานั้นถือได้ว่าเป็นการศึกษาในเชิงของวรรณคดีดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องนำเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวรรณคดีมาพิจารณาประกอบด้วยว่าการประพันธ์บทกวีหรือวรรณคดีเรื่องนี้ได้อาศัยองค์ประกอบอะไรเป็นพื้นฐานซึ่งหากพิจารณาในด้านวรรณคดีโดยทั่ว ๆ ไปเราจะพบว่าการแต่งหรือประพันธ์วรรณคดีสักเรื่องเราสามารถพิจารณาองค์ประกอบได้ ๓ ประการคือ (๑) องค์ประกอบในด้านรูปแบบ (form) ว่า วรรณคดีเรื่องนั้นแต่งขึ้นโดยใช้รูปแบบการแต่งประเภทใด จัดเป็นวรรณคดีประเภทใด เป็นต้น (๒) องค์ประกอบด้านเนื้อหาว่าวรรณคดีเรื่องนั้นมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องอะไร และ (๓) องค์ประกอบด้านการวินิจฉัยคุณค่า(Values) ว่าวรรณคดีเรื่องดังกล่าวให้คุณค่าอย่างไรบ้างแก่ผู้อ่าน[๑๒๐] ซึ่งเราสามารถที่จะพิจารณาองค์ประกอบในการประพันธ์เบื้องต้นตามหลักเกณฑ์ดังกล่าวได้ดังนี้

๒.๕.๑) องค์ประกอบด้านรูปแบบของการประพันธ์ (Format) ผู้ประพันธ์เรื่องนี้ได้อาศัยรูปแบบการประพันธ์ประเภทร้อยกรองคือใช้วสันตดิลกฉันท์เป็นกรอบในการแต่งหรือการประพันธ์

๒.๕.๒) องค์ประกอบด้านเนื้อหา (Content) ของการประพันธ์ ผู้แต่งได้ทำเนื้อหาอันเป็นหัวใจของเรื่องหรือประเด็นที่นำมาประพันธ์ก็คือ การเอาชนะ,มีชัยชนะเหนืออุปสรรคต่าง ๆ ของพระพุทธองค์ซึ่งได้นำเค้าเรื่องดังกล่าวมาจากพุทธประวัติที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถามาเป็นแนวทางโดยใช้เค้าโครงเรื่องจากเหตุการณ์เกี่ยวกับพุทธประวัติในเชิงบุคคลาธิษฐานและข้อเท็จจริงในด้านรูปแบบวิธีการที่ทรงชนะอุปสรรคปัญหาต่าง ๆ มาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการแต่งหรือการประพันธ์โดยมีการวางโครงเรื่องตามลำดับเหตุการณ์ซึ่งเริ่มต้นด้วยเหตุการณ์ในวันตรัสรู้ที่ทรงชนะมารไปจนถึงเหตุการณ์ในการปราบทิฏฐิของพกาพรหมซึ่งเนื้อเรื่องทั้งหมดมีทั้งส่วนที่เป็นข้อเท็จจริงของบุคคลาธิษฐาน ซึ่งรูปแบบการแต่งกับเนื้อหาที่แต่งมีความสอดคล้องสัมพันธ์กันจนอาจกล่าวได้ว่าบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาหรือคาถาพาหุงนั้นเป็นบทสวดที่ผู้แต่งได้แต่ง

---

[๑๒๐] จำเนียร แก้วกู่, **หลักวรรณคดีบาลีวิจารณ์**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๔ - ๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภายใต้กรอบของความชำนาญ ๒ ด้าน คือ (๑) ด้านอักษรศาสตร์ และ (๒) ด้านประสบการณ์ทางวรรณคดีที่สามารถผูกโยงเรื่องราวต่าง ๆ ในพระไตรปิฎกและอรรถกถามารวมเป็นเรื่องเดียวกันได้ โดยการนำเอาประเด็นหลักคือ พุทธวิธีชนะอุปสรรคมาเป็นแกนหลักของเนื้อหาในการประพันธ์ (๓) คุณค่า (Values) ของการประพันธ์บทสวดพุทธอัฏฐชยมงคลคาถาหรือคาถาพาหุงนี้มุ่งอธิบายคุณค่าในด้าน (๑) คุณค่าในเชิงผลิตผลของวรรณกรรม (Product) คือ การผลิตหรือประพันธ์ผลงานชิ้นนี้ย่อมให้คุณค่าแก่พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะชาวพุทธที่จะได้รับความรู้หรือหรือมุมมองต่อโลกและชีวิตเกี่ยวกับเหตุการณ์ในพุทธประวัติที่ทรงสามารถเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ได้ด้วยดี และสามารถนำความรู้จากวรรณคดีดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ (๒) คุณค่าในแง่ของหลักเกณฑ์ (Criteriz) หมายถึงหลักเกณฑ์ที่สำคัญของเรื่องที่ประพันธ์คือบทสวดทั้ง ๘ บท นี้มีหลักเกณฑ์สำคัญอยู่ที่การเรียนรู้และทำความเข้าใจในเรื่องของพุทธวิธีที่จะเอาชนะอุปสรรคในสถานการณ์/บุคคล/ช่วงเวลาที่แตกต่างกันได้ หรือผู้แต่งสามารถที่จะสื่อให้ผู้อ่านเข้าถึงหัวใจสำคัญอันเป็นแกนของเรื่องได้โดยง่ายและ (๓) คุณค่าในแง่ของการนำไปปฏิบัติ (Conduct) หรือจัดเป็นคุณค่าในเชิงจริยะ (Ethical Values) ที่ผู้แต่งมุ่งให้ผู้อ่านคล้อยตามเมื่ออ่านวรรณคดีเรื่องดังกล่าวแล้วย่อมกระตุ้นเตือนให้เอาหลักการนี้ไปประพฤติปฏิบัติในเชิงของการประยุกต์ใช้ได้จริงในชีวิต

จากการกล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า ผู้แต่งได้คำนึงถึงองค์ประกอบของการประพันธ์วรรณคดีเรื่องดังกล่าวไว้อย่างครบถ้วนแม้ว่าจะมิได้วางกรอบในการอธิบายองค์ประกอบดังกล่าวไว้ แต่เมื่อนำกรอบในการพิจารณาวรรณคดีมาวิเคราะห์ก็จะพบว่าบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถานี้ผู้แต่งมุ่งที่จะวางองค์ประกอบเพื่อให้ครอบคลุมทั้งรูปแบบเนื้อหาและคุณค่าได้อย่างสอดคล้องและกลมกลืนซึ่งจะทำให้ผู้อ่านสามารถได้รับประโยชน์จากแนวทางในการประพันธ์เรื่องนี้ได้อย่างดี

๒.๖ เนื้อหาของบทประพันธ์

ความจริงประเด็นด้านเนื้อหานี้ได้อธิบายไปบ้างแต่เพื่อให้เข้าใจมากยิ่งขึ้นผู้วิจัยจะได้นำเอากรอบหรือโครงสร้างของเนื้อหาทั้งหมดมาอธิบายเพื่อที่จะทำให้เข้าใจถึงภาพรวมของงานประพันธ์หรือวรรณคดีเรื่องนี้ได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น ซึ่งเนื้อหาของบทประพันธ์นี้แบ่งได้เป็น ๓ ส่วนคือ (๑) เนื้อหาหลักได้แก่ เนื้อหาของเรื่องที่เป็นใจความสำคัญ แก่น หรือสาระของวรรณคดีเรื่องนี้ที่ผู้ประพันธ์ต้องการสื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ศึกษาได้ทำความเข้าใจ (๒) เนื้อหารองเป็นเนื้อหาหรือเรื่องราวที่เป็นรายละเอียดของบทประพันธ์ที่นำมาขยายความเนื้อหาหลักของแก่นหรือสาระของเรื่องให้ความชัดเจนมากยิ่งขึ้น (๓)เนื้อหาที่เป็นบทสรุป หมายถึง การที่ผู้ประพันธ์ได้วางกรอบของเรื่องทั้งหมดแล้วได้ให้คำตอบหรือบทสรุปของเรื่องนี้ไว้เป็นอย่างไร ซึ่งวรรณคดีหรือวรรณกรรมทุกประเภทจะมีบทสรุปที่แตกต่างกัน สำหรับเนื้อหาของบทประพันธ์หรือวรรณคดีเรื่องบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาหรือคาถาพาหุงมีรายละเอียดที่จะนำมากล่าวได้ดังนี้

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒.๖.๑) เนื้อหาหลัก สำหรับเนื้อหาหลักของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาหรือคาถาพาหุงนี้ก็คือการเอาชนะอุปสรรคหรือปัญหาในเหตุการณ์ต่าง ๆ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นพุทธวิธีชนะหรือพุทธวิธีในการเอาชนะปัญหาและอุปสรรค[๑๒๑] ซึ่งประเด็นเรื่องความชนะหรือเอาชนะอุปสรรคปัญหานี้มีปรากฏมากมายในพระไตรปิฎกแต่ผู้ประพันธ์วรรณคดีเรื่องนี้ได้เลือกเอาเฉพาะประเด็นด้านการเอาชนะหรือมีชัยชนะเหนือปัญหาต่าง ๆ เท่านั้นมากล่าว

๒.๖.๒) เนื้อหารอง สำหรับเนื้อหาที่เอามาจากแก่นหรือสาระของเรื่องนั้นผู้แต่งได้นำเอาตัวอย่างการเอาชนะอุปสรรคของพระพุทธองค์จำนวน ๘ เรื่อง มาประกอบกันเข้าไว้ภายใต้กรอบแนวคิดหลักก็คือพุทธวิธีชนะ ซึ่ง ทั้ง ๘ เรื่องนั้นก็มีวิธีการแตกต่างกันออกไป ซึ่งก็มีเนื้อหาโดยสรุปดังนี้

- คาถาที่ ๑ กล่าวถึงชัยชนะของพระพุทธองค์ที่มีต่อพญามารและเหล่าเสนา โดยข้อเท็จจริงก็คือทรงชนะกิเลสที่กุ้มรุมจิต ซึ่งถือเป็นชัยชนะที่ปุถุชนธรรมดาทั่วไปชนะได้ยาก

- คาถาที่ ๒ กล่าวถึงชัยชนะของพระพุทธองค์ที่มีต่ออาฬวกยักษ์ที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงอาฬาวี ซึ่งยักษ์ตนนี้ได้เบียดเบียนชาวเมืองให้ได้รับความเดือดร้อน

-คาถาที่ ๓ กล่าวถึงชัยชนะของพระพุทธองค์ที่มีต่อช้างนาฬาคิรีที่ตกมันซึ่งพระเทวทัตใช้อุบายให้ปล่อยมาเพื่อจะปลงพระชนม์พระพุทธองค์

- คาถาที่ ๔ กล่าวถึงชัยชนะของพระพุทธองค์ที่มีต่อโจรองคุลิมาล ซึ่งเป็นคนหลงผิดและฆ่าคนไปถึง ๙๙๙ คน และเป็นอันตรายต่อประชาชนในแคว้นหรือดินแดนต่าง ๆในสมัยนั้น

- คาถาที่ ๕ กล่าวถึงชัยชนะของพระพุทธองค์ที่มีต่อการใส่ร้ายด้วยเรื่องไม่เป็นจริงของนางจิญจมานวิกา ซึ่งเป็นสาวกของเดียรถีย์ในข้อหาว่าตนเองท้องกับพระพุทธองค์

- คาถาที่ ๖ กล่าวถึงชัยชนะของพระพุทธองค์ที่มีต่อสัจจนิครนถ์ผู้เป็นนักโต้วาที

-คาถาที่ ๗ กล่าวถึงชัยชนะที่ทรงมีเหนือพญานันโทปนันทนาคราชที่ใช้ฤทธิ์เนรมิตกายขนาดใหญ่ขวางทางเสด็จของพระพุทธองค์และสาวกโดยทรงให้พระโมคคัลลานะเถระเป็นผู้ปราบด้วยฤทธิ์

- คาถาที่ ๘ กล่าวถึงชัยชนะของพระพุทธองค์ที่มีต่อพกาพรหม ซึ่งเป็นผู้ที่ทิฏฐิที่ผิดด้วยการใช้ฤทธิ์ปราบฤทธิ์

จะเห็นได้ว่าเนื้อหาของเรื่องทั้ง ๘ เรื่องนั้น จัดเป็นเนื้อหารองที่นำมาอธิบายเนื้อหาหลักคือพุทธวิธีชนะซึ่งเมื่อพิจารณาจากเนื้อหาของเรื่องทั้ง ๘ แล้วก็จะทำให้เข้าใจมากยิ่งขึ้นซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาหลัก และเนื้อหารองของบทประพันธ์นี้เราสามารถพิจารณาได้จากแผนภาพนี้

---

[๑๒๑] พ.ท.,ประสานทองภักดี, **พุทธวิธีชนะ**, หน้า ๑.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

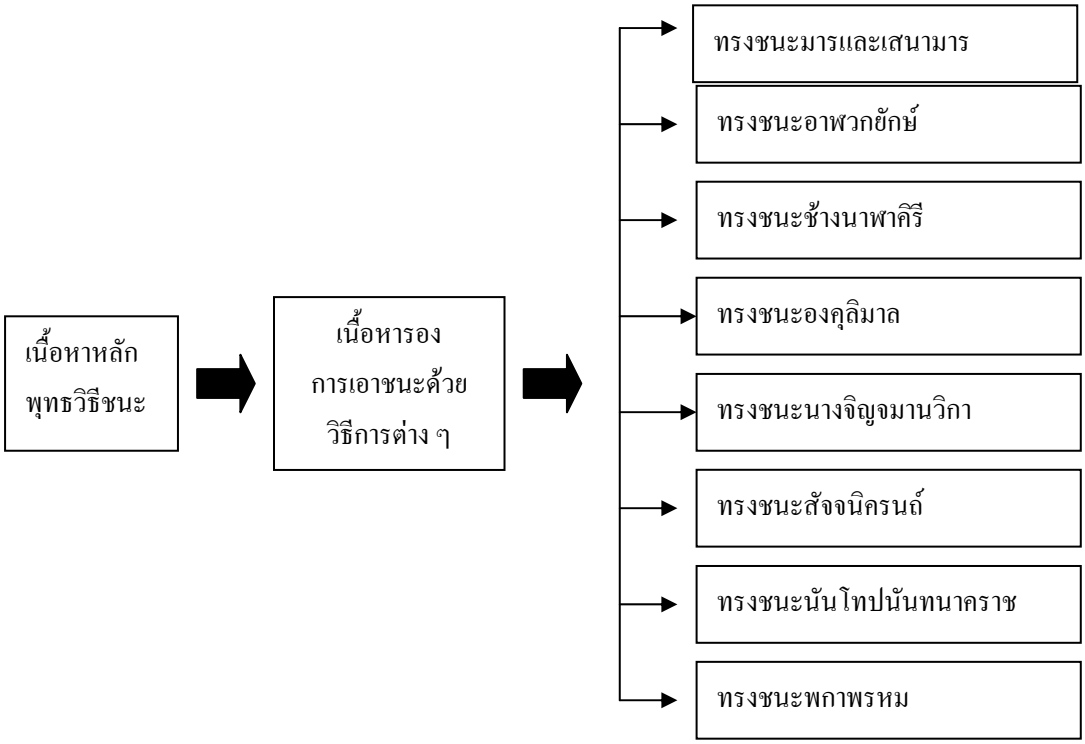

(๓) เนื้อหาสรุปเป็นบทสรุป สำหรับการแต่งหรือประพันธ์บทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา หรือคาถาพาหุงนี้ผู้ประพันธ์นอกจากจะกล่าวถึงเนื้อหาทั้ง ๒ ส่วนไว้แล้วยังวางบทสรุปไว้ในคาถาที่ ๙ ด้วย เพื่อเป็นการสรุปถึงประโยชน์ของบทสวดนี้ว่ามีประโยชน์อย่างไร โดยท่านผู้ประพันธ์ได้สรุปเอาไว้ว่า

คนมีปัญญาสวดพุทธชยมงคลคาถาทั้ง ๘ นี้เป็นประจำ
โดยไม่เกียจคร้าน ทั้งขจัดอุปัทวันตรายทั้งหลายได้
(และ) บรรลุถึงซึ่งพระนิพพานอันเป็นสุข[๑๒๒]

จากคาถาอันเป็นบทสรุปนี้ย่อมทำให้เราทราบถึงสาระสำคัญของเรื่องที่แต่งหรือประพันธ์ว่าผู้แต่งมุ่งที่จะให้ผู้สนใจนำไปศึกษาหรือท่องบ่นสาธยายเพื่อให้แจ้งถึงองค์ความรู้ประการหนึ่งหรือเพื่อให้เข้าถึงความหมายและสาระสำคัญที่แท้จริงของบทสวดจะได้นำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตของตนเอง

จะเห็นได้ว่าเนื้อหาทั้ง ๓ ส่วนนั้นผู้แต่งได้วางกรอบเอาไว้อย่างครอบคลุมและเชื่อมโยงและพยายามที่จะชี้ชัดให้เห็นว่าการศึกษาบทสวดนี้หรือการสาธยายนั้นย่อมจะก่อให้เกิดประโยชน์ไม่

[๑๒๒] ศ.(พิเศษ) เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **คาถาพาหุง : คาถาแห่งชัยชนะอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธองค์**, หน้า ๓.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เพียงแต่การรู้และเข้าใจความหมายเท่านั้นแต่ยังทำให้เข้าถึงแก่นอันเป็นสาระที่แท้จริงของแต่ละบท ด้วยอันจะทำให้ผู้ศึกษาได้เข้าถึงเนื้อหาสาระที่แท้จริงของสิ่งที่ผู้ประพันธ์มุ่งจะอธิบายได้

๒.๗ จุดมุ่งหมายของการประพันธ์

สำหรับจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ (Purpose or Aiming) ของการแต่งหรือการประพันธ์ เราจะพบว่ามีวัตถุประสงค์อยู่หลายประการซึ่งเราสามารถที่จะมาอธิบายได้ดังนี้

๒.๗.๑) เพื่อใช้เป็นบทสวดหรือสาธยาย เมื่อพิจารณาจากคาถาที่เป็นบทสรุปนั้นเชื่ออย่างแน่นอนว่าผู้แต่งบทประพันธ์นี้ต้องการที่จะให้เป็นบทสาธยายหรือบทสวดมนต์เพื่อให้เกิดความสวัสดีสามารถที่จะชำระหรือป้องกันอุปัทวันตรายต่าง ๆ ได้ตามคตินิยมของเรื่องคือการชนะที่เป็นมงคลอย่างสูงสุดของพระพุทธเจ้า ดังนั้น การแต่งเพื่อใช้เป็นบทสวดมนต์ในงานมงคลหรือสาธยายประจำวันจึงถือว่าเป็นจุดประสงค์หลักอย่างหนึ่งซึ่งถือว่าเมื่อพิจารณาจากข้อนี้แล้วก็เป็นไปได้ที่จะโยงเข้ากับข้อสันนิฐานหรือข้อยืนยันของพระเดชพระคุณพระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม) เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน อ.พรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ที่เห็นว่าบทสวดนี้สมเด็จพระวันรัตน์ วัดป่าแก้ว สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นผู้แต่งขึ้นเพื่อถวายสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระมหากษัตริย์นักรบแห่งกรุงสยาม เพื่อเป็นการฉลองชัยชนะที่ทรงมีต่อพม่าและสมเด็จพระนเรศวรก็ทรงสาธยายมนต์นี้ทุกครั้งที่ออกรบจนมีชัยชนะทุกครั้งไป[๑๒๓] เหตุที่กล่าวเช่นนี้เพราะในบทสรุปของบทสวดนี้ระบุชัดเจนว่า ถ้าผู้ใดไม่เกียจคร้านสวดสาธยายมนต์ทั้ง ๘ บท นี้ก็จะได้รับอานิสงค์คือเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ในชีวิตได้ซึ่งผู้ประพันธ์ต้องการที่จะใช้คติของการเอาชนะอุปสรรคของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นเอกบุรุษของโลกเป็นบาทฐานในการนำมาเป็นเครื่องมือในการสาธยายซึ่งก็จะก่อให้เกิดประโยชน์ตามแนวทางที่พระพุทธองค์ได้ทรงดำเนินมาแล้ว ดังนั้น จุดมุ่งหมายของผู้แต่งประการแรกสุดก็คือต้องการที่จะใช้เป็นบทสวดมนต์เพื่อเอาชนะอุปัทวันตรายต่าง ๆ นั่นเอง

๒.๗.๒) เพื่อใช้เป็นกรอบในการศึกษาวิธีการแก้ไขปัญหาในพระพุทธศาสนา สำหรับจุดประสงค์ข้อนี้ผู้วิจัยถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญไม่แพ้การใช้สวดสาธยายเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตเลย เพราะแม้ว่าผู้แต่งหรือผู้ประพันธ์จะทราบหรือไม่ก็ตามว่าบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถานี้เมื่อพิจารณาโดยละเอียดให้ครบทั้ง ๘ บทแล้วก็จะพบว่า มีรูปแบบการแก้ไขปัญหาที่เป็นแบบอย่างที่ชาวพุทธในยุคปัจจุบันจะพึงนำวิธีการดังกล่าวมาแก้ไขปัญหาได้โดยปัญหาที่ปรากฏในบทสวดทั้ง ๘ บทนั้นมีวิธีการแก้ไขดังนี้

๑. ปัญหาการเอาชนะกิเลส ถือเป็นปัญหาหมวดแรกที่ชาวพุทธทั้งในส่วนของบรรพชิตและคฤหัสถ์จะต้องแก้ไข กล่าวคือ (ก) ถ้าเป็นบรรพชิตจะต้องนำเอาหลักและวิธีการแก้ไข

---

[๑๒๓] พระราชสุทธิญาณมงคล, (จรัญ ฐิตธมฺโม), **กฎแห่งกรรมธรรมปฏิบัติ เล่มที่ ๕,** หน้า ๑๓ - ๑๕.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปัญหาที่ปรากฏในคำสอนของพระพุทธศาสนาว่าด้วยการกำจัดกิเลสคือโดยการปฏิบัติทั้งในส่วนสมถะและวิปัสสนาเพื่อให้เข้าถึงการกำจัดกิเลสให้ได้ เมื่อได้ผลประการใดหรือเป็นอย่างไรก็ให้นำมาเป็นแนวทางในการสั่งสอนคฤหัสถ์ให้ได้รับผลนั้นต่อ ๆ ไป (ข) ถ้าเป็นคฤหัสถ์ก็จะต้องหมั่นศึกษาหาความรู้และเพิ่มพูนสติปัญญาโดยการรู้จักการเข้าหากัลยาณมิตรและลงมือปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรมเพื่อที่จะได้เข้าถึงการกำจัดกิเลสต่าง ๆได้แม้ว่าจะไม่เท่าเทียมกับพระสงฆ์ก็ตาม หากรู้จักการกำจัดกิเลสอย่างหยาบ ๆ โดยการปฏิบัติตามหลักศีล สมาธิ และปัญญา ก็จะสามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุขได้ ซึ่งการเอาชนะกิเลสนั้นพระพุทธองค์ทรงดำเนินเป็นแบบอย่างมาแล้วในวันที่ทรงตรัสรู้นั้น (ปรากฏในคาถาบทที่๑)

๒. ปัญหาการเผชิญหน้ากับบุคคล / คณะบุคคลที่มีปัญหาเล็กน้อยมีกำลังมาก คือมีมวลชนมาก เช่นกรณีอาฬวกยักษ์ที่เปรียบเหมือนมนุษย์เผ่าหนึ่งที่มีความดุร้ายแต่มีปัญญาน้อยซึ่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอาจจำเป็นจะต้องเผชิญหน้ากับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเหล่านี้ หากผู้ที่เป็นฝ่ายชาวพุทธไม่รู้จักวิธีการที่จะทำให้พระยินยอมก็ยากที่จะทำให้หันกลับมาเชื่อถือหรือนับถือพระพุทธศาสนาได้ ดังนั้นการเอาชนะหรือการแก้ไขปัญหาประเภทนี้จะต้องใช้เวลาและใช้ความอดทนในการแก้ไขปัญหา (ปรากฏในคาถาบทที่๒)

๓. ปัญหาภายในคณะสงฆ์หรือองค์กร สำหรับปัญหาของพระพุทธศาสนาที่สำคัญอีกปัญหาหนึ่งก็คือความขัดแย้งในองค์กรที่มีการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน ทำร้ายกันให้ได้รับความเจ็บปวดหรือการอิจฉาเอารัดเอาเปรียบกันภายในองค์กร เช่นกรณีที่พระเทวทัตพยายามที่จะเข้าปกครองสงฆ์แทนพระพุทธเจ้าโดยการลอบปลงพระชนม์ในหลาย ๆ ครั้ง แม้ที่สุดจะปล่อยช้างนาฬาคิรีมาก็ตาม สำหรับปัญหานี้จะต้องแก้ไขปัญหาด้วยการแผ่เมตตาจิตให้ผู้ที่มีความอิจฉาริษยาไม่อาฆาต ดังปรากฏในหลักธรรมเป็นเรื่องอยู่รวมกันของสังคมก็คือสาราณียธรรม ๖ ที่สมาชิกในสังคมต้องตั้ง เมตตาทั้งทางกาย วาจาและจิตไว้แก่กันและกันเป็นหลัก[๑๒๔] ดังนั้นรูปแบบการแก้ไขปัญหาภายในองค์กรของชาวพุทธวิธีหนึ่งคือต้องแก้ไขด้วยการใช้เมตตาจิตอย่างเช่นกรณีของพระเทวทัตและช้างนาฬาคิรีเป็นต้น

๔. ปัญหาโจรผู้ร้ายในสังคมหรือผู้สร้างความเดือดร้อนให้เกิดกับชาวพุทธ ปัญหานี้ชาวพุทธโดยเฉพาะพระสงฆ์จะต้องเข้าไปแก้ไขหรือระงับจะอยู่นิ่งคิดว่าเป็นธุระไม่ใช่ไม่ได้เพราะแม้แต่พระพุทธเจ้าเองพระองค์ก็ทรงไม่อยู่นิ่งทรงเข้าไปแก้ไขปัญหาโดยตลอดเช่น กรณีการห้ามพระประยูรญาติทำสงครามกันเรื่องแม่น้ำโรหิณี การเสด็จไปห้ามทัพพระเจ้าวิฑูฑภะที่จะยกไปปราบ

---

[๑๒๔] ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๒๓/๒๑๕. ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๓/๓๒๑. องฺ.ฉกฺก. (บาลี) ๒๒/๑๒/๒๘๐ - ๒๘๑. องฺ.ฉกฺก. (ไทย) ๒๒/๑๒/๔๒๗. องฺ.ฉกฺก.อ. (บาลี) ๓/๑๑/๕๗. องฺ.ฉกฺก. ฎีกา (บาลี) ๓/๑๑/๑๑๑.

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แคว้นศากยะ ถึง ๓ ครั้ง[๑๒๕] และในครั้งที่โจรองคุลิมาลทำความเดือดร้อนฆ่าฟันผู้คนมากมายเช่นกัน [๑๒๖] ทรงเสด็จไปแก้ไขปัญหาถ้าหากในสมัยปัจจุบันมีเหตุเกิดขึ้นทำนองนี้ องค์กรสงฆ์หรือพระสงฆ์จะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้วยซึ่งการแก้ไขปัญหาตามนัยนี้พระพุทธองค์ทรงดำเนินเป็นแบบอย่างมาแล้ว (คาถาบทที่๓)

๕. ปัญหาการใส่ร้ายหรือการหาเรื่องของลัทธิต่างศาสนา ปัญหานี้ถือว่าเป็นสิ่งที่มีปรากฏกันอยู่ทุกสังคมอันเนื่องมาจากการแข่งขันกันของศาสนา สมาชิกของแต่ละศาสนาที่มีจิตใจอิจฉาริษยาศาสนาอื่นที่ดีกว่าตน หรือแม้แต่ในศาสนาเดียวกันอยู่ต่างนิกายก็อิจฉาริษยาใส่ความใส่ร้ายกันต่างๆนาๆ ซึ่งถือว่าปัญหาประเภทนี้มีลักษณะของการพยายามเอาชนะฝ่ายที่ตนประสงค์ใส่ร้ายด้วยการหาเหตุอันจะยังความเสื่อมเสียให้เกิดกับศาสนาอื่น โดยเฉพาะแล้วประเด็นทีสำคัญสำหรับการสร้างความเสื่อมเสียให้กับศาสนา อื่น ๆ ก็คือ การทำลายชื่อเสียงของผู้นำศาสนานั้น ๆ เช่นถ้าในปัจจุบันก็คือการสร้างความเสื่อมเสียให้เกิดกับพระสงฆ์ผู้มีชื่อเสียง หรือประมุขของสงฆ์โดยการใช้สตรีเป็นสิ่งล่อหรือใช้เงินเป็นสิ่งล่อตามแผนการที่เรียกว่านารีพิฆาต ที่ถือเป็นวิธีการที่ได้ผลซึ่งการใช้นารีพิฆาตของนักบวชต่างศาสนานั้นก็ได้มีการกระทำกันมาในกรณีของนางจิญจมานวิกาต่อปัญหานี้พระพุทธองค์ทรงแก้ไขปัญหาคือ ใช้ความสงบสยบความวุ่นวายหรือโสมวิธี[๑๒๗] ปล่อยให้ปัญหาแก้ตัวมันเองเพราะเรื่องที่มีคนก่อขึ้นนั้นเป็นเรื่องที่ไม่จริงเมื่อเป็นเรื่องที่ไม่จริงแล้วก็ย่อมจะอยู่ได้ไม่นานจะต้องถูกเปิดเผยขึ้นในวันใดวันหนึ่ง ซึ่งในปัจจุบันองค์กรสงฆ์สามารถจะนำประเด็นการแก้ไขปัญหาของพระพุทธองค์มาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ และควรตระหนักในปัญหาดังกล่าวให้มาก (คาถาบทที่๕)

๖. ปัญหาการใช้วิธีการข่มหรือรุกรานจากต่างศาสนาโดยการโต้วาที ปัญหานี้ถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญที่ชาวพุทธและฝ่ายปกครองของชาวพุทธในปัจจุบันควรตระหนักเพราะว่าการใช้วิธีโต้วาทีนี้ถือเป็นวิธีการหนึ่งที่นักบวชนอกศาสนามักจะนำมาใช้เพื่อข่มหรือทำลายความน่าเชื่อถือของพระพุทธศาสนาได้ ดังเช่นในสมัยพุทธกาล การหาศาสนิกหรือเผยแผ่ลัทธิของบางลัทธินั้นใช้วิธีการนำเอาหลักปรัชญาตนเองเข้าไปตีหรือโต้เป็นการปรับวาทกับลัทธิอื่นถ้า (๑) ตนเองแพ้ย่อมเป็นทาสหรือเป็นลูกศิษย์โดยไม่มีเงื่อนไข (๒) ถ้าชนะผู้แพ้จะต้องเป็นศิษย์หรือเป็นทาสของตน หากชนะฝ่ายผู้มีวาทะที่ดีกว่าก็จะได้ทั้งทาสและศานุศิษย์เพิ่ม ซึ่งกรณีดังกล่าวก็มีปรากฏมากมายในสมัย

---

[๑๒๕] ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๒๕/๓๕ - ๓๙.

[๑๒๖] ม.ม. (บาลี) ๑๓/๓๔๗ - ๓๕๒/๓๓๐ - ๓๓๘..ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๔๗ - ๓๕๒/๔๒๑ - ๔๓๐.

[๑๒๗] ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๓๖/๔๑. ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๓๖/๘๘. ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๒/๒๕๕ - ๒๕๘. น.ท., สวัสดิ์ พัฒน์เกิดผล, **บรรยายความพุทธมนต์ ๒ เรื่อง พุทธมนต์บทนมัสการและพุทธมนต์ชัยมงคล**, หน้า ๑๗๘.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธกาล เช่น กรณีของสนุทรียปริพาชิกา หรือสัจจนิครนถ์[๑๒๔] ซึ่งพระพุทธองค์ก็ทรงเอาชนะได้ทั้งหมด และหากพิจารณาในสมัยปัจจุบันหรืออดีตที่ผ่านมากรณีการโต้วาทีเพื่อข่มพระพุทธศาสนานั้นก็มีขึ้นและปรากฏชัดเจนในประเทศศรีลังกาซึ่งเป็นการโต้แย้งกันระหว่างภิกษุชาวพุทธและบาทหลวงชาวคริสต์ ซึ่งเป็นการนำเอาหลักการโต้วาทีมาใช้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำลายความน่าเชื่อของพระพุทธศาสนาลง ซึ่งในสังคมไทยคณะสงฆ์และชาวพุทธเองก็ควรจะต้องศึกษาและทำความเข้าใจและหาวิธีแก้ไขซึ่งอาจจะต้องหันกลับไปศึกษาพุทธวิธีที่ปรากฏในพระไตรปิฎกหรือในพุทธชยมงคลคาถาให้เข้าใจ ดังนั้นการศึกษาบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาจึงทำให้เราเข้าใจและอาจนำเอาพุทธวิธีในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ (คาถาบทที่ ๖)

๗.) ปัญหาการเผชิญปัญหากับผู้มีอิทธิพล ในกรณีนี้สังเกตได้จากการเผชิญปัญหาของพระพุทธองค์ที่เผชิญกับนันโทปนันทนาคราชที่เกเรและจองหอง กรณีนี้จะพบว่าพระองค์ไม่ปราบหรือฝึกเองทั้ง ๆ ที่ปราบนาคราชมาแล้ว เมื่อคราวไปเผยแผ่พระธรรมให้กับชฎิล ๓ พี่น้องที่คยาสีสะผู้ซึ่งบูชาไฟ และพญานาคราช[๑๒๕] แต่ในกรณีนี้พระพุทธองค์ทรงใช้ตัวแทนคือพระมหาโมคัลลานะปราบแทน แม้ในปัจจุบันเมื่อพระสงฆ์หรือองค์กรสงฆ์จะต้องเผชิญกับปัญหาผู้มีอิทธิพลบางคราวไม่จำเป็นต้องลงมือเองเพราะมีข้อจำกัดอาจให้ลูกศิษย์ผู้เกี่ยวข้องเข้าเจรจาต่อรองหรือเข้าไปแก้ไขปัญหาแทนซึ่งการศึกษาบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถานั้นย่อมทำให้ทราบถึงวิธีการที่จะเข้าไปแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ (คาถาบทที่ ๗)

๘.) ปัญหาการเผชิญหน้ากับผู้มีอิทธิพลซึ่งมีศักดิ์สูง สำหรับปัญหานี้จะไม่เหมือนกับปัญหาข้อที่ ๗ เพราะข้อที่ ๗ ผู้มีอิทธิพลนั้นเป็นแค่นักเลงหรือเจ้าพ่อนิสัยห้าว ๆ เกเรแต่ปัญหาข้อที่ ๘ จะเป็นปัญหาของการเผชิญหน้ากับผู้มีบารมีทั้งยศตำแหน่ง หน้าที่การงาน การเงิน แต่มีทิฏฐิหรือความเห็นที่ผิดและก่อให้เกิดโทษกับตนเองและสังคมถ้าพิจารณาเห็นว่าบุคคลนั้นมีประโยชน์หรือเกื้อกูลต่อระพุทธศาสนาก็ให้เข้าไปแก้ไข หรือฝึกให้ปรับทิฏฐิให้ตรงได้ ซึ่งการแก้ไขปัญหาข้อนี้พระพุทธองค์ทรงใช้ทั้งฤทธิ์และสติปัญญาในการตอบปัญหาและทดลองกำลังจึงสามารถเอาชนะพกาพรหมได้ทำให้พกาพรหมมีทิฏฐิตรงและให้การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาได้ สำหรับปัญหาการเผชิญกับผู้มีบารมีในสถานการณ์ของพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน คณะสงฆ์ก็จะต้องรู้จักการใช้วิธีการที่เหมาะสม คือใช้ทั้งเหตุผลและก็ปัจจัยอื่น ๆ เข้าไปประกอบการแก้ไขปัญหาทั้งนี้ก็เพื่อจะทำให้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นคลี่คลายไปในทางที่ดี หรือสามารถปรับเปลี่ยน

---

[๑๒๔] ม.มู. (บาลี) ๑๒/๓๕๓ - ๓๖๒/๓๑๗ - ๓๒๗, ๑๒/๓๖๔ - ๓๘๕/๓๒๘ - ๓๔๗. ม.มู. (ไทย) ๑๒/๓๕๓ - ๓๖๒/๓๘๘ - ๓๕๕., ๑๒/๓๖๔ - ๓๘๕/๔๐๑ - ๔๐๘. ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๒/๒๕๕.

[๑๒๕] ขุ.เถร. (บาลี) ๒๖/๑๒๐๓ - ๑๒๐๕/๔๒๑. ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๑๒๐๓ - ๑๒๐๕/๕๓๐ - ๕๓๗. ขุ.เถร.อ. (ไทย) ๕๓/ ๔๗๔ - ๔๘๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รูปแบบของปัญหาให้เป็นคุณแก่พระพุทธศาสนาได้ ดังนั้น การศึกษาบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา หรือคาถาพาหุงนั้นสามารถที่จะทำให้เรารู้จักรูปแบบและวิธีการดำเนินการแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี

จากการกล่าวมาทั้งหมดเราจะพบว่าการศึกษาบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถานั้นได้ให้กรอบความคิดเกี่ยวกับปัญหาสังคมไว้หลายประการที่เป็นประโยชน์ในการที่จะให้ผู้ศึกษาสามารถที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาชีวิตและปัญหาของสังคมได้ซึ่งปัญหาต่างๆที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นเป็นปัญหาที่พระพุทธองค์ทรงเอาชนะมาเป็นตัวอย่างแล้ว และถ้าหากจะนำเอาปัญหาทั้งหมดนั้นมาวิเคราะห์ถึงความเป็นจริงที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบันเราย่อมสามารถที่จะสามารถกำหนดทิศทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้องเหมาะสม โดยเฉพาะท่าทีที่จะต้องปฏิบัติต่อปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นซึ่งผู้ศึกษาสามารถที่จะวางท่าทีหรือกำหนดวิธีการแก้ไขปัญหาหรือเอาชนะอุปสรรคต่างๆเหล่านั้นได้โดยการอาศัยกรอบในการแก้ไขปัญหาที่ทรงดำเนินมาแล้วนั้น

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทที่ ๓
เนื้อเรื่อง หลักธรรมและคุณค่าที่ปรากฏในบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (คาถาพาหุง)

๓.๑ เนื้อเรื่องของคาถาพุทธอัฏชยมงคลคาถาทั้ง ๘ บท

บทสวดมนต์พุทธมนต์อัฏฐชยมงคลคาถานั้นเป็นบทสวดมนต์ที่มิได้มีปรากฏในพระไตรปิฎกในลักษณะของความเป็นพระพุทธพจน์ที่ทรงแสดงในรูปของพระสูตรหรือปรากฏเป็นคาถาที่ชัดเจนเหมือนกับพระสูตรอื่น ๆ ที่พระสงฆ์นิยมนำมาสวดเช่น ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร กรณียเมตตสูตร ซึ่งถือว่าเป็นพระพุทธพจน์โดยตรง ส่วนพุทธอัฏฐชยมงคลคาถาหรือคาถาพาหุง (เฉพาะคาถา/รูปแบบการแต่ง) นั้นเป็นคาถาที่พระเถระในภายหลังเป็นผู้ทำการรวบรวมเอาเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ทรงเอาชนะมาทั้งหมด ๘ เรื่องมาผูกเป็นคาถาและใช้สวดหรือสาธยายกันเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ผู้ฟังในฐานะที่เป็นบทสวดสรรเสริญชัยชนะอันอุดมของพระพุทธองค์ที่มีเหนืออุปสรรคทั้งมวลได้ ดังนั้นเราจึงจะพบว่า การนำเอาเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชัยชนะของพระพุทธองค์มาผูกเป็นคาถาจึงเป็นการนำมาเพียงใจความสำคัญเท่านั้นโดยไม่ได้นำเรื่องราวและรายละเอียดทั้งหมดมาแต่งจึงให้ข้อเท็จจริงได้เฉพาะผู้ที่ศึกษาพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในด้านของพุทธประวัติเท่านั้น ส่วนผู้ที่ยังไม่มีพื้นความรู้หรือมิได้ศึกษาเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามาก่อนก็จะไม่ทราบข้อเท็จจริงดังกล่าว ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า สมควรที่จะต้องกล่าวถึงที่มาและรายละเอียดของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาทั้ง ๘ บทให้ผู้ศึกษาได้ทราบ ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะทำให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจในบริบทที่เกี่ยวข้องกับคาถาแต่ละบทได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้นซึ่งรายละเอียดด้านเนื้อหาหรือเนื้อเรื่องของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาทั้ง ๘ บทนั้นมีดังต่อไปนี้

๓.๑.๑ เนื้อเรื่องของคาถาบทที่ ๑ : ชัยชนะที่ทรงมีต่อพญามารและเสนามาร (มารวิชัย)

สำหรับคาถาบทที่ ๑ นี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชัยชนะเนื่องในวันที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา เพราะถือว่า การตรัสรู้ของพระพุทธองค์นั้นถือเป็นจุดเริ่มต้นหรือบ่อเกิดของพระพุทธศาสนา เพราะถ้าหากพระพุทธองค์ไม่ได้บรรลุธรรมหรือตรัสรู้แล้วการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนาก็คงจะไม่มีทั้งนี้ก็เพราะจุดเริ่มต้นของพระพุทธศาสนาก็คือการตรัสรู้ธรรมของพระพุทธองค์ในฐานะที่ทรงเป็นศาสดาหรือผู้ก่อให้เกิดคำสอนต่าง ๆ และในการศึกษาเนื้อเรื่องอันเป็นรายละเอียดเกี่ยวกับคาถาพุทธอัฏฐชยมงคลคาถาหรือคาถาพาหุงนี้เราจะพบว่า ในคาถาที่ ๑ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่สำคัญ ๒ ประเด็นคือ ๑.) เรื่องเหตุการณ์ในวัน

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตรัสรู้ซึ่งพระพุทธองค์ทรงปฏิบัติทั้งในส่วนของการอธิษฐาน การปฏิบัติธรรมจนสามารถแทงตลอดซึ่งธรรม เป็นต้น ๒.) การผจญมารหรือพญามาร ซึ่งถือเป็นอุปสรรคสำคัญที่พระพุทธองค์ทรงเอาชนะก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งประเด็นความเกี่ยวข้องดังกล่าวผู้วิจัยจะได้นำมาอธิบายให้ทราบในรายละเอียดในแต่ละประเด็นดังต่อไปนี้

๓.๑.๑.๑ แนวคิดเรื่องมารและเหล่าเสนามาร สำหรับกรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับมารนั้นเราสามารถที่จะพิจารณาได้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

ก) ความหมาย คำว่ามารมีความหมายตามรูปศัพท์ ซึ่งเราสามารถวิเคราะห์ได้เป็น ๒ นัยคือ (๑) หมายถึง เทวปุตตมารคือเทวดาจำพวกหนึ่งที่มีจิตใจหยาบช้าคอยกีดกันมิให้ผู้ต้องการสร้างกุศลได้กระทำความดีหรือชักนำให้ผู้คนลุ่มหลงมัวเมาในสิ่งที่เป็นความชั่ว[๑] หรือแปลว่าผู้ฆ่ากุศลธรรมคือความดี[๒] ซึ่งความหมายนี้เป็นความหมายในเชิงบุคคลาธิษฐานโดยเห็นว่ามารเป็นตัวบุคคลที่เป็นเทวดาซึ่งมีปรากฏในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในชั้นต้นคือ พระไตรปิฎกหลายแห่งมีชื่อท้าววัสสวตีมาร (๒) หมายถึง สภาวะที่กางกั้นความดี คือกิเลส ได้แก่ (ก) ราคะ คือ ความใคร่ ความปรารถนาต้องการ (ตัณหา) ความทะยานอยากโดยใช้เหตุผล (ข) โทสะ คือความโกรธพยาบาท มุ่งร้ายต่อผู้อื่นและ (ค) โมหะ ความมลุ่มหลงในทุกสิ่งโดยไม่รู้ตามความเป็นจริง[๓] ซึ่งกิเลสทั้ง ๓ ประการนี้ถือได้ว่าเป็นรากเหง้าของความชั่วทุกอย่างในโลกนี้ซึ่งความหมายนี้มุ่งที่จะให้ความหมายของคำว่ามารว่าเป็น สภาวะทางจิต หรือกิเลสที่มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์ที่แสดงออกมาตามสัญชาตญาณ (Instinction) ซึ่งความหมายนัยนี้มักได้รับการยอมรับจากนักวิชาการโดยทั่วไปว่า การผจญมารของพระพุทธองค์นั้นถือว่าเป็นการผจญกับกิเลสที่ยังทรงหลงเหลือในพระราชหฤทัยก่อนที่จะบรรลุธรรมซึ่งผู้เขียนหรือจารึกพระไตรปิฎกได้อธิบายมารในลักษณะ มุ่งที่จะเชื่อในเชิงบุคคลาธิษฐานเพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจน[๔] เกี่ยวกับการเอาชนะกิเลส

---

[๑] พระมหาสมปอง ปมุทิโต, **คัมภีร์อภิธานวรรณนา**, (กรุงเทพมหานคร : ทิพย์อักษร, ๒๕๔๐), หน้า ๘๑.

[๒] สำนักราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิต ฉบับราชบัญฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร : นามีบุคพลับบิลเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๘๔๘.

[๓] ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๘๓ - ๑๘๔. ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๕๘. องฺ.ติกฺก. (บาลี)๒๐/๗๐/๑๘๖ - ๑๘๘. องฺ.ติกฺก. (ไทย) ๒๐/๗๐/๒๗๗.

[๔] สมัคร บุราวาศ, **ปรีชาญาณของสิตธัตถะ พิมพ์ครั้งที่ ๒,** (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖. ศ. (พิเศษ) เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **คาถาพาหุง : ชยมงคลอฏฐคาถา**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๔), หน้า ๑๗. น.ต.,ทองย้อย แสงศิลป์ชัย, **พุทธชยมงคลคาถา (คาถาพาหุง)**, (กรุงเทพมหานคร : ลานอโศก เพรส, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จากการให้ความหมายดังกล่าวเราจะพบว่า คำว่า มารนั้น มีความหมายอยู่ ๒ ประการคือ มุ่งอธิบายความหมายเชิงสัญลักษณ์ หรือบุคคลาธิษฐาน มารก็คือ เทวบุตมาร แต่ถ้ามุ่งอธิบายความหมายในเชิงนามธรรม มารก็คือ กิเลสอันเป็นรากเหง้าของความชั่วที่มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์[๕]

ข). ประเภทของมาร ในทรรศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาทได้แบ่งประเภทของ มารออกเป็น ๕ ประเภท คือ (๑) ขันธมาร หมายถึง มารคือขันธ์ ๕ ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ โดยขันธ์ ๕ นี้ถือว่าเป็นมารเพราะเป็นภาระอันหนักที่มนุษย์ต้องบริหารให้มีความสุขหรือไม่ให้เกิดทุกข์อันเนื่องจากขันธ์ทั้ง ๕ นั้นเป็นบ่อเกิดของทุกข์การที่ขันธ์ ๕ เป็นสิ่งที่มนุษย์จำต้องดูแลรักษาอยู่ตลอดเวลานี้เรียกว่ามารอย่างหนึ่ง เพราะเป็นขยวยตาคือความเสื่อมไป ,สิ้นไปตามกาลเวลาซึ่งมนุษย์จะต้องแก้ไขหรือบริหารให้มีความสุข (๒) กิเลสมารหมายถึง มารคือกิเลสได้แก่ โลภ โกรธ หลง ซึ่งถือว่าเป็นรากเหง้าของกิเลสที่ครอบงำมนุษย์ชักนำให้ทำแต่ความชั่ว ดังนั้น กิเลสจึงจัดเป็นมารอย่างหนึ่ง (๓) อภิสังขารมาร หมายถึง มารคือ การคิดปรุงแต่งของจิตทำให้เกิดการกระทำซึ่งอภิสังขารมารนี้ก่อให้เกิดกรรมหลาย ๆ ประเภท ทั้งกรรมดี ไม่ดี หรือเป็นกลาง ๆ เพราะการที่มีการปรุงแต่งให้เกิดการทำชั่วอันเป็นเหตุปิดกั้นความดีนี้เองจึงเรียกว่ามาร (๔) มัจจุมาร หมายถึง มารคือ ความตาย ความตายเป็นสิ่งที่แน่นอน (มรณ ธุวำ) สำหรับมนุษย์และสัตว์ และเป็นสิ่งที่สามารถเกิดขึ้นได้กับชีวิตทุกชีวิตโดยไม่จำกัดเวลาหากว่าประมาทในการดำเนินชีวิตผิดพลาด[๖] หรือเมื่อกรรมให้ผลตามสิ่งที่ได้มา[๗] ความตายเป็นการตัดรอนชีวิตทำให้ชีวิตไม่อาจได้ทำความดีต่อไปดังนั้นความตายจึงถือว่าเป็นมารประเภทหนึ่ง (๕) เทวปุตตมาร หมายถึง มารคือ เทวดาที่เป็นมิจฉาทิฏฐิ คอยขัดขวางให้มนุษย์หรือสัตว์ที่มุ่งจะปฏิบัติเพื่อให้บรรลุความดี ไม่อาจจะบรรลุเป้าหมายได้ ซึ่งเทวดานี้มีหัวหน้าชื่อว่าวสวัสตีเทวบุตรมีอยู่ในสวรรค์ชั้น ปริมิตวสวตี ซึ่งเป็นสวรรค์ชั้นกามาวจรภูมิชั้นสูงสุด[๘] เหตุที่ชื่อว่าเป็นมารเพราะคอยขัดขวางเหนี่ยวรั้งบุคคลไว้ไม่ให้กระทำความดีได้[๙]

---

[๕] สำ.ส.อ. (ไทย) ๒๕/๑๐.

[๖] ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๒๑/๑๙. ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๑/๓๑. ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๖๐.

[๗] ปุ้ย แสงฉาย (ผู้แปล), **มิลินทปัญหาพร้อมอรรถกถาและฎีกา**, (กรุงเทพมหานคร:ส.ธรรมภักดี, ๒๕๓๐), หน้า ๓๗๐ - ๓๗๑.

[๘] พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ : ฉบับประมวลศัพท์,** (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๒ - ๑๐๓.

[๙] วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๒๗๐. เถร.อ. (บาลี) ๒/๒๔, ๓๘๓, ๔๔๑. สำ.ส. (บาลี) ๑๕/๑๔๐/๑๒๕ - ๒๖. สำ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๔๐/๑๗๘ - ๑๗๘.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จากการกล่าวมาเราจะพบว่ามารเมื่อแบ่งเป็นประเภทก็จะมีถึง ๕ ประเภท แต่เมื่อกล่าวโดยสรุปก็มีเพียง ๔ ประเภท คือ (๑) มารที่เป็นลักษณะทางจิตใจคือกิเลส ได้แก่ กิเลสมาร อภิสังขารมาร (๒) มารคือ กฎเกณฑ์ทางธรรมชาติ ได้แก่ มัจจุมาร มารคือความตาย เพราะความตายเป็นกฎเกณฑ์ของธรรมชาติอยู่แล้วแม้จะไม่ปรารถนาก็ต้องประสบ (๓) มาร คือร่างกาย ได้แก่ ขันธ์ ๕ เพราะขันธ์ ๕ คือทุกข์ที่ต้องบริหารให้มีความสุข หากไม่บริหารก็จะมีอุปสรรค ทั้งในส่วนของกายและจิต (๔) มารที่เป็นลักษณะของบุคคลาธิษฐาน ได้แก่ เทวปุตตมาร ซึ่งถือเป็นเทวดามารคอยเหนี่ยวรั้งไม่ให้บุคคลจะทำความดี และในมารทั้ง ๔ ประเภทนี้หากมุ่งที่จะอธิบายโดยนัยของเนื้อความในคาถาบทที่ ๑ ของพุทธชยอัฏฐชยมงคลคาถา (คาถาพาหุง) นั้นหมายถึง มารคือ เทวปุตตมาร คือเทวดาในชั้นกามาวจรภูมิซึ่งเป็นผู้ดูแลเขตของภพที่ตกอยู่ใต้อำนาจของกามชั้นสูงสุดซึ่งมีลูกสาวอยู่ ๓ คน มีชื่อตามลำดับ คือนางอรดี นางวตัณหา และนางราคะ[๑๐] ซึ่งทั้ง ๓ คนนี้ถือเป็นผู้ที่มีความสวยงามเลอเลิศกว่าทุกคนทั้งยังมีความสามารถที่จะขับกล่อมกักขังให้คนตกอยู่ในอำนาจของกามราคะได้โดยง่าย โดยนางทั้ง ๓ จะทำหน้าที่ในการช่วยเหลือท้าววสวัตดีในการดูแลกามาวจรภูมิทั้งหมดให้ตกอยู่ในอำนาจของตน

ค.) ความเกี่ยวข้องของพญามารกับพระพุทธศาสนา เป็นที่ทราบกันว่า เรื่องเทวดา พรหม มาร ถือว่าเป็นเรื่องที่มีปรากฏในวรรณกรรมของพระพุทธศาสนาในคัมภีร์ชั้นต้นคือพระไตรปิฎก อยู่หลายตอนนับตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนถึงจุดสิ้นสุด เนื้อความของเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะถ้าพิจารณาจากพุทธประวัติก็จะพบว่าเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับเทวดา พรหม มาร จะต้องมีปรากฏอยู่ตลอดเวลา หรือหากกล่าวเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพญามารและเหล่าเสนามารนั้นก็จะมีปรากฏอยู่เรื่อย ๆ เช่นตอนเสด็จออกบรรพชา มารก็ขอร้องมิให้เสด็จออกจากบรรพชา[๑๑] ตอนจะบรรลุธรรมคือเว้นจากกิเลส มารก็เข้ามาต่อสู้เพื่อให้ทรงเกรงกลัวการแสดงธรรมในบางคราวก็เข้ามารบกวน[๑๒] หรือเมื่อตอนจะปรินิพพานก็ดลใจพระอานนท์มิให้ทูลขอไม่ให้ทรงเข้าสู่ปรินิพพาน[๑๓] หรือแม้ทรงตัดสินพระทัยจะปรินิพพานมารก็เข้าไปมีส่วนในการขอให้ปรินิพพาน[๑๔] เป็นต้น จะเห็นได้ว่าพญามารคือท้าววสวัตดีเทวบุตรนั้นจะมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

---

[๑๐] สำ.ส. (บาลี) ๑๕/๑๖๑/๑๔๕ - ๑๕๐. สำ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๖๑/๒๑๐ - ๒๑๖.

[๑๑] สมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรส, **พระปฐมสมโพธิกถา**, (กรุงเทพมหานคร : เลี่ยงเชียงจงเจริญ, ๕๓๖), หน้า ๑๓๘ - ๑๓๙.

[๑๒] ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๖๘/๙๓. ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๘/๑๑๓.

[๑๓] ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๗๙/๑๐๓. ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๗๙/๑๒๗.

[๑๔] ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๖๘/๙๑. ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๘/๑๑๓. อง.ปญฺจก. (บาลี) ๒๒/๖๓/๗๔. อง.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๒.

โดยเฉพาะพระพุทธองค์อยู่เสมอ ๆ แต่ความเกี่ยวข้องดังกล่าวถือว่าเป็นความเกี่ยวข้องในเชิงขัดขวางมิให้พระพุทธองค์หรือกิจการของพระพุทธศาสนาดำเนินไปสู่แนวทางแห่งความดีหรือทำหน้าที่เป็นอุปสรรคสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในทุกวิถีทาง ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะไม่ให้พระพุทธศาสนาได้มีโอกาสเผยแผ่คำสอนนั้นเอง นอกจากนั้นพระพุทธศาสนายังถือว่ามารเป็นเพื่อนร่วมสุขร่วมทุกข์ของมนุษย์ในวัฏฏสงสารซึ่งมนุษย์จะต้องแผ่เมตตาให้หรือต้องอยู่ร่วมกัน ดังนั้น ในข้อนี้พระพุทธศาสนาจึงไม่ได้ปฏิเสธมารแต่พยายามที่จะสอนว่ามารคือผู้ที่ทำหน้าที่ขัดขวางการทำดีเท่านั้น

ง.) ที่อยู่ของมาร สำหรับการศึกษาแนวคิดเรื่องมารในทรรศนะของพระพุทธศาสนาในการประกอบการศึกษาเนื้อเรื่องในพุทธอัฏฐชยมงคลคาถาบทที่๑ จากการศึกษาความหมาย ประเภทของมารทั้งหมดเราจะพบว่ามารนั้นมีที่อยู่ ๒ ประการคือ

(๑) ที่อยู่ของมารประเภทสภาพทางจิตที่มีกิเลส มารประเภทนี้ก็มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์เองอันเนื่องมาจากการที่มนุษย์ไม่ใช้สติปัญญาในการพิจารณาเพื่อรู้ให้เท่าทันความจริงหรือไม่ปฏิบัติเพื่อให้เกิดความรู้ในโลกและชีวิตอย่างแท้จริงมารก็จะเกิดขึ้นในจิตใจได้ นอกจากนั้นมารประเภทนี้ยังมีที่อยู่ในอายตนะ ภายนอกต่างๆ จึงเรียกว่า กามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมรมณ์[๑๕] ที่มีปรากฏอยู่ในโลก ซึ่งล้วนเป็นสิ่งที่น่าใคร่น่าหลงใหล การที่มนุษย์พบเห็นเจอะเจอแล้วมิได้พิจารณาให้เท่าทันก็จะก่อให้เกิดปัญหาคือมีมารเข้ามาหน่วงเหนี่ยวจิตใจให้ลุ่มหลงได้

(๒) ที่อยู่ของมารประเภทบุคคลาธิษฐาน สำหรับมารประเภทนี้พระพุทธศาสนาได้ระบุว่ามีที่อยู่ที่ชัดเจนเนื่องจากมารประเภทนี้ มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกในหลาย ๆ เรื่อง เช่น ในเรื่องของการตรัสรู้[๑๖] การแสดงธรรม[๑๗] หรือการปรินิพพาน[๑๘] เป็นต้น โดยที่เทวปุตตมารที่เข้ามามีอิทธิพลต่อทั้งการกำเนิดและพัฒนาการของพระพุทธศาสนานี้มีอยู่ที่อยู่ในสวรรค์ชั้นกามาวจรภูมิชั้นสูงสุด เรียกว่า สวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี หมายถึง แดนแห่งเทพผู้ยังอำนาจให้เป็นไปในสมบัติที่ผู้อื่นนิมิตให้[๑๙] ซึ่งสวรรค์ชั้นนี้ มีเทวดาผู้มิจฉาทิฏฐิเป็นหัวหน้าของมิจฉาทิฏฐิเทวดาอื่น ๆ ชื่อว่า ท้าววสวัตดีมารเป็นผู้มีอำนาจอยู่ในภพที่มนุษย์และสัตย์ยังท่องเที่ยวอยู่ในกาม คือ

---

[๑๕] ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๙๓. ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๓๐๐.

[๑๖] สำ.ส. (บาลี) ๑๕/๑๓๘/๑๒๔. สำ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๓๘/๑๗๖.

[๑๗] วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๓/.๒๗. วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๓/๔๑.

[๑๘] ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๖๘/๙๓. ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๘/๑๑๓ - ๑๑๖.

[๑๙] พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๗๑.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข้องติดอยู่กับกาม ดังนั้น เมื่อมีผู้จะพ้นจากกามคือล่วงอำนาจของภูมิของตนจึงจำเป็นจะต้องเข้าไปห้ามหรือขัดขวางไว้สำหรับท้าววสวัตดีเทวบุตรนี้ถือว่าเป็น พญามาร เพราะเป็นผู้ที่มีอำนาจเหลือคณา

จากการกล่าวมาทั้งหมดเราจะพบว่า มารกับพระพุทธศาสนานั้นเป็นสิ่งที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันในแง่ของมิติที่แตกต่างกันกล่าวคือ (๑) พระพุทธศาสนาเป็นฝ่ายที่มุ่งไปสู่ความดีสร้างบุญสร้างกุศลปฏิบัติเพื่อให้หลุดพ้นจากกิเลส (๒) พญามารและเสนามารเป็นฝ่ายที่มุ่งขัดขวางซึ่งจัดเป็นฝ่ายอกุศลหรือความชั่วที่ไม่ต้องการให้พระพุทธศาสนาได้ปฏิบัติเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์มีหน้าที่สำคัญในการขัดขวางทำให้กระทำการได้โดยสะดวก หรือที่เรียกว่ามิให้หลุดพ้นจากบ่วงคืออำนาจของตน

๓.๑.๑.๒ เนื้อเรื่องที่ปรากฏในบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา คาถาที่ ๑

สำหรับเนื้อเรื่องการผจญมารในวันตรัสรู้คือคืนวันเพ็ญเดือน ๖ ของพระพุทธองค์นั้นคัมภีร์ชั้นต้นคือพระไตรปิฎกมิได้ให้รายละเอียดไว้มากนักแต่เรื่องราวต่าง ๆ นั้นจะได้รับการขยายความให้ชัดเจนและพิสดารมากขึ้นในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาและฎีการวมถึงคัมภีร์ชั้นหลังอื่น ๆ โดยเฉพาะคัมภีร์ปฐมสมโพธิกถาสำนวนต่าง ๆ ซึ่งได้อธิบายถึงเหตุการณ์ในวันตรัสรู้ของพระพุทธองค์ไว้อย่างพิสดารเป็นอย่างยิ่งทั้งนี้ก็เพราะนักปราชญ์ชาวพุทธโดยมากเห็นว่าการตรัสรู้ของพระพุทธองค์นั้นเป็นเรื่องที่มีความสำคัญจึงมีผู้นำไปอธิบายหรือขยายความอย่างกว้างขวาง

อย่างไรก็ตามในการศึกษาเนื้อหาหรือเรื่องราวที่เกี่ยวข้องปรากฏในบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาบทที่ ๑ นั้นผู้วิจัยมุ่งที่จะอธิบายเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นพร้อมกับการอ้างอิงหลักฐานคัมภีร์เพื่อให้มีรายละเอียดสอดคล้องกันระหว่างข้อมูลในพระไตรปิฎกและอรรถกถาทั้งนี้ก็เพราะต้องการที่จะให้เชื่อมโยงกับเนื้อความที่ปรากฏในคาถาหรือบทสวดซึ่งมีผู้ให้คำอธิบายเหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านั้นแตกต่างกัน ซึ่งเนื้อเรื่องที่ปรากฏในบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา คาถาบทที่๑ นั้นเราสามารถที่จะพิจารณาได้จากประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

(๑) เหตุการณ์ก่อนการตรัสรู้ พระพุทธองค์เมื่อครั้งทรงออกบรรพชาโดยมุ่งหวังพระโพธิญาณซึ่งเป็นไปตามคำทำนายของโกณฑัญญพราหมณ์[๒๐] หรือด้วยความเบื่อหน่ายในการดำรงชีวิตในเพศของคฤหัสถ์ ทรงแสวงหาหนทางเพื่อที่จะได้บรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณในหลาย ๆ แนวทางทั้งในด้านการบำเพ็ญภาวนาตามหลักของสมถภาวนาคือการเจริญสมาธิจนได้ถึงฌาณสมาบัติ ๘ กับอุทกดาบสและอาฬารดาบส[๒๑] หรือทรงละทิ้งวิธีการทางจิตหันมาบำเพ็ญเพียง

---

[๒๐] สมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรส, **พระปฐมสมโพธิกถา ฉบับพิศดาร**, (กรุงเทพมหานคร : อำนวยสาส์น, ๒๕๓๔), หน้า ๖๘. สุรีย์ มีผลกิจ, **พุทธประวัติ,** (กรุงเทพมหานคร:คอมฟอร์ม จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า๓๒.

[๒๑] ม.มู.อ. (ไทย) ๑๘/๔๕๕. สุรีย์ มีผลกิจ, **พุทธประวัติ**, หน้า ๔๑.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ทางด้านการทรมารร่างกายหรือบำเพ็ญทุกกรกิริยาอย่างหนัก ที่สำนักของปัจจวัคคีย์ทั้ง ๕ แล้วก็ไม่เห็นแนวทางที่จะทำให้พระองค์ได้บรรลุไปสู่โมกขธรรมสมดังที่พระองค์ทรงมุ่งหวังได้เลยจนในที่สุดพระองค์ก็ได้ปรับเปลี่ยนวิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าได้กับแนวทางในการตรัสรู้โดยเห็นว่าวิธีการทั้ง ๒ ด้านคือ (๑) การบำเรอตนในกาม หรือในส่วนที่ละเอียดคือการบำเพ็ญเพียงทางจิตเกิดสมาบัติ๘ (๒) การทรมารร่างกายให้เดือดร้อนด้วยการบำเพ็ญทุกรกิริยาซึ่งมิใช่ทางออกและทรงเปลี่ยนมาปฏิบัติตามแนวทางสายกลางคือ มัชฌิมาปฏิปทา ด้วยการไม่เข้าไปกระทบที่สุดทั้ง ๒ ส่วนนั้น โดยการปฏิบัติให้สอดคล้องกับหลักที่จะเอื้อต่อการบรรลุธรรมหรือแนวทางที่จะนำไปสู่การหลุดพ้น (นิสสรณะ) ดังปรากฏในพระพุทธพจน์ ที่ทรงปรารถถึงเหตุที่ทรงค้นพบทางแห่งการตรัสรู้นั้นว่า

> ภิกษุทั้งหลาย ก่อนการตรัสรู้เมื่อครั้งเราเป็นโพธิสัตว์ผู้ยังมิได้ตรัสรู้เราได้มีความคิดเห็นว่าอะไรหนอคือส่วนดี (อัสสาทะ) ของโลก อะไรหนอคือส่วนเสีย (อาทีทวะ) และอะไรหนอคือทางออก (นิสสรณะ) เรานั้นได้มีความคิดว่าความสุขฉ่ำชื่นใจที่เกิดขึ้นโดยการอาศัยสิ่งใด ๆ ในโลก นี้คือส่วนดีของโลก ข้อที่ว่าโลกไม่เที่ยง เป็นทุกข์มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา นี้คือส่วนเสียของโลก ภาวะที่กำจัดฉันทะ เป็นที่ละพันธราคะในโลกได้ นี้คือทางออก[๒๒]

เมื่อทรงเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นข้อดีและข้อเสียของสรรพสิ่งซึ่งแนวทางดังกล่าวพระองค์ได้ทรงปฏิบัติมาแล้วก็พบว่าไม่ใช่ทางแล้วก็พบว่านอกจากข้อดี ข้อเสียของโลกมีอยู่แล้วก็ทรงพบว่าทางออกจากการเผชิญกับข้อดีข้อเสียของโลกมีอยู่ ก็คือ พระนิพพานซึ่งทรงถือว่าเป็นแนวทางหลุดพ้น ดังนั้น จึงทรงปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าวเพื่อที่จะก้าวเข้าไปสู่การบรรลุโมกขธรรมสมดังที่ได้ทรงมุ่งหวังไว้ตั้งแต่ต้น ด้วยการดำเนินตามแนวทาง ดังนี้ คือ (๑) ยุติการปฏิบัติเพื่อทรมานร่างกายหรือการบำเพ็ญทุกรกิริยาเสีย (๒) หันมาบริโภคภัตตาหารตามปกติเพื่อบำรุงร่างกายให้สมบูรณ์แข็งแรงอันเป็นพื้นฐานสำคัญในการบำเพ็ญเพียรทางจิตต่อไป ด้วยการรับประเคนข้าวมธุปายาสของนางสุชาดา (๓) ตระเตรียมสถานที่เพื่อการบำเพ็ญเพียรทางจิตคือ ใต้ต้นโพธิพฤกษ์ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ด้วยการรับหญ้าคาจากโสตถิยพราหมณ์จำนวน ๘ กำมาปูลาดเป็นอาสนะ จากนั้นในเวลาพลบค่ำพระองค์ก็ได้เสด็จขึ้นนั่งบนอาสนะหรือโพธิบัลลังก์ เริ่มตั้งความเพียรซึ่งในขณะนั้นบรรดาพระคันถรจนาจารย์ได้อธิบายเอาไว้ว่าเกิดแผ่นดินไหวฟ้าร้องคำรามเป็นสัญลักษณ์ถึงขณะหรือช่วงเวลาที่สำคัญที่พระโพธิสัตว์จะได้บรรลุพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ[๒๓] อันถือได้ว่าเป็นบุพนิมิตที่เกิดขึ้นเพื่อแสดงถึงผลสำเร็จขั้นสูงสุดของพระองค์ที่กำลังจะเกิดขึ้น

---

[๒๒] องฺ.จตุกฺก. (บาลี) ๒๐/๑๔๒/๒๑๐. องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๒๐/๑๔๒/๑๕๖.

[๒๓] สมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรส, **พระปฐมสมโพธิกถา ฉบับพิศดาร ๒๔ ปริเฉท,** หน้า ๑๗๐ - ๗๒.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒.) การผจญกับพญามารและเหล่าเสนา : มารวิชัย ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่าพญาวสวัตดี เทวปุตตมารนั้น ได้ว่าเป็นพญามารที่ได้ติดตามพระโพธิสัตว์มาตั้งแต่ครั้งเสด็จออกบวชจนมาถึงวันที่ทรงดำเนินสู่แนวทางของการบรรลุพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นระยะเวลาถึง ๗ ปี [๒๔] หรือ ๖ ปี กว่าเพื่อที่จะหาช่องในการห้ามมิให้พระองค์ปฏิบัติเพื่อบรรลุซึ่งการตัดกิเลส เริ่มตั้งแต่เมื่อครั้งเสด็จออกบรรพชาก็เข้าทูลทัดทานห้ามมิให้ออกบวช เป็นต้น มาจวบจนเมื่อทรงผินพระพักต์และทรงประทับนั่งเหนือพระแท่นโพธิบัลลังก์ ก็ยังไม่อาจจะทัดทานให้ทรงหันหลังกลับไปยินดีในกามเฉกเช่นกับมนุษย์ธรรมดาสามัญอื่น ๆ ได้เลย ดังนั้นเมื่อทรงเห็นว่าทรงแน่วแน่เช่นนั้นจึงจำเป็นต้องใช้วิธีการที่ทั้งละมุนละม่อมและรุนแรงเพื่อให้ทรงเปลี่ยนพระทัยให้ได้

กล่าวถึงพระพุทธองค์เมื่อทรงประทับนั่งบนโพธิบัลลังก์แล้วก็ได้ตั้งจิตอธิษฐานด้วยความมั่นในพระทัยเป็นที่สุดเพื่อมุ่งผลของการปฏิบัติธรรมในครั้งนั้นว่า

> เลือดและเนื้อในสรีระนี้ แม้จะเหือดแห้งไปหมดสิ้นเหลือแต่หนัง เอ็น และกระดูกก็ตาม ตราบใดที่ยังไม่บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ ตราบนั้นเราจักไม่ลุกจากบัลลังก์นี้[๒๕]

เมื่อพระองค์ตั้งจิตอธิษฐานเช่นนั้นแล้วก็เกิดเหตุอันเป็นที่น่าอัศจรรย์คือเทวดาในทุกจักรวาลได้พากันกล่าวสดุดีพระโพธิสัตว์ แสดงความชื่นชมและป่าวร้องถึงข่าวอันประเสริฐเสียงกึกก้องไปทั่วจักรวาล ประหนึ่งว่าแผ่นดินไหว หรือฟ้าสั่นสะเทือนซึ่งถือว่าเป็นนิมิตอันเป็นมงคลของโลกทั้งหลาย

ฝ่ายพญาวสวัตดีมารผู้ครอบครองสวรรค์ชั้นกามาวจรภูมิ ผู้เป็นใหญ่ได้ยินเสียงแซ่สร้องสรรเสริญพระโพธิสัตว์เช่นนั้น ก็รู้โดยนัยว่า การอธิษฐานจิตของพระโพธิสัตว์นั้นย่อมหมายถึงการที่ตนเองกำลังถูกท้าทายอำนาจซึ่งไม่ปรากฏมีใครเลยจะสามารถก้าวล่วงผ่านการครอบงำของตนได้ และแม้ว่าพระโพธิสัตว์พระองค์นี้ตนก็เฝ้าติดตามแสวงหาช่องเพื่อที่จะลดทอนกำลังใจให้เปลี่ยนหันมาอยู่ในอำนาจมากกว่า ๗ ปี แต่ก็ไม่เห็นว่าจะเป็นผล ดังนั้น ในวันนี้จะต้องใช้วิธีการขั้นสุดท้ายคือการข่มขู่ทำร้ายเพื่อให้หวาดกลัวซึ่งพญามารได้นึกในใจว่า

---

[๒๔] สำ.ส. (บาลี) ๑๕/๑๖๐/๑๔๗ - ๑๔๘.สำ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๖๐/๒๐๘ - ๒๑๐.

[๒๕] องฺ.ทุก.(ไทย)๒๐/๕/๖๑.ขุ.ม.(ไทย) ๒๙/๑๙๖/๕๗๕.ม.ม.(ไทย) ๑๓/๑๘๔/๒๑๓. สุรีย์ มีผลกิจ, **พุทธประวัติ,** หน้า ๔๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระสิทธัตถกุมารปรารถนาจะให้พ้นวิสัยแห่งเราช่างน่าน้อยใจนักทั้งวิสัยแห่งเรา (บ่วงแห่งมาร) ก็จะเสื่อมสูญ (ถูกทำลาย) ในครั้งนี้ อย่างไรเสีย เราจักทำอันตรายแก่สิทธัตถกุมาร เพื่อมิให้หลุดพ้นวิสัยของเราไปได้[๒๖]

เมื่อคิดได้เช่นนั้นพญามารจึงได้ป่าวประกาศให้บรรดาเหล่าเสนามารทั้งหลายให้รวมพลเป็นกองทัพขนาดใหญ่ด้วยคำว่า

ดูก่อนเสนามาร ท่านทั้งหลายจงเนรมิตกายให้กลับกลายเป็นอาวุธเครื่องศาสตราต่าง ๆ ตามกำลังของตนในบัดนี้ ดูก่อนเสนามารทั้งหลาย บุคคลในโลกนี้กำหนดแต่ตัวตราบเท่าจนถึงพรหมโลก จะเสมอเหมือนเจ้าสิทธัตถะนี้ไม่ข้าจักชวนพวกเจ้ารบกับเจ้าสิทธัตถะนี้สักครั้งหนึ่ง[๒๗]

พร้อมกันนั้นได้สั่งกำชับบรรดาเสนามารให้แปลงกายเป็นไปในรูปลักษณ์ต่าง ๆ ที่น่าสะพรึงกลัวแล้วยกไปล้อมโพธิบัลลังก์ก็เพื่อให้พระโพธิสัตว์ยอมแพ้และหลีกหนีไป ดังนั้นเหล่าเสนามารทั้งปวงจึงได้พากันเนรมิตรูปกายอันน่าสะพรึงกลัวในลักษณะต่าง ๆ กันเช่น บางพวกมีกายเขียวหน้าแดง บางพวกมีกายสีเหลือหน้าขาวหรือหน้าขาว ตัวเหลือบางพวกมีหัวเป็นช้าง ตัวเป็นมนุษย์ บางตัวมีหัวเป็นครุฑมีตัวเป็นนาค บางพวกมีหัวเป็นวัวมีตัวเป็นเสือ หรือมีตัวเป็นราชสีห์มีหัวเป็นกระบือ บางพวกมีหัวเป็นกามีตัวเป็นแร้ง บางพวกเนรมิตงูมีพิษร้ายนำมาพันรอบตัว บางพวกเนรมิตกายมีสีลาย สีดำ สีต่างๆ พร้อมทั้งถืออาวุธนานาชนิด ทำหน้าตาถมึงทึงน่าสะพรึงกลัวพร้อมส่งเสียงโหยหวน หรือแผดเสียงดังกึกก้อง เมื่อกองทัพมารโห่ร้องเสียงนั้นโกลาหลไปทั่วทั้งจักรวาลประหนึ่งว่ามหาสมุทรเกิดคลื่นระลอกใหญ่[๒๘]

ฝ่ายพญามารเองก็ได้เนรมิตแขนตั้งพัน[๒๕] ถือเครื่องศาสตราวุธพร้อมสรรพแล้วขึ้นพาหนะคือช้างคิรีเมขละที่มีขนาดใหญ่ สูงประมาณ ๑๕๐ โยชน์ แล้วนำพากองทัพพญามารเป็นจำนวนมาก โดยมีเหล่าเสนาทั้งหลายเป็นกองหน้าและรอบล้อมเบียดเสียดกันด้วยเสนามารใหญ่น้อยอื่น ๆ จนหาช่อง

---

[๒๖] ม.ม.(ไทย) ๑๓/ ๒๔๗/๒๙๓. สมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรส, **พระปฐมสมโพธิกถา ฉบับพิศดาร ๒๕ ปริเฉท**, หน้า ๑๗๗.

[๒๗] สำนวน นาคประทีป, **ฏีกาชยมงคลอัฏฐกเทสนา,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมบรรณาการ, ๒๕๑๔),หน้า ๖.

[๒๘]สมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรส, **พระปฐมสมโพธิกถา ฉบับพิศดาร ๒๕ ปริเฉท,** หน้า ๑๗๘ - ๑๗๘.

[๒๕] ม.มู.อ. (ไทย) ๑๘/ ๔๕๖-๔๕๗. สมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรส, **พระปฐมสมโพธิกถา ฉบับพิศดาร ๒๕ ปริเฉท,** หน้า ๑๗๕. สำนวน นาคประทีป, **ฏีกาชยมงคลอัฏฐกเทสนา,** หน้า ๘.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่จะเดินหรือเคลื่อนไปไม่ได้ พญามารและเสนามารได้เข้าล้อมโพธิบัลลังก์[๓๐] ซึ่งการยกทัพมาของพญามารและเหล่าเสนาในครั้งนี้ก็ทำให้บรรดาเทวดาที่เฝ้ารักษาพระพุทธองค์ไม่อาจจะทานอยู่ได้ จำต้องหลีกหนีไปเสียสิ้น คงเหลือแต่เฉพาะพระโพธิสัตว์เท่านั้น

เมื่อพระโพธิสัตว์ได้ทรงกำหนดเห็นกองทัพของพญามารและเหล่าเสนาได้ยกทัพมาเช่นนั้น ก็มิได้หวั่นไหวทรงระลึกถึงสิ่งที่จะสามารถนำมาต่อสู้กับกองทัพพญามารนั้นก็ไม่เห็นสิ่งอื่นใดนอกเสียจากคุณความดีทั้งปวง ได้บำเพ็ญมาในอดีตชาติอันถือว่าเป็นบารมีหรือสิ่งที่ทรงปฏิบัติมาแล้วซึ่งล้วนเป็นคุณธรรมความดีที่สามารถประกาศให้โลกรู้ได้ว่าเป็นความจริง และเป็นแนวทางที่ทรงสามารถดำเนินผ่านมาได้ โดยบารมีที่ทรงกระทำมาในอดีตชาตินั้นมีทั้งหมด ๑๐ ประการ คือ (๑) ทานบารมี เมื่อครั้งเป็นพระเวสสันดร ที่ทรงบริจาคบุตรธิดา แม้กระทั่งพระมเหสีคู่ทุกข์ของตน (๒) ศีลบารมี เมื่อครั้งทรงเสวยพระชาติเป็นพญานาคชื่อภูริทัต (๓) เนกขัมบารมี คือการออกบวชเมื่อครั้งเสวยชาติเป็นพระเตมีย์ใบ้ (๔) ปัญญาบารมี คือการบำเพ็ญความเป็นผู้มีความรอบรู้เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระมโหสถ (๕) วิริยบารมี คือการบำเพ็ญเพียรแกล้วกล้าไม่ย่อท้อเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระมหาชนก (๖) ขันติบารมีคือการบำเพ็ญธรรมเป็นผู้อดทนหนักแน่นเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นจันทกุมาร (๗) สัจจบารมี คือการปฏิบัติต่อทุกสิ่งด้วยความสัจจ์ ไม่โกหก เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นวิฑูรบัณฑิต (๘) อธิษฐานบารมีคือการบำเพ็ญความตั้งใจต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างแน่วแน่ไม่คลอนแคลน เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระเนมิราช (๙) เมตตาบารมี คือการบำเพ็ญความเป็นผู้มีเมตตาต่อผู้อื่นโดยความปรารถนาดีไม่มุ่งร้ายเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นสุวรรณสาม(๑๐) อุเบกขาบารมี คือการบำเพ็ญความวางใจเป็นกลางเที่ยงธรรมไม่เอนเอียงหวั่นไหวเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระพรหมนารท[๓๑] ซึ่งบารมีที่ทรงบำเพ็ญมาทั้งหมดนั้นถือว่าเป็นคุณธรรมพื้นฐานประการหนึ่งที่ทรงนำมาใช้เมื่อประสบกับสภาวะคับขันโดยพระโพธิสัตว์ก็ได้ระลึกอธิษฐานเอาบารมีทั้ง ๑๐ ประการนั้นมาเป็นอาวุธสำหรับต่อสู้กับพญามารและเหล่าเสนามารที่ยกทัพเข้ามารุกรานอยู่ นอกจากนั้นแล้วก็ทรงนำเอาหลักธรรมอันจัดเป็นกำลังของพระองค์เข้ามาต่อสู้กับมารอีก ๗

---

[๓๐] ในพระไตรปิฎก ได้กล่าวว่า การเข้าไปของพญามารในวันที่พระองค์ตรัสรู้นั้นมิได้เข้าไปในรูปของพญามารอันเป็นหัวหน้าแต่เข้าไปโดยการแปลงกายเป็นพญาช้างใหญ่มีศรีษะเหมือนก้อนหินใหญ่สีดำสนิท มีงาทั้ง ๒ สีเหมือนเงินยวง มีงวงเหมือนหงอนไถใหญ่ ดู สำ.ส. (บาลี) ๑๕/๑๓๘/๑๒๔. สำ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๓๘/๑๗๗.

[๓๑] บารมี ๑๐ ประการนี้จะต้องบำเพ็ญให้ครบทั้ง ๓ ขั้นคือ (๑) บารมีระดับสามัญเช่นการให้ทรัพย์จัดว่าเป็นทานบารมี (๒) อุปบารมี ระดับรองสูงสุดของการบำเพ็ญเช่นการบรินาคอวัยวะเป็นทาน (๓) ปรมัตถปาสมี การบำเพ็ญบารมีระดับสูงสุด เช่นการบริจาคชีวิตเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น รวมการบำเพ็นบารมีทั้งหมดจะเป็น ๓๐ เรียกว่าตัสบารมีหรือบารมี ๓๐ ทัศน์ พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม,** หน้า ๒๓๙ - ๒๔๐.

ประการ คือ ศรัทธาพละ วิริยะพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ และโอตัปปพละ[๓๒] อันถือได้ว่าเป็นสิ่งที่มีกำลังอันจะสามารถต่อสู้กับพญามารและเหล่าเสนามารได้

เมื่อพญาวสวัตดีเทวบุตรมารยกพลเข้ามาแล้วก็ได้พุ่งเข้าทำร้ายพระพุทธองค์แต่พระองค์ก็มิได้หวั่นไหวหรือเกิดการหวาดกลัวแล้วหลีกหนีไปตามที่ตนมุ่งหวังไว้พระโพธิสัตว์ยังคงนั่งสงบนิ่งโดยอาการปกติก็ยิ่งคั่งแค้นสั่งให้บรรดาเหล่าเสนามารแสดงอิทธิฤทธิ์นานัปประการเพื่อที่จะทำให้พระโพธิสัตว์ตื่นตระหนกแม้แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ไปสิ่งที่ร้ายก็กลายเป็นดี เล่น ยิงลูกศร ขว้างจักร หรือพาดฟันดาบมาพอใกล้พระวรกายสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นก็กลับกลายมาเป็นดอกไม้ ไม่อาจจะทำร้ายพระโพธิสัตว์ให้ได้รับอันตรายได้[๓๓]

พญามารเมื่อเห็นเช่นนั้นจึงไสช้างคิรีเมลข์เข้าใกล้พระโพธิสัตว์พร้อมกวัดแกว่งอาวุธเสียงดังกัมปนาท พร้อมกับร้องคุกคามโพธิสัตว์ในลักษณะของการทวงบัลลังก์ว่าให้ลุกเสียจากบัลลังก์แห่งนี้เพราะบัลลังก์แห่งนี้เป็นของตนมิใช่ของผู้อื่นแต่พระโพธิสัตว์ก็ตรัสตอบมารไปว่า บัลลังก์แห่งนี้มิใช่ของพญามาร แต่เกิดโดยอาศัยบารมีของพระองค์ ดังนั้นพระองค์จึงจะไม่ลุกจากโพธิบัลลังก์นี้แน่นอน เมื่อเห็นพระโพธิสัตว์ไม่ยอมลุกจากบัลลังก์ก็ยิ่งทำให้พญามารและหมู่เสนามารโกรธมากขึ้นต่างก็ได้แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ เพื่ออวดศักดาของตนแต่การกระทำเช่นนั้นก็ไม่อาจทำให้พระโพธิสัตว์หวั่นไหวได้

ฝ่ายพระโพธิสัตว์เมื่อเห็นว่ามารไม่ยอมและเห็นว่าแม้จะเจรจาพาทีกับพญามารก็ไม่เป็นผลดังนั้นพระองค์จึงได้อ้างพระนางธรณีคือแผ่นดินอันเป็นที่ประทับของพระองค์นั้นให้เป็นพยาน โดยทรงเหยียดพระหัตถ์เบื้องขวาลงบนพื้นดินพร้อมทรงประกาศสัจจะวาจากับพระธรณีว่า

> ดูก่อนวนิดา ตั้งแต่เราบำเพ็ญบารมี ๓๐ ทัศมาจนถึงการที่เราเป็นพระเวสสันดรชาติได้เสียสละบุตรธิดาและบริจาคสัตตมหาทานเป็นอันมาก บุคคลอื่นคือสมณและพราหมณ์เป็นต้นก็ไม่มีในที่นี้พอเราจะทำให้เป็นสักขีพยานได้จะมีก็แต่พสุธานารีนี้และรู้เห็นเป็นพยานอันใหญ่ยิ่งเป็นไฉนท่านจึงนิ่งมิได้เป็นพยานแก่เราในบัดนี้[๓๔]

เมื่อนางธรณีได้ฟังเช่นนั้นก็เนรมิตตนเองเป็นรูปนารีผุดขึ้นจากพื้นปฐพียืนประดิษฐานต่อพระพักตร์ของพระโพธิสัตว์พร้อมกับประกาศว่าได้รับรู้ถึงการบำเพ็ญบารมีของพระองค์มาตลอดเวลาที่ทรงหลั่งน้ำทักษิโณทกลงพื้นปฐพีเมื่อคราวบำเพ็ญบารมีในแต่ละครั้ง ดังนั้น นางจะเป็น

---

[๓๒] ม.ม.(ไทย) ๑๓/ ๒๔๗/๒๙๓. สำนวน นาคประทีป, **ฏีกาชยมงคลอัฏฐกเทสนา,** หน้า ๑๒ - ๑๓.

[๓๓] สมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรส, **พระปฐมสมโพธิกถา ฉบับพิศดาร ๒๕ ปริเฉท**, หน้า ๑๙๐.

[๓๔] สมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรส, **พระปฐมสมโพธิกถา ฉบับพิศดาร ๒๕ ปริเฉท**, หน้า ๑๙๑. สำนวน นาคประทีป, **ฏีกาชยมงคลอัฏฐกเทสนา,** หน้า ๒๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สักขีพยานในการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธองค์พร้อมทั้งจะเนรมิตน้ำให้ท่วมบรรดาพญามารและเสนาให้ปราชัยไปเมื่อเป็นเช่นนั้นพระนางจึงบิดน้ำให้ไหลออกจากมวยผมของตนประหนึ่งท่อแห่งสายน้ำในคราวสันตฤดูท่วมทับบรรดาเหล่าพญามารและเหล่าเสนาให้ไม่อาจจะดำรงตนอยู่ได้ ต่างก็ลอยไปตามสายน้ำระเบียบของกองทัพหรือธงชัยต่าง ๆ ก็ลอยเกลื่อนกระจัดกระจายไปตามสายน้ำ ซึ่งเป็นเหตุให้พญามารไม่อาจจะทนอยู่ได้จำจะต้องหายไปจากที่นั้นเพื่อกลับไปสู่ทิพย์วิมานของตน[๓๕] ซึ่งเป็นอันว่า การเผชิญกับกองทัพของพญามารนั้นพระโพธิสัตว์ก็สามารถที่จะเอาชนะได้ด้วยอาศัยบารมี ๓๐ ทัศ[๓๖] และอริยทรัพย์ ๗ ประการ[๓๗] ซึ่งถือเป็นความชนะที่ไม่ต้องใช้กำลังอย่างอื่นนอกเสียจากกำลังคือหลักธรรมในจิตใจของพระองค์เอง

๓.) การตรัสรู้ในวันเพ็ญเดือน ๖ เมื่อพระพุทธองค์ทรงชนะพญามารพร้อมทั้งเหล่าเสนามารได้ทั้งหมดแล้วก็ทรงบำเพ็ญเพียรทางจิตต่อไป และทรงได้บรรลุญาณทั้ง ๓ ตามลำดับ คือ

๑) ในปฐมยาม ทรงบรรลุปุพเพนิวาสานุสติญาณ หมายถึง ญาณคือการรู้หรือตามระลึกได้ถึงชาติหรือการเกิดของสรรพสัตว์ทั้งสัตว์ผู้มีกายหยาบกายละเอียดที่เกิดใน ๕ ชาติบ้าง ๑๐ ชาติบ้าง ๑๐๐ ชาติบ้าง[๓๘] เมื่อทรงบรรลุในญาณนี้ย่อมพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงความเป็นทุกข์และเป็นอนัตตาของสรรพสิ่ง

๒) มัชฌิมยาม ทรงบรรลุจุตูปาตญาณ คือ การระลึกหรือรู้การเกิดการดับของขันธ์ ๕ ทั้งหลายทั้งหยาบและละเอียด

๓) ปัจฉิมยาม ทรงบรรลุอาสวักขยญาณ คือ ญาณเป็นเหตุทำให้อาสวะสิ้นไปได้ โดยการตรัสรู้ในหลักอริยสัจจ์ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค[๓๙] โดยการพิจารณาให้สอดคล้องกับหลักอิทัปปัจจยตาหรือปฏิจจสมุปบาททั้งในส่วนของอนุโลมและปฏิโลม[๔๐]ซึ่งถือเป็นการตรัสรู้ตามหลักการที่ทรงได้ทดลองมาทั้งด้านการทรมานตนเองและการปฏิบัติทางสมาธิอย่างหนัก เมื่อทรงปฏิบัติตามแนวทางมัชฌิมาปฏิปทานี้ก็ย่อมทำให้ทรงมุ่งตรงสู่จุดหมายคือการกำจัดกิเลสได้ ซึ่งเมื่อทรงบรรลุธรรมแล้วก็ทรงอุทานหรือพิจารณาสิ่งที่ได้ทรงปฏิบัติมาว่าทรงพ้นแล้วจาก

---

[๓๕] ม.มู.อ. (ไทย) ๑๘/๔๕๖ - ๔๕๗. สมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรส, **พระปฐมสมโพธิกถา ฉบับพิศดาร ๒๕ ปริเฉท**, หน้า ๑๕๒ - ๑๕๓. สำนวน นาคประทีป, **ฏีกาชยมงคลอัฏฐกเทสนา,** หน้า ๘.

[๓๖] พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม,** หน้า ๒๓๕ - ๒๔๐. สมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรส, **พระปฐมสมโพธิกถา ฉบับพิศดาร ๒๕ ปริเฉท,** หน้า ๑๘๑.

[๓๗] ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๓๐/๒๒๑. ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๐ - ๓๓๑.

[๓๘] สมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรส, **พระปฐมสมโพธิกถา ฉบับพิศดาร ๒๕ ปริเฉท**, หน้า ๑๕๘.

[๓๙] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๕.

[๔๐] วิ.ม. (บาลี) ๔/๑ - ๓/๑ - ๓.วิ.ม. (ไทย) ๔/๑ - ๓/๑ - ๖.

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หลักการดังกล่าวว่า เราเป็นผู้พ้นแล้วหนอจากทุกกิริยานั้นเราเป็นผู้พ้นแล้วหนอจากทุกกิริยาอันไม่ประกอบด้วยประโยชน์นั้นเราเป็นผู้บรรลุโพธิญาณแล้ว[๔๑] และเหตุที่ทรงชำนะมารทั้งหลายเมื่อทรงบรรลุธรรมแล้วก็ทรงตรัสถึงการชนะมารเอาไว้ว่า

> เราได้พ้นแล้วจากบ่วงแห่งมารทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์เราได้พ้นแล้วจากเครื่องผูกของมารมารผู้กระทำซึ่งที่สุดเราได้กำจัดท่านแล้ว[๔๒]

นอกจากนั้นก็ทรงได้อธิบายถึงการที่ทรงบรรลุธรรมว่าเป็นเพราะทรงแยกแยะสิ่งต่าง ๆ ออกได้อย่างชัดเจนทำให้เห็นว่าอะไรคือส่วนดีอะไรคือส่วนเสีย และอะไรคือทางออกของปัญหา และเพราะทรงค้นพบทางออกจึงสามารถที่จะประกาศความเป็นพระพุทธเจ้าได้ หากไม่ทรงค้นพบหลักการดังกล่าวก็คงไม่อาจจะประกาศเจตนาดังกล่าวได้เลย[๔๓]และเพราะเหตุแห่งการบรรลุธรรมนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก พระองค์จึงจำเป็นจะต้องพิจารณาหลักธรรมนั้นโดยละเอียดและทรงเปล่งอุทาน ปรารภความสุขอันเกิดจากการบรรลุธรรมนั้นว่าการละกรรมคือกิเลสทั้งหลายได้จัดได้ว่าเป็นความสุขในโลก[๔๔] และทรงพิจารณาเห็นว่าธรรมที่ทรงบรรลุเป็นสิ่งที่ลึกซึ้งยากที่คนทั่วไปจะพิจารณาหรือตรองตามหรือเห็นได้แต่เมื่อพิจารณาเห็นจริตของบุคคลที่อาจจะเข้าถึงธรรมได้[๔๕]อาศัยนัยของการอาราธนาของพรหมพระองค์จึงทรงตัดสินพระทัยในการแสดงธรรมเพื่อประโยชน์ของคนหมู่มากและทรงดำเนินไปเพื่อประกาศพระศาสนาจนในที่สุดก็สามารถก่อตั้งสังคมสงฆ์หรือพระพุทธศาสนาขึ้นมาได้

๓.๑.๑.๓. วิเคราะห์เนื้อเรื่องของคาถาบทที่ ๑

จากการศึกษาในรายละเอียดของเนื้อเรื่องในคาถาบทที่ ๑ ของบทสวดพุทธอัฏฐชยมงคลคาถาทั้งหมด ในคาถาบทที่ ๑ เราจะพบว่ามีประเด็นที่เราจะพึงนำมาวิเคราะห์เพิ่มเติมซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา คาถาบทที่๑ นี้ดังต่อไปนี้

๑.) ประเด็นเรื่องมารและการพจญมารของพระพุทธองค์นั้นเราจะพบว่าเป็นเหตุการณ์ที่ไม่ปรากฏในพระไตรปิฎกมากนักเนื่องจากเป็นเรื่องที่พระเถระผู้เข้าร่วมสังคายนาไม่ได้ยกขึ้นสู่การสังคายนาเพราะถือว่าเป็นเรื่องที่เป็นรายละเอียดปลีกย่อย จึงไม่ปรากฏในพระไตรปิฎกมากนัก แต่เรื่องการผจญพญามารนี้ท่านจะทรงจำสืบต่อๆกันมาเป็นคำอธิบาย ดังนั้น จึงปรากฏใน

---

[๔๑] สำ.ส. (บาลี) ๑๕/๑๓๗/๑๒๓. สำ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๓๗/๑๗๕.

[๔๒] สำ.ส. (บาลี) ๑๕/๑๓๗/๑๒๓. สำ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๓๗/๑๗๕.

[๔๓] วิ.ม. (บาลี) ๔/๕/๘. วิ.ม. (ไทย) ๔/๕/๕ - ๗.

[๔๔]วิ.ม. (บาลี) ๔/๗/๑๑. วิ.ม. (ไทย) ๔/๗/๑๔. ม.มู.อ. (ไทย) ๑๘/๔๕๖ - ๔๕๗.

[๔๕] จริตของมนุษย์มี ๖ ประเภท. วิสุทธิ (บาลี) ๑/๑๒๗.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รูปของอรรถกถาเพราะเป็นคำอธิบายที่บรรดาพระอรรถกถาจารย์ทั้งหลายได้อธิบายไว้โดยเรื่องดังกล่าวปรากฏชัดในอรรถกถาชาดก เล่มที่ ๑ ทั้งในเรื่องการผจญมาร เรื่องช้างคีรีเมขละอันเป็นรายละเอียดที่ผู้แต่งได้นำมาเป็นองค์ประกอบในการประพันธ์ ซึ่งล้วนมาจากอรรถกถานั้นโดยวิธีการที่จะเอาชนะพญามารมีดังนี้คือ (๑) อธิษฐานต่อแผ่นดิน ขอให้แผ่นดินเป็นพยานการตรัสรู้การกระทำของพระองค์ (๒) อธิษฐานเอาสิ่งที่ทรงบำเพ็ญมาคือ บารมีทั้ง ๓๐ ทัศน์นั้นมาเป็นกำลังในการทำจิตให้เข้มแข็งต่อสู้กับมารคือกิเลสในพระหทัยหรือเทวปุตตมารตามแนวทางของการพรรณาเชิงบุคคลาธิษฐาน (๓) ทรงใช้ขันติบารมีคือ ความอดกลั้นในการเอาชนะอุปสรรคทุกอย่างโดยไม่ทรงย่อท้อแม้ว่าจะมีมารหรือจิตฝ่ายต่ำพยายามเสนอทางออกหรือให้ข้อเสนอทางเลือกเพื่อให้คลายจากความเพียรก็ตาม

๒.) เราจะพบว่าในคาถาที่ ๑ นี้ผู้ประพันธ์ได้พยายามที่จะชี้ให้ผู้สวดหรือผู้สาธยายหรือผู้ศึกษาเองได้เห็นภาพของความน่ากลัวของพญามารที่ปรากฏทั้งในพระไตรปิฎกและในอรรถกถาฎีกาว่า มารหรือพลแห่งมารนั้นจะมีความน่ากลัวเพียงใด หรือมีฤทธิ์มากเพียงใดก็ตามแต่พระพุทธองค์ก็ทรงเอาชนะได้หรือผ่านอุปสรรคเหล่านั้นมาได้โดยการตั้งจิตให้มั่นคงและไม่ย่อท้อต่อสิ่งที่มีอิทธิพลเหนือจิตใจหรืออีกนัยหนึ่งการที่ผู้ประพันธ์ใช้คำว่า ตันเตชะสา ภะวะตุ เต ชะยะมังคะลานิ หมายถึง ด้วยเดชแห่งการเอาชนะพญามารนั้น ขอชัยชนะอันเป็นมงคลจงมีแก่ท่านก็เพื่อต้องการให้ผู้ศึกษาได้นำเอา (๑) วิธีการเอาชนะพญามารอันบุคคลอื่นชนะได้ยาก ด้วยเหตุว่าในบรรรดาผู้ที่ยิ่งใหญ่นั้นมารถือว่าเป็นผู้ที่เป็นยอดของความยิ่งใหญ่[๔๖] คือมีอิทธิพลในการเข้าครอบงำสัตว์ มนุษย์ได้โดยมากและยากที่ผู้ใดจะเอาชนะได้ แต่พระพุทธองค์ก็ทรงเอาชนะจิตของมารได้ ดังนั้น ผู้ศึกษาก็ควรที่จะต้องนำเอาวิธีการเอาชนะโดยนัยนั้นไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้บ้างเพราะแม้แต่พระพุทธองค์ก็ทรงเอาชนะได้เราก็พึงเอาชนะได้เช่นกัน

๓.) การให้ผู้ศึกษาได้เห็นอานุภาพของการเอาชนะมารของพระพุทธองค์นั้นว่าเป็นแนวทางที่ตนเองจะไม่พึงย่อท้อหรือท้อถอย และมีจิตใจที่ฮึกเหิมว่าผู้ที่ได้ผจญกับสิ่งที่ยากหรือสิ่งที่ผ่านได้ยากนั้นมีผู้ผ่านหรือเอาชนะมาแล้ว ดังนั้นเราเองก็จะพึงเอาชนะตามแนวทางที่มีผู้เอาชนะมาได้บ้าง ซึ่งการคิดเช่นนี้จะทำให้เกิดประโยชน์และก่อให้เกิดการพัฒนามากกว่าที่จะคิดเพียงแค่ขอให้เป็นไปตามกรรมหรือเห็นว่าเราไม่ใช่พระพุทธเจ้าเราจะทำได้อย่างไรก็พอใจอยู่แค่นั้น ซึ่งการคิดเช่นนั้นจะเป็นทางที่นำไปสู่ความเสื่อมมากกว่าความเจริญ ดังนั้น ผู้ศึกษาหรือสาธยายบทสวดนี้ย่อมจะได้รับสาระจากการสาธยายบทสวดมนต์นี้คือใช้กรอบการเอาชนะอุปสรรคอันเป็นมงคลคือเป็นการเอาชนะที่ดีนั้นเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้

---

[๔๖] องฺ.จตุกฺก. (บาลี) ๒๑/๑๕/๒๔. องฺ.จตุกฺก.(ไทย) ๒๑/๑๕/๒๗.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓.๑.๒ เนื้อเรื่องในบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา บทที่ ๒ : การเอาชนะอาฬวกยักษ์

สำหรับเนื้อเรื่องอันเป็นที่มาของคาถาบทนี้นั้นมีปรากฏในขุททกนิกาย อิติวุตตกะ ในพระสูตรชื่อว่า อาฬวกสูตรว่าด้วยอาฬวกยักษ์ทูลถามปัญหา และในอรรถกถาของพระสูตรนี้เช่นเดียวกัน ซึ่งในอรรถกถาได้แสดงรายละเอียดของเรื่องราวต่าง ๆที่ปรากฏในพระสูตรให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น และเพื่อให้การศึกษาเกี่ยวกับเนื้อความของบทสวดมนต์บทที่ ๒ นี้มีความชัดเจนยิ่งขึ้นผู้วิจัยเห็นว่าควรที่จะนำเสนอประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเนื้อเรื่องการเอาชนะอาฬวกยักษ์ในคาถาบทที่ ๒ ตามลำดับ ดังนี้

๓.๑.๒.๑) แนวคิดเรื่องยักษ์ สำหรับแนวคิดเรื่องยักษ์นี้เราจะพบว่ามีปรากฏในพระพุทธศาสนาค่อนข้างมากโดยพระพุทธศาสนาถือว่ายักษ์นี้จัดเป็นอมนุษย์คล้าย ๆ กับพวกนาค ครุฑ หรืออมนุษย์ประเภทอื่น ๆ ซึ่งยักษ์นี้โดยมากจะเป็นผู้ที่อยู่ในฐานะที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกับพระพุทธศาสนาคือ เป็นฝ่ายที่ทำร้ายพระพุทธศาสนาหรือชาวพุทธ แต่ยักษ์ได้รับการอบรมสั่งสอนก็มักจะหันมาดูแลรักษาพระพุทธศาสนาได้ ซึ่งเรื่องนี้ของยักษ์นี้ถือเป็นเรื่องที่มีการวิพากษ์วิจารณ์กันว่าแท้จริงแล้วคำว่ายักษ์ที่ว่ามีฤทธิ์นั้นจริง ๆ แล้วเป็นสิ่งที่มีอยู่จริงในโลกหรือไม่ หรือว่าเป็นเพียงการเล่าในเชิงบุคคลาธิษฐานเท่านั้น โดยการเล่าดังกล่าวก็มีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะอธิบายภาพของคนบางกลุ่มที่มีอุปนิสัยดุร้ายและไม่มีการศึกษาหรือไม่ หรือว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่จริงในสมัยพุทธกาล สำหรับประเด็นปัญหานี้เพื่อที่จะทำให้ผู้ศึกษาได้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อเรื่องในบทที่ ๒ ให้เข้าใจมากยิ่งขึ้นจึงเห็นว่าควรที่จะต้องศึกษากรอบแนวคิดเกี่ยวกับยักษ์ให้เข้าใจเป็นเบื้องต้นซึ่งมีประเด็นที่จะต้องศึกษาตามลำดับ ดังนี้

ก)ความหมาย คำว่ายักษ์ ตามความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานนั้นได้ให้ความหมายว่า อมนุษย์จำพวกหนึ่งซึ่งถือกันว่ามีรูปร่างใหญ่โตน่ากลัวมีเขี้ยวออก ใจดำอำมหิต ชอบกินมนุษย์ กินสัตว์ โดยมากมีฤทธิ์จำแลงตัวและเหาะได้บางที่ใช้ปะปนกับคำว่าอสูร รากษส และมารก็มี หรือหมายถึง เทวดาพวกหนึ่งในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา และปรินิมมิตวสวัตดี[๔๗](พญามาร) หรือหมายถึงอมนุษย์จำพวกหนึ่งที่เป็นบริวารของท้าวกุเวร หรือท้าวเวสสุวัณมีฤทธิ์เหาะได้กินคน สัตว์ เป็นต้น[๔๘] หรือหมายถึง เทวดาตระกูลยักษ์ (ยกข + เทวตายำ) เทวดาที่ชาวโลกเซ่นสรวง มีท้าวกุเวรเป็นต้นชื่อว่ายักษ์ ซึ่งยักษ์ในความหมายนี้ บางคราวก็ใช้ศัพท์ว่า

---

[๔๗] สำนักราชบัญฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัญฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, หน้า ๘๔๖.

[๔๘] พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ : ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๒๔๓.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กุมภัณฑ์ เพราะเป็นผู้มีท้องใหญ่เหมือนหม้อหรือชื่อว่า รากษส หมายถึง เทวดาประเภทผีเสื้อน้ำ ซึ่ง กุมภัณฑ์ก็ดี รากษสก็ดี มักใช้ปะปนกับคำว่า ยักษ์หรือคำว่ายักษ์มักครอบคลุมไปถึง เทวดา ตระกูล ยักษ์เหล่านี้ด้วย[๔๙]

แต่อย่างไรก็ตามในอีกความหมายหนึ่งก็ให้คำนิยามที่แตกต่างออกไปว่า คำว่ายักษ์ หมายถึง บุคคล ๕ ประเภท คือ (๑) เทวะ - เทวดา ซึ่งอาจหมายถึงเทวดาประเภทเทวปุตตมารก็ได้ (๒) มหาราชะ พระอินทร์ และท้าวมหาราชทั้ง๔ ซึ่งเทวดาทั้ง ๒ ประเภทนี้ ตามนัยของพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นยักษ์หรือเทวดาที่มีคุณธรรม (๓) กุเวร ท้าวกุเวร หรือท้าวเวสสุวัน ซึ่งเป็นหัวหน้าของ บรรดาปีศาจทั้งหลาย (๔) ธนุจระ ยักษ์ผู้เป็นบริวารของท้าวกุเวร (เวสสุวัณ) (๕) นธะ หมายถึงคนที่ มีจิตใจโหดเหี้ยม มีร่างกาย กำยำ หน้าตาดุดัน[๕๐]ซึ่งความหมายข้อสุดท้ายนี้ ศ.(พิเศษ) เสฐียรพงษ์ วรรณปก อธิบายเสริมว่าน่าจะหมายถึงมนุษย์กินคนเผ่าหนึ่ง[๕๑]

ข) ที่อยู่ของยักษ์ สำหรับยักษ์นั้นหากจะพิจารณาถึงประเด็นเรื่องที่อยู่เราก็จะพบว่าเราสามารถที่จะระบุที่อยู่ได้เป็น ๒ ระดับคือ (๑) ถ้ายักษ์หมายถึงเทวดาจะอยู่ในสวรรค์ชั้นปรินิมมิตวสวัตดี ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดของสวรรค์ชั้นกามาวจรภูมิ พระอินทร์จะอยู่บนสวรรค์ชั้นดุสิต ท้าวโลกบาลทั้ง๔ และบริวารอยู่บนนสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา (๒) ถ้ายักษ์หมายถึงเผ่าหนึ่งอาจหมายถึงเผ่ากินคนที่อยู่ก็คือบนโลกมนุษย์ตามแหล่งและดินแดนที่สามารถอยู่ได้

ค.) ความเกี่ยวข้องของยักษ์กับพระพุทธศาสนา สำหรับยักษ์กับพระพุทธศาสนานั้นมีความเกี่ยวข้องกันในหลาย ๆ ด้านโดยลักษณะของความเกี่ยวข้องสัมพันธ์โดยมากจะเป็นไปในลักษณะ ๒ ประการคือ (๑) การขัดขวางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาคือขัดขวางมิให้เผยแผ่ธรรมได้สะดวก หรือหาทางโต้แย้งคำสอนของพระพุทธศาสนาเช่น อาฬวกยักษ์เป็นต้น (๒) สนับสนุนการเผยแผ่ของพระพุทธศาสนาอย่างจริงจังซึ่งยักษ์ประเภทนี้โดยมากจะเป็นยักษ์ที่เป็นสัมมาทิฏฐิเช่นพระอินทร์ หรือท้าวจตุโลกบาลทั้ง ๔ ที่มีหน้าที่ในการอภิบาลพระพุทธศาสนา ซึ่งเราจะพบว่าบทบาทของยักษ์กับพระพุทธศาสนาจะมีความเกี่ยวข้องกันใน ๒ ลักษณะดังกล่าวนั้น

---

[๔๙] พระมหาสมปอง ปมุทิโต, **คัมภีอภิธานวรรณนา**, (กรุงเทพมหานคร : ทิพย์อักษร, ๒๕๔๐), หน้า ๓๙.

[๕๐] พระมหาสมปอง ปมุทิโต, **คัมภีร์อภิธานวรรณนา,** หน้า ๑๐๐.

[๕๑] เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **คาถาพาหุง : ชัยชนะอันเป็นมงคลของพระพุทธเจ้า**, หน้า ๒๐. ดูทรรศนะสนับสนุนแนวคิดนี้ที่ น.ต.ทองย้อย แสงศิลป์ชัย ,**พุทธชัยมงคลคาถา : คาถาพาหุง,** หน้า ๑๙.สอดคล้องกับทรรศนะของ น.ท.สวัสดิ์ พัฒน์เกิดผล, **บรรยายความพุทธมนต์ ๒ เรื่อง พุทธมนต์บทนมัสการและพุทธมนต์ชัยมงคล**, หน้า ๑๙๖.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ง.) อาพวกยักษ์กับเนื้อความในคาถาบทที่ ๒ สำหรับอาพวกยักษ์ในคาถานี้ถือว่าเป็นยักษ์ประเภทกินคนจัดเป็นเทวดาประเภทที่เป็นบริวารของท้าวจตุโลกบาลทั้ง๔ คือท้าวกุเวรหรือท้าวเวสสุวัณ อาศัยอยู่ที่ชายป่าของดินแดนเมืองอาฬาวีคอยจับกินผู้คนทีเดินผ่านมาเป็นอาหาร ในคาถาบทที่๒ นี้กล่าวว่า อาพวกยักษ์นั้นเป็นคนที่ดุร้าย และมีความอดทนทั้งมีสติปัญญาเฉียบแหลม โดยสังเกตได้จากการถามปัญหาของอาพวกยักษ์นั้นแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้ทรงปัญญาหรือมีหลักการในการถามอยู่ไม่น้อยแม้ว่าในตอนแรกจะใช้อารมณ์ความธรรมดาของยักษ์ไปบ้างก็ตาม

จะเห็นได้ว่าเมื่อประมวลความหมายของคำว่า ยักษ์มาทั้งหมดเราก็จะพบว่าคำว่ายักษ์นั้นหมายถึง (๑) อมนุษย์หรือเทวดาประเภทหนึ่ง ซึ่งแบ่งได้เป็น ๒ ประเภทย่อลงไปอีก คือ (ก) เทวดา/อมนุษย์ที่ดุร้ายมิจฉาทิฏฐิได้แก่ เทวดาผู้อยู่ในสวรรค์ชั้นปรินิมมิตวสวัตดี (พญามาร) เทวดาชั้นต่ำบริวารของท้าวกุเวร หรือท้าวเวสสุวัณ หรือ บรรดาพวกรากษส หรือยักษ์กุมภัณฑ์ต่าง ๆ ซึ่งลักษณะของยักษ์ประเภทนี้จะดุร้าย เหี้ยมโหด (ข) เทวดา/อมนุษย์ที่ใจดีเป็นสัมมาทิฏฐิช่วยรักษาพระพุทธศาสนาได้แก่ ท้าวกุเวร (เวสวุสัณ) ท้าวมหาราชทั้ง ๔ และท้าวอัมรินทร์ (๒) หมายถึง มนุษย์ธรรมดาแต่เป็นกลุ่ม (เผ่า) คนที่ดุร้ายร่างกายใหญ่โตหน้าตาดุดันซึ่งอาจจะหมายถึงมนุษย์กินคนก็ได้ โดยการให้ความหมายดังที่อธิบายมาทั้งหมดจะพบว่า ความหมายของยักษ์นั้นแบ่งได้เป็น ๒ นัย คือ (๑) ความหมายเชิงบุคคลาธิษฐาน หมายถึงกลุ่มเทวดาผู้มีฤทธิ์ และ (๒) ความหมายเชิงประจักษ์ หมายถึงมนุษย์เผ่าหนึ่งที่หน้าตาดุร้าย เป็นต้น

๓.๑.๒.๒) เหตุการณ์ในการเอาชนะการเอาชนะอาพวกยักษ์

สำหรับเนื้อเรื่องเกี่ยวกับอาฬวยักษ์นี้มีปรากฏในพระสูตรชื่อว่าอาฬวกสูตรในขุททกนิกาย สุตตนิบาต แต่เป็นพระสูตรย่อ ๆ พูดถึงเรื่องการทูลถามปัญหาของอาฬวกยักษ์ รวมถึงในตอนต้นกล่าวถึงการแสดงความโมโหของอาฬวกยักษ์และการตอบโต้ปัญหาระหว่างพระพุทธองค์กับยักษ์ตนนี้

๑.)ทรงปราบอาฬวกยักษ์ สำหรับเหตุการณ์อันเป็นต้นเค้าของเรื่องอาฬวกยักษ์นี้เกิดขึ้นที่เมืองอาฬาวีเพราะเมืองอาฬาวีนั้นมียักษ์ตนหนึ่งชื่อว่าอาฬวกยักษ์ได้อาศัยอยู่ในชายป่านอกเมืองหรือชายแดนต่อเมือง คอยจับกินคนที่ผ่านไปมาระหว่างป่านั้น และในเมืองนั้น ก็มีพระราชาพระองค์หนึ่งที่ทรงพระนามว่า อาฬวกะ วันหนึ่งพระราชาก็ได้เสด็จไปล่าเนื้อตามกิจวัตรที่ชอบไป ๗ วัน ต่อหนึ่งครั้ง โดยได้พบกับอาฬวกยักษ์และถูกยักษ์ตนนั้นหมายจะจับกินเป็นอาหารแต่พระราชาก็ได้ขอชีวิตและทำกติกาเอาไว้ว่าถ้าปล่อยพระองค์ไป พระองค์จะจัดส่งมนุษย์และถาดอาหารมาให้กินทุก ๆ วัน ยักษ์จึงยอมปล่อยให้พระองค์เสด็จกลับโดยปลอดภัย เมื่อกลับมาถึงพระนครทรงบอกแก่

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระนครว่าให้จับเอานักโทษในเรือนจำไปส่งให้ยักษ์กินทุกวัน ๆ ในที่สุดก็ไม่เหลือใครจึงส่งพระราชโอรสของพระองค์ไปเพื่อรักษาชีวิตของพระองค์ไว้[๕๒]

ฝ่ายพระพุทธองค์ เมื่อทรงทราบเรื่องจึงเสด็จไปปราบยักษ์และหวังประโยชน์อันจะพึงเกิดแก่พระกุมารพระองค์นั้น โดยก่อนที่จะแสดงธรรมเพื่อโปรดพระอาฬวกกุมารก็ทรงปราบยักษ์ด้วยวิธีการต่างๆจนยักษ์ยอมคลายทิฏฐิหันมารับไตรสรณคมณ์และทำหน้าที่เป็นผู้รักษาพระพุทธศาสนาต่อไปซึ่งการปราบอาฬวกยักษ์ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสามารถคลายทิฏฐิได้นั้นใช้เวลาทั้งหมด ๑ คืน เริ่มตั้งแต่พลบค่ำจนถึงรุ่งเช้าของวันใหม่ โดยผลที่ได้ก็คืออาฬวกยักษ์บรรลุโสดาบัน[๕๓]

๒.) ทรงโปรดอาฬวกกุมารพระโอรสของพระเจ้าอาฬวกะแห่งเมืองอาฬวี

เมื่อปราบอาฬวกยักษ์เสร็จแล้ว ฝ่ายชาวเมืองก็ได้นำเอาหัตถอาฬวกกุมารมาให้ยักษ์กินเป็นพลีกรรมเช่นเดิม แต่อาฬวกยักษ์ไม่กินกุมารนั้นด้วยที่ตนเป็นผู้มีศีล ๕ ครบ คือบรรลุโสดาบันแล้วจึงได้มอบถวายพระกุมารนั้นแด่พระพุทธองค์ พอเมื่อทรงจับแล้วก็ทรงให้พรให้พระกุมารรับไตรสรณคมณ์และมอบพระกุมารให้กับราชบุรุษผู้นำมาต่อไป เมื่อราชบุรุษนำพระกุมารเดินทางกลับชาวบ้านเห็นก็แปลกใจเมื่อทราบข่าวก็ให้สาธุการแก่อาฬวกยักษ์ จากนั้นเมื่อถึงเวลาภัตกิจของพระพุทธองค์อาฬวกยักษ์ก็ได้เป็นผู้ถือบาตรและจีวรไปส่งและจัดให้มีการชุมนุมเพื่อฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์ในเมืองอาฬวีนั้น เมื่อจบพระธรรมเทศนาก็มีผู้บรรลุธรรมเป็นจำนวนมาก ภายหลังชาวเมืองได้ทำที่อยู่ใหม่ให้กับอาฬวกยักษ์เป็นที่อยู่อันสบายส่วนหัตถอาฬวกกุมารก็ได้ฟังธรรมในภายหลังได้บรรลุอนาคามิผล พระพุทธองค์ทรงตั้งให้เป็นผู้เลิศในด้านการสงเคราะห์บริษัทด้วยสังคหวัตถุ ๔

๓.๑.๒.๓ วิเคราะห์เนื้อเรื่องของคาถาบทที่ ๒ จากการศึกษาเนื้อเรื่องของคาถาบทที่ ๒ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการปราบอาฬวกยักษ์ในเมืองอาฬวีเราจะพบว่ามีประเด็นที่น่าจะนำมาวิเคราะห์ได้ดังนี้

๑) การเอาชนะอาฬวกยักษ์นั้นเป็นชัยชนะที่ทรงใช้เวลามากกว่าการชนะมารและเหล่าเสนามารเพราะใช้เวลาตั้งแต่พลบค่ำจนถึงรุ่งเช้า ส่วนการเอาชนะพญามารและเสนามารนั้นใช้เวลาเพียงไม่กี่ชั่วโมงก่อนพลบค่ำเท่านั้น ทั้งนี้ก็เพราะอาจมีสาเหตุมาจากการที่พญามารนั้นทรงชนะด้วยการอธิษฐานบารมีที่ทรงมีเต็มเปี่ยมตลอดเวลาที่ทรงบำเพ็ญบารมีมาในอดีตชาติที่ผ่านมาดังนั้นการต่อสู้เพื่อเอาชนะจำต้องใช้เวลาน้อยเพราะทรงมีกำลังคือบารมีเต็มเปี่ยมซึ่งพญามารทั้งหลายมิอาจจะเอาชนะได้ ผิดกับการชนะอาฬวกยักษ์ที่เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายหลังจากที่ตรัสรู้มาแล้วดังนั้น จึงทรงใช้เวลาให้ยักษ์ซึ่งเป็นผู้มีฤทธิ์ใช้ฤทธิ์ได้อย่างเต็มที่ทั้งในด้านปาฏิหาริย์และในด้าน

---

[๕๒] ดูรายละเอียดใน ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๑๘๒ - ๑๘๔/๓๖๘ - ๓๗๑. ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๑๘๒-๑๘๔/๕๔๑ - ๕๔๓. ขุ.สุ.อ. (ไทย) ๔๖/๔๔๕ - ๔๕๖.

[๕๓] ขุ.สุ.อ. (ไทย) ๔๖/๔๗๖.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สติปัญญาและการเอาชนะอาฬวกยักษ์นี้ก็ทรงใช้พุทธวิธีหลายประการคือ (๑) ใช้พุทธานุภาพ ปราบปาฏิหาริย์ (๒) ใช้ความอดทนยอมตามเขาก่อนแล้วให้เขาทำตามในภายหลังในกรณีที่ทรงยอมเชื่อฟังคำของยักษ์ (๓) ทรงใช้พระปัญญาธิคุณในการเอาชนะการถามปัญหาของพระพุทธเจ้าในอดีตซึ่งอาฬวกยักษ์ได้เตรียมคำถามนี้มาเพื่อถามโดยเฉพาะ ซึ่งกระบวนการในการเอาชนะนั้นทรงไม่ได้ถูกกำหนดโดยเวลากล่าวคือไม่ทรงเร่งรีบ ดังนั้นการปราบยักษ์จึงใช้เวลามากกว่า

๒) การเอาชนะอาฬวกยักษ์นี้สามารถที่พิจารณาได้ว่าถ้ายักษ์นี้ไม่ใช่ยักษ์จริง ๆ ประการหนึ่ง หรือไม่ใช่มนุษย์กินคนเผ่าหนึ่ง ก็อาจจะเป็นพระราชาผู้ดุร้ายโหดเหี้ยมต้องการฆ่ามนุษย์เพื่อทำพลีกรรมบางอย่าง หรือไม่ก็อาจจะเป็นหัวหน้าเผ่าคนป่าเผ่าใดเผ่าหนึ่งอาจไม่ใช่เผ่ามนุษย์กินคนก็ได้ แต่อาจมีความเชื่อเรื่องการทำการบูชายัญมนุษย์แก่เทพเจ้าซึ่งในอินเดียนั้นถ้าพูดถึงคนป่ากินคนในสมัยพุทธกาลน่าจะไม่มีหรืออาจจะมีแต่ไม่มาก ซึ่งน่าจะเป็นคนป่าเผ่าหนึ่งที่เชื่อเรื่องการบูชายัญก็ได้ โดยมากคนป่าพวกนี้จะมีนิสัยดุร้ายอยู่แล้วดังนั้นอาจถูกเรียกว่าเป็นยักษ์ประเภทหนึ่งความที่พระพุทธองค์ต้องเสด็จไปปราบยักษ์ซึ่งเป็นยักษ์ที่มีฤทธิ์ ดังนั้น การปราบของพระองค์จึงทรงเป็นไปโดยเรียบง่ายค่อยเป็นค่อยไป

๓) เนื้อความในพระไตรปิฎกที่เกี่ยวข้องมีพอที่จะเห็นเค้าเรื่องซึ่งเราสามารถพิจารณาเนื้อเรื่องโดยละเอียดได้จากอรรถกถาที่ได้ให้คำอธิบายและเสริมเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเข้ามาด้วยก็คือเรื่องหัตถอาฬวกกุมารเข้ามาด้วยซึ่งก็จะทำให้เราเข้าใจเนื้อหาของพระสูตรเต็มเรื่องได้มากยิ่งขึ้น

๔) การนำเอาเรื่องอาฬวกยักษ์มาประพันธ์ต่อท้ายบทพาหุงหรือบทมารวิชัยนั้นเราจะสังเกตเห็นว่าผู้ประพันธ์ได้อาศัยความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงจากคาถาแรกซึ่งเป็นเรื่องของพญามารมากล่าวย้ำไว้อีกประหนึ่งว่าจะสื่อเพื่อให้เห็นว่าผู้ประพันธ์ได้พยายามนำเรื่องอาฬวกยักษ์มาเป็นอันดับสองโดยเป็นการจัดความสำคัญเป็นลำดับคือ (๑) นำบทมารวิชัยมาไว้เป็นบทแรกเพราะว่าเป็นเหตุการณ์ตอนตรัสรู้ซึ่งเป็นเหตุการณ์สำคัญในทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา (๒) นำเรื่องอาฬวกยักษ์มาเรียงไว้เป็นอันดับ ๒ เพราะมีเนื้อหาที่ยาวและเป็นเรื่องการเอาชนะที่ใช้เวลานานซึ่งในคาถาบทที่ ๒ ได้เปรียบเทียบการเอาชนะระหว่างบทที่๒ กับบทที่ ๑ ไว้ในคาถาเริ่มต้นบาทแรกว่า มาราติเรกะมะภิยุชฌิตะสัพพะรัตติง แปลว่าอาฬวกยักษ์ได้สู้กับพระพุทธเจ้าตลอดราตรียิ่งกว่าเหตุการณ์ตอนต่อสู้กับพญามารอีก ดังนั้น ในคาถาบทที่ ๒ นี้จึงเป็นคาถาที่ผู้ประพันธ์จงใจที่จะเรียงลำดับไว้เป็นบทที่ ๒ รองจากการเอาชนะพญามาร

๕) วิธีการเอาชนะยักษ์ในคาถาบทที่ ๒ นี้ทรงเอาชนะโดยการใช้ความอดทนและผ่อนปรนเปิดโอกาสให้คู่ต่อสู้แสดงพลังอย่างเต็มที่ก่อนรอจนเขาเหนื่อยจึงรุกกลับหรือจึงเข้าตีเพื่อเอาชนะซึ่งถือว่าเป็นวิธีการเอาชนะที่ฝ่ายรุกทีหลังจะเสียหายน้อยที่สุด

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓.๑.๓ เนื้อเรื่องในบทสวดมนต์ คาถาบทที่๓ :การเอาชนะช้างนาพาคิรีเมขละ

สำหรับเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับคาถาบทที่๓นี้ถือว่าเป็นเรื่องหนึ่งที่มีปรากฏในพระไตรปิฎกคือเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระเทวทัตและการทำสังฆเภท แย่งชิงมวลชนของพระเทวทัตและคณะด้วยความปรารถนาที่จะยึดอำนาจการปกครองคณะสงฆ์แทนพระพุทธองค์ซึ่งโดยข้อเท็จจริงแล้วเรื่องการเอาชนะช้างนาพาคิรีนี้ก็เป็นเพียงปลายเหตุส่วนสาเหตุจริง ๆ ก็คือเรื่องของพระเทวทัตมากกว่า อย่างไรก็ตามเพื่อที่จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับคาถาในบทที่ ๓ นี้ได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้นผู้วิจัยเห็นว่าควรที่จะต้องพิจารณาถึงประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องตามลำดับดังต่อไปนี้

๓.๑.๓.๑ แนวคิดเรื่องสังฆเภท, พระเทวทัต และช้างนาพาคิรี

สำหรับคำว่า สังฆเภท นั้นโดยเนื้อความหมายถึงการทำลายสงฆ์หรือทำสงฆ์ให้แตกกันซึ่งจัดว่าเป็นกรรมหนักหรืออนันตริยกรรมอย่างหนึ่งซึ่งจะกำหนดหมายรู้ด้วยการไม่ทำอุโบสถและสังฆกรรมของสงฆ์ด้วยกัน[๕๔]ซึ่งในสมัยพุทธกาลพระเทวทัตถือว่าเป็นบุคคลแรกที่ทำให้เกิดสังฆเภทคือการทำสงฆ์ให้แตกกันเพราะมุ่งหวังที่จะปกครองสงฆ์แทนพระพุทธองค์[๕๕] ซึ่งผลก็ทำให้พระพุทธองค์ต้องรับสั่งให้พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะเถระไปทำการประกาศให้ประชาชนได้รู้ว่าพระเทวทัตนั้นได้ประกาศแยกตัวจากสงฆ์แล้วและการกระทำใด ๆ ของพระเทวทัตก็ไม่เกี่ยวข้องกับคณะสงฆ์ของพระพุทธองค์[๕๖]

ส่วนพระเทวทัตนั้นถือว่าเป็นบุคคลที่มีความใกล้ชิดพระพุทธองค์ในฐานะเป็นพระเชษฐาของพระนางยโสธรา ผู้เป็นชายาของสิทธัตถะ[๕๗] เป็นผู้ที่มีความอิจฉา ริษยาพระพุทธองค์มาตั้งแต่ครั้งเป็นคฤหัสถ์ ได้เข้ามาบรรพชาด้วยหวังว่าในวันหนึ่งจะได้บรรลุธรรมและเป็นเช่นเดียวกับพระพุทธองค์บ้างแต่ก็ไม่มีโอกาสด้วยความต้องการฐานะ,ตำแหน่งดังกล่าวพระเทวทัตจึงเข้าไปแสดงฤทธิ์กับพระเจ้าอาชาตศัตรูพระโอรสของพระเจ้าพิมพิสาร เพื่อให้เลื่อมใส[๕๘] แล้วยุยงให้ฆ่าพระราชบิดาพระราชมารดา เพื่อหวังจะได้เป็นพระราชาแทน[๕๙] ส่วนตัวเองก็ได้วางแผนและลงมือปลงพระชนม์พระพุทธองค์ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การส่งคนไปลอบปลงพระชนม์[๖๐],การกลิ้งศิลาจากภูเขาลง

---

[๕๔] พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,** หน้า ๓๑๔.

[๕๕] วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๓๕/๑๒๗. วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๓๕/๑๘๕.

[๕๖] วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๓๖/๑๒๓ - ๑๒๔. วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๓๖/๑๘๐.

[๕๗] พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ, **ศาสนาสากล เล่ม ๒**, (กรุงเทพมหานคร: ส.ธรรมภักดี, ๒๕๒๓), หน้า ๑๒๙ - ๑๓๐.

[๕๘] วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๓๓/๑๑๗. วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๓๓/๑๗๓.

[๕๙] วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๓๕/๑๒๗. วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๓๕/๑๘๕.

[๖๐] วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๔๐/๑๒๘. วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๔๐/๑๘๗.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มาทับ[๖๑] จนทำให้พระโลหิตพระบาทห้อ[๖๒] และในที่สุดก็ใช้วิธีปล่อยช้างนาฬาคิรีซึ่งเป็นช้างดุร้ายชอบฆ่าคนแต่พระพุทธองค์ก็ทรงแผ่เมตตาหยุดช้างที่ดุร้ายนั้นเสียได้[๖๓] เมื่อพยายามปลงพระชนม์ไม่ได้จึงใช้วิธีเข้าไปเจรจาโดยใช้เงื่อนไขในการปฏิบัติ ๕ ข้อ เป็นเครื่องมือเพื่อแย่งชิงประชาชนและภิกษุผู้บวชใหม่ที่ศึกษามาน้อยโดยให้เข้าเป็นพวกของตนและแยกสงฆ์ออกไปปกครองเองต่างหากแต่ในที่สุดก็ถูกธรณีสูบเพราะผลแห่งกรรมที่ตนทำ

สำหรับช้างนาฬาคิรีนั้นเป็นช้างที่อยู่ในพระราชวังของพระเจ้าพิมพิสาร ซึ่งช้างตัวนี้มีชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า ชนปาลกะ หมายถึง ช้างผู้รักษาทรัพย์โดยชื่อนี้ได้รับภายหลังจากที่พระพุทธองค์ทรงแผ่เมตตาให้หายจากความดุร้าย (ตกมัน) แล้ว[๖๔] ซึ่งการที่ช้างตัวนี้ตกมันก็เนื่องจากพระเทวทัตสั่งให้คนเลี้ยงช้างเอาสุราให้ดื่มจนเมา[๖๕] จนไม่อาจยังสติอยู่ได้ทำให้ตกมันและทำร้ายผู้คน

ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเอาชนะช้างนาฬาคิรีนี้เราจะพบว่าความจริงแล้วมิได้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความดุร้ายของช้างโดยที่มุ่งเข้ามาทำร้ายพระพุทธองค์ แต่สาเหตุหลักที่มาจากการบงการสั่งการของพระเทวทัตที่มุ่งจะใช้วิธีดังกล่าวทำลายปลงพระชนม์ชีพของพระพุทธองค์ เพื่อตนเองจะได้ปกครองสงฆ์แทน

๓.๑.๓.๒ เหตุการณ์ในขณะที่พระพุทธองค์ทรงเอาชนะช้างนาฬาคิรี

สำหรับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ถือเป็นแผนการณ์ลำดับที่ ๓ ของพระเทวทัตในการลอบปลงพระชนม์พระพุทธองค์ภายหลังจากพยายามมาแล้วแต่ไม่ประสบผลสำเร็จ คือการส่งบุรุษไปดักปลงประชนม์ถึง ๑๖ คน และขึ้นภูเขากลิ้งศิลาลงมาทับเป็นเหตุให้พระบาทห้อพระโลหิต จากนั้นพระเทวทัตจึงพยายามหาวิธีการอื่นซึ่งก็พบว่ามีช้างดุร้ายตัวหนึ่งในโรงช้างและเห็นควรว่าปล่อยช้างไปทำร้ายพระพุทธองค์โดยการปรึกษากับพระเจ้าอชาตศัตรูและสั่งให้ควาญช้างมอมเหล้าช้างก่อนปล่อยออกไป ซึ่งด้วยพระเมตตาของพระพุทธองค์สามารถทำให้ช้างที่ตกมันกลับได้สติและไม่คิดทำร้ายใครๆอีก[๖๖]

๓.๑.๓.๓ วิเคราะห์เนื้อเรื่องที่ปรากฏในคาถาบทที่ ๓ สำหรับเนื้อเรื่องที่ปรากฏในคาถาบทที่ ๓ การเอาชนะช้างนาฬาคิรีมีประเด็นที่น่าจะนำมาวิเคราะห์เพื่อให้เห็นถึงความเชื่อมโยงถึงคาถาที่ผู้ประพันธ์ได้ประพันธ์ไว้ดังนี้

---

[๖๑] วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๔๑/๑๓๑. วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๔๑/๑๕๑.

[๖๒] วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๔๑/๑๓๒. วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๔๑/๑๕๑.

[๖๓] วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๔๒/๑๓๔. วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๔๒/๑๕๒.

[๖๔] สำนวน นาคประทีป, **ฏีกาชัยมงคลอัฏฐกเทสนา**, หน้า ๕๓.

[๖๕] วศิน อินทสระ, **พุทธชัยมงคลคาถา**, หน้า ๘๓.

[๖๖] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๔๒/๑๓๔. วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๔๒/๑๕๕. ขุ.สุ.อ. (ไทย) ๕/๓๒๖ - ๓๓๖.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑) เนื้อเรื่องเกี่ยวกับช้างนาฬาคีรีนี้ถือได้ว่าเป็นเรื่องที่พระไตรปิฎกเองได้อธิบายไว้ประกอบในเรื่องการทำสังฆเภทของพระเทวทัตการใช้ช้างทำร้ายพระพุทธองค์ถือเป็นวิธีการหนึ่งที่จะปลงพระชนม์พระพุทธองค์ การที่ผู้ประพันธ์ได้หยิบเอาเนื้อหาในเรื่องนี้มาประกอบการแต่งน่าจะเป็นการยึดเอาหลักการใช้เมตตาหรือแผ่เมตตาที่พระพุทธองค์ทรงใช้ให้เกิดประโยชน์และสามารถที่จะฝึกแม้กระทั่งสัตว์เดรัจฉานให้ปรากฏเป็นรูปธรรมแก่มหาชนได้และเกียรติประวัติการเอาชนะหรือใช้หลักการในการเอาชนะช้างนาฬาคีรีนี้ก็ปรากฏเป็นที่ยอมรับโดยมากว่าเป็นวิธีการเอาชนะที่สามารถจะทำได้ ดังนั้นผู้ประพันธ์จึงนำเอาเรื่องนี้มาประกอบเป็นคาถาไว้เป็นบทที่ ๓

๒) การเอาชนะช้างหรือปราบช้างนี้แม้ว่าในพระไตรปิฎกจะมีรายละเอียดน้อยแต่ผู้แต่งก็อาศัยเนื้อความในแหล่งข้อมูลอื่น ๆ เช่น อรรถกถา หรือฎีกา และคัมภีร์ในบริบทของสมัยที่แต่งมาประกอบกันเข้าทำให้ได้แรงจูงใจในการนำมาแต่งประกอบเป็นเนื้อหาของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา บทที่ ๓ เพื่อจะชี้ให้เห็นว่าแม้กระทั่งสัตว์ดิรัจฉานดุร้ายสักปานใดพระพุทธองค์ก็ทรงเอาชนะได้

๓.๑.๔ เนื้อเรื่องที่ปรากฏในคาถาบทที่ ๔ : การเอาชนะโจรองคุลิมาล สำหรับบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา บทที่ ๔ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการปราบโจรร้ายคือองคุลิมาล ซึ่งเป็นผู้หลงผิดเพราะถูกหลอกให้เชื่อว่าการฆ่าผู้อื่นแล้วตัดนิ้วมาประดับให้ครบ ๑๐๐๐ นิ้ว เป็นสิ่งที่สามารถทำให้ผู้อื่นยอมรับและสามารถเรียนมนต์กับอาจารย์ได้ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงฝึกหรือปราบได้ ในการศึกษาคาถาบทที่ ๔ ในด้านเนื้อหาการที่จะศึกษาให้เข้าใจโดยละเอียดจะต้องพิจารณาเรื่องราวต่าง ๆ เหล่านี้ตามลำดับ ซึ่งประเด็นที่จะต้องพิจารณาก็มีดังต่อไปนี้

๓.๑.๔.๑) ความรู้เกี่ยวกับโจรองคุลิมาล สำหรับคำว่า องคุลิมาลนั้นเป็นคำที่ผู้คนเรียกชื่อของโจรผู้ฆ่ามนุษย์ในแคว้นโกศลของพระเจ้าปเสนทิโกศลแล้วเอานิ้วร้อยเป็นพวงมาลัยคล้องคอไว้เพื่อนับให้ครบ ๑๐๐๐ คน การร้อยนิ้วมือผู้ที่ถูกฆ่าเป็นมาลัยนี้เองเรียกว่า องคุลิมาล ซึ่งแปลว่าระเบียบ (มาลัย) แห่งนิ้วมือเดิมองคุลิมาลนั้นมีชื่อว่าอหิงสกะ เป็นบุตรของปุโรหิตของพระเจ้าปเสนทิโกศล และนางมันตานีพราหมณีซึ่งเป็นผู้เกิดขึ้นมาในฤกษ์โจร ดังในรายละเอียดที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา[๖๗] ซึ่งกล่าวถึงการเข้าสู่ความเป็นโจรและผู้ทำร้ายผู้อื่นของอหิงสกมาณพจนกลายมาเป็นองคุลิมาลในที่สุด

๓.๑.๔.๒) เหตุการณ์ในการเอาชนะโจรองคุลิมาล เมื่อองคุลิมาลได้สร้างความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นกับชาวแคว้นโกศลเป็นอย่างมากเช่นนั้นแล้ว พระพุทธองค์เมื่อทรงทราบเหตุทุก

---

[๖๗] ดูรายละเอียดใน ม.ม. (บาลี) ๑๓/๓๔๗ - ๓๕๒/๓๓๐ - ๓๓๘. ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๔๗ - ๓๕๒/๔๒๑ - ๔๓๐. ม.ม.อ. (ไทย) ๒๑/๑๕๗.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประการทั้งเหตุแห่งความเป็นโจรและเหตุที่จะทรงสามารถปราบองคุลิมาลให้กลับเป็นคนดีได้ดดย ไม่ต้องมีการสูญเสียใดๆเกิดขึ้นจึงได้เสด็จไปสู่ที่อยู่ขององคุลิมาลและได้ทำการปราบด้วยฤทธิ์จนในที่สุดองคุลิมาลก็หันมาเลื่อมใสและขออุปสมบทในพระพุทธศาสนาในที่สุด ซึ่งนับได้ว่าการเอาชนะมหาโจรผู้ดุร้ายโหดเหี้ยมที่ผู้อื่นไม่สามารถจะเอาชนะหรือฝึกให้กลับกลายมาเป็นคนดีได้ถือว่าเป็นความชนะที่ยอดเยี่ยม

๓.๑.๔.๓) วิเคราะห์เนื้อเรื่องที่ปรากฏในคาถาบทที่ ๔ สำหรับคาถาในบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาที่ ๔ นี้เราจะพบว่ามีที่มาจากเนื้อเรื่องในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ซึ่งมีบางประเด็นที่เราสามารถนำมาวิเคราะห์เพื่อให้เชื่อมโยงกับเจตจำนงค์ในการแต่งบทประพันธ์ได้ดังนี้

๑) ในด้านโครงสร้างเรื่องเราจะพบว่าเรื่ององคุลิมาลนี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธประวัติโดยตรงซึ่งเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถีของพระเจ้าปเสนทิโกศล การเกิดขึ้นขององคุลิมาลนั้นมีความเชื่อมโยงกับเรื่องโหราศาสตร์เพราะองคุลิมาลนั้นเกิดในตระกูลพราหมณ์ผู้เป็นเสนาบดีของพระเจ้าปเสนทิโกศลซึ่งมีหน้าที่ในการดูโชคชะตาให้กับพระราชา ในวันที่เกิดองคุลิมาลก็มีเหตุอันน่าอัศจรรย์ก็คือมีดหอกดาบเรืองแสงซึ่งพราหมณ์ก็รู้ดีว่าลูกของตนเกิดในโจรฤกษ์แล้วก็ยังไม่สบายใจในเรื่องความปลอดภัยจึงเข้าเฝ้าพระเจ้าปเสนทิโกศลและได้รายงานเหตุการณ์ต่าง ๆ ให้ทราบ พร้อมกับการกล่าวหยั่งเชิงพระราชาด้วยเสนอให้ประหารเด็กคนนั้นเสียในที่สุดพระราชาก็ให้อาศัยแสดงให้เห็นว่าพระเจ้าปเสนทิโกศลนั้นเป็นผู้มีเหตุมีผลและการพูดเอาใจพระราชาขอให้ฆ่าเด็กทารกนั้นของพราหมณ์ผู้เป็นบิดาก็มิได้หมายความว่าผู้บิดาของอหิงสกะกุมารจะเป็นคนใจร้าย แต่มุ่งหมายให้เกิดประโยชน์กับบุตรของตนมากว่า และอหิงสกกุมารนั้นแม้จะเกิดในฤกษ์โจรแต่ก็มิได้มีนิสัยกระด้างแต่การเป็นโจรก็เพราะความอิจฉาของเพื่อนและความเป็นคนหูเบาของอาจารย์ซึ่งการออกไปเป็นโจรก็เพราะอุบายอันไม่ชอบธรรมของอาจารย์นั้น

๒) การเป็นโจรขององคุลิมาลมิได้เป็นโจรเพราะต้องการทรัพย์แต่ต้องการเพียงชีวิตให้ครบ ๑๐๐๐ คน ตามคำอุบายของอาจารย์เท่านั้นและผู้ที่สามารถปราบองคุลิมาลได้ก็เพียงพระพุทธองค์เท่านั้น ทั้งนี้เพราะองคุลิมาลเป็นผู้มีกำลังดุจช้างสาร ใคร ๆ ก็มิอาจต่อกรได้

๓) พระพุทธองค์ทรงเอาชนะองคุลิมาลโดยใช้อิทธาภิสังขารคือการอธิษฐานใช้ฤทธิ์ในการย่อระยะทางเพื่อไม่ให้องคุลิมาลตามทัน คือการทำให้ผู้ที่มีจิตโหดร้ายมีกายกระด้างใช้พละกำลังของตนให้เต็มที่ก่อน เพื่อให้เกิดสติคือความระลึกได้ว่าทำไมตนเองต้องทำเช่นนี้ซึ่งหากไม่ทรมานเช่นนี้ก็จะไม่สามารถคลายพยศขององคุลิมาลได้เลย โดยการชนะในครั้งนี้พระพุทธองค์มิได้ทรงใช้อาวุธแต่ทรงใช้ธรรมเป็นแนวทางในการเอาชนะกิเลสหรือตัณหาอันไม่มีที่สิ้นสุดนั้น

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔) ผู้ประพันธ์คาถาบทสวดมนต์พาหุงในบทนี้มุ่งที่จะให้เห็นว่าในการดำเนินชีวิตนั้นคราวที่ต้องเผชิญปัญหาเช่นนี้จะต้องมีสติ +รู้ทันและหาช่องทางแก้ให้ได้เหมือนดังที่พระพุทธองค์ทรงปฏิบัติเป็นแบบอย่างมาแล้ว

๓.๑.๕ เนื้อเรื่องในคาถาบทที่ ๕ : การเอาชนะนางจิญจมานวิกาและเดียรถีย์

สำหรับคาถาบทที่ ๕ ของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (พาหุง) เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเอาชนะการใส่ร้ายป้ายสีของเดียรถีย์ที่ไม่พอใจพระพุทธองค์โดยใช้สตรีเป็นเครื่องมือในการใส่ร้ายดังกล่าว ซึ่งพระพุทธองค์ก็ทรงเอาชนะด้วยวิธีการอันเป็นมงคล ซึ่งจะพบว่าเรื่องนี้มิได้เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับบุคคลที่จะอยู่ภายในแวดวงของพระพุทธศาสนาแต่เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นมาจากสาเหตุของบุคคลภายนอกศาสนาพุทธ คือ นางจิญจมานวิกา และเดียร์ถีย์ คือนักบวชนอกพระพุทธศาสนา เช่น อาจละกะ พวกนุ่งลมห่มฟ้า ปริพาชก พวกนักปรัชญา ที่ยึดมั่นในหลักปราชญาของตนแล้วเที่ยวไปเพื่อโต้ตอบหักล้างกับลัทธิอื่น ๆ[๖๘] เป็นต้น ซึ่งพวกกลุ่มนี้เมื่อพระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้นก็เสื่อมจากลาภเนื่องจากประชาชนไม่เลื่อมใส ดังนั้นจึงหาทางที่จะทำลายพระพุทธศาสนาโดยวิธีการต่าง ๆ อย่างไรก็ตามเพื่อให้การศึกษาเนื้อเรื่องในคาถาที่มีความกระจ่างมากขึ้นผู้วิจัยได้นำเอาประเด็นที่สำคัญและมีความเกี่ยวข้องของเนื้อเรื่องเหตุการณ์ในคาถาที่ ๕ มาอธิบายในประเด็นดังต่อไปนี้

๓.๑.๕.๑) แนวคิดเรื่องเดียรถีย์ และอุบายการใช้ผู้หญิงในการทำลายศาสนาอื่น

๑) แนวคิดเรื่องเดียรถีย์ คำว่าเดียร์ถีย์นั้นมาจากภาษาบาลีว่าติตถะ แปลว่าท่า ซึ่งในที่นี้หมายถึงการไปสู่ท่าคือความเป็นมิจฉาทิฏฐิส่วนความหมายตามหลักการก็คือผู้ที่เป็นมิจฉาทิฏฐิที่ปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ท่าแห่งความเสื่อมโดยเดียรถีย์นั้นมีอยู่ด้วยกันหลายสำนัก เช่น อเจลกะ หรือนิครนถ์ ของศาสนาเชน หรือพวกอเจลกะได้แก่พวกนุ่งลมห่มฟ้าปฏิบัติเป็นชีเปลือย หรือพวกลัทธิอื่น ๆ ที่มีอยู่ในสมัยพุทธกาล ซึ่งลัทธิต่าง ๆ เหล่านี้จะรู้สึกไม่พอใจกับการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนาเพราะจะทำให้พวกเขาเสื่อมจากที่ควรมีควรได้ ดังนั้น เดียรถีย์เหล่านี้จึงหาวิธีการต่าง ๆ เพื่อที่จะทำลายพระพุทธศาสนาให้จงได้ อนึ่ง ความขัดเคืองของเดียรถีย์ที่มีต่อพระพุทธศาสนาก็มีปรากฏในหลาย ๆ เหตุการณ์เช่น กรณีนางวิสาขาที่ไม่เชื่อไม่เคารพในนักบวชเดียรถีย์เมื่อคราวไปอยู่กับสามี[๖๙] กรณีของเรื่องยมกปาฏิหาริย์ที่เหล่าเดียรถีย์พ่ายแพ้ต่อพระพุทธองค์[๗๐] ซึ่งทำให้นักบวช

---

[๖๘] พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,** หน้า ๖๖.

[๖๙] ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๒/๒๘๗ - ๓๐๙.

[๗๐] ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๒/๒๘๗ - ๓๐๙.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เดียรถีย์เหล่านี้มีความอิจฉาริษยาพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น จึงพยายามที่จะทำลายชื่อเสียงของพระพุทธศาสนาอยู่เป็นประจำ โดยวิธีการทำลายชื่อเสียงของพระพุทธศาสนาก็ได้แก่

๑) ใช้หลักคำสอน ด้วยการเข้าไปโต้วาทีกับพระภิกษุสามเณรหากพระภิกษุพ่ายแพ้ก็จะต้องเปลี่ยนไปเข้ารีตของเดียรถีย์ตามข้อตกลงที่ได้ทำกันไว้

๒) ใช้ความสวยงามของสตรีหรือหญิงสาวเข้าสู่ให้ภิกษุประพฤติผิดล่วงละเมิดอาบัติหนักแล้วก็จะได้ใช้เป็นข้ออ้างในการโจมตีพระพุทธศาสนาได้ง่ายซึ่งลักษณะเช่นนี้เรียกว่าเป็นการใช้แผนนารีพิฆาต หรือการอาศัยมายาหญิงให้เป็นประโยชน์โดยในกรณีของนางจิญจมานวิกานี้ก็เช่นกัน เดียรถีย์ได้ใช้จุดอ่อนตรงนี้หวังเข้ามาทำลายความน่าเชื่อถือของพระพุทธองค์ โดยมีการวางแผนไว้ตามลำดับเป็นขั้นตอน

๓.๑.๕.๒) เหตุการณ์ในการเอาชนะนางจิญจมานวิกา

สำหรับเรื่องนางจิญจมานวิกานั้นมีมูลเหตุมาจากการที่เดียถีย์ทั้งหลายเกิดความเสื่อมลาภอันเนื่องมาจากการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา เหตุที่เป็นเช่นนั้นเพราะเดิมทีเดียรถีย์ได้อาศัยการลวงโลกคือยังศรัทธาชาวบ้านให้เกิดขึ้นด้วยการสอนและเอาใจประชาชนหรือใช้หลักคำสอนผิด ๆ ในการชักจูงศรัทธาของประชาชนให้เกิดขึ้นและจะได้รับผลคือลาภสักการะส่วนพระพุทธศาสนามิได้เอาลาภสักการะเป็นจุดหมายโดยพระพุทธองค์มุ่งที่จะใช้ความจริงของคำสอนที่สามารถพิสูจน์ได้ให้รู้จริงเห็นจริงเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่เมื่อประชาชนนำคำสอนเหล่านั้นไปปฏิบัติก็มีความเลื่อมใสศรัทธาและหันมาเคารพในการปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ในภายหลังทำให้ลาภเกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ส่วนเดียรถีย์ทั้งหลายก็เสื่อมจากลาภ ประหนึ่งว่าหิ่งห้อยกับดวงอาทิตย์ เมื่อนำศรัทธาที่ประชาชนมีต่อพระพุทธศาสนามาเปรียบเทียบ ด้วยความอิจฉาริษยาในพระพุทธศาสนาจึงประชุมกันเพื่อหาทางทำลายพระพุทธศาสนาเสียในหัวข้อว่าเราจะหาวิธีทำลาย (๑) จะยังศรัทธาพระพุทธองค์ (๒) จะยังลาภสักการะของพระสมณะโคดมนั้นให้ฉิบหายได้อย่างไร ในครั้งนั้นเดียรถีย์ได้มีความคิดว่า การจะทำลายพระพุทธศาสนาด้วยวิธีอื่นคงไม่เป็นผลอย่างไรเสียพวกก็มีสาวกผู้เลอโฉมคนหนึ่งคือนางจิญจมานวิกา ซึ่งหากเราอาศัยนางก็จะพึงทำกิจนั้นให้สำเร็จลงได้[๗๑] เมื่อได้ตกลงเช่นนั้นจึงวางแผนเพื่อจะใช้นางจิญจมานวิกาให้ทำกิจดังกล่าวโดยการดำเนินการดังนี้คือ (ก) เวลาที่นางมาที่อาศรมก็ไม่พูดกับนาง (ข) เมื่อนางสงสัยก็ให้แจ้งเหตุและขอให้นางช่วยเหลือเมื่อเหล่าเดียรถีย์กระทำเช่นนั้นก็สามารถชักจูงจิตใจของนางจิญจมานวิกาได้ โดยนางได้ถามว่าจะให้ทำอย่างไร กิจของพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายจึงจะประสบผล เดียรถีย์จึงบอกอุบายว่าให้นาง

---

[๗๑] ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๒/๒๕๖.

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หาทางทำลายชื่อเสียงของพระพุทธเจ้าเสีย ซึ่งนางก็รับปากและได้เดินทางกลับไปบ้านเพื่อวางแผนการณ์ที่จะทำให้เกิดโทษแก่พระพุทธองค์โดยวิธีดังต่อไปนี้

๑) แต่งตัวสวย ๆ งาม ๆ แล้วเดินทางไปฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์พร้อมๆ กับชาวเมืองเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น หรือปฏิบัติเช่นเดียวกับชาวบ้านคือมีดอกไม้ธูปเทียนไหว้พระ พอมีคนถามก็ตอบว่าจะรู้ไปทำไมไม่ใช่ธุระกงการอะไรของพวกท่านจะต้องรู้ และได้อาศัยบ้านของเดียรถีย์ใกล้วัดอยู่

๒) ในเวลาเช้าตรู่ ในคราวที่อุบาสกต่างออกมาจากพระนครไปเฝ้าพระพุทธองค์นางก็ตื่นและทำเหมือนว่าพึ่งออกมาจากพระเชตวันพอมีคนถามว่าเธอมาจากไหนก็ตอบว่าจะรู้ไปทำไมเล่าในเรื่องที่อยู่ที่นอนของดิฉัน

๓) เมื่อถูกผู้คนที่พบเห็นกระทำนั้นบ่อย ๆ ก็ตอบอย่างไม่คิดว่า ดิฉันนอนในพระคันธกุฎีเดียวกันกับพระสมณโคดมในพระเชตวันนั้นแหละเพียงแค่คำพูดเช่นนี้ก็ทำให้ผู้คนสงสัยเป็นยิ่งนักว่าจริงหรือ ?

๔) พอระยะเวลาผ่านไป ๓-๔ เดือน ก็ได้เอาผ้าพันท้องให้มีลักษณะนูนขึ้นเหมือนคนทีท้องอ่อน ๆ พอคนที่พบเห็นที่มีปัญญาน้อยก็หลงเชื่อและก็จะกล่าวกันว่านางคนนี้ท้องกับพระสมณโคดมแน่ ๆ

๕) พอเวลาผ่านไป ๘ - ๙ เดือน ก็ได้เอาไม้คางโคทุบมือและเท้าทั้ง ๒ ข้างจนมีอาการบวมขึ้นมีร่างกายที่บอบช้ำคล้าย ๆ ถูกทำร้ายแล้วได้เดินทางเข้าไปสู่พระเชตวันในขณะพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมแก่พุทธบริษัทในธรรมสภา นางได้เดินเข้าไปยืนต่อหน้าพระพักต์ของพระพุทธองค์แล้วกล่าวว่า พระองค์ทรงรู้เฉพาะต้องการจะมีความสุข(เสพสุข)เท่านั้นไม่เคยรู้เรื่องการบำรุงครรภ์เลยแม้แต่น้อย[๗๒]

นางได้ยืนเท้าสะเอวด่าพระพุทธองค์อยู่เหมือนการนำคูถไปปาใส่พระจันทร์ในวันเพ็ญอย่างนั้นเมื่อพระพุทธองค์ได้ทรงสดับก็ทรงตรัสด้วยพระสุรเสียงประดุจดังเสียงการบันลือของสีหะว่าดูก่อนน้องหญิง ความที่คำอันเธอกล่าวแล้วจะจริงหรือไม่จริงเราและเจ้าเท่านั้นที่รู้ดี[๗๓]พอนางจิญจมานวิกาได้ฟังเช่นนั้นจึงกล่าวตอบอย่างไม่สะทกสะท้านว่า ก็เช่นนั้นสิเหตุที่เกิดก็มีพระองค์และหม่อมฉันเท่านั้นที่รู้

เมื่อนางจิญจมานวิกายืนด่าทอพระพุทธองค์อยู่นั้นแท่นบัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ของพระอินทร์ก็แสดงอาการแข็งกระด้างท้าวเธอจึงควรใคร่ครวญดูก็ทราบว่านางจิญจมานวิกาได้ทำเหตุอันไม่

---

[๗๒] ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๒/๒๕๗.

[๗๓] ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๒/๒๕๗ - ๒๕๘.

บังควรเกิดแก่พระตถาคตเสียแล้วจึงทรงดำริว่า เหตุนี้ยังไม่บริสุทธิ์ความสงสัยจักบังเกิดแก่เหล่าพุทธบริษัท เราเองจักชำระเรื่องนี้ให้บริสุทธิ์ จึงเสด็จมาที่พระเชตวันพร้อมกับจตุกโลกบาลทั้ง ๔ องค์ แล้วทรงมีบัญชาให้เทวบุตรทั้ง ๔ แปลงกายเป็นลูกหนูไปกัดเชือกที่ผูกท่อนไม้หน้าท้องของนางให้ขาด พร้อมกันนี้พระองค์ก็ได้บันดาลให้มีลมพัดเวิกผ้าขึ้นท่อนไม้กลมที่ผูกอยู่หน้าท้องเมื่อเชือกขาดจึงหล่นลงมาทับหลังเท้าของนาง ทำให้ปลายเท้า ๒ ข้างแตก ความจริงที่นางกุขึ้นจึงถูกเปิดเผย เมื่อเหล่าอุบาสกอุบาสกาที่มาฟังธรรมเห็นก็ได้กล่าวกะนางว่าดูก่อนนางกาฬกินีเจ้าบังอาจด่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเชียวหรือ ไม่สนใจอาการที่นางได้รับ ความเจ็บปวดอย่างแสนสาหัสพระถูกไม้ทับเท้าต่างได้พากันถ่มน้ำลายรดศรีษะนางและได้ฉุดลากนางออกมาจากพระเชตวัน พอสิ้นคลองแห่งพระเนตรของพระตถาคตไปแผ่นดินก็แตกออกเป็น ๒ ส่วนสูบเอาร่างนางลงไปในอเวจีมหานครในทันใดนั้นเองเหตุการณ์นี้มิได้ทำให้ฝ่ายเดียรถีย์ทั้งหลายมีลาภเพิ่มขึ้นแต่ประการใด แท้จริงลาภนั้นยิ่งเสื่อมทรุดลงไปมากกว่าเดิมอีกหลายเท่า[๗๔]

๓.๑.๕.๓) การวิเคราะห์เนื้อความของคาถาบทที่๕ สำหรับเหตุการณ์ในตอนเอาชนะนางจิญจมานวิกานี้เราจะพบว่าเป็นกรณีแรกใน ๘ กรณีที่เกี่ยวข้องกับสตรีหรืออันตรายอันเกิดจากสตรี ซึ่งมีมูลเหตุมาจากการยุยงของเหล่าเดียรถีย์ที่ไม่พอใจพระพุทธองค์ซึ่งในคาถาบทที่๕ นี้มีประเด็นที่จะพึงนำมาวิเคราะห์ ดังนี้

๑) มูลเหตุการก่อเหตุของนางจิญจมานวิกานี้มาจากเดียรถีย์ซึ่งเป็นเจ้านายของตนการดำเนินวิธีการทำลายของนางนั้นมิได้มีมูลเหตุมาจากความจงใจของนางแต่เกิดจากการยุยงของผู้อื่น และเมื่อพิจารณาจากแผนการของนางก็เห็นว่าการกระทำดังกล่าวเมื่อเหล่าเดียรถีย์ให้ทางแล้วก็พบว่านางมิได้กระทำการเพียงลำดับแต่ได้รับการสนับสนุนจากผู้ร่วมกระบวนการตลอดเวลา เช่น (๑) กรณีนางอาศัยพักกับสาวกเดียรถีย์ใกล้ ๆ พระเชตวันที่นางวางแผนเรื่องการออกจากพระเชตวันแต่เช้าหรือเรื่องการมีครรภ์จะพบว่ามิใช่นางจะทำได้เพียงลำพังแต่น่าจะได้แรงสนับสนุนจากเหล่าสาวกเดียรถีย์อยู่ตลอดเวลาซึ่งกรณีของนางจิญจมานวิกานั้นถือว่าเป็นกรณีของ นารีพิฆาต ที่แท้จริง และทำให้เรารู้ว่า การดำเนินการตามแผนดังกล่าวจะต้องมีการกระทำเป็นขบวนการไม่ใช่ทำเพียงคนเดียว

(๒) กรณีที่ความลับของนางถูกเปิดเผยนั้นเราพิจารณาได้ ๒ ประเด็น คือ (๑) อาจเป็นไปตามแนวทางการอธิบายของพระอรรถกถาจารย์ก็ได้ หรือไม่ก็ (๒) อาจเกิดจากการที่นางไม่รัดท่อนไม้ให้ดีจึงหล่นและมีลมพัดมาโดยบังเอิญ

(๓) กรณีแผ่นดินสูบ เราจะสังเกตุว่า ความจริงอาจมิใช่แผ่นดินสูบก็ได้ แต่อาจจะเป็นการถูกทำร้ายจากประชาชนผู้มาดูการกระทำของนางแล้วทนพฤติกรรมอันเลวร้ายของนางไม่ได้จึงทำร้าย

---

[๗๔] ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๒/๒๖๐.

ลิขสิทธิ์เป็นของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จนถึงแก่ชีวิต เช่น เดียวกับกรณีชายหนุ่มผู้ข่มขืนภิกษุณีอุบลวรรณาหรือกรณีพระเทวทัตเป็นต้น คำว่าแผ่นดินสูบอาจเป็นเพียงการอธิบายเชิงบุคคลาธิษฐานเท่านั้น

๔) ผู้ประพันธ์น่าจะมีเจตนารมย์นำเรื่องนางจิญจมานวิกามาประพันธ์ประกอบในคาถานี้ก็เพื่อแสดงให้เห็นถึงว่าอุปสรรคบางคราวก็มิใช่จะมีเพียงแค่ที่เกิดจากอุบายแม้แต่สตรีก็อาจจะก่อให้เกิดปัญหากับสังคมได้

๓.๑.๖ เนื้อเรื่องที่ปรากฏในคาถาบทที่ ๖ : การเอาชนะสัจจกนิครนถ์

สำหรับเนื้อเรื่องเกี่ยวกับสัจจกนิครนถ์นี้ถือว่าเป็นการผจญปัญหาของพระพุทธองค์ที่มิได้เริ่มด้วยการเอาชนะที่มุ่งหวังชีวิตเป็นการเอาชนะที่มุ่งถึงการแสดงทรงชนะหรือทิฏฐิหรือสติปัญญาของคน ๒ ฝ่ายตั้งปัญหาและฝ่ายถามปัญหาเท่านั้น แต่การผจญกับสัจจนิครนถ์นี้ก็ถือว่าเป็นเรื่องที่ไม่ง่ายสำหรับคนทั่วไปเนื่องจากสัจจกนิครนถ์นั้นเป็น นักโต้วาทะที่เก่งและฉลาด ดังนั้น ผู้ที่สามารถเอาชนะได้จะต้องเป็นผู้ที่มีสติปัญญาอันเป็นเลิศเช่นกัน

อนึ่งเราจะพบว่า คาถาบทที่ ๖ นี้รายละเอียดโดยมากปรากฏในพระไตรปิฎกอยู่ ๒ พระสูตร คือ (๑) จูฬสัจจกสูตร และมหาสัจจกสูตร ดังนั้นเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเอาชนะสัจจกนิครนถ์ก็จึงพิจารณาจากพระไตรปิฎกทั้ง ๒ พระสูตรเป็นอย่างไรก็ตามการศึกษาเนื้อเรื่องที่ปรากฏในคาถาที่ ๖ ให้เข้าใจโดยละเอียดนั้นผู้วิจัยเห็นว่าควรที่จะต้องทำการศึกษาในประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๓.๑.๖.๑) แนวคิดเรื่องนักคิดนอกพระพุทธศาสนา (นักโต้วาที) สำหรับประเด็นที่จะต้องนำมาศึกษาก่อนที่จะศึกษาในเนื้อหาอันเป็นเหตุการณ์ที่พระพุทธองค์ทรงเอาชนะสัจจกนิครนถ์เราสามารถที่จะศึกษาความเกี่ยวเนื่องของข้อมูลทีเกี่ยวข้องกับเรื่องราวที่เกี่ยวกับสัจจกนิครนถ์ได้ตามลำดับดังนี้คือ

๑) แนวคิดเรื่องนักคิดนอกพระพุทธศาสนา สำหรับคำว่านักคิดนอกพระพุทธศาสนานั้นหมายถึงนักคิดที่มีทรรศนะที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ โลก และชีวิตที่แตกต่างไปจากพระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นนักคิดที่มีมาก่อนสมัยพุทธกาล และในสมัยพุทธกาลโดยนักคิดเหล่านี้เมื่อพิจารณาโดยสาระแล้วก็คือบรรดานักปราชญ์และนักศาสนาที่มีทรรศนะหรือแนวคิดในเชิงวิพากษ์หรือทฤษฎีเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆที่แตกต่างกันเมื่อพิจารณาโดยสรุปแล้วจะพบว่านักคิดในครั้งพุทธกาลนั้นแบ่งออกได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ (๑) กลุ่มนักคิดสายพระเวท หรือกลุ่มอาสติกะ ได้แก่ กลุ่มนักคิด นักปรัชญาที่มีแนวคิดโน้มเอียงหรือสนับสนุนพระเวทหรือโน้มเอียงในทางการเสนอทรรศนะว่าโลก อัตตามีอยู่หรือมีสารัตถะที่จะยึดถือได้ เช่น นักคิดของพรหมณ์และนักคิด ๖๒ วาทะหรือกลุ่มทิฏฐิ ๖๒ ประการนั้น (๒) กลุ่มนักคิดสายปฏิเสธพระเวทหรือไม่สนับสนุนแนวคิดของพระเวท พระ

ลิขสิทธิ์เป็นของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เวทปฏิเสธความศักดิ์สิทธิ์ของพระเวท เช่น จารวาก เช่นพุทธ[๗๕] ในทั้ง ๒ กลุ่มนี้ก็จะมีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ที่สามารถแบ่งตามลักษณะของการประกาศศาสนาอยู่ ๒ ประการคือ (๑) กลุ่มที่หนึ่ง นิยมประกาศศาสนาด้วยการอบรมสั่งสอนโดยไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่น เพราะถือว่าคำสอนตนเองดีอยู่แล้วและไม่ต้องแข่งกับใคร เช่น พระพุทธศาสนาซึ่งมีเจตนารมย์ชัดเจนว่า การประกาศศาสนาต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่น[๗๖] หรือทำร้ายคนอื่นเป็นต้น (๒) กลุ่มที่ ๒ กลุ่มนี้โดยมากเป็นนักปรัชญาการประกาศศาสนาต้องใช้วิธีนำเอาหลักปรัชญาของตนไปโต้วาทีหรือไปถามลัทธิอื่น ถ้าผลปรากฏว่า (๑) ตนเองชนะผู้ที่โต้วาทีตนต้องยอมเป็นสาวกรับใช้ตลอดชีวิต (๒) ตนเองแพ้ผู้อื่นจะต้องยอมมอบกายถวายชีวิตแก่ผู้ที่ชนะนั้นเพราะถือว่าเขามีปัญญาเหนือกว่าตน ซึ่งกลุ่มที่ ๒ นี้ก็ได้แก่ กลุ่มนักคิดอิสระที่อาจไม่ใช่พราหมณ์หรืออาจเป็นพราหมณ์ก็ได้ เช่น ครูทั้ง ๖ กรณีที่ชัดเจนที่สุดก็คือนิครนถ์นาฏบุตรแม้สัจจกนิครนฏ์ก็สังกัดในสำนักนี้

ในนักคิดทั้ง ๒ กลุ่มนี้ นักคิด/นักโต้วาทะ กลุ่มที่ ๒ มักจะอาศัยนักคิด/นักศาสนากลุ่มที่ ๑ หรือที่ ๒ นอกจากลัทธิของตนเป็นเป้าหมายในการโต้วาทะเพื่อค้นหาผู้ทีเก่งและจะได้ยอมตนเป็นลูกศิษย์หรือโต้วาทะ

๒) ท่าทีของพระพุทธศาสนาต่อนักโต้วาทีโดยอาศัยโลกายตศาสตร์ สำหรับพระพุทธศาสนานั้นได้มีการวางหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติต่อลัทธินิกายต่าง ๆ ทั้งที่คล้ายและแตกต่างกันเป็นข้อบ่งชี้อย่างชัดเจนในหลักการของพระโอวาทปาติโมกข์คือการเผยแผ่หลักธรรมไม่ว่าจะเป็นอย่างไรต้อง (๑) ยึดหลักความอดทน (๒) ความมั่นคงต่อเป้าหมายคือพระนิพพาน(๓) ไม่เบียดเบียนทั้งทางกายวาจาใจต่อผู้อื่นทั้งจะโดยตรงหรือโดยอ้อม (๔) ดำเนินชีวิตอย่างสมถะเรียบง่ายตามแนวทางของพระธรรมวินัย[๗๗] ดังนั้น การวางท่าทีต่อผู้ที่เข้ามารุกรานทางปัญญาจึงไม่นิยมให้โต้ตอบโดยใช้กำลังแต่ควรใช้สติปัญญาซึ่งวิธีการโต้ตอบหรือตอบปัญหาของพระพุทธศาสนานั้นพระพุทธองค์ทรงให้ยึดหลัก ๔ ประการ คือ

(๑) ปัญหาที่ถามเป็นปัญหามีนัยเดียว คือปัญหาง่าย ๆ เมื่อเขาถามมาก็ให้ตอบได้เลยทันที (เอกังสพยากรณียปัญหา)

---

[๗๕] อดิศักดิ์ ทองบุญ, **ปรัชญาอินเดีย**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๓.

[๗๖] ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๘๓/๒๖๒. ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๕๖/๒๒๒

[๗๗] ที.ม. (บาลี) ๑๐/๕๐/๔๓. ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๑/๕๐-๕๑. ขุ.อุ. (บาลี) ๒๕/๒๕/๑๓๔ - ๑๓๖. ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๕/๒๒๖ - ๒๒๗. ขุ.อุ.อ. (บาลี) ๒๕/๒๑๖. ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๕๖/๒๒๒.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๒) ปัญหาที่ถามมาเป็นปัญหาที่มีหลายนัยและหลายคำตอบเมื่อเขาถามมาก็ให้แยกตอบ (วิภัชชวาทพยากรณียปัญหา)

(๓) ปัญหาที่ถามมาเป็นปัญหาที่ควรตอบโดยการย้อนถาม เมื่อเขาถามมาก็ให้ย้อนถาม (ปฏิปุจฉาพยากรณียปัญหา)

(๔) ปัญหาที่ถามมาเป็นปัญหาที่ไม่ควรตอบ เช่น ถามว่าโลกมีที่สุดหรือไม่มีที่สุด เป็นต้น เมื่อเขาถามมาก็ไม่ควรตอบงดเสีย[๗๘]เพราะแม้ตอบก็ไม่ก่อให้เกิดปัญญา

ดังนั้น เมื่อพิจารณาหลักเกณฑ์ที่เป็นท่าทีซึ่งพุทธศาสนาจะพึงปฏิบัติต่อนักโต้วาทีทั้งหลายก็มีอยู่ ๒ ประเด็นคือ (๑) ด้านท่าทีเกี่ยวกับการปฏิบัติในภาพรวมก็คือการใช้ความอดทนหนักแน่นในหลักการของตนไม่ลุแก่อารมณ์หรือใช้อารมณ์แก้ไขปัญหา (๒) ในด้านท่าทีเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้มาโต้วาทีด้วยก็คือควรตอบในปัญหาที่ตอบได้หากเป็นปัญหาที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ก็นิ่งเสียเป็นต้น ซึ่งในคัมภีร์ต่าง ๆ ก็ปรากฏว่าพระพุทธเจ้าก็ทรงใช้วิธีการต่าง ๆ เหล่านั้นในการแก้ไขปัญหาหรือปฏิบัติต่อนักปราชญ์ทั้งหลาย

(๔) ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสัจจนิครนถ์นาฏบุตร ในหลักฐานของคัมภีร์พระไตรปิฎกนั้นเราจะพบว่าไม่ได้มีข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับสัจจกนิครนถ์โดยมากน่าจะมีการกล่าวเพียงว่าเขาเป็นนักโต้วาทะชอบพูดยกตนข่มท่าน เป็นบัณฑิตซึ่งชนเป็นอันมากยกย่องว่าเป็นผู้มีความรู้ดี[๗๙]เท่านั้น แต่เรื่องราวอันเป็นข้อมูลของสัจจกนิครนถ์กลับมีปรากฏในคัมภีร์อื่น ๆ คือ คัมภีร์ฎีกาพาหุงโดยได้เล่าประวัติความเป็นมาของสัจจกนิครนถ์ไว้ดังนี้

สัจจกนิครนถ์นี้เป็นบุตรของนิครนถ์ ๒ ผัวเมียที่เป็นผู้เรียนปัญหาต่าง ๆ ของโลกายตศาสตร์จำนวน ๕๐๐ ข้อแล้วได้เที่ยวไปถามปัญหาไปทั่วจนมาถึงเมืองไพศาลีของเจ้าลิจฉวีทั้งหลาย ฝ่ายพระเจ้าลิจฉวีได้ถามว่าสองสามีภรรยานี้มาจากไหนและจะเดินทางไปไหน สองสามีภรรยาก็บอกว่าพวกเราเป็นนิครนถ์ออกจากบ้านมาเพื่อโต้วาะกับนักบวชลัทธิอื่น แต่ก็ไม่พบว่าจะมีผู้ใดสู้ได้จึงได้เดินทางมายังนครแห่งนี้ ฝ่ายพระเจ้าลิจฉวีทั้งหลายต่างยินดีและต้องการให้ซักไซ้ไล่เลียงสติปัญญาของสองสามีภรรยาให้ทั้ง ๒ โต้วาทะกันเอาปรากฏว่าไม่มีใครแพ้ชนะ ดังนั้น พระเจ้าลิจฉวีจึงได้รับไว้ชุบเลี้ยงในพระนครฐานะที่เป็นผู้มีปัญญาเลิศ

ต่อมาสองสามีภรรยาได้คลอดลูกสาว ๔ คน ชื่อว่านางสัจจา นางปชาหูรา นางสิราวัตตกา นางโลมา ซึ่งลูกสาวทั้ง ๔ คนนั้นมีความสวยเป็นเลิศและยังมีสติปัญญาที่เฉียบแหลมไม่แพ้กันดังนั้น

---

[๗๘] องฺ.จตุกฺก. (บาลี) ๒๑/๔๒/๕๑๒. องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๒/๔๒/๗๐. ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๑๒/๒๐๔.. ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๒/๒๑๙.

[๗๙] ม.มู. (บาลี) ๑๒/๓๕๓/๓๑๖ - ๓๑๗. ม.มู. (ไทย) ๑๒/๓๕๓/๓๘๘.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บิดามารดาจึงได้ให้บวชเป็นนางปริพาชิกาทั้งหมด และให้เรียนปัญหาทั้ง ๕๐๐ ข้อ แล้วให้เดินทางไปโต้วาทะกับผู้รู้ทั้งหลาย โดยสั่งว่า ถ้าใครแพ้ให้นำมาเป็นสาวกแต่ถ้าทั้ง ๔ แพ้ใครก็ให้ยอมเป็นสาวกของผู้นั้น เมื่อนางปริพาชิกาทั้ง ๔ เดินทางไปไหนก็จะหักกิ่งหว้าปักไว้แล้วกล่าวว่าถ้าใครสามารถประลองปัญญากับพวกตนได้ก็ให้ทำลายกิ่งหว้านี้ การยึดเอากิ่งหว้าเป็นสัญลักษณ์แทนตนเองนั้นนางทั้ง ๔ จึงมีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า นางชมพุปริพาชิกา ปรากฏในทั่วชมพูทวีป

ต่อมานางชมพุปริพาชิกาทั้ง ๔ ก็ได้เดินทางมาที่เมืองสาวัตถีและได้ปักกิ่งหว้าไว้ที่สาธารณะแล้วได้กล่าวคำในเชิงการเชิญชวนให้ผู้ที่มีปัญญามาสู้กับตนถ้าใครกล้าให้ถอนกิ่งหว้าแต่ถ้าใครไม่กล้าก็ไม่ต้องถอน ในเวลานั้นพระสารีบุตรได้ออกรับบิณฑบาตรได้เดินมาถึงกองทรายที่มีกิ่งหว้าหักอยู่จึงได้ถามเด็ก ๆ ที่กำลังเล่นกองทรายเหล่านั้นว่าใครมาปักและปักเพื่อใครพอทราบเรื่องท่านจึงบอกให้เด็กเหล่านั้นทำลายกองทรายและกิ่งหว้าเสีย และบอกว่าถ้านางทั้ง ๔ มาถามก็ให้บอกตามจริงว่าท่านต้องการประลองปัญญากับนางทั้ง ๔ นั้น พอวันต่อมานางปริพาชิกาทั้ง ๔ ก็ได้เดินมาดูพบว่ากิ่งหว้าถูกหักกองทรายถูกเหยียบจึงถามเด็ก ๆ ที่กำลังเล่นอยู่จนได้ข้อมูลทั้งหมดจากนั้นนางปริพาชิกาทั้งหมดจึงได้เดินทางไปพบพระสารีบุตรเพื่อประลองปัญญาผลก็ปรากฏว่านางปริพาชิกาทั้ง ๔ แพ้นางจึงถามว่าถ้าแพ้จะให้ทำอย่างไรพระมหาเถระจึงให้บวชเป็นภิกษุณีของพระพุทธศาสนาต่อไป

กล่าวถึงนิครนถ์สองสามีภรรยาต่างเฝ้ารอการกลับของบุตรสาวจนต่อมานางนิครนถ์ก็ได้คลอดบุตรชายอีกหนึ่งคนตั้งชื่อให้ว่าสัจจกนิครนถ์พอโตขึ้นบิดามารดาก็ได้สอนโลกายตศาสตร์ให้ทั้งหมดด้วยเห็นว่าเป็นผู้มีสติปัญญายิ่งกว่าบรรดาพี่ทั้ง ๔ คนนั้นเมื่อศึกษาจนจบศาสตร์ต่าง ๆ แล้วก็ได้เดินทางมาแคว้นไพศาลีเพื่อต้องการที่จะโต้วาทะกับนักบวชของพระพุทธศาสนาเป็นการแก้แค้นแทนพี่สาว[๙๐] ดังนั้น การมาของสัจจกนิครนถ์หากว่ากันตามข้อมูลนี้ก็มิได้มาเพื่อหวังแค่โต้วาทีเท่านั้นแต่ยังมุ่งหมายถึงเป็นหมายอย่างอื่นด้วย

๓.๑.๖.๒) เหตุการณ์การเอาชนะสัจจกนิครนถ์ สำหรับเหตุการณ์ในการเอาชนะสัจจกนิครนถ์ของพระพุทธองค์นั้นเราสามารถที่จะพิจารณาเป็นลำดับดังนี้

ในวันหนึ่งขณะที่สัจจกนิครนถ์มาถึงกรุงสาวัตถีแล้ว พระอัสชิเถระได้ออกรับบิณฑบาตที่เมืองเวสาลี ขณะนั้นสัจจกนิครนถ์ได้เที่ยวเล่นไปในเมืองได้พบกับพระอัสสชิเถระจึงเข้าไปหาแล้วได้ถามว่าพระพุทธองค์ทรงสั่งสอนสาวกอย่างไรและคำสอนของพระองค์โดยมากเป็นอย่างไรท่านอัสสชิตอบว่าพระพุทธองค์ทรงสอนเรื่องไตรลักษณ์คืออนิจจัง ความไม่เที่ยง ทุกข์ คือความเป็นทุกข์เพราะถูกการเปลี่ยนแปลงทำให้ทุกข์ และอนัตตา คือ การไม่ควรเข้าไปยึดมั่นถือมั่นในสรรพสิ่งที่เปลี่ยนแปลงเป็นทุกข์นั้นว่าเป็นตัวตนของเราเป็นต้น สัจจกนิครนถ์จึงตอบว่าที่พระพุทธองค์สอนนั้น

---

[๙๐]ม.ม.อ. (ไทย) ๑๙/๘๗ - ๙๐. สำนวน นาคประทีป, **ฏีกาชยมงคลอัฏฐกเทสนา,** หน้า ๑๒๑-๑๓๑.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผิด เป็นทิฏฐิชั่ว และถามว่าจะเข้าเฝ้าพระองค์ได้อย่างไรเมื่อไม่ได้ความอย่างไรสัจจกนิครนถ์จึงลากลับ

ในวันต่อมาสัจจกนิครนถ์ได้เข้าเฝ้าพระเจ้าลิจฉวีทั้ง ๕๐๐ คนในสันฐาคารสภาซึ่งเป็นสภาแห่งการประชุมเพื่อบริหารรัฐ เพื่อไปชักชวนให้เจ้าลิจฉวีทั้งหมดไปร่วมฟังการโต้วาทีของตนกับพระพุทธองค์ โดยได้ยกย่องตนว่าในวันพรุ่งจะเอาชนะพระพุทธองค์ให้ยอมแพ้ในท่ามกลางบัณฑิตชน ซึ่งเจ้าลิจฉวีทั้งหมดก็ยินดีที่จะติดตามไปดูการโต้วาทีในครั้งนี้ด้วยโดยการห้อมล้อมสัจจกนิครนถ์ด้วยคิดไปต่าง ๆ นา ๆว่าในคราวนี้พระพุทธองค์คงจนด้วยถ้อยคำของสัจจกนิครนถ์อย่างแน่นอน เป็นต้น แล้วได้พากันไปยังพระเชตวันเพื่อชมการโต้วาทะกันอย่างเนืองแน่น

เมื่อไปถึงที่ประทับของพระพุทธองค์สัจจกนิครนถ์ได้สอบถามพระภิกษุที่กำลังเดินจงกรมอยู่ว่าพระพุทธองค์อยู่ที่ไหนพวกเราปรารถนาจะพบพระองค์ภิกษุจึงบอกว่าตอนนี้พระพุทธองค์เสด็จเข้าไปสู่ป่ามหาวันประทับ ณ โคนต้นไม้แห่งหนึ่ง จากนั้นสัจจกนิครนถ์ก็พร้อมด้วยพระเจ้าลิจฉวี ๕๐๐ ได้เข้าไปสู่ป่ามหาวันถึงที่ประทับเสร็จแล้วได้สนทนาพอให้เป็นเหตุระลึกถึงด้วยการถามชื่อและโคตร ทั้งของสัจจกนิครนถ์และก็บรรดาพระเจ้าลิจฉวีทั้ง ๕๐๐ แล้วนั่งที่ควร ณ ที่สุด ข้างหนึ่ง จากนั้นสัจจกนิครนถ์ได้เริ่มถามปัญหาที่ตนเองได้เตรียมมาตามลำดับแห่งหมวดของคำถามที่สำคัญ ๆ ในท่ามกลางที่ประชุมซึ่งพระพุทธองค์ก็ทรงตอบได้ แต่เมื่อทรงถามคืนบ้างสัจจนิครนถ์กลับตอบไม่ได้[๙๑]จนในที่สุดก็ต้องยอมแพ้จึงขอนิมนต์พระพุทธองค์พร้อมด้วยพระสาวกไปรับภัตตาหารที่เรือนของตน[๙๒]

๓.๑.๖.๓) วิเคราะห์เนื้อความของคาถาบทที่ ๖ สำหรับเหตุการณ์ในการเอาชนะสัจจกนิครนถ์ที่ได้อธิบายมาทั้งหมดนั้นเราสามารถที่จะทำประเด็นที่สำคัญ ๆ มาวิเคราะห์ได้ดังต่อไปนี้

๑) ประเด็นเรื่องที่มาของสัจจกนิครนถ์ จากการศึกษาเราพบว่าแม้ในพระไตรปิฎกจะไม่ได้นำเสนอข้อมูลอันเป็นที่มาของสัจจกนิครนถ์ไว้มากนักแต่ในอรรถกถาก็ได้อธิบายไว้อย่างชัดเจนว่าสัจจกนิครนถ์เกิดในอัคคิเวสสนโคตรและสาเหตุที่เดินทางมาเพื่อเอาชนะพระพุทธองค์ก็เพื่อเป็นการกู้หน้า/ศักดิ์ศรีให้กับคนในครอบครัวคือ ปริพาชกหรือปริพาชิกา สองสามีภรรยาผู้เป็นมารดาบิดาของตนที่สูญเสียบุตรสาวไปเพราะความพ่ายแพ้ต่อปัญหาของพระสารีบุตรจนต้องบวชเป็นภิกษุณีและบรรลุพระอรหันต์ในที่สุด ดังนั้น จึงได้ส่งบุตรชายที่มีปัญญามากกว่ามาเพื่อเอาชนะพระพุทธองค์ซึ่งการมาโต้วาทะกับพระพุทธองค์นั้นสัจจกนิครนถ์ก็มิได้มาเพียงลำพังแต่ได้ประกาศศักดาหรือเงื่อนไขทางจิตวิทยาด้วยการนำเอาพระเจ้าลิจฉวี ๕๐๐ คนมาด้วย ซึ่งก็จะทำให้ประชาชนหลงเชื่อหรือเห็นว่า

---

[๙๑] ม.มู. (บาลี) ๑๒/๓๖๑/๑๒๔. ม.มู. (ไทย) ๑๒/๓๖๑/๓๘๗ - ๓๙๙.

[๙๒] ม.ม.อ. (ไทย) ๑๙/๘๖.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สัจจกนิครนถ์นี้เก่ง และถ้าถ้าจะถามว่าทำไมพระเจ้าลิจฉวีทั้ง ๕๐๐ จึงเชื่อและตามสัจจกนิครนถ์ก็เนื่องจากพระเจ้าลิจฉวีนั้นเชื่อในปริพาชิกาและปริพาชิกาผู้เป็นมารดาบิดาของสัจจกนิครนถ์มาแต่ดั้งเดิม ดังนั้น เมื่อปริพาชกาทั้ง ๒ มอบบุตรชายซึ่งรับรองว่าเก่งมาให้จึงมีความเชื่อถือและติดตามมา

๒) ประเด็นด้านคำถาม สัจจกนิครนถ์เป็นผู้เปิดประเด็นก่อนในเรื่องสารัตถะของคำสอน พระพุทธองค์ทรงตอบโดยใช้วิธีตอบปัญหาแบบย้อนถาม (ปฏิปุจฉาพยากรณียปัญหา) เพราะทรงเห็นว่า “คำหน้า - คำหลัง” คือคำถามของสัจจกนิครนถ์นั้นไม่สอดคล้องกันเปิดช่องให้สามารถย้อนถามได้ ซึ่งคำถามก็มีอยู่ ๒ เรื่อง คือ (๑) ไตรลักษณ์ซึ่งเป็นแก่นของคำสอนที่ทรงสอนครั้งแรกแก่ปัญจวัคคีย์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน (๒) เรื่องจิตภาวนาและกายภาวนา ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมทั้งสมถและวิปัสสนาซึ่งคำถามทั้ง ๒ หมวดนี้ทรงตรัสตอบได้โดยละเอียดจึงทำให้สัจจกนิครนถ์จำนนด้วยคำถาม

๓) ประเด็นด้านการเอาชนะในพระไตรปิฎกพูดถึงการถามของพระพุทธองค์ถึง ๓ ครั้ง ก็ปรากฏมีวชิรปาณียักษ์เกิดขึ้นทำให้สัจจกนิครนถ์ก็กลัวจนลนลานซึ่งข้อความนี้อาจเป็นข้อความเชิงบุคคลาธิษฐานความจริงแล้วแม้ไม่มีวิชรปาณียักษ์การที่ทรงย้อนถามเช่นนั้นแล้วตอบไม่ได้สัจจกนิครนถ์ก็ต้องอับอายเพราะตอบไม่ได้ในท่ามกลางของผู้ที่เคารพและคาดหวังตนเองจะชนะได้เมื่อเอาชนะไม่ได้จึงต้องคอตก ซบเซา และพูดอะไรไม่ออกทั้งนี้เพราะความละอายต่อสายตาทั้ง ๕๐๐ คู่ของเจ้าลิจฉวีนั่นเอง

๓.๑.๗ เนื้อความที่ปรากฏในคาถาบทที่ ๗ : การเอาชนะนันโทปนันทนาคราช

สำหรับการศึกษาเนื้อหาเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการเอาชนะนันโทปนันทนาคราชนี้จะต้องศึกษาให้เข้าใจตามลำดับอันเนื่องด้วยเรื่องราวที่เกี่ยวข้องซึ่งจะต้องนำมาศึกษาให้เข้าใจตามลำดับทั้งนี้ก็เพื่อที่จะให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจเนื้อหาดังกล่าวได้ละเอียดมากยิ่งขึ้น ซึ่งประเด็นที่จะต้องนำมาศึกษามีดังต่อไปนี้

๓.๑.๗.๑)แนวคิดเรื่องพญานาคและประวัติของนันโทปนันทนาคราช ส่วนที่จะทำการศึกษาเรื่องการเอาชนะพญานันโทปนันทนาคราชในคาถาบทที่ ๗ นี้ ก่อนอื่นจะต้องทำความเข้าใจชัดเจนเกี่ยวกับประเด็นที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

(๑) แนวคิดเรื่องนาค พญานาค คำว่า นาค นั้นหมายถึง งูใหญ่ในนิยายหรือแปลว่าช้าง, ผู้ประเสริฐ[๙๓] หรือมีความหมายโดยนัยอื่น ๆ ถึง ๓๑ ความหมาย ได้แก่ หมายถึง กบ, ไม่กากะทิง, พระอรหันต์, อมนุษย์กึ่งเทวดามีตัวเป็นเทวดามีหางเป็นงู, คนดุร้าย, เมฆ, ไม้หลัก, ดีบุกหรือหิน, ผักชนิดหนึ่ง เป็นต้น แต่ท่านก็สรุปความหมายให้เข้าใจสั้น ๆ ว่า หมายถึง (๑) นาคกินปลา มี

[๙๓] พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาน์ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๙๗.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รูปร่างคล้ายแมวชอบอยู่ตามลำน้ำกินหอย ปู ปลาเป็นอาหาร ๒) นาคมีหงอน มีหางดุจงูรูปร่างใหญ่โตและยาวมาก นิยมเรียกกันว่า พญานาค (๓) นาคที่เป็นคนได้แก่ ผู้ที่กำลังบวช (๔) นาคคือพระอรหันต์[๙๔] แต่ในคาถาบทที่ ๗ นี้ คำว่านาคมุ่งหมายถึง นาค ๒ ประเภท คือ (๑) นาคที่เป็นมนุษย์ซึ่งนักวิชาการบางท่านให้ข้อคิดเห็นว่าคำว่า นาค มาจากคำว่า นัคคะ แปลว่าคนเปลือย ดังนั้น นาคในที่นี้จึงหมายถึงมนุษย์เผ่าหนึ่งที่เปลือยกายอยู่[๙๕] (๒) นาคที่เป็นอมนุษย์กึ่งเทพกึ่งมนุษย์อยู่ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาเป็นบริวารของท้าวจาตุมหาราชทั้ง ๔

ส่วนที่อยู่ของนาคนั้น เชื่อกันว่าบรรดาพญานาคทั้งหลายได้เนรมิตวิมานอยู่ในบาดาล[๙๖]ซึ่งวิมานที่เกิดขึ้นนั้นจะมีความวิจิตรตระการตาอย่างไรก็ให้สำเร็จด้วยฤทธิ์และบารมีของตนเอง เนื่องจากการอุบัติในภพแห่งนาคนั้น อุบัติด้วยโอปาติกะ[๙๗] คือผุดเกิดขึ้นด้วยอำนาจกรรมที่มิอาจเกิดเป็นมนุษย์หรือเทวดาได้ ดังนั้น การเกิดของนาคจึงเกิดขึ้นในโลกที่อยู่ในกึ่งของมนุษย์สัตว์และเทพผสมกันเหมือนกับยักษ์และบรรดาอมนุษย์ประเภทอื่น ๆ

ในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาได้พูดถึงนาคว่าเป็นอมนุษย์และมีนิสัยดุร้ายเป็นมิจฉาทิฏฐิซึ่งพระพุทธองค์ทรงพระกรุณาเสด็จไปโปรดหลาย ๆ ครั้งและนอกจากนั้นพญานาคบางตนยังมีศรัทธา

---

[๙๔] พระธรรมธีรราชมหามุนี, (โชดกญาณสิทธิ), **วิปัสสนากรรมฐาน ภาค ๑ เล่ม ๑**, (กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป, ๒๕๓๒), หน้า ๔๘๔ - ๔๘๖. พระศิริรัตนปัญญาเถระ, **วชิรสารัตถสังคหะ**, สหภูมิอยุธยาและศิษย์ จัดพิมพ์ถวายในงานฉลองหิรัญบัตรและทำบุญอายุ พระวิสุทธิวงศาจารย์ วัดสุทัศน์เทพวราราม, (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๑๒), หน้า ๒๒๕.

[๙๕] น.ท.,สวัสดิ์ พัฒน์เกิดผล**, บรรยายความพุทธมนต์ ๒ เรื่อง พุทธมนต์บทนมัสการและพุทธมนต์ชัยมงคล,** หน้า ๑๗๘.

[๙๖] ในคัมภีร์ของพราหมณ์ที่อยู่ของนาคชื่อว่าเมืองโภควดี เป็นเมืองที่มีความสวยงามวิจิตรดังเมืองอมารวดีของพระอินทร์ ซึ่งเมืองบาดาลนั้นอยู่ใช้พื้นดินลงไปเป็นพันๆโยชน์ ส่วนในวรรณคดีบาลี นาคมีที่อยู่คือบาดาลเช่นเดียวกันแต่นอกจากบาดาลแล้วนาคยังอยู่ตามแม่น้ำต่างๆมีแม่น้ำยมุนาเป็นต้น โดยเมืองบาดาลนั้นทรรศนะของพุทธก็คล้ายๆกับพราหมณ์แต่มีการอธิบายถึงเมืองต่างๆของนาคไว้อย่างละเอียดว่า เมืองนาคนั้นเรียกกันว่าโภควดีบ้าง วาสานครบ้าง หิรัญญวดีบ้าง ดู นางสาวยมโดย เพ็งพงศา ครุฑและนาคในวรรณคดีสันสกฤตและบาลี , **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก** ,(บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) , ๒๕๒๑,หน้า ๙๙. และหน้า ๑๒๗.หรือมีอีกทัศนะหนึ่งที่เสนอว่านาคมีที่อยู่คือ ก.จอมปลวก ข.แม่น้ำ หนองน้ำ สระน้ำ ทะเล มหาสมุทร เป็นต้น ค.ป่าไม้และต้นไม้ ง.ภูเขา จ.นาคโลกหรือนาคพิภพ ดู นางสาวอรพิมพ์ บุญอาภา นาคในวรรณคดีสันสกฤตและบาลี **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก** (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๒๔, หน้า ๑๗ - ๒๔.

[๙๗] ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๖/๑๙๘. ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๖/๒๙๓. ม.มู. (บาลี) ๑๒/๑๕๒/๑๑๓. ม.มู. (ไทย) ๑๒/๑๕๒/๑๕๑.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ในพระพุทธศาสนาได้เนรมิตกายเป็นมาณพน้อยเพื่อขอบวช ภายหลังเมื่อความจริงปรากฏพระพุทธองค์จึงทรงห้ามมิให้สัตว์ดิรัจฉานหรืออมนุษย์บวช[๙๘] อนึ่ง นาคยังเป็นคู่ศัตรูกับพญาครุฑดังปรากฏมีการทำสงครามกันอยู่ประจำ[๙๙]

(๒) ประวัติของนันโทปนันทนาคราช สำหรับประวัติของพญานันโทปนันทนาคราชนั้นมีไม่มากนักทราบเพียงว่าเป็นพญานาคที่มีฤทธิ์และมีบุญเป็นเจ้าของวิมานซึ่งมีบรรดานาคมาณพ และนางนาคมานวิกาเป็นบริวารจำนวนมาก ซึ่งหากพิจารณาจากความเป็นผู้มีฤทธิ์และดุร้ายดังปรากฏในคาถาบทนี้ แสดงให้เห็นว่า เป็นพญานาคผู้มีศักดิ์มากตนหนึ่ง อนึ่ง เมื่อพิจารณาจากวรรณคดีบาลีบางเรื่อง เราจะพบว่า คำว่านันโทปนันทนาคราชนี้อาจจะมีที่มาจากชื่อของพญานาค ๒ ตนที่ได้เข้ามารักษาพระพุทธองค์เมื่อครั้งทรงประสูติ คือ นันทะ และอุปนันทะ โดยได้เนรมิตรท่อน้ำเย็นร้อนสำหรับพระโพธิสัตว์ [๑๐๐]ดังนั้น หากเรานำเอาคำว่านันทะ กับอุปนันทะ มารวมกันเข้าก็จะเป็นนันโปนันทะซึ่งเป็นชื่อของพญานาคราชที่ปรากฏในคาถาที่ ๗ นี้ จึงเป็นข้อสังเกตว่าคำว่านันโทปนันทะนี้อาจเป็นคำๆ เดียวกันกับที่ใช้ในวรรณคดีเรื่องดังกล่าวก็ได้

๓.๑.๗.๒) เหตุการณ์ในการเอาชนะพญานันโทปนันทนาคราช สำหรับเหตุการณ์ในการเอาชนะนันโทปนันทปนาคราชนั้นพระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายไว้ในปรมัตถทีปนี อรรถาขุททกนิกายเถรคาถาดังนี้

พระพุทธองค์ทรงรับนิมนต์ที่จะไปฉันท์ภัตตาหารที่เรือนของอนาถบิณฑิกเศรษฐีพร้อมด้วยภิกษุอีก ๕๐๐ รูป ดังนั้น ในเวลาใกล้รุ่ง พระองค์จึงได้ตรวจดูเวไนยสัตว์ทรงทราบว่าเพราะอาศัยนันโทปนันทนาคราชนั้นมหาชนจักได้รับประโยชน์เป็นอันมากจึงได้เสด็จเลียบเทวโลก โดยทรงเสด็จข้ามศรีษะของพญานันโทปนันทนาคราชไปโดยเร็ว ฝ่ายนันโทปนันทนคราชเกิดความฉุนเฉียวและโมโหจึงเนรมิตกายใหญ่โตเอาหางพันรอบเข้าสิเนรุ ๗ รอบ แล้วแผ่พังพานข้างบนเอาพังพานปกปิดเทวโลกชั้นดาวดึงษ์ไว้ทั้งหมดทำให้เทวโลกมืดลงทันใด พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาติให้พระมหาโมคคัลลานะเถระเป็นผู้ปราบนาคราชตนนั้น[๑๐๑]จนพญานาคราชยอมแพ้และได้เนรมิตรรูปกายเป็นมาณพน้อยก้มกราบพระเถระขอยอมรับพระเถระเป็นที่พึ่ง และเข้าได้เฝ้าพระพุทธองค์ จากนั้นได้เสด็จไปยังเรือนของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ฝ่ายอนาถบิณฑิกเศรษฐีจึงตรัสถามเหตุที่ทรงมาสาย ซึ่ง

---

[๙๘] วิ.มหา. (บาลี) ๔/๑๑/๑๑. วิ.มหา. (ไทย) ๔/๑๑/๑๗๕ - ๑๗๖.

[๙๙] นางสาวอรพิมพ์ บุญอาภา, นาคในวรรณคดีสันสกฤตและบาลี, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก**, หน้า ๑๘ - ๒๐.

[๑๐๐] แสง มณวิฑูร, **ลลิตวิสตระ,** อ้างอิงใน นางสาวอรพิมพ์ บุญอาภา, นาคในวรรณคดีสันสกฤตและบาลี, หน้า ๙๑.

[๑๐๑] ขุ.เถร.อ. (ไทย) ๕๓/๔๗๘.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระพุทธองค์ก็ได้อธิบายถึงเหตุที่มาสายเพราะมัวแต่ดูการปราบนันโทปนันทนาคราช เมื่อปราบพญานาคราชเสร็จจึงเสด็จมา[๖๒]

๓.๑.๗.๓) วิเคราะห์เนื้อความของคาถาบทที่ ๗ จากการอธิบายเนื้อความในคาถาบทที่ ๗ เกี่ยวกับการเอาชนะพญานาคชื่อว่านันโทปนันทนาคราชซึ่งเป็นผู้มีฤทธิ์อาศัยอยู่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์มาทั้งหมดจะพบว่ามีเนื้อความบางตอนที่จำต้องนำมาวิเคราะห์เพื่อให้เห็นข้อเท็จจริงเพราะมีผู้เชื่อหรือได้แสดงทรรศนะต่อเรื่องเกี่ยวข้องกับพญานาคนี้ไว้แตกต่างกันหรือมีทรรศนะต่อคาถานี้ทั้งในมิติของข้อเท็จจริงทางธรรมชาติ เช่นเชื่อว่า พญานาคนั้นแท้จริงไม่ใช่นาคแต่อาจเป็นมนุษย์เผ่าหนึ่ง[๖๓] เท่านั้น หรือเชื่อตามคัมภีร์ว่าพญานาคมีจริง เป็นต้น ซึ่งการเชื่อดังกล่าวย่อมมีข้อขัดแย้งกันบ้าง ดังนั้น เพื่อความเข้าใจที่ชัดเจนหรือเพื่อนำทรรศนะต่าง ๆ มาเปรียบเทียบจะได้รับข้อเท็จจริงที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น โดยประเด็นที่จะต้องนำมาวิเคราะห์นั้นมีดังต่อไปนี้

๑) ประเด็นเรื่องความเชื่อเรื่องพญานาค ตามคตินิยมของชาวพุทธโดยทั่วไปเชื่อว่าพญานาคนั้นเป็นอมนุษย์เกิดจากฟองไข่ (ชลาพุชะ) ถือเป็นกำเนิดหนึ่งชนิดหนึ่งในจำนวน ๔ ชนิดของกำเนิดสัตว์[๖๔] สำหรับมูลเหตุการเกิดเป็นพญานาคนั้น พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่าเกิดจากการมีจิตที่ติดข้องในเรื่องบุญกุศลของผู้ที่บำเพ็ญบารมีเช่นพญานาคชื่อว่าเอกรปัตตะที่กำเนิดเป็นนาคเพราะเมื่อตอนบวชเป็นพระได้พรากของเขียวเมื่อคราวเดินทางไปทางเรือได้เผลอเด็ดใบหญ้าคาแล้วไม่ได้ปลงอาบัติ เมื่อจิตข้องอยู่อย่างนั้นก็เป็นเหตุให้มาถือกำเนิดในภพของนาค[๖๕] ซึ่งความเชื่อเช่นนี้ถือได้ว่าเป็นความเชื่อตามประเพณีหรือเชื่อตามคัมภีร์ (Orthodoxical Belief) ซึ่งเนื้อความในคาถาบทที่ ๗ ก็มุ่งที่จะอธิบายถึงคำว่านาคโดยนัยแห่งความหมายตามคัมภีร์อย่างไรก็ตามในทรรศนะของนักวิชาการในปัจจุบันแล้วเห็นว่านาคมิได้เป็นงูใหญ่มีพิษร้ายแต่อย่างไร แท้จริงแล้วเป็นมนุษย์ธรรมนี้เอง ดังปรากฏในคำวิจารณ์ที่ว่า พญานาคในที่นี้คงมิใช่งูใหญ่มีพิษร้ายกาจดังคำเล่าในวรรณคดีแต่คงจะหมายถึงมนุษย์เผ่านาคา ผู้ดุร้ายมากกว่าซึ่งมนุษย์เผ่านี้ยังไม่พัฒนาเต็มที่[๖๖]

---

[๖๒] ขุ.เถร.อ. (ไทย) ๕๓/๔๗๘ - ๔๗๙.

[๖๓] น.ต.,ทองย้อย แสงศิลป์ชัย, **พุทธชัยมงคลคาถา(คาถาพาหุง),** หน้า ๔๙.

[๖๔] ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๖/๑๙๘. ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๖/๒๙๓. ม.มู. (บาลี) ๑๒/๑๕๒/๑๑๓. ม.มู. (ไทย) ๑๒/๑๕๒/๑๕๑.

[๖๕] มหามกุฏราชวิทยาลัย, **ธมฺมปทฏฺฐคาถา แปล ภาค ๖**, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), ๑๔๕ - ๑๕๓. มหามกุฏราชวิทยาลัย, **มงฺคลตฺถทีปนี ปฐโม ภาโค,** (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), ๑๓๐ – ๑๓๔.

[๖๖] ทรรศนะของ, ศ.(พิเศษ) เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **คาถาพาหุง : คาถาแห่งชัยชนะอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธองค์,** หน้า ๓๕. และใน น.ต.,ทองย้อย แสงศิลป์ชัย, **พุทธชัยมงคลคาถา(คาถาพาหุง),** หน้า ๔๙.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เมื่อพิจารณาจากหลักฐานและข้อมูลทั้ง ๒ ฝ่ายมาทั้งหมดเราสามารถที่จะอธิบายได้ว่า (๑) พญานาคนั้นมีอยู่จริงหากเชื่อตามคัมภีร์และการที่ทรงเอาชนะนันโทปนันทะนั้นก็เป็นเรื่องจริงเฉกเช่นเดียวกันกับเรื่องพรหม ยักษ์ พระอินทร์ ท้าวสักกะ เป็นต้น ซึ่งก็ถือว่าเป็นกลุ่มของตัวละครที่จัดอยู่ในประเภทเดียวกัน ถ้าเชื่อเรื่องพรหม เทวดาก็จำจะต้องเชื่อเรื่องนาคด้วย (๒) พญานาคตามคัมภีร์นั้นอาจหมายถึงบุคคลเผ่าหนึ่งที่มีนิสัยดุร้ายซึ่งการเอาชนะจะต้องใช้กำลังมากกว่าเหตุผลอาจจะไม่ใช่หรือใช่มนุษย์เผ่านาคาก็ได้ ซึ่งถือว่าการตีความในมตินี้เป็นการตีความตามธรรมชาติในเชิงประจักษ์มุ่งอธิบายความจริงที่สัมผัสได้เท่านั้น[๖๗]

๒) ประเด็นเรื่องวิธีการเอาชนะพญานันโทปนันทนาคราช เป็นประเด็นหลักเราจะพบว่าการเอาชนะพระองค์ทรงหลีกเว้นการเอาชนะโดยเหตุผลเนื่องจากนันโทปนันทนาคราชก็ไม่มีเหตุผลอยู่แล้วอีกประการหนึ่งก็คือช่วงระยะเวลาเสด็จของพระพุทธองค์ก็เร่งรีบคือต้องเสด็จไปรับบิณฑบาตรที่เรือนของอนาถปิณฑิกเศรษฐีดังนั้น การสั่งสอนโดยหลักเหตุผลจึงไม่มีอีกทั้งนันโทปนันทนาคราชก็ไม่เปิดโอกาสให้ฝ่ายของพระพุทธองค์ได้ตั้งตัวเลยแม้แต่น้อย ดังนั้น เรื่องเหตุผลจึงเป็นเรื่องรอง

๓) จากเนื้อเรื่องที่กล่าวมาทั้งหมดเราจะพบว่าพระพุทธองค์ทรงใช้วิธีที่จะเอาชนะนันโทปนันทนาคราชโดยการรู้จักใช้บุคคลผู้ที่มีความรู้เหมาะสมกับภารกิจจะสังเกตได้จากการที่ทรงมุ่งใช้เฉพาะพระมหาโมคคัลลานะเนื่องจากเป็นผู้ที่ชำนาญการเข้าฌานได้อย่างรวดเร็ว อนึ่งการรู้จักใช้คนให้เหมาะสมนี้จึงถือว่าเป็นหลักการบริหารอย่างหนึ่งซึ่งในปัจจุบันก็นิยมนำมาใช้มาก

๔) การเอาชนะพญานันโทปนันทนาคราชในครั้งนี้แสดงให้เห็นชัดเจนว่าในบางคราวการเอาชนะผู้ที่ต้องการใช้กำลังก็ต้องใช้กำลังตอบชนิดตาต่อตาฟันต่อฟันจึงไม่ต้องมีการอ้างเหตุผลใด ๆ ประกอบการอาชนะเนื่องจากความเป็นผู้มีอัธยาศัยชอบใช้กำลังชอบฝ่ายตรงข้ามก็จำต้องใช้กำลังลงตอบอย่างทันท่วงที หนักหน่วงและรุนแรง

๓.๑.๘ เนื้อเรื่องที่ปรากฏในคาถาบทที่ ๘ : การเอาชนะท้าวพกาพรหม

ในคาถาบทที่ ๘ ของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (คาถาพาหุง) นี้เป็นเรื่องที่มีปรากฏในพระไตรปิฎกค่อนข้างละเอียด กล่าวคือมีการอธิบายไว้ในพระไตรปิฎก ถึง ๒ เล่ม คือ ในมัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ กับสังยุตตานิกาย สคาถาวรรค ซึ่งถือว่าเรื่องที่มีความสำคัญเนื่องจากตามความเชื่อของพระพุทธศาสนานั้นระบบจักรวาลมิได้มีเพียงแค่โลกมนุษย์เท่านั้นแต่ยังมีโลกที่อยู่ในมิติต่าง ๆ อีกมากมาย พรหมก็ถือได้ว่ามิติของภพหรือโลกอีกโลกหนึ่งซึ่งมีอยู่ในสายโซ่แห่งจักรวาลด้วย

---

[๖๗] นางสาวยมโดย เพ็งพงศา, ครุฑและนาคในวรรณคดีสันกฤตและบาลี, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก**, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๒๑, หน้า ๒๕ - ๒๖.

สำหรับการเอาชนะพรหมนั้นถือได้ว่าเป็นการเอาชนะที่ยิ่งใหญ่และเป็นมงคลอีกประการหนึ่งเนื่องจากว่าพรหมเป็นเทวดาบนสวรรค์ที่มนุษย์โดยทั่วไปเชื่อว่าเป็นผู้เลิศแต่พระพุทธองค์ก็สามารถจะเอาชนะและเข้าถึงข้อเท็จจริงของพรหมได้ สำหรับการศึกษาเนื้อหาและรายละเอียดที่เกี่ยวข้องในคาถาบทที่ ๘ นี้ผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาเป็นประเด็น ๆ เพื่อให้ง่ายต่อการศึกษาดังนี้

๓.๑.๘.๑ แนวคิดเรื่องพรหมและประวัติของพกาพรหม สำหรับประเด็นเรื่องดังกล่าวเราสามารถที่จะพิจารณาได้ดังนี้

๑.) แนวคิดเรื่องพรหม คำว่าพรหมนั้นหมายถึง ผู้ประเสริฐ ในพรหมโลกเป็นผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องในเรื่องของกามมี ๒ จำพวกคือ รูปพรหมมีทั้งหมด ๑๖ ชั้น อรูปพรหมมีทั้งหมด ๔ ชั้น[๖๘] ซึ่งที่อยู่ของพรหมเรียกว่า พรหมโลก สำหรับแนวคิดเรื่องพรหมในสังคมอินเดียนั้นถือว่ามีความสำคัญมากเนื่องจากสังคมอินเดียในสมัยพุทธกาลนั้นมีความเชื่อในศาสนาพรหมณ์หรือศาสนาแห่งเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่คือพระพรหม ดังนั้นเมื่อกล่าวถึง พระพรหมจึงเป็นเรื่องที่สังคมให้ความสำคัญมาก

สำหรับแนวคิดเรื่องพรหมนั้นถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของศาสนาพราหมณ์ที่มีอิทธิพลต่อระบบคิดความเชื่อและการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมอินเดียเป็นอย่างยิ่งโดยที่ชาวอินเดียนั้นมีความเชื่อว่าพรหมเป็นผู้สร้างโลกและจักรวาลและที่สุดแม้มนุษย์พระพรหมก็เป็นผู้สร้างซึ่งแนวความเชื่อดังกล่าวทำให้เกิดระบบการแบ่งแยกชนชั้นหรือ Class เกิดขึ้นในสังคมอินเดียคือระบบวรรณะซึ่งถูกแบ่งออกเป็นกลุ่มได้ ๔ เหล่าเรียกว่าวรรณะ ๔ ได้แก่ (๑) วรรณะพราหมณ์ เป็นวรรณะที่ถูกสร้างมาจากปากของพระพรหม มีหน้าที่ในการสาธยายพระเวทและประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงพรหมหรือการบูชาพรหม (๒) วรรณะกษัตริย์ เป็นวรรณะที่ถูกสร้างมาจากอกของพรหมมีหน้าที่ในการปกครองประชาชนในแว่นแคว้นเป็นตัวแทนของพรหมในการปกครองมนุษย์ (๓) แพศย์ เป็นวรรณะที่ถูกสร้างมาจากแขนของพระพรหม มีหน้าที่ในการทำกสิกรรมหรือค้าขายและ (๔) ศูทร เป็นวรรณะที่ถูกสร้างมาจากเท้าของพรหมมีหน้าที่ในการรับใช้วรรณะทั้ง ๓ ข้างต้น[๖๙] นอกจากนั้นก็ยังมีวรรณะที่อยู่นอกเหนือวรรณะ ๔ ก็คือ จัณฑาล ซึ่งเป็นวรรณะที่ต่ำต้อยเป็นวรรณะ

---

[๖๘] รูปพรหม ๑๖ ชั้น ได้แก่ (๑) พรหมปริสัชชา (๒) พรหมปโรหตา (๓) มหาพรหมา (๔) ปริตตาภา (๕) อัปมาณาภา (๖) อาภัสรา (๗) ปริตตสุภา (๘) อัปมาณสุภา (๙) สุภกินหกา (๑๐) อสัญญีสัตตา (๑๑) เวหปผลา (๑๒) อริหา (๑๓) อตัปปา (๑๔) สุทัสสา (๑๕) สุทัสสี (๑๖) อกนิฏฐา อรูปพรหม ๔ ชั้น ได้แก่ (๑) อากาสานัญจายตนะ (๒) วิญญานัญจายตนะ (๓) อากิญจัญญายตนะ (๔) เนวาสัญญายตนะ ดู. พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม,** หน้า ๑๕๓.

[๖๙] ฟื้น ดอกบัว, **ศาสนาเปรียบเทียบ**, (กรุงเทพมหานคร : บูรพาสาส์น, ๒๕๓๙), หน้า ๒๘๒.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่เกิดมาจากการแต่งงานข้ามวรรณะ ของคนทั้ง ๔ วรรณะ เช่น พราหมณ์มาแต่งกับศูทรเป็นต้นลูกก็จะออกมาเป็นจัฑาล

อนึ่ง เราจะพบว่าในระบบสังคมของอินเดียที่แบ่งชั้นของคนออกเป็น ๔ วรรณะนี้มีความเคร่งครัดวรรณะสูงจะมีสมคบหรือแต่งงานกับคนที่อยู่ในวรรณะต่ำไปไม่ได้เพราะถือว่าเป็นการกระทำที่ขัดต่อเจตนารมย์ของพระพรหม ที่มุ่งจะให้สังคมมีความบริสุทธิ์เรื่องของชาติพันธ์มนุษย์

นอกจากนั้นเมื่อพิจารณาในแง่ของหลักปรัชญาเราจะพบว่าแนวคิดเรื่องพรหมนี้ถือเป็นแนวคิดที่ถือว่าพรหมหรือพรหมันนั้นคือศูนย์กลางแห่งจักรวาลเช่นบ่อเกิดของสรรพสิ่งอีกทั้งยังเป็นความสมบูรณ์ที่มีสภาพเป็นอนันตกาลคือหาที่สุดมิได้หรือเป็นความเจริญสูงสุด (Absolute truth)[๑๐๐] ศาสนาพราหมณ์หรือสังคมอินเดียเชื่อว่ามนุษย์ล้วนมาจากพรหมันนี้เพราะถูกกิเลสคือมายาครอบงำทำให้ไม่ทราบว่าตนเองคือส่วนหนึ่งที่แยกมาจากพรหมัน การเข้าถึงพรหมันหรือปรมาตมัน (ปร+อาตมัน) ได้จึงถือว่าเป็นสิ่งที่ประเสริฐ ดังนั้น ที่สุดแล้วพราหมณ์ทั้งหลายจึงพยายามที่จะปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงพรหมมันด้วยการปฏิบัติตามคำสอนอย่างเคร่งครัด เพื่อให้บรรลุถึงสิ่งที่ตนมุ่งหวังคือพรหมันหรือปรมาตมันหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นการเข้าถึงโมกษะคือการหลุดพ้นด้วยการไปรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับปรมาตรมันซึ่งถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดของศาสนาพรหมณ์[๑๐๑]

๒) ท่าทีของพระพุทธศาสนาต่อแนวคิดเรื่องพรหม เนื่องจากแนวคิดเรื่องพรหมนั้นถือได้ว่าเป็นแนวคิดที่ได้รับการพัฒนาขึ้นมาจากศาสนาพราหมณ์ในยุคต้น เกิดขึ้นในยุคก่อนพุทธกาลประมาณ ๑๐๐ ปี และสิ้นสุดลงในราว พ.ศ. ๗๐๐[๑๐๒] เป็นการพัฒนาความคิดในเรื่องของพระเจ้าหรือเทวดาผู้เป็นใหญ่ที่เดิมมีหลายองค์คือ พิระอินทร์ พระวิษณุ พระนารายณ์ และพระพรหม ซึ่งจัดเป็นประเภทพหุนิยม (Polythism) มาเป็นการนับถือพระเจ้าเพียงองค์เดียวคือ พระพรหม (Monothism)[๑๐๓] และถือว่าพรหมนั้นเป็นเทพเพียงองค์เดียวที่เป็นบ่อเกิดของสรรพสิ่ง ดังจะพบว่าในสมัยพุทธกาล เมื่อกล่าวถึงแนวคิดเรื่องพระเจ้าสูงสุดก็จะปรากฏคำว่าพรหมอยู่เสมอ ๆ แสดงให้เห็นถึงลักษณะเด่นของความเชื่อแบบอุปนิษัทที่กำลังได้รับการเผยแผ่อยู่ในขณะนั้น ซึ่งตามความเชื่อของพรหมในยุคอุปนิษัทเห็นว่า พรหมนั้นหมายถึงความจริงสูงสุดหรืออันติมสัจจะ เป็นรากฐานของสิ่ง

---

[๑๐๐] มนต์ ทองธัช, **๔ ศาสนาสำคัญของโลก**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๒๘.

[๑๐๑] สุนทร ณ รังสี, **ปรัชญาอินเดีย : ประวัติ และลัทธิ**, (กรุงเทพมหานคร : พิพิธวิทยา, ๒๕๒๑), หน้า ๑๓.

[๑๐๒] ฟื้น ดอกบัว, **ปวงปรัชญาอินเดีย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พิศยาม, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗.

[๑๐๓] Chandradha Sharma, **A Critical surey of Indiam Philosophy**, (Varavasi : Motilat Banarasidass, 1964.), p. 124.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ทั้งปวง หรือเป็นบ่อเกิดของสิ่งทั้งปวง เป็นที่อาศัยของสรรพสิ่ง[๑๐๔] สัตว์ทั้งหลายล้วนต่างเกิดจากพรหม พรหมัน หรือปรมาตมัน เท่านั้น ศาสนิกของศาสนาพรหมณ์ต่างได้พากันเชื่อถือหรือเชื่อมั่นในสิ่งที่เรียกว่าพรหมมันหรือปรมาตมันนั้นอย่างเหนียวแน่น

สำหรับท่าทีของพระพุทธศาสนาที่มีต่อศาสนาพรหมณ์หรือพรหมที่เป็นเทพเจ้าสูงสุดนั้นในลักษณะของการปฏิเสธความมีอยู่ของพรหมในแง่ของปรัชญาคือ (๑) ปฏิเสธความคิด หรือทรรศนะที่ว่าพรหมคืออันติมสัจจะ หรือความจริงสูงสุด (๒) ปฏิเสธความคิดที่ว่าพรหมคือผู้สร้างโลกและมนุษย์เพราะหน้าที่จริงแล้วบรรดาพราหมณ์ที่บอกว่าพรหมสร้างมาจากปากก็มาจากท้องของนางพราหมณีนั่นเอง หาใช่ถูกสร้างมาจากพระพรหมไม่[๑๐๕] ดังนั้น การปฏิเสธวรรณะ ๔ จึงถือว่าเป็นการปฏิเสธความมีอยู่ของพรหมไปโดยอัตโนมัติ นอกจากนั้นพระพุทธศาสนายังได้แสดงแนวคิดเชิงของการสร้างโลกนั้นมิได้เป็นฝีมือของพรหมแต่เป็นไปตามวิวัฒนาการของโลกต่างหาก[๑๐๖] (๓) ปฏิเสธความคิดที่ว่าสามเวทหรือไตรเพท ที่พรหมณ์อ้างนักหนาว่าเป็นวจนะของพรหมนั้นแท้จริงก็มิใช่วจนะของพรหมแต่เป็นการแต่งขึ้นของบรรดาฤาษีทั้งหลายในสมัยก่อนเท่านั้น ซึ่งฤษีผู้แต่งพระเวทเองก็ไม่รู้เลยว่าพระพรหมมีหน้าตาอย่างไร[๑๐๗] ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงท่าทีของพุทธศาสนาที่มีต่อแนวคิดเรื่องพรหมในเบื้องต้นจึงมีในลักษณะของการปฏิเสธความมีอยู่ของพรหมทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นกลุ่มความคิดที่ปฏิเสธพระเวทหรือนาสติกะโดยตรง[๑๐๘]

อย่างไรก็ตามในอีกด้านหนึ่งพระพุทธศาสนาก็มิได้ปฏิเสธความมีอยู่ของพรหมแต่ก็ยอมรับว่าพรหมนั้นมีอยู่จริงแต่การยอมรับเช่นนี้พรหมก็มิได้อยู่ในฐานะของอันติมสัจจะหรือความจริงสูงสุดแบบพระเจ้าแต่เป็นเทวดาที่อยู่บนสวรรค์ซึ่งจะต้องตกอยู่ในกฎเกณฑ์ของโลกและจักรวาลก็คือการเวียนว่ายตายเกิดเช่นเดียวกับเทวดาเหล่าอื่น ๆ ดังนั้น พรหมในแง่ที่พระพุทธศาสนายอมรับซึ่งไม่ใช่พระเจ้าสูงสุดแต่เป็นแค่เทวดาผู้มีศักดิ์ที่ได้บำเพ็ญเพียรทางจิตมาเท่านั้น เมื่อหมดบุญก็จำต้องกลับมาเกิดเป็นมนุษย์เช่นเดิม ดังนั้น พรหมในความหมายของพระพุทธศาสนาจึงไม่ใช่พระเจ้าสูงสุด

๓) พระพุทธเจ้ากับพรหม เมื่อหันมาพิจารณาความเกี่ยวข้องระหว่างพระพุทธองค์กับพรหมนั้นจะพบว่าพรหมแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ (๑) มิจฉาทิฏฐิพรหมได้แก่ พรหมประเภทที่มี

---

[๑๐๔] สุชีพ ปุญญานุภาพ, **ศาสนาเปรียบเทียบ**, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒๔๑. พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ, **ศาสนาสากล เล่ม ๑,** (กรุงเทพมหานคร : ส.ธรรมภักดี, ๒๕๒๓), หน้า ๒๖๗. ฟื้น ดอกบัว, **ศาสนาเปรียบเทียบ**, (กรุงเทพมหานคร : บูรพาสาส์น, ๒๕๓๙), หน้า ๒๘๒.

[๑๐๕] ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๑๑๔/๖๙. ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๔/๘๔ - ๘๕.

[๑๐๖] ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๑๒๑ – ๑๓๗/๗๓ - ๘๓. ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๑ – ๑๓๗/๘๘ – ๑๐๐.

[๑๐๗] ที.สี. (บาลี) ๙/๕๔๐/๒๔๐. ที.สี. (ไทย) ๙/๕๔๐/๒๓๘.

[๑๐๘] รศ.ดร.,ประยงค์ แสนบุราณ, **ปรัชาอินเดีย**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๗.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ความเห็นผิด เห็นว่า ไม่มีสิ่งใดที่เที่ยงแท้แน่นอนเหมือนพรหมโลกเลยซึ่งเป็นแนวคิดที่สนับสนุนความมีตัวมีตนของสรรพสิ่ง เช่น พกาพรหม (๒) สัมมาทิฏฐิพรหม หมายถึง พรหมผู้ตั้งมั่นในคุณธรรมหรือหลักธรรม สามารถรู้และไตร่ตรองตามเหตุผลที่พึงประสงค์ได้ โดยมากพรหมประเภทนี้จะให้การคุ้มครองพระพุทธศาสนาเช่น สหัมบดีพรหม หรือท้าวสักกเทวราช เป็นต้น หากถามว่าพระพุทธองค์ทรงปฏิบัติต่อพรหมทั้ง ๒ ประเภทนั้นอย่างไร สำหรับพระพุทธองค์ทรงปฏิบัติต่อพรหมทั้ง ๒ ประเภท ใน ๒ นัย คือ (๑) สั่งสอนหากเขายอมรับที่จะให้สอน (๒) สั่งสอนหากเขามีจิตที่ตั้งไว้ผิดเพื่อโปรดให้เขามีความคิดที่ตรง ๆ เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะพระพุทธองค์ทรงอยู่ในฐานะเป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ดังนั้น ไม่ว่าพรหมจะมีลักษณะอย่างไรหากมีเรื่องให้ช่วยพระพุทธองค์ก็ทรงช่วยได้โดยไม่จำจัดกาล แม้เรื่องของพกาพรหมก็เป็นไปในลักษณะดังกล่าว

๔) ประวัติพกาพรหม สำหรับพกาพรหมซึ่งเป็นผู้ที่พระพุทธองค์ทรงเอาชนะในคาถาบทที่ ๘ นี้มีประวัติความเป็นมาซึ่งพระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายไว้ดังนี้

ในชาติก่อน ๆ พรหมองค์นี้เกิดเป็นมนุษย์ในตระกูล ๆ หนึ่ง เป็นผู้มีอัชฌาศัยที่น้อมไปในการบวช เพราะการเห็นโทษในกามทั้งหลาย จึงได้ออกบวชเป็นดาบสบำเพ็ญเพียรทางจิตในป่าริมแม่น้ำคงคา ในระหว่างการปฏิบัติธรรมท่านได้ทำกุศลถึง ๓ ครั้งในการช่วยเหลือผู้อื่น ดังนั้นท่านจึงได้เกิดเป็นพรหม ซึ่งมูลเหตุของการเกิดเป็นพรหมนั้นมีดังต่อไปนี้

(๑) การช่วยเหลือพ่อค้าเกวียน ในครั้งหนึ่งพ่อค้าเกวียน ๕๐๐ เล่ม ผ่านทะเลทรายมาซึ่งโดยปกติจะข้ามทะเลทรายในตอนกลางวันไม่ได้จะข้ามได้เฉพาะตอนกลางคืนเท่านั้น แม้ออกเดินทางก็หลงทางจนเหนื่อยอ่อนคิดว่าอย่างไรพวกตนก็คงไม่รอดจำต้องพากันนอนรอความตาย ณ ทะเลทรายนั้นฝ่ายพระดาบสเมื่อตื่นขึ้นมาในตอนเช้าก็ได้ออกมาสู่ธรรมศาลาและเพ่งดูแม่น้ำก็เห็นพ่อค้าเกวียนปรากฏในแม่น้ำเกิดความสงสารจึงใช้ฤทธิ์ในการเนรมิตให้น้ำไหลไปยังพ่อค้าในทะเลทราย ทำให้พ่อค้าทั้งหมดรอดตายไปได้

(๒) การช่วยเหลือชาวบ้านจากโจร ในคราวหนึ่งดาบสได้ย้ายจากริมแม่น้ำคงคามาจำวัดอยู่ ณ อาศรมกลางป่า เกิดโจรร้ายขึ้นกับชาวบ้านโดยการเนรมิตกองทัพขวางทางไม่ให้โจรผ่านทำให้ชาวบ้านปลอดภัย

(๓) การช่วยเหลือมนุษย์จากพญานาคราชอันธพาล ครั้งหนึ่งชาวบ้านมีงานรื่นเริงกันโดยได้ล่องเรือสำราญไปในแม่น้ำคงคา เมื่อเรือวิ่งผ่าน ศรีษะของพญานาคทำให้พญานาคตนนั้นโกรธแล้วจึงได้เนรมิตร่างกายให้มีขนาดใหญ่โผล่ขึ้นมาจากน้ำแผ่พังพานและพ่นน้ำเสียงดังฟู่ ๆ คนที่อยู่ในเรือเห็นเช่นนั้นก็ตกใจ เป็นอย่างยิ่ง ฝ่ายดาบสเมื่อเห็นเหตุการณ์เช่นนั้นจึงเข้าช่วยเหลือโดยการ

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แปลงกายเป็นครุฑไปไล่จับพญานาคทำให้ฝ่ายพญานาคต้องหุบพังพานและดำน้ำหายไปมหาชนที่กำลังจะได้รับอันตรายจึงกลับได้ชีวิตอีกครั้งหนึ่ง[๑๐๙]

(๔) ในอีกชาติหนึ่งท่านได้เกิดเป็นดาบสชื่อเกสวะซึ่งสมัยนั้นพระพุทธองค์ได้เกิดเป็นมาณพชื่อว่า กัปปะ เป็นลูกศิษย์ติดตามเกสวดาบสและเป็นที่รักของเกสวดาบสมากแม้ว่าเกสวดาบสจะทำกิจใดหากขาดนายกัปปะแล้วก็ไม่อาจเป็นไปได้ ดังนั้น เกสวดาบสจึงเป็นอยู่ได้ด้วยการอาศัยนายกัปปะนั้น

ในความดีทั้ง ๔ ประการและการเกิดร่วมกับพระพุทธองค์ในสมัยก่อนจึงเป็นเหตุให้ได้เกิดมาเป็นพรหมชื่อว่าพกาพรหมบนสวรรค์ ชั้นอวิหาพรหมแต่เนื่องจากการที่ได้ทำบุญมามากทำให้มีโอกาสได้อยู่ในพรหมโลกเป็นระยะเวลานานไม่สิ้นบุญสักที ดังนั้น จึงเกิดความคิดเป็นมิจฉาทิฏฐิขึ้นว่าในโลกและจักรวาลนี้มีเพียงพรหมโลกที่ตนอาศัยอยู่เท่านั้นเที่ยงโลกอื่นไม่เที่ยงเลย เมื่อเกิดความคิดเช่นนี้จึงเป็นเหตุให้พระพุทธองค์เสด็จขึ้นมาโปรด

๓.๑.๘.๒) เหตุการณ์ในการเอาชนะพกาพรหม สำหรับเหตุการณ์ในครั้งที่พระพุทธองค์ได้ทรงเสด็จขึ้นไปบนเทวโลกเพื่อโปรดพกาพรหมนั้นมีลำดับเหตุการณ์ที่พึงจะนำมาพิจารณาได้ดังนี้

พระพุทธองค์ทรงตรวจดูโลกและพบว่าพกาพรหมได้เข้ามาสู่ข่ายคือพระญาณของพระองค์ เนื่องจากพรหมองค์นั้นมีความคิดที่ผิดครองธรรมเป็นมิจฉาทิฏฐิขึ้นมาว่า โลกแห่งพรหมนั้นเที่ยง[๑๑๐] และทรงอาศัยความผูกพันหรือบุพกรรมที่เคยเป็นลูกศิษย์อาจารย์กันมาจึงได้เสด็จไปโปรดเพื่อแก้ไขทิฏฐิที่พรหมโลก[๑๑๑]

เมื่อพระพุทธองค์ได้เสด็จถึงพรหมโลกแล้วได้ตอบปัญหาของพกาพรหมในเรื่องความเที่ยงของพรหมสถานที่ตนอาศัยอยู่นั้น ซึ่งพระพุทธองค์สามารถตอบปัญหาและย้อนถามรวมถึงแสดงฤทธิ์แข่งกับพกาพรหมในลักษณะต่างๆ เพื่อหวังที่จะให้พกาพรหมเห็นว่าสิ่งที่ตนเองยึดมั่นถือมั่นนั้นผิด[๑๑๒] และทรงตรัสว่าพกาพรหมตกอยู่ในอวิชชาคือความมืดบอด ต่อมาพระพุทธองค์ได้ทรงเทศนาสั่งสอนท้ายสุดของการแสดงธรรมพกาพรหมก็ได้ดวงตาเห็นธรรมอันถือเป็นคุณประโยชน์ที่ทรงทำแก่เหล่าเทวดาทั้งหลาย

---

[๑๐๙] ม.มู.อ. (ไทย) ๑๙/๔๕๔ – ๔๕๘.

[๑๑๐] สำ.ส. (บาลี) ๑๕/๑๗๕/๑๗๑ – ๑๗๔. สำ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๗๕/๒๓๗. ม.มู. (บาลี) ๑๒/๕๐๑/๔๔๓ - ๔๔๔. ม.มู. (ไทย) ๑๒/๕๐/๕๓๘.

[๑๑๑] ม.มู.อ. (ไทย) ๑๙/๔๕๔ – ๔๕๘.

[๑๑๒] สำ.ส. (บาลี) ๑๕/๑๒๕/๑๗๑ - ๑๗๔. สำ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๗๕/๒๓๘ – ๒๓๙.

๓.๑๘.๓) วิเคราะห์เนื้อความของคาถาบทที่ ๘ จากการอธิบายถึงเหตุการณ์ในคาถาบทที่ ๘ มาทั้งหมดเราสามารถที่จะนำประเด็นที่น่าสนใจมาวิเคราะห์เพื่อให้เห็นถึงเนื้อหาและสาระของเหตุการณ์ในคาถาบทที่ ๘ ได้ดังนี้

๑) การเอาชนะพรหมชื่อว่าพกาพรหมนี้เมื่อพิจารณาโดยถ่องแท้แล้วก็จะพบว่าที่ทรงอาศัยเหตุที่จะต้องเดินทางไปโปรดอยู่ ๓ ประการคือ (๑) มุ่งที่จะไปแก้ทิฏฐิของผู้ที่เคยเป็นอาจารย์ของพระองค์ในอดีตชาติให้ได้รับประโยชน์ (๒) มุ่งที่จะไปแก้ทิฏฐิที่ขัดแย้งกับแนวทางของพระธรรมวินัยคือสัสสตทิฏฐิ (ถือว่าสรรพสิ่งเที่ยงแท้) เป็นการไปยืนยันหลักไตรลักษณ์ให้ปรากฏในภพทั้ง ๓ อันเป็นแก่นของธรรมที่จะต้องประกาศ (๓) ทรงมุ่งผลจากการแสดงธรรมนั้นให้เกิดแก่พรหมบริษัทและเหล่าเทวดาทั้งหลาย

๒) เหตุการณ์เอาชนะพกาพรหม มีขั้นตอนการต่อสู้กันอยู่ ดังนี้คือ ก) ขั้นตอนแรกแสดงภูมิปัญญา มีการโต้ตอบกันดังนี้ (๑)ทรงเปิดโอกาสให้พกาพรหมชี้แจงถึงทิฏฐิของตนแล้วทรงชี้แจงว่านั้นเป็นมิจฉาทิฏฐิเมื่อพกาพรหมย้อนถามว่าทรงรู้ไหมว่าความคิดของตนผิดอย่างไรก็ทรงตอบว่าผิดเพราะการอยู่นานทำให้ลืมภพในชาติก่อนว่าเมื่อตอนเกิดในเวหัปผละมีอายุ ๕๐๐ พอเกิดในปัจจุบันมีอายุแค่ ๖๔ กัปป์ยังเข้าใจว่า ๕๐๐ เหมือนเดิม (๒) เมื่อพกาพรหมไม่ยอมจึงถามว่ารู้ไหมว่าตนเองมีอายุมีฤทธิ์มากเท่าไหร่ก็ทรงตอบว่ารู้ชัดทั้งพกาพรหมและพรหมชั้นอื่น ๆ ที่สูงกว่าเป็นต้น

ข) ขั้นตอนการเอาชนะด้วยฤทธิ์มีสำคัญดังนี้

(๑) เมื่อพกาพรหมไม่ยอมในหลักการแล้ว กลับมาอ้างฤทธิ์ก็ทรงคล้อยตามอำนาจดังกล่าวโดยให้พกาพรหมแสดงฤทธิ์คือการหายตัวแต่ก็ทรงค้นพบได้โดยง่าย

(๒) เมื่อเป็นเช่นนั้นทรงหายตัวไปบ้างแต่พกาพรหมก็หาไม่พบในที่สุดพกาพรหมจึงยอมแพ้และรู้ตัวเองว่ารู้น้อย ฤทธิ์น้อย กว่าที่พระพุทธองค์ทรงมีอยู่

(๓) การเอาชนะพรหมนี้แสดงให้เห็นข้อเท็จจริงประการหนึ่งว่าพระพุทธองค์ทรงเป็น “ครูของโลกทั้ง ๓ คือ มนุษย์ สวรรค์ และนรก สัตว์ดิรัจฉาน” อย่างแท้จริง เพราะแม้แต่พรหมโลกก็ทรงเสด็จมาสอน

๓.)หากจะนำประเด็นเรื่องพรหมมาวิเคราะห์ในเชิงประจักษ์พรหมนั้นก็เปรียบเหมือนนักปราชญ์ นักวิชาการที่ยังยึดติดกับตำรา มีทิฏฐิสูง การเอาชนะจำต้องอาศัยข้อมูลที่ลึกและหนักแน่นกว่าจึงจะสามารถเอาชนะทิฏฐิของคนประเภทนั้นได้

๓.๒ หลักธรรมที่ปรากฏในคาถาทั้ง ๘ บท

สำหรับประเด็นที่จะต้องนำมาพิจารณาในอันดับต่อไปก็คือประเด็นปัญหาที่ว่าในบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถานั้นมีเนื้อหาในส่วนของหลักธรรมหรือสารัตถะของหลักคำสอนของ

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระพุทธองค์ที่ปรากฏอยู่ให้เป็นแก่นของของแต่ละคาถาบ้างหรือไม่ ซึ่งจากการศึกษามาเราจะพบว่าในคาถาแต่ละบทมีหลักธรรมเป็นส่วนประกอบดังนี้

๓.๒.๑ หลักธรรมที่ปรากฏในคาถาบทที่ ๑ ในคาถานี้เป็นคาถาที่เกี่ยวกับการเอาชนะพญามารซึ่งถือว่าเป็นการชนะที่ยิ่งใหญ่ของพระพุทธองค์ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมพุทธเจ้าโดยการเอาชนะพญามารและเสนามารนี้ทรงใช้หลักธรรมที่สำคัญคือ

ก. หลักบารมี ๑๐ ประการหรือโดยพิศดารคือ บารมี ๓๐ สำหรับคำว่าบารมี นั้นหมายถึง คุณความดีที่บำเพ็ญอย่างยิ่งยวด เพื่อบรรลุจุดหมายอันสูงส่งมีอยู่ ๑๐ ประการคือ

(๑) ทานบารมี ได้แก่ ความประพฤติอันเลิศคือการให้ทานซึ่งเบื้องต้นก็คือการให้ทานที่เป็นวัตถุสิ่งของเรียกว่าทานบารมี ที่ยิ่งกว่านั้นก็คือการให้ธรรมเป็นทานเรียกว่า ทานอุปบารมีและการให้ที่ยิ่งยวดก็คือการเสียสละชีวิตของตนเป็นทาน เรียกว่า ทานปรมัตถบารมี ซึ่งพระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญมาครั้งเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร

(๒) ศีลบารมี ได้แก่ ความประพฤติอันเลิศ คือการรักษาศีล หมายถึง การรักษาคุ้มครองการประพฤติที่ดีทั้งทางกาย วาจา และจิตใจให้เรียบร้อย หรือการรักษาข้อวัตรปฏิบัติสำหรับควบคุมจิต กาย วาจา และจิตใจให้เรียบร้อย[๑๑๓] ในระดับต้นการรักษาศีลธรรมดาเรียกว่า ศีล บารมี การักษาศีลที่ยิ่งยวดขึ้นไปคือ ศีลอุปโลก เรียกว่า อุปบารบารมี การรักษาที่ยอดเยี่ยมก็คือการรักษาศีลของสมณะไม่ให้ขาดแม้จะแลกด้วยชีวิตก็ยอมเรียกว่า ปารมัตถบารมี ซึ่งพระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญในครั้งเป็นพระภูริทัตในอดีตชาติ

(๓) เนกขัมมบารมี คำว่า เนกขัมมะ หมายถึง การออกจากกาม,การออกบวชความปลอดโปร่งจากสิ่งเย้ายวนต่าง ๆ [๑๑๔] ดังนั้น เนกขัมบารมีหมายถึง การปฏิบัติอันเลิศในเรื่องของการออกบวช ซึ่งหากเป็นการออกบวชธรรมดา ก็เรียกว่าเนกขัมบารมี ถ้าออกบวชเพื่อมุ่งการบรรลุธรรมเรียกว่าอุปบารมี แต่ถ้าหากเป็นการออกบวชเพื่อมุ่งความเป็นพระพุทธเจ้าก็เรียกว่าอุปบารมัตถบารมี ซึ่งพระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญมาแล้วในครั้งเสวยพระชาติเป็นพระเตมีย์ใบ้

(๔) ปัญญาบารมี ได้แก่ ความประพฤติอันเลิศในเรื่องของการใช้สติปัญญา คือการศึกษาเล่าเรียนเพื่อให้มีประสบการณ์อันจะสามารถเอาตัวรอดได้ ซึ่งการประพฤติคือการใช้สติปัญญาโดยทั่วๆไปเรียกว่า ปัญญาบารมี แต่ถ้าเป็นการใช้ปัญญาในการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์เรียกว่าอุปบารมี และถ้าหากใช้สติปัญญาเพื่อหวังช่วยโลกโดยไม่คิดถึงชีวิต เรียกว่า ปารมัตถบารมี ซึ่งพระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญมาครั้งเป็นพระมโหสถในอดีตชาติ

---

[๑๑๓] พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๒๔๕.

[๑๑๔] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๖.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๕) วิริยะบารมี ได้แก่ การประพฤติอันเลิศในเรื่องของการใช้ความเพียร ความหมั่นในการประกอบกิจต่าง ๆ ในเบื้องต้นเรียกว่าวิริยะบารมีแต่ถ้าเป็นการใช้ความขยันหมั่นเพียรเพื่อการช่วยเหลือผู้อื่นเพื่อมนุษย์คนใกล้ชิดเรียกว่าวิริยอุปปารมี แต่ถ้าเป็นการทำความเพียรโดยมุ่งหวังผลเพื่อความเป็นพระพุทธเจ้าโดยไม่คิดชีวิตเรียกว่า ปารมัตถปารมี ซึ่งพระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญครั้งเป็นพระมหาชนกในอดีตชาติ

(๖) ขันติบารมี หมายถึง การประพฤติอันเลิศในด้านการใช้ความอดทนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในขั้นต้นเรียกว่า ขันติบารมี ถ้าใช้ความอดทนในการเลี้ยงดูมารดา บิดา หรือผู้มีพระคุณเรียกว่า ขันติอุปปารมี ถ้าใช้ความอดทนเพื่อการบรรลุธรรมขั้นสูงโดยมิได้คำนึงถึงชีวิตเรียกว่า ขันติปรมัตถปารมี ซึ่งพระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญมาครั้งเป็น พระสุวรรณสาม ในอดีตชาติ

(๗) สัจจบารมี ได้แก่ การประพฤติอันเลิศคือการรักษาสัจจะคือความจริงความซื่อสัตย์ต่อคำพูดที่ได้เอ่ยหรือตั้งใจไปในระดับต้นเรียกว่าการรักษาสัจจะนี้ว่าสัจจะบารมี แต่ถ้าการรักษาสัจจะนั้นจำต้องเสียสละอวัยวะเรียกว่าสัจจอุปปารมี แต่ถ้าเป็นการรักษาสัจจะแม้แลกด้วยชีวิตเรียกว่า สัจจปารมัตถปารมี ซึ่งพระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญครั้งเป็นพระวิฑูรบัณฑิตในอดีตชาติ

(๘) อธิษฐานบารมี ได้แก่ การประพฤติอันเลิศคือการตั้งใจมั่นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่สุดขึ้นไป ในขั้นตอนการอธิษฐานในเรื่องทั่ว ๆ ไปเรียกว่าอธิษฐานบารมี ถ้าเป็นการอธิษฐานเพื่อให้สำเร็จในการงานที่ต้องใช้ความพยายามกว่านั้นเรียกว่าอธิษฐานอุปบารมี แต่ถ้าเป็นการอธิษฐานด้วยการเอาชีวิตเข้าแลกเช่นที่ทรงอธิษฐานก่อนการประทับนั่งบนโพธิบัลลังก์นั้นจัดว่าเป็นอธิษฐานปารมัตถบารมี

(๙) เมตตาบารมี หมายถึง การประพฤติอันเลิศด้วยการเจริญเมตตาคือ ความปรารถนาดีต่อผู้อื่นให้ผู้อื่นมีความสุขมากกว่าตน ในระดับด้านการเจริญภาวนาเมตตาโดยทั่วไปเรียกว่าเมตตาบารมี ถ้าเป็นการเจริญเมตตาเพื่อช่วยผู้อื่นประมาณเรียกว่าเมตตาอุปปารบารมี แต่ถ้าเป็นการเจริญเมตตาเพื่อช่วยสรรพสัตว์เรียกว่าเมตตาปารมัตถปารมี

(๑๐) อุเบกขาบารมี หมายถึง การประพฤติอันเลิศด้วยการเจริญอุเบกขาคือ การเข้าไปพิจารณาในโลกและชีวิตอย่างเข้าใจและเท่าทันวางใจต่อเหตุการณ์นั้น ๆ อย่างถูกต้อง ในระดับต้น ๆ เรียกการเจริญอุเบกขานั้นว่าอุเบกขาบารมี ถ้าเป็นการเจริญอุเบกขาในเรื่องที่ยิ่งกว่านั้นเรียกว่าอุเบกขาอุปปารมี แต่ถ้าเป็นการเจริญอุเบกขาในเรื่องที่ยิ่งยวดกว่านั้นเช่น การวางใจต่อการสิ้นชีวิตในขณะปฏิบัติธรรมหรือการวางอุเบกขาต่อการเกิดดับของธรรมหรือสรรพสัตว์ก็ถือว่าเป็นอุเปกขาปารมัตถปารมี[๑๑๕]

---

[๑๑๕] พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๒๓๙ - ๒๔๐.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ในคาถาบทที่ ๑ การเอาชนะพญามารและเสนามารนั้นทรงเอาชนะโดยการอธิษฐานเอาบารมีทั้ง ๑๐ หรือ ๓๐ (โดยพิศดาร) มาเป็นธรรมพื้นฐานเพื่อต่อพญามารและเหล่าเสนาหรือแม้แต่กิเลสทั้งหลายตลอดช่วงของการบำเพ็ญสมณธรรมในวันที่ทรงบรรลุพระโพธิญาณอันประเสริฐ ดังนั้นการศึกษาบทสวดพุทธมนต์ในบทที่ ๑ จึงพบว่ามีหลักธรรมอันเป็นแกนสำคัญคือ บารมี ๑๐ ประการ

๓.๒.๒ หลักธรรมที่ปรากฏในคาถาบทที่ ๒ ในบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถานี้ บทที่ ๒ นี้ว่าด้วยเรื่องการเอาชนะอาฬวกยักษ์ซึ่งมีหลักธรรมที่ปรากฏอยู่ดังนี้คือ

๑) ขันติธรรม หรือขันติบารมี ทรงเสด็จไปทรมานยักษ์นี้โดยการใช้ขันติธรรมเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะการต่อสู้กันกับยักษ์ทรงใช้ระยะเวลาตั้งแต่พลบค่ำจนสามารถเอาชนะได้เมื่อใกล้รุ่ง ความจริงจะเอาชนะได้ แม้เพียงระยะเวลาอันสั้นแต่ทรงอาศัยพระกรุณาธิคุณจึงทรงให้โอกาสอาฬวกยักษ์ในการแสดงฤทธิ์ตามจริตของตน ซึ่งความอดทนนั้นแบ่งได้เป็น ๓ ประการคือ (๑) ตีติกขันติ คือความอดทนเมื่อถูกด่าว่าด้วยการวางจิตให้เป็นอุเบกขาธรรมและพิจารณาธรรมไปตามความเป็นจริง (๒) ตปขันติ ได้แก่ความอดทน ด้วยการมุ่งเอาความเพียรเป็นที่ตั้ง และ (๓) อธิวาสนขันติ ได้แก่ความอดทนด้วยการใช้ความสงบ มิให้ความโลภ ความโกรธความหลง เกิดขึ้น[๑๑๖] ซึ่งตลอดเวลาที่ต่อสู้กับยักษ์ทรงใช้ความอดทนทั้ง ๓ ประการนั้น

๒) จริต ๖ คือการรู้อัธยาศัยของผู้อื่นในคาถาบทที่ ๒ นี้การเอาชนะยักษ์ได้เพราะทรงรู้นิสัยของยักษ์ว่าเป็นพวกดุร้าย โมโห ชอบใช้กำลังซึ่งเป็นหนึ่งในลักษณะของคน ๖ ประเภท เรียกว่า จริต ๖ ซึ่งมีดังนี้คือ

๑) ราคจริต ได้แก่ คนที่ชอบความสวยงาม ไม่ชอบความรุนแรง

๒) โมหจริต ได้แก่ บุคคลที่ชอบอิทธิปาฏิหาริย์ เหนือโลก หรือการเสี่ยงโชค เรื่องผี เทวดา

๓) โทสจริต ได้แก่ คนที่ชอบโมโหร้าย ทำลายข้าวของไม่มีเหตุผล

๔) วิตกจริต ได้แก่ คนที่ชอบคิด หมกมุ่น กังวลไปเสียทุกเรื่องจนขาดความมั่นใจในตัวเอง

๕) สัทธาจริต ได้แก่ บุคคลประเภทเชื่อง่าย คล้อยตามคนอื่นได้ง่าย เมื่อมีเรื่องใดก็ตามที่ชวนให้เชื่อมักเชื่อก่อนคิดเสมอ

---

[๑๑๖] น.ท.สวัสดิ์ พัฒน์เกิดผล, **คำบรรยายพระพุทธมนต์และพุทธชัยมงคลคาถา เรื่องที่ ๒**, หน้า ๑๙๖. มหามกุฏราชวิทยาลัย, **มงฺคลตฺถทีปนี ปฐโม ภาโค,** (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), ๓๒๕–๓๒๗.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๖) พุทธิจริต ได้แก่ คนประเภทมีปัญญาว่องไว คิดเร็ว แก้ไขปัญหาได้เร็วทำงานคล่องแคล่ว ไม่คิดมากคิดแต่เรื่องดี ๆ มีเหตุผล[๑๑๗]

ในคาถาบทที่ ๒ นี้ทรงเลือกใช้วิธีการเอาชนะอาฬวยักษ์โดยพิจารณาเห็นว่ายักษ์เป็นผู้มีลักษณะของโทสจริต จึงใช้การประลองกำลังเป็นหลัก แม้ยักษ์จะมีการถามปัญหาแต่เนื่องจากไม่ใช่ผู้ที่เป็นพุทธจริต จึงไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ และพ่ายแพ้ต่อพระพุทธองค์ในที่สุด

๓.๒.๓. หลักธรรมที่ปรากฏในคาถาบทที่ ๓ ในคาถาบทที่๓ นี้เป็นเรื่องที่พระพุทธองค์ทรงเอาชนะช้างนาฬาคิรีซึ่งเป็นช้างทรงของพระเจ้าพิมพิสารต่อมาจนถึงพระเจ้าอาชาตศัตรูที่ถูกอุบายของพระเทวทัตให้นายควาญช้างเอาเหล้าให้กินถึง ๑๖ กระออม กลายเป็นช้างที่ดุร้ายน่ากลัว ซึ่งในคาถาบทที่ ๓ นี้ มีหลักธรรมที่เอาชนะช้างได้ก็คือ เมตตา คำว่าเมตตานั้นหมายถึง ความรักความปรารถนาให้เขา (คนอื่น) มีความสุข การแผ่เมตตาจิตที่คิดจะให้สัตว์ทั้งปวงมีความสุขทั่วหน้า[๑๑๘] ซึ่งเมตตาจะถึงผู้อื่นได้ก็ด้วยการแผ่เรียกว่าแผ่เมตตาจิตคือการตั้งจิตปรารถนาดีขอให้ผู้อื่นมีความสุข โดยคำแผ่เมตตามักนิยมใช้กันว่า ขอให้สัตว์ทั้งปลายที่เป็นเพื่อนทุกข์เกิดแก่เจ็บตายด้วยกันทั้งหมด ทั้งสิ้นจงมีแต่ความสุขอย่าได้มีทุกข์รักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยเถิด[๑๑๙] ซึ่งการแผ่เมตตานั้นมิใช่ว่าใคร ๆ จะแผ่ได้แล้วประสบผลบุคคลที่ประกอบไปด้วยคุณลักษณะดังนี้ถึงแผ่เมตตาได้ผล คือ

๑. ต้ององอาจกล้าหาญ
๒. ต้องซื่อตรง ไม่อ่อนแอ
๓) ต้องหนักแน่นมั่นคง
๔) ไม่ดื้อรั้น ในที่ชอบที่ควร
๕) ต้องสุภาพอ่อนโยน
๖) ไม่หยิ่งยโส
๗) รู้จักพอดี พอควร
๘) ต้องเป็นคนเลี้ยงง่าย
๙) ต้องมีการงานพอควรแก่ความสามารถ
๑๐) ต้องประพฤตินุ่มนวล
๑๑) ต้องรักษาตนดีมีจรรยา
๑๒) ต้องรอบคอบไหวพริบดี
๑๓) ต้องสงบเสงี่ยม
๑๔) ต้องวางตนให้เหมาะสมในสังคม
๑๕ ต้องไม่ประกอบกรรมชั่วแม้แต่น้อย[๑๒๐]

---

[๑๑๗] คำว่า “จริต” หมายถึงปกตินิสัย พื้นเพของจิตใจ หรือความประพฤติที่หนักไปในทางใดทางหนึ่งระบุไว้ในวิสุทธิมรรคมี ๖ อย่าง คือ ๑) ราคจริต ๒) โทสจริต ๓) โมหจริต ๔) สัทธาจริต ๕) พุทธิจริต หรือ ญาณจริยา ๖) วิตกจริต, ดูใน วิสุทธิ (บาลี) ๑/๑๒๗.

[๑๑๘] พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๒๐๐.

[๑๑๙] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๑.

[๑๒๐] น.ท.,สวัสดิ์ พัฒน์เกิดผล, **บรรยายความพระพุทธมนต์ ๒ เรื่อง พุทธมนต์ บทนมัสการ และพระพุทธมนต์ชยมงคลคาถา**, หน้า ๒๐๙.

ในการแผ่เมตตาจิตนั้นที่สำคัญก่อนจะแผ่ให้ผู้อื่นต้องแผ่ให้ตนเองก่อนจากนั้นก็ขออโหสิกรรมไม่ประมาณแก่สัตว์ผู้ที่เป็นเจ้ากรรมนายเวรและตั้งรจิตอันประกอบไปด้วยเมตตาแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งการแผ่เมตตาจิตบ่อย ๆ ก็จะทำให้ได้รับผลหรืออานิสงค์สำคัญ ๑๑ ประการดังนี้ คือ

๑) หลับเป็นสุข
๒) ตื่นเป็นสุข
๓) ไม่ฝันร้าย
๔) เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย
๕) เป็นที่รักของอมนุษย์ทั้งหลาย
๖) เทวดาเฝ้ารักษา
๗) ไฟ ยาพิษไม่ได้รับอันตราย
๘) จิตเป็นสมาธิง่าย
๙) สีหน้าผ่องใสจิตเป็นสมาธิง่าย
๑๐) เมื่อใกล้ตายจิตใจก็ไม่หลง, สงบ ทำกาละย่อมไปสู่สวรรค์
๑๑) ถ้ายังไม่บรรลุธรรมเบื้องสูงก็จะบังเกิดในพรหมโลก[๑๒๑]

จะเห็นว่าเมื่อบุคคลแผ่เมตตาบ่อย ๆ ก็ย่อมจะประสบกับผลคือความดีที่ได้กล่าวมานั้น และในบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาที่ ๓ นี้พระพุทธองค์ทรงชนะช้างตกมันชื่อนาฬาคิรีด้วยพระเมตตาจิตนั่นเอง

๓.๒.๔ หลักธรรมที่ปรากฏในคาถาบทที่ ๔ สำหรับคาถาบทนี้เป็นเรื่องราวที่พระพุทธองค์ทรงเอาชนะมหาโจรชื่อว่าองคุลิมาลผู้ดุร้ายโหดเหี้ยมฆ่าคนถึง ๙๙๙ คน และจะฆ่าแม้กระทั่งมารดาของตนเอง พระพุทธองค์ทรงเสด็จไปโปรดโดยไม่ต้องใช้ศาสตราหรืออาวุธใช้เพียงธรรมาวุธอันประเสริฐเท่านั้นสำหรับหลักธรรมที่ปรากฏในคาถาที่ ๔ มีดังนี้

๑) ฤทธิ์หรืออิทธิปาฏิหาริย์ ซึ่งมีอยู่ ๑๐ ประการ เนื่องจากการเอาชนะองคุลิมาลนี้เป็นการเอาชนะโดยใช้ฤทธิ์ ดังนั้น ฤทธิ์จึงเป็นสาระสำคัญในเรื่องนี้ คำว่าฤทธิ์หมายถึงสิ่งที่ก่อให้เกิดความสำเร็จเป็นสิ่งที่เกิดเหนือความสามารถของมนุษย์ในคัมภีร์วิสุทธิ์มรรคได้อธิบายเรื่องฤทธิ์ว่ามีอยู่ ๑๐ ประการดังนี้

๑) ฤทธิ์เกิดจากการอธิษฐาน อธิษฐานฤทธิ์
๒) ฤทธิ์เกิดจากจิตหรือมโนมยิทธิ
๓) ฤทธิ์เกิดจากการแผ่ซ่านไปด้วยความรู้

---

[๑๒๑] สมเด็จพระพุฒาจารย์, (อาจ อาสภมหาเถระ), **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๔๒. มหาวงศ์ ชาญบาลี, **พระวิสุทธิมรรค เล่มเดียวจบ**, (กรุงเทพมหานคร : อำนวยศาส์น, ๒๕๒๕), หน้า ๔๓๘. พระธรรมสิงหบุราจารย์, **บทสวดมนต์มหาเมตตาครอบจักรวาล (แปล),** (กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๘.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔) ฤทธิ์จากคุณธรรมอันประเสริฐ

๕) ฤทธิ์เกิดจากผลของการงาน

๖) ฤทธ์เกิดจากอำนาจของผู้มีบุญบันดาล

๗) ฤทธิ์ที่สำเร็จด้วยพลังความรู้วิทยาการ

๘) ฤทธิ์เพราะแรงของประโยชน์พลันสุสมคะเน

๙) ฤทธิ์ที่เกิดจากสมาธิ

๑๐) ฤทธิ์ที่เกิดจากความสำเร็จของการกระทำในเรื่องนั้นๆ[๑๒๒]

สำหรับลักษณะของฤทธิ์ที่พระพุทธองค์ใช้เรียกว่าอิทธิภิสังขาร จัดอยู่ในฤทธิ์ทั้ง ๑๐ ประเภท นั้น

๒) ธรรมอันทำให้งาม ๒ คือ ขันติ กับโสรัจจะ ในคาถาบทที่ ๔ นี้เราจะพบว่าจริยวัตรขององคุลิมาลเมื่อคราวเป็นอหิงสกะมาณพเป็นผู้ที่อาจารย์รักใคร่เมตตามากเนื่องจากเขาได้ประพฤติธรรม ๒ ประการ คือ (๑) ขันติคือความอดทนในการทำงาน เล่าเรียนศึกษา หรือวัตรที่เนื่องด้วยตน เช่น การบำรุงรักษาครูอาจารย์ (๒) โสรัจจะ คือความเสงี่ยม นอกจากอหิงสกะจะตั้งใจเรียนด้วยความอดทนแล้วก็ยังเป็นผู้มีอัชฌายาศัยละมุนละไมรู้จักสัมมาคารวะเป็นที่รักของผู้อื่นเป็นอย่างมาก [๑๒๓]

๓.๒.๕ หลักธรรมที่ปรากฏในคาถาบทที่ ๕ สำหรับคาถานี้เป็นเรื่องของการเอาชนะเดียรถีย์และสาวกคือนางจิญจมานวิภา ซึ่งหลักธรรมที่ปรากฏอย่างชัดเจนในคาถานี้ก็คืออกุศลกรรมบถ หมายถึง ทางแห่งความชั่วที่นางจิญจมานวิกาและเหล่าเดียรถีย์ได้ร่วมกันทำโดยซึ่งก่อให้เกิดผลร้ายกับตน สำหรับอกุศลกรรมบถทั้ง ๑๐ ประการมีดังนี้

๑) หมวดกายกรรม ได้แก่

๑.) การทำลายชีวิตผู้อื่น

๒.) การถือเอาของที่เขาไม่ให้

๓.) การประพฤติผิดในกาม

๒) หมวดวจีกรรม ได้แก่

๔.) การพูดเท็จ

๕.) การพูดส่อเสียด

๖.) การพูดคำหยาบ

---

[๑๒๒]สมเด็จพระพุฒาจารย์, (อาจ อาสภมหาเถระ), **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, หน้า ๕๓๑.

[๑๒๓] ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๔/๑๙๑. ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๔/๒๕๔. อง.ทุกฺก. (บาลี) ๒๐/๑๖๖/๙๐. อง.ทุกฺก. (ไทย) ๒๐/๑๖๖/๑๖๒. ม.ม.อ. (ไทย) ๒๑/๑๕๘.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗.) การพูดเพ้อเจ้อ

๓) หมวดมโนกรรม ได้แก่

๘.) ความละโมบอยากได้ของคน

๙.) ความพยายามปองร้าย

๑๐.) เห็นผิดจากคลองธรรม[๑๒๔]

ในการกระทำของเดียร์ถีย์และนางจิญจมาณวิกาอาศัยวิธีการอันไม่ชอบธรรมทั้ง ๑๐ ประการเป็นหลักในความพยายามที่จะเอาชนะพระพุทธศาสนาโดยการพยายามทำร้ายทุกวิธีทางแต่ผลกรรมคือการกระทำชั่วก็ตอบสนองผู้กระทำคือนางจิญจมานวิกาอย่างแสนสาหัส

๓.๒.๖ หลักธรรมที่ปรากฏในคาถาบทที่ ๖ ในการเอาชนะสัจจกนิครนถ์นั้นพระพุทธองค์ทรงใช้หลักธรรมที่สำคัญในการเอาชนะก็คือพระปัญญาคุณที่ทรงตรัสรู้และรอบรู้ในธรรมทุกอย่างซึ่งคำว่า ปัญญาหมายถึง ความรู้ทั่วหรือปรีชาญาณหยั่งรู้เหตุผล, ความรู้ความเข้าใจอย่างชัดเจน ซึ่งปัญญามีที่มาอยู่ ๓ ประการคือ

๑) สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการฟัง

๒) จินตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิดใคร่ครวญในเรื่องที่เป็นเหตุผล

๓) ภาวนามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากากรลงมือกระทำหรือการพัฒนาให้เกิดมีในตน[๑๒๕]

นอกจากนั้นในคาถาบทที่ ๖ นี้ยังมีหลักธรรมที่สำคัญอีกหมวดหนึ่งก็คือ หมวดการตอบปัญหาโดยพระพุทธองค์ทรงตอบปัญหาสัจจกนิครนถ์โดยอาศัยหลักการตอบอยู่ ๔ ประการคือ

๑) ปัญหาที่มีนัยเดียวควรตอบได้เลย

๒) ปัญหาที่มีเกิน ๒ นัย ให้แยกตอบ

๓) ปัญหาที่มีนัยซับซ้อนให้ย้อนถามก่อนตอบ

๔) ปัญหาที่ไม่ควรตอบ เพราะไม่ก่อให้เกิดข้อยุติ[๑๒๖]

ในการเอาชนะสัจจกนิครนถ์พระพุทธองค์ทรงใช้สติปัญญาและวิธีการตอบปัญหาซึ่งถือว่าหลักธรรมที่ปรากฏมีความสำคัญสำหรับการเผยแผ่และรักษาพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง

---

[๑๒๔] ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๔๗/๒๓๘. ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๒๖. อง.ทสก. (บาลี) ๒๔/๑๗๘/๒๒๖. อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๘/๓๓๐.

[๑๒๕] ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๙๖. ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๔/๒๗๑. อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๗๖๘/๓๔๔ - ๓๔๕. อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๗๖๘/๕๐๓ – ๕๐๔.

[๑๒๖] ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๑๒/๒๐๔ - ๒๐๕.ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๒/๒๑๙.

๓.๒.๗ หลักธรรมที่ปรากฏในคาถาบทที่ ๗ สำหรับคาถาบทนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเอาชนะพญานาคชื่อว่านันโทปนันทนาคราช ซึ่งเป็นการเอาชนะบุคคลผู้มีอิทธิฤทธิ์ดุร้ายโดยทรงใช้พระมหาโมคัลลานะเถระซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญในทางฤทธิ์สามารถเข้าฌานได้อย่างรวดเร็วคล่องแคล่วสำหรับหลักธรรมที่ปรากฏในคาถานี้ก็คือ เรื่องการยกย่องศิษย์ของพระพุทธองค์ที่ได้ปฏิบัติตามหลักทิศ ๖ อันเกี่ยวข้องกับอาจารย์ที่พึงจะปฏิบัติต่อศิษย์ ดังนี้

๑) แนะนำให้เป็นคนดี

๒) ให้เรียนดี

๓) บอกความรู้ศิลปวิทยาทุกอย่าง

๔) ยกย่องให้ปรากฏในหมู่มิตรสหาย

๕) ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย[๑๒๗]

ในคาถาที่ ๗ พระพุทธองค์ทรงมุ่งให้พระมหาโมคคัลลานะเถระเป็นผู้ไปปราบนาคแม้ว่าจะมีพระอรหันต์รูปอื่นจะอาสาก็ตาม แต่ก็ไม่ยินยอมด้วยเห็นว่าพระอรหันต์รูปอื่นเข้าฌานไม่ได้ช่ำชองเหมือนพระมหาโมคคัลลานะเถระทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันไม่ให้ศิษย์ทั้งหลายที่ไม่ชำนาญออกไปพลาดท่าแก่พญานาคราช และเพื่อให้พระมหาโมคคัลลานะได้เป็นที่ปรากฏในหมู่พระอรหันต์ด้วยกัน นอกจากนั้นในเนื้อเรื่องเราจะพบว่าแม้ว่าจะทรงยอมรับในความสามารถของพระมหาโมคคัลลานะเถระแต่ก็ทรงตรัสกะพระเถระเสมอ ๆ ว่าให้ระวังเพราะพญานาคเป็นสัตว์ที่มีพิษไม่น่าไว้ใจด้วยทรงมีพระกรุณาต่อสาวกตามหลักของทิศ ๖ นั่นเอง

๓.๒.๘ หลักธรรมที่ปรากฏในคาถาบทที่ ๘ ในคาถาบทที่ ๘ นี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเอาชนะพกาพรหมผู้ซึ่งเคยเป็นอาจารย์ของพระองค์ในครั้งอดีตชาติ ความผูกพันดังกล่าวประกอบกับการเห็นผิดของพกาพรหม ทำให้พระองค์ต้องเสด็จขึ้นไปบนพรหมโลกเพียงลำพังเพื่อสั่งสอนหรือปราบพกาพรหมให้คลายจากทิฏฐินั้นเสีย

สำหรับหลักธรรมที่ปรากฏในคาถาบทที่ ๘ นี้ได้แก่หลักและทสพลญาณ อันหมายถึงคุณธรรมคือญาณหยั่งรู้ของพระพุทธองค์ที่มีต่อสัตว์โลกและสามารถที่นำไปใช้ประโยชน์ในการอบรมสั่งสอนหรือไปแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในโลกทั้ง ๓ ได้ โดยเนื้อหาของหลักธรรมที่ปรากฏในคาถาบทที่ ๘ คือ ทสพลญาณ นั้นมีดังต่อไปนี้คือ

๑) ฐานานุฐานญาณ หมายถึง ปรีชาหยั่งรู้ในสิ่งที่ควรและไม่ควร หรือสิ่งที่เป็นไปได้หรือเป็นไปไม่ได้ ในขณะที่จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งลงไป[๑๒๘]

---

[๑๒๗] ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๖๖/๑๖๔.ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖/๒๑๓ - ๒๑๔.

[๑๒๘] อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๘๐๙/๔๕๓.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) กัมมวิปากญาณ หมายถึง ปรีชาหยั่งรู้ผลกรรมของสัตว์ ในอดีต อนาคต และปัจจุบันตามความเป็นจริง ดังที่ทรงทราบกรรมของพกาพรหม

๓) สัพพัตถคามินีปฏิปทาญาณ หมายถึง ปรีชาหยั่งรู้ทางที่จะนำไปสู่ภูมิทั้งปวง

๔) นานาธาตุญาณ หมายถึง ปรีชาหยั่งรู้สัตว์ที่มีธาตุแตกต่างกัน

๕) นานาธิมุตติกญาณ หมายถึง ปรีชาหยั่งรู้สัตว์ที่มีอัชฌยาศัยแตกต่างกันคือเรื่องเดียวกับจริตของสัตว์ ๖ ประการ

๖) อินทรีย์ปโรปริยตภิญาณ หมายถึง ปรีชาหยั่งรู้สัตว์ที่มีอินทรีย์แก่กล้าและไม่แก่กล้าสมควรที่จะเสด็จไปโปรดหรือไม่อย่างไร

๗) ฌานาทิสังกิเลสาทิญาณ หมายถึง ปรีชาหยั่งรู้ความเศร้าหมองผ่องแผ้วและการออกจากฌานเป็นต้นตามความเป็นจริง

๘) ปุพเพนิวาสนานุสสติญาณ หมายถึง ปรีชาหยั่งรู้ทำให้ระลึกภพที่เคยอยู่ในหนหลังได้

๙) จตูปปาตญาณ หมายถึง ปรีชาหยั่งรู้จุติและอุบัติของสัตว์ทั้งหลายอันเป็นไปตามกรรม

๑๐) อาสวักขยญาณ หมายถึง ปรีชาหยั่งรู้ความสิ้นไปของอาสวะหรือการบรรลุธรรมของเหล่าพระโยคาวจรผู้ปฏิบัติ ใครพูดจริงใครพูดเท็จ พระองค์ทรงทราบข้อเท็จจริงเหล่านั้นได้[๑๒๙]

จะเห็นได้ว่าในคาถาบทที่ ๘ นี้การเอาชนะพกาพรหมทรงใช้พระปัญญาคุณคือทสพลญาณในการโต้ตอบกับพรหมจนเป็นที่กระจ่างชัดทั้งในเรื่องขันธ์ในอดีตปัจจุบันและอนาคตของพรหม รวมถึงล่วงรู้ถึงกำลังของพรหมได้อย่างละเอียดจนทำให้พรหมยอมรับ ซึ่งการเอาชนะดังกล่าวก็เพราะทรงเป็นผู้มีปรีชาหยั่งรู้ทั้ง ๑๐ ประการนั้น

๓.๓ คุณค่าของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา

คำว่า คุณค่า (Values) นั้นเราอาจนิยามความหมายได้หลายนัยเช่นอาจหมายถึงประโยชน์หรือมีราคาหรือมีค่าที่คนต่างต้องการซึ่งคุณค่าดังกล่าวนั้นไม่ได้เกี่ยวข้องกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น ทองคำ มีคุณค่าเพราะมีคนต้องการ และเงินก็มีคุณค่านอกจากนั้นการกระทำบางอย่างก็จักว่ามีคุณค่าเช่นกัน เช่น การทำดีย่อมมีคุณค่ามากว่าการกระทำที่ชั่ว เมื่อนำมาอธิบายถึงบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (พาหุง)แล้วถามว่า หากมีผู้นำไปสาธยายหรือศึกษาแล้วจะได้รับประโยชน์หรือคุณค่าอย่างไร จากการศึกษามาทั้งหมดพบว่า การศึกษาก็ดี การสาธยายก็ดีย่อมจะให้คุณค่าใน ๒ ประเด็นหลัก ก็คือ

---

[๑๒๙] อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๘๐๙ – ๘๓๑/๔๐๔-๔๒๐. อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๐๙ – ๘๓๑/๕๑๙ – ๕๓๓.

๓.๓.๑) คุณค่าในทางพระพุทธศาสนา สำหรับคุณค่าที่เกิดจากการศึกษาบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาในทางพระพุทธศาสนานั้นเราสามารถที่จะพิจารณาได้ดังนี้

๓.๓.๑.๑) คุณค่าในด้านการใช้เป็นกรอบในการสอนให้ละชั่วประพฤติดี ซึ่งเราจะพบว่าบทสวดมนต์ทั้ง ๘ บทนี้ได้กล่าวถึงเกณฑ์การกระทำอยู่ ๒ ด้าน คือ (๑) การกระทำที่ก่อให้เกิดผลดีและ (๒) การกระทำที่ก่อให้เกิดผลร้าย สำหรับการกระทำที่ก่อให้เกิดผลดีนั้นก็ได้แก่การกระทำของพระพุทธองค์ซึ่งเป็นฝ่ายที่ต้องใช้ความอดทน สติปัญญา เหตุ ผล และความพากเพียร เป็นต้นในการลงมือกระทำทุกอย่างซึ่งการกระทำดังกล่าวต้องตั้งอยู่บนหลักของเหตุผลและความดีที่จะก่อให้เกิดประโยชน์กับมวลมนุษย์ชาติ เช่น การเอาชนะพญามารซึ่งถือเป็นความชนะที่ยิ่งใหญ่ที่มนุษย์โดยทั่วไปจะพึงเอาเป็นแบบอย่าง ส่วนการกระทำที่ก่อให้เกิดผลเสียก็คือการกระทำของฝ่ายมาร , นางจิญจมานวิกา หรือเฉพาะอาฬวกยักษ์, องคุลิมาล, สัจจกนิครนถ์, พกาพรหม, นันโทปนันทนาคราช[๑๓๐] ในตอนที่จะถูกปราบโดยพระพุทธองค์ ซึ่งถือว่าการกระทำตามครรลองของบุคคลผู้เป็นตัวอย่างดังกล่าวนั้นถือเป็นการกระทำที่ไม่เป็นประโยชน์อีกทั้งเป็นการกระทำที่ไม่มีคุณค่าและก่อให้เกิดโทษ ซึ่งเมื่อศึกษาบทสวดมนต์นี้แล้วย่อมสามารถที่จะนำไปเป็นกรอบในการดำเนินการสอนให้พุทธศาสนิกชนโยทั่วไปใช้เป็นเกณฑ์ในการเลือกที่จะประพฤติตามแนวทางของใคร เมื่อเป็นเช่นนี้ก็จะก่อให้เกิดประโยชน์กับพระพุทธศาสนาโดยส่วนเดียว

๓.๓.๑.๒ คุณค่าด้านการศึกษาพุทธประวัติในเรื่องของการเอาชนะอุปสรรคของพระพุทธศาสนา การศึกษาบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (คาถาพาหุง) ทั้ง ๘ บทนั้น ย่อมจะทำให้ได้คุณค่าที่สำคัญก็คือ ทำให้ทราบถึงพุทธประวัติของพระพุทธองค์ในการเอาชนะอุปสรรคแต่ละครั้ง ซึ่งผู้ศึกษา/ชาวพุทธสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนาได้ เช่น การใช้อุบายคือแผนนารีพิฆาตของนักบวชต่างศาสนาที่มุ่งหวังทำลายภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ ในกรณีของนางจิญจมานวิกา เป็นต้น โดยปัญหาเหล่านั้น ชาวพุทธจะต้องรู้เท่าทันและนำกรณีตัวอย่างที่พระพุทธองค์ทรงเผชิญมาแล้วนำไปแก้ไขปัญหาต่างๆ นั้นได้

๓.๓.๑.๓ คุณค่าด้านการศึกษาถึงวิธีปฏิบัติต่อบุคคลผู้ที่มีจริตต่างๆ กัน อันจะเป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งจากการศึกษาบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาทั้ง ๘ บทนั้น ทำให้ทราบถึงท่าทีที่พระพุทธองค์พึงปฏิบัติต่อบุคคลประเภทต่างๆ ในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน ซึ่งพระองค์ทรงสามารถที่จะยังบุคคลเหล่านั้นให้เลื่อมใส หรือให้พ่ายแพ้ไปได้ เช่น กรณีของโจร องคุลิมาล กรณีของสัจจกนิครนถ์ กรณีของพกาพรหม ซึ่งการศึกษาในบทสวดมนต์นี้ย่อมก่อให้เกิดคุณค่าแก่ผู้ศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

---

[๑๓๐] ยกเว้นช้างนาฬาคิรีที่ทำผิดเพราะฤทธิ์สุรา – ผู้วิจัย.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓.๓.๑.๔ คุณค่าด้านความศรัทธาเลื่อมใสต่อพระพุทธศาสนาของชาวพุทธ เมื่อพุทธศาสนิกชนได้เข้ามาศึกษาบทสวดมนต์นี้แล้ว นอกจากจะได้รับคุณค่าที่เกิดจากการสาธยายอันจะก่อให้เกิดความสุขจากการท่องบ่นจนสามารถทำจิตให้เป็นสมาธิแล้ว ในด้านการศึกษาถึงรายละเอียดของเนื้อหา ผู้ศึกษาย่อมได้รับความรู้เกี่ยวกับพระปรีชาสามารถของพระพุทธองค์ที่ทรงเอาชนะอุปสรรคต่างๆ ได้ ซึ่งก็อาจทำให้ผู้ศึกษาย่อมบ่มเพาะศรัทธาให้เกิดในพระพุทธศาสนาได้มากยิ่งขึ้น หรืออาจน้อมนำจิตไปสู่การศึกษาและปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้นได้

๓.๓.๒ คุณค่าในทางสังคม สำหรับคำว่าคุณค่าทางสังคมนี้หมายถึงคุณค่าที่เกิดกับสังคมโดยภาพรวมประการหนึ่ง และคุณค่าที่เกิดกับบุคคลแต่ละบุคคลอันเป็นส่วนประกอบของสังคมแต่ละสังคมนั้นว่าเมื่อสังคมนำเอาพุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (พาหุง) ไปศึกษาหรือไปประยุกต์ใช้แล้วจะก่อให้เกิดคุณค่าอย่างไร จะช่วยชี้นำหรือให้คุณค่าแก่สังคมได้อย่างไร ซึ่งประเด็นด้านคุณค่าเชิงสังคมนั้นเราสามารถที่จะพิจารณาได้ดังนี้

๓.๓.๒.๑) คุณค่าต่อบุคคล หากพิจาณาในแง่ทางปัจเจกชน ในสังคมนั้นเราจะพบว่าหากมีการนำเอาบทสวดมนต์บทนี้ไปใช้สาธยายหรือศึกษาให้ชัดเจนย่อมได้รับคุณค่าอันเป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตโดยเฉพาะในด้านการนำเอาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในการเอาชนะอุปสรรคของพระพุทธองค์ไปใช้ก็จะทำให้เกิดคุณค่าดังต่อไปนี้

๑.) คุณค่าในด้านความไม่ประมาท การศึกษาบทสวดพุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (พาหุง) ถือได้ว่าเป็นการศึกษาวิธีการเอาชนะอุปสรรคที่เกิดขึ้นของพระพุทธองค์ในเรื่องต่าง ๆ นั้นย่อมก่อให้เกิดคุณค่ากับผู้ที่ศึกษาก็คือช่วยให้ผู้ศึกษาไม่ประมาทในชีวิตด้วยคิดว่าแม้พระพุทธองค์ผู้ทรงบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณก็ยังไม่พ้นที่จะต้องเผชิญกับอุปสรรคนานับประการ จะต้องกล่าวไปใยถึงเราซึ่งเป็นมนุษย์ธรรมดาที่จะต้องมีอุปสรรค เมื่อคราวที่ต้องเจออุปสรรคก็สามารถที่จะยึดเอาพระพุทธองค์เป็นแบบอย่างในการแก้ไขปัญหาคือ พระองค์ (๑) ไม่หนีปัญหา (๒) ไม่ท้อถอยมีแต่สู้หรือปรารถความเพียรสู้กับอุปสรรคเหล่านั้น (๓) ทรงใช้สติปัญญาแก้ไขปัญหาแม้ว่าปัญหานั้นจะมากหรือหนักสักเพียงใด เมื่อพระองค์ทรงปฏิบัติได้เช่นนั้นเราเป็นมนุษย์ก็ต้องเอาเป็นตัวอย่างคือไม่หนีปัญหา ไม่ท้อถอย และสู้กับปัญหาด้วยการหาทางแก้ไขซึ่งเราจะพบว่าอุปสรรคทั้ง ๘ ประการนั้นที่สุดแล้วก็ทรงแก้ไขได้แสดงให้เห็นว่าปัญหาทุกปัญหาในชีวิตของมนุษย์เราก็ต้องมีทางแก้ไขหรือทางออกอย่างแน่นอนเมื่อคิดได้เช่นนี้เราก็จะไม่ประมาทมีสติที่จะแก้ไขปัญหาด้วยการอยู่กับปัญหาอย่างเข้าใจและค่อย ๆ หาทางออกโดยคิดและคาดหวังว่าไม่มีปัญหาใดที่แก้ไขไม่ได้ แม้พระพุทธองค์ผู้เผชิญกับปัญหาที่หนักขนาดไหน เช่นการถูกใส่ร้ายว่าเสพเมถุน กับสตรีจนมีท้องและผู้หญิงคนนั้นก็มายืนด่าต่อหน้าสาธารณกำนันถ้าเป็นคนธรรมดาแม้ไม่ได้ทำดังที่ถูกกล่าวหาก็คงจะอดทน ไม่ได้แต่

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระองค์ทรงนิ่งและค่อยๆ ให้ความจริงมันเปิดเผยตัวเองจนในที่สุดก็สามารถที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ ดังนั้นการนำเอาหลักคิดหรือกรอบการปฏิบัติต่อปัญหาดังกล่าวไปเป็นตัวอย่างในการดำเนินชีวิตย่อมก่อให้เกิดคุณค่าคือความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิตได้

๒) คุณค่าในด้านการเร่งความเพียรเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของชีวิตหรือเร่งสร้างความดี

ในการศึกษาเนื้อหารายละเอียดของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถานั้นย่อมก่อให้เกิดคุณค่ากับผู้ศึกษาก็คือการปรารภความเพียรเพื่อให้บรรลุเป้าหมายหรือไม่ก็เร่งสร้างความดีให้เกิดขึ้นกับตนเองเนื่องจากในอดีตพระพุทธองค์ได้ทรงชนะอุปสรรคทั้งหลายนั้นพระองค์มิได้ย่อท้อกับสิ่งที่เกิดขึ้นและไม่สั่งสอนให้ศาสนิกติดยึดอยู่กับความอาลัยในชัยชนะนั้นแท้จริงแล้วเมื่อทรงได้รับชัยชนะพระองค์ยิ่งเร่งการสั่งสอนเหล่าเวไนยสัตย์ให้ได้รับความรู้เพิ่มเติมมากยิ่งขึ้นเมื่อเป็นเช่นนั้นผู้ที่ศึกษาบทสวดมนต์จึงจำเป็นจะต้องคิดและคำนึงเช่นกันว่า แม้พระพุทธองค์ก็ยังทรงเร่งสร้างความดีส่วนตนเองเป็นมนุษย์ก็พึงจะต้องเร่งสร้างความดีให้เกิดขึ้นกับตนเองให้มากเนื่องจากการดำเนินชีวิตนั้นไม่ได้ราบเรียบโดยไม่มีอุปสรรคใด ๆ เราไม่รู้ว่าอุปสรรคจะเกิดกับเราเมื่อไหร่ ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องเร่งสร้างความดีให้เหมือนกับที่พระพุทธองค์ทรงได้ดำเนินมาแล้ว

๓.๓.๒.๒) คุณค่าต่อสังคม การศึกษาบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (พาหุง) ทั้ง ๘ บท ดังกล่าวมานอกจากจะให้คุณค่ากับการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมแล้วยังสามารถที่จะให้คุณค่ากับสังคมในภาพรวมอีกด้วย กล่าวคือ หากมีการนำกรอบแนวคิดในการแก้ไขปัญหาในบทสวดมนต์นี้ไปใช้ก็จะก่อให้เกิดประโยชน์หรือคุณค่าแก่สังคมคือช่วยให้สังคมมีทางออกเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นในสังคม เช่นหากเรานำเอาปัญหาในคาถาทั้ง ๘ บทมาวิเคราะห์ก็จะพบว่าสามารถที่จะช่วยสังคมในการดำเนินการแก้ไขปัญหาได้ดังนี้

๑.๑) ปัญหาด้านความมั่นคง (พญามาร) ซึ่งแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ (๑) ความมั่นคงของชาติ และ(๒)ความมั่นคงทางจิตใจ (ขวัญกำลังใจ) โดยปัญหาทั้ง ๒ ประการนั้นถือว่าเป็นปัญหาหลักของสังคม การแก้ไขปัญหาทางสังคมโดยเฉพาะความมั่นคงหากนำเอาวิธีการเอาชนะพญามารมาใช้ก็สามารถทำได้โดยการที่รัฐจะต้องมีความชัดเจนในเรื่องอุดมการณ์ของสังคมคือต้องบำรุงขวัญกำลังใจของคนในชาติ ไม่ทำอะไรตามกระแสจนประเทศชาติต้องเสียเปรียบต่างชาติจนต้องตกเป็นหนี้ การตกเป็นหนี้ก็คือการตกอยู่ในอำนาจของมาร ดังนั้น ปัญหาความมั่นคงต้องแก้ไขโดยการประกาศจุดยืนของสังคมนั้น ๆ อย่างชัดเจน ไม่คล้อยตามกระแสของโลกมากนัก นอกจากนั้นต้องสร้างความมั่นใจให้เกิดขึ้นกับคนในชาติด้วยถ้าคนในชาติไม่มั่นใจรัฐหรือแคว้นนั้นก็ไม่อาจจะดำรงอยู่ได้เหมือนกับการชนะมารของพระพุทธองค์ซึ่งพระองค์จะต้องมีความมั่นใจในตัวพระองค์เองในเรื่องของความดีที่ทำมา จึงจะสามารถผ่านวิกฤตต่าง ๆ ไปได้

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๒) ปัญหาด้านนักการเมือง (ยักษ์) คำว่ายักษ์ในที่นี้หากใช้เป็นสัญลักษณ์แทนนักการเมืองหรือข้าราชการที่ชอบกินคนคือทรัพยากรในประเทศให้หมดไปการแก้ไขปัญหาข้อนี้จะต้องใช้วิธีการอดทนคืออดทนเพื่อให้เวลากับสังคมและตัวนักการเมืองเองว่าจะพอเมื่อไหร่หรือหากไม่พอก็ให้ลงโทษโดยใช้กฎหมาย(ฤทธิ์) ว่ากันตามกฎหมายจนกว่าจะยอมเพราะการห้ามยักษ์กินคนหรือห้ามนักการเมืองข้าราชการคอรัปชั่นนั้นเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก ดังนั้น วิธีแก้จะต้องใช้ (๑) ความอดทน (๒) ฤทธิ์ก็คือกระบวนการทางกฎหมายเข้าดำเนินการแก้ไข

๑.๓) ปัญหาด้านการมอมเมาสังคมโดยวัฒนธรรมต่างชาติ (นาฬาคีรี) หากเราเปรียบช้างนาฬาคีรีเหมือนกับเยาวชนที่ถูกกรอกโดยเหล้า ๑๖ กระออม คือเทคโนโลยีความเจริญและสิ่งมอมเมามีสุรา เบียร์ ยาเสพติด เป็นต้น สภาพของเยาวชนในสังคมก็ไม่แตกต่างไปจากช้างนาฬาคีรี เมื่อสังคมเกิดปัญหาดังกล่าวจะต้องหาวิธีแก้ไขด้วยวิธีการสำคัญก็คือ การใช้หลักเมตตาธรรม คือ การให้ความรู้ (แผ่เมตตาจิต) เพื่อให้บรรดาเยาวชนต่าง ๆ เหล่านั้นได้สติคือสร้างจากอาการเมาในสิ่งเสพติดก่อนจึงจะสามารถแก้ไขปัญหาได้ หากรัฐหรือผู้ปกครองไม่อาจชี้แจงหรือให้ความรู้อย่างชัดเจนกับบรรดาเยาวชนเหล่านั้นก็จะทำให้เกิดความหลงมัวเมามากขึ้นและไม่อาจจะเรียกสติของพวกเขากลับมาได้ ปัญหาก็จะพอกพูน แต่ถ้าให้ความรู้เพียงพอแล้วก็จะสามารถแก้ไขปัญหาได้

๑.๔) ปัญหาด้านการก่ออาชญากรรมภายในประเทศ (องคุลิมาล) การฆ่าหรือทำร้ายร่างกายหรือมุ่งประสงค์ชีวิตหรือทรัพย์สินนั้นถือว่าเป็นสิ่งสะท้อนถึงความเข้มแข็งของวัฒนธรรมในสังคมนั้น ๆ ในกรณีโจรผู้ร้ายนี้พระพุทธองค์ทรงแก้ไขโดยธรรมาวุธคือการทรมาน (ปราบ) โจรองคุลิมาลผู้ดุร้าย ในกรณีของการก่ออาชญากรรมนั้น รัฐจะต้องใช้ฤทธิ์คือกฎหมายอย่างเข้มงวดผิดว่ากันตามความผิดลงโทษให้หนักและรุนแรงพร้อมกันนั้นก็ให้สติกับโจรดังพระพุทธพจน์ที่ทรงให้สติกับองคุลิมาลว่า “เราหยุดแล้วแต่ท่านยังไม่หยุด”[๑๓๑] กล่าวคือการลงโทษอย่างเฉียบขาดตามมาตรการทางกฎหมายนั้นจะต้องทำไปพร้อม ๆ กับการให้ข้อมูลข่าวสารกับโจรด้วยว่าหากทำผิดจะต้องได้รับโทษอย่างแน่นอน ถ้าทำได้เช่นนี้ปัญหาเรื่องโจรก็จะคลี่คลายลง

๑.๕) ปัญหาด้านสื่อสารมวลชน (นางจิญจมานวิกา)ปัจจุบันถือว่า การสื่อสารมวลเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเพราะถ้าใครสามารถยึดสื่อต่าง ๆ ได้แล้วก็เท่ากับกุมชะตากรรมของประเทศได้ในกรณีของนางจิญจมานวิกาก็มีนัยของการดำเนินการด้านสื่อสารมวลชนเพื่อการให้ร้ายพระพุทธองค์ซึ่งนางได้ทำอย่างเป็นขั้นตอนและตามลำดับทำให้ประชาชนส่วนหนึ่งเชื่อว่าพระพุทธองค์มีเพศสัมพันธ์กับนางจริง ๆ ท้ายสุดนางได้พารูปร่างอันบอบช้ำและท้องโตมาฟ้องพระพุทธองค์ต่อหน้าประชาชนซึ่งการกระทำดังกล่าวก็เป็นลักษณะหนึ่งของสื่อมวลชนที่บางครั้งก็ต้องแสดงละคร

---

[๑๓๑] ม.ม. (บาลี) ๑๓/๓๔๗ - ๓๕๒/๓๓๐ - ๓๓๘. ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๔๗ - ๓๕๒/๔๒๑ - ๔๓๐.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ในการให้ร้ายผู้อื่นตามคำสั่งของผู้มีอำนาจโดยกรณีของนางจิญจมานวิกานี้ผู้มีอำนาจในการควบคุมสื่อคือเดียรถีย์ในสังคมปัจจุบันก็เช่นกัน การจะบริหารหรือควบคุมสื่อต้องมีประสิทธิภาพและรัฐต้องควบคุมสื่อให้ได้ แต่ถ้าไม่อาจควบคุมได้ ก็ต้องใช้วิธีการของพระองค์คือ โสมะ ได้แก่การนิ่งหรือใช้ความสงบ สยบความวุ่นวายไม่โต้ตอบ หรือขัดแย้ง แต่ให้เวลาเป็นเครื่องพิสูจน์บางครั้งข่าวที่สื่อประโคมไปก็เป็นตัวฆ่าหรือทำลายความเชื่อถือของสื่อไปเอง ดังนั้นปัญหาการใส่ร้ายสื่อสารมวลชนสังคมจะต้องรู้จักสงบนิ่งอย่าพึ่งเชื่ออะไรโดยด่วนแต่ควรจะรอคอยให้เรื่องดังกล่าวได้พิสูจน์ตัวเองเหมือนดั่งที่พระพุทธองค์ได้ทรงปฏิบัติมาแล้ว

๑.๖) ปัญหาด้านวิชาหรือด้านการศึกษา (สัจจกนิครนถ์) ปัจจุบันปัญหาเรื่องนักวิชาการนั้นถือว่าเป็นปัญหาในเชิงแนวคิดหรือทิฏฐิหรือความเห็นในปัจจุบันแม้จะเป็นอิสระแต่ในบางครั้งก็เกินพอดี หรือไม่อยู่ในหลักของเหตุผล ทำให้เกิดปัญหาขึ้นมาเช่นกรณีการบวชภิกษุณีในสังคมไทยของคนบางกลุ่มจะพบว่ามีการแสดงทัศนะไปต่าง ๆ กัน ทำให้สังคมเกิดความไขว้เขว หรือบางคราวการบริหารประเทศหรือสังคมมักจะเกิดปัญหาจากการปลุกระดมของบรรดานักวิชาการทั้งหลายทำให้นโยบายของรัฐบางนโยบายที่มีประโยชน์มักจะถูกยกเลิกไปจะเห็นได้ว่าทิฏฐิหรือทรรศนะนั้นได้เข้ามามีอิทธิพลต่อสังคมมากขึ้นอย่างไรก็ตามหากมีปัญหาเกิดขึ้นในด้านทิฏฐิหรือวิชาการนี้พระพุทธองค์ทรงแก้ไขเป็นแนวทางมาแล้วโดยการเผชิญหน้าหรือจัดโต้วาที (Debate) ระหว่างผู้ถามกับผู้ตอบขึ้นเพื่อชี้แจงให้เกิดความชัดเจนให้สังคมได้มีส่วนรับรู้ความคิดของทั้ง ๒ ฝ่าย ในกรณีนี้หากไม่ดำเนินการดังกล่าวก็อาจก่อให้เกิดปัญหาตามมาได้ ดังนั้น วิธีแก้ไขเกี่ยวกับนักวิชาการหรือทรรศนะต่าง ๆ ก็ควรจัดให้มีการโต้วาทีหรือการสนทนาธรรมกันในวงวิชาการบ่อย ๆ เพื่อให้สังคมได้เป็นผู้ตัดสินว่านักวิชาการท่านใดมีความคิดเห็นอย่างไร เป็นต้น

๑.๗) ปัญหาด้านผู้มีอิทธิพล (นาคราช) ปัญหานี้พระพุทธองค์ทรงใช้วิธีการคือ (๑) ใช้ตัวแทน ไม่เผชิญหน้าตรง เพราะถือว่าผู้มีอิทธิพลไม่ใช่ผู้ที่ผู้ทำจะพึงลงไปแสดงเอง (๒) ใช้เวลาให้น้อยที่สุด (๓) ให้ฤทธิ์ให้มากที่สุด ในกรณีของสังคมหากเกิดกรณีผู้มีอิทธิพลก็จะต้องแก้ไขโดยนัยดังกล่าว (๑) ใช้สงครามตัวแทนโดยใช้วิธีเจรจาก่อน ถ้าเจรจาไม่เป็นผลก็ใช้มาตรการที่หนักขึ้น (๒) ใช้ฤทธิ์คือกฎหมายให้เข้มงวด ใช้กำลังอาวุธให้เฉียบขาด ปราบให้หนัก (๓) ไม่ต้องใช้เวลามากเพราะถ้าใช้เวลามาก พวกผู้มีอิทธิพลก็จะเหิมเกริม ดังนั้น การแก้ไขปัญหาควรใช้หลักตีเร็ว ตีหนัก และถอยเร็ว เพื่อที่จะให้ปัญหาดังกล่าวผ่อนปรนหรือบางเบาลงไปบ้าง

๑.๘) ปัญหาด้านลัทธิความเชื่อผิด ๆ ในสังคม (พกาพรหม)สำหรับสังคมไทยโดยทั่วไปในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นประเทศไหน ๆ ก็จะต้องเผชิญกับลัทธิความเชื่อต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมเป็นประจำซึ่งลัทธิดังกล่าวบางลัทธิก็สอดคล้องกับศีลธรรมบางลัทธิก็ไม่สอดคล้องขัดกับศีลธรรมก็มีเช่นลัทธิโอมชินริเกียวที่เห็นว่าการฆ่าตัวตายหมู่จะได้ไปสวรรค์หรือลัทธิศาสนาโจนท์

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ทาวน์ซึ่งสอนให้ฆ่าตัวตายเพื่อไปพบพระเจ้า เป็นต้น การมีลัทธิความเชื่อแบบนี้ถือว่าเป็นอุปสรรคสำหรับสังคมนั้น ๆ ในสมัยพุทธกาลพระพุทธองค์ใช้วิธีแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับเรื่องนี้ด้วยการ

(๑) แสดงข้อเท็จจริงให้กับเจ้าลัทธิได้ทราบ (๒) ประลองฤทธิ์เพื่อให้เห็นข้อเท็จจริงตามความเชื่อนั้น ซึ่งพระองค์ก็สามารถที่จะแก้ไขปัญหาได้ สำหรับการแก้ไขปัญหาลัทธิผิด ๆ ดังกล่าวต้องอาศัยวิธีการคือ (ก) ต้องให้ข้อมูลกับเจ้าลัทธิตามความเป็นจริง (ข) ให้เจ้าลัทธิพิสูจน์ตัวเอง (ค) ใช้มาตรการทางกฎหมายเข้าไปดำเนินการกับลัทธิดังกล่าวเพื่อให้ยกเลิกหรือปรับเปลี่ยนท่าทีใหม่ ซึ่งก็ถือว่าเป็นวิธีการที่จะสามารถเข้าไปแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้เป็นอย่างดี

๒) ช่วยให้สังคมวางท่าทีต่อปัญหา/อุปสรรคเหล่านั้นอย่างถูกต้อง เมื่อมีปัญหาหรืออุปสรรคเกิดขึ้นในสังคมสิ่งหนึ่งที่จะบรรเทาปัญหาได้คือความเข้าใจของทุกคนในสังคมหรือทุกคนสามารถวางท่าทีต่อปัญหาเหล่านั้นได้อย่างถูกต้อง การศึกษาบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (พาหุง) นี้จะช่วยให้สังคมเข้าใจว่าในทุกที่ทุกแห่งไม่มีที่ใดที่จะไม่มีอุปสรรคหรือปัญหาเพราะอุปสรรคคือองค์ประกอบหนึ่งของสังคมและปัญหาต่าง ๆ ก็เป็นสิ่งที่จะต้องร่วมกันแก้ไข แม้พระพุทธองค์ก็ทรงสั่งสอนให้สาวกได้วางท่าทีต่อปัญหาดังกล่าวอย่างถูกต้อง ไม่กลัวหรือไม่หนีเพราะการกลัวหรือการหนีนั้นไม่ใช่ทางออกที่แท้จริงของปัญหา ดังนั้น การศึกษาบทสวดมนต์ทั้ง ๘ บท ก็ย่อมจะทำให้เกิดความเข้าใจร่วมกันในปัญหาต่าง ๆ ว่าเป็นเรื่องธรรมดาไม่นานก็จะแก้ไขได้

จากการกล่าวมาทั้งหมดเราจะพบว่า การศึกษาบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (พาหุง) ย่อมจะทำให้เกิดคุณค่าแก่บุคคลและสังคมได้ด้วยการนำเอากรอบความคิดและวิธีการปฏิบัติไปใช้เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นซึ่งการอาศัยกรอบวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวก็จะสามารถแก้ไขปัญหาของสังคมและที่สุดแม้ของบุคคลที่กำลังเผชิญกับปัญหาได้ ทั้งนี้เพราะถือว่าปัญหาทุกปัญหามีทางออกหรือปัญหามีไว้ให้แก้ แม้พระพุทธองค์ก็ทรงได้ดำเนินแนวทางไว้เป็นตัวอย่างมาแล้ว ดังนั้น ทั้งบุคคลและสังคมจึงจะได้รับคุณค่าของการศึกษาบทสวดมนต์นี้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทที่ ๔
วิเคราะห์อิทธิพลของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา ต่อความเชื่อของสังคมไทย

๔.๑ บทนำ

สังคมไทยถือได้ว่าเป็นสังคมที่มีความเชื่อที่เป็นเอกลักษณ์แม้ว่าจะมีความเป็นพหุนิยมคือการเชื่อที่หลากหลายแต่ถึงกระนั้นสังคมไทยก็รู้จักการปรับประยุกต์ความเชื่อดังกล่าวให้สอดคล้องกันหรือให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน โดยมีแกนกลางของความเชื่อมาจากวัฒนธรรมของพระพุทธศาสนาและตัวเนื้อหาของพระพุทธศาสนาเองที่ถือได้ว่าเป็นรากฐานที่สำคัญของระบบวัฒนธรรมของสังคมไทย[๑] ดังที่เราจะพบว่าประเพณีวัฒนธรรมหรือระบบความเชื่อต่างๆ ในสังคมไทยไม่ว่าจะเป็นประเพณีการเกิดการตายหรือการดำเนินชีวิตอื่น ๆ แม้ว่าจะมีระบบความเชื่ออื่น ๆ ความเชื่อเรื่องศาสนาพราหมณ์ความเชื่อในเรื่องของศาสนาดั้งเดิม (Primitive Religions) เป็นต้น[๒] ประกอบกับอยู่แต่ในความเชื่อดังกล่าวเมื่อพิจารณาโดยภาพรวมก็จะพบว่ามีความเชื่อเกี่ยวกับพระพุธศาสนาแทรกอยู่เสมอ

อนึ่ง หากเราจะพิจารณาถึงเฉพาะความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาแล้ว เราจะพบว่านอกจากคนไทยจะมีความเชื่อเรื่องของคำสอนอันถือได้ว่าเป็นแก่นของศาสนาแล้วก็ยังมีความเชื่อในเรื่องอื่น ๆ ที่จะมาประกอบเข้ากับคำสอนนั้น ๆ ด้วย เช่นเชื่อว่าศีล การทำบุญ จะได้รับความสุข นอกจากนั้นก็ยังเชื่อว่า การอ้างถึงคุณธรรมที่มีของศาสนาคือองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยการสวดมนต์ก็ถือได้ว่าเป็นความเชื่อหนึ่งที่ผู้สวดหรือผู้กล่าวถึงนั้นจะพึงได้รับของอานิสงค์คือ ความสวัสดีได้[๓] แม้ว่าลักษณะความเชื่อดังกล่าวจะมีความคล้ายคลึง หรือมีผู้เข้าใจพระพุทธศาสนาได้ลอกเลียนแบบหรือได้รับอิทธิพลมาจากวิธีการของศาสนาพราหมณ์ก็ตาม[๔] แต่ถึงอย่างนั้นการสวดมนต์เพื่อเป็นการเปล่งวาจาสรรเสริญคุณของพระรัตนตรัยนั้นก็มิได้ถือว่าเป็นการอ้อนวอนเหมือนกับการอ้อนวอนเทพเจ้าแต่อย่างใด จะเป็นก็แต่เพียงการเอ่ยหรืออ้างถึงคุณความดีที่พระพุทธองค์ ทรงมีอยู่เท่านั้น โดยมุ่งหวัง

---

[๑] พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตโต), **พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นรากฐานแห่งการศึกษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๔), หน้า ๒๗.

[๒] มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, **ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย หน่วยที่ ๑ - ๗**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗ - ๑๙.

[๓] วศิน อินทสระ, **สวดมนต์เพื่ออะไร**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๘), หน้า ๓๕.

[๔] ธนิต อยู่โพธิ์, **อานุภาพพระปริตต์**, (กรุงเทพมหานคร:มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๓๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สิ่งที่เป็นสาระประโยชน์ก็คือ (๑) จิตใจที่เป็นสมาธิ (๒) การบำบัดความเกียจคร้าน และ (๓) สร้างศรัทธาให้เกิดกับพระศาสนา เป็นต้น[๕] เพราะการถึงหรือการเข้าถึงด้วยการเอ่ยนามพระรัตนตรัยก็ถือว่าเป็นการเข้าถึงอันประเสริฐดีกว่าการยึดเอาสิ่งอื่นเป็นสาระ เช่น ภูเขา ป่าไม้

สำหรับสังคมไทยนั้นมีความเชื่อต่อบทสวดมนต์ต่างๆ เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในบางครั้งถึงกับอ้างว่าการพร่ำบ่นบทสวดมนต์บางบทเป็นประจำก็จะสามารถยังประโยชน์ให้เกิดกับผู้สวดใน ๒ ประการคือ (๑) ประโยชน์ในโลกนี้คือสุขภาพ ร่างกาย ลาภ ยศ สรรเสริญ (๒) ประโยชน์ในโลกหน้าคือการตกไปในอบายหรือนรกเป็นต้น[๖] ซึ่งถือว่าเป็นความเชื่อที่มีพัฒนาการมาเป็นระยะเวลานานและบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา นี้ก็ถือได้ว่าเป็นบทสวดมนต์บทหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อระบบความเชื่อและการปฏิบัติของคนในสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะมีผู้เชื่อว่าเป็นบทสวดมนต์ที่ให้คุณประโยชน์แก่ชีวิตและสังคมนานับประการ[๗] อีกทั้งยังมีความสำคัญต่อระบบความเชื่อของสังคมในด้านอื่น ๆ ด้วย ซึ่งเราจะได้นำมาพิจารณากันต่อไป

๔.๒ พัฒนาการด้านความเชื่อเรื่องการสวดมนต์ในสังคมไทยกับ

สำหรับสังคมไทยนั้นถือว่าเป็นสังคมของชาวพุทธที่ได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์โดยถือว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติและเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย ดังนั้นสังคมไทยจึงเป็นสังคมที่มีความเชื่อเกี่ยวกับการสวดมนต์ตามคติหรืออิทธิพลของพระพุทธศาสนาซึ่งก็ถือว่าเป็นธรรมดาของกระบวนการของสังคมหากความเชื่อทางศาสนาเกิดขึ้นสิ่งที่จะต้องตามก็คือ พิธีกรรมและการกระทำที่เกี่ยวข้องการประกอบพิธีธรรมนั้น ๆ ด้วย อนึ่งเราจะพบว่า การสวดมนต์ถือได้ว่าเป็นกิจหรือหน้าที่ของชาวพุทธ[๘] เพราะในสังคมไทยการสวดมนต์ก็มิได้มีเฉพาะการ

---

[๕] เทพพร มังธานี, **มนต์พิธีแปล ฉบับมาตรฐาน**, (กรุงเทพมหานคร:เลี่ยงเชียง, ๒๕๔๒), หน้า คำนำ.

[๖] อุดมทรัพย์, **สวดมนต์ ชนะทุกข์**, (กรุงเทพมหานคร : ธนปิ่นเกล้า, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗๒.

[๗] พระราชสุทธิญาณมงคล, (จรัญ ฐิตธมฺโม), **กฎแห่งกรรมธรรมปฏิบัติ เล่ม ๕**, (กรุงเทพมหานคร : หอชัยรัตน์การพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๓ - ๑๔. ดังปรากฏในการพรรณนาอานิสงค์การสวดอุปปาตสันติงบทสวดที่ศักดิ์สิทธิ์ของภาคเหนือบทที่ ๒๖๕. ความว่า “ผู้ใดสวดหรือฟังคัมภีร์อุปปาตะสันติอันกล่าวแล้วด้วยประการฉะนี้ พึงชนะบาปทั้งปวงและจักเจริญด้วยคุณ ๕ ประการคือ อายุ วรรรณะ สุขะ พละ และปฏิภาณ” ดู พระราชปริยัติ (สฤษดิ์ สิริธโร ป.ธ.๙ กศ.ม.พธ.ด.), **อุปปาตสันติ :สันติภาวายาจนมนต์**, โดยพระสีลวังสมหาเถระ (ผู้แต่ง)พิมพ์เนื่องในปีมหามงคลฉลองสิริราชย์สมบัติครบ ๖๐ พรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (นครสวรรค์ : นิวเสรีการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๗๕.

[๘] พ.สุวรรณ (นามแฝง), **พุทธคาถาเพื่อชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บ้านมงคล, ๒๕๔๐), หน้า ๑๑.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สวดมนต์งานมงคลหรืออวมงคลเท่านั้น แต่ยังถือว่าการสวดมนต์เป็นสิ่งที่ชาวพุทธจะพึงกระทำด้วยการสวดสรรเสริญพระคุณของพระรัตนตรัย ซึ่งชาวไทยพุทธจะต้องปฏิบัติเป็นประจำ

สำหรับประวัติการเข้ามาของความนิยมเรื่องการสวดมนต์ในสังคมไทยนั้นพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้คำอธิบายว่า การสวดมนต์เข้ามาสู่สังคมไทย ภายหลังจากได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาเถรวาทตามคติของลังกาวงศ์[๙] แต่อย่างไรก็ตามเราก็จะพบว่าไม่ใช่ว่าการสวดมนต์จะมีอิทธิพลต่อสังคมไทยเฉพาะสมัยที่พระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงได้เข้ามาสู่สังคมไทยเท่านั้น แต่ยังมีข้อมูลบางเหล่าเชื่อว่า การสวดมนต์ของพระพุทธศาสนาได้มีมาก่อนสมัยแรกของพระพุทธศาสนาแบบลังกาด้วย ดังนั้น เพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงของข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการสวดมนต์ในสังคมไทย โดยเฉพาะประเด็นด้านพัฒนาการของความเชื่อเรื่องการสวดมนต์นั้น ซึ่งมีประเด็นที่เราจะต้องศึกษาดังนี้

๔.๒.๑ สังคมไทยกับความเชื่อเรื่องการสวดมนต์ในสมัยก่อนสุโขทัย(พุทธศตวรรษที่๓– ๑๘)

สำหรับสังคมไทยนั้นมิใช่จะพึ่งได้รับเอาพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นศาสนาประจำชาติในยุคสมัยที่เป็นสังคมหรือชุมชนไทยเท่านั้น แต่สังคมไทยหรือดินแดนที่เรียกว่าประเทศไทยนี้ได้รับเอาพระพุทธศาสนาเข้ามาตั้งแต่ครั้ง พ.ศ. ๓๐๐ สมัยที่พระเจ้าอโศกได้ทำการสังคายนาและส่งสมณทูตออกไปเผยแพร่พระพุทธศาสนา โดยสุวรรณภูมิคือดินแดนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาของไทยก็ถือได้ว่าเป็นดินแดนอีกแห่งหนึ่งที่พระเจ้าอโศกได้ส่งมา โดยสายที่ ๔ นี้พระองค์ได้ส่งพระโสณะ อุตตระเถระมา[๑๐] ซึ่งสุวรรณภูมิตามที่ปรากฏในหลักฐานการส่งสมณทูตมานั้นก็เป็นที่ถกเถียงกันอยู่ยังไม่สามารถสรุปได้ว่าที่สุดแล้วพระโสณะและพระอุตตระมาประกาศพระพุทธศาสนานั้นเป็นที่ใดแน่ระหว่างไทย พม่า มอญ แต่นักประวัติศาสตร์และนักวิชาโดยมากก็สรุปเป็นแนวเดียวกันว่าสุวรรณภูมิคือบริเวณเมืองนครชัยศรี หรือหลังหย่าชิวตามบันทึกของชาวจีน[๑๑] เหตุที่ว่าเช่นนั้นเพราะมีปรากฏมีโบราณสถานคือพระปฐมเจดีย์ และธรรมจักรรูปกวางหมอบพร้อมกับจารึก เย ธัมมา เหตุปัปภวา เตสัง เหตุง ตะถาคะโต เป็นหลักฐาน ดังนั้น จึงถือว่า พระพุทธศาสนาได้มาหยั่งรากฐานเป็นครั้งแรกในประเทศไทยก็คือในยุคพุทธศตวรรษที่ ๓ เป็นต้นมา ซึ่งสมัยนี้ยังไม่มีหลักฐานระบุมีการประกอบพิธีหรือความเชื่อเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามาน้อยแค่ไหน

---

[๙] พระธรรมโกศาจารย์, (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **อานุภาพพระปริตร,** (กรุงเทพ ฯ :มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒ - ๓.

[๑๐] พระอุดรคณาธิการ, (ชวินทร์ สระคำ), **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๒๓๘. วิ.อ. (บาลี) ๑/๖๓

[๑๑] มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, **ประวัติศาสตร์ไทย หน่วยที่ ๑ - ๗**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๗), หน้า ๑๖๖.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ – ๑๔ อาณาจักรศรีวิชัยได้เจริญรุ่งเรืองในทางใต้ ราชวงศ์ไศเลนทร์มีความศรัทธาในพุทธศาสนามหายานจึงได้เปลี่ยนจากเถรวาทเป็นมหายานโดยได้ถือคติโพธิสัตว์และการบำเพ็ญบารมี ดังมีหลักฐานจารึกที่วัดเสมาเมืองกล่าวถึงพระโพธิสัตว์ปัทมาปาณีเป็นต้น ซึ่งฝ่ายเถรวาทก็ได้ย้ายไปเจริญรุ่งเรืองในอาณาจักทวารวดีแทน ซึ่งในระยะนี้ปรากฏมีเค้าลางของการสวดมนต์ทางพระพุทธศาสนาบ้าง เช่น ในศิลาจารึกบางหลักที่กล่าวถึงการสรรเสริญพระรัตนตรัยการสรรเสริญพระรัตนตรัยถึงพระพุทธคุณพระธรรมคุณและพระสงฆ์คุณ[๑๒] ซึ่งบทสรรเสริญนี้โดยนัยก็คือบทที่ใช้ในการสวดมนต์ ดังนั้น จึงสามารถใช้เป็นหลักฐานในการอนุมานว่าในยุคก่อนสุโขทัยนี้มีการสวดมนต์กันบ้างแล้ว โดยชาวพุทธหรือคนไทยในยุคนั้นได้พากันสวด

ต่อมาในยุคที่เขมรเมืองนคร (นครวัด นครธม) พุทธศตวรรษที่ ๑๕ – ๑๘ อาณาจักรกัมพูชาได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นโดยมีศูนย์กลางอยู่ที่นครวัด นครธม ของประเทศกัมพูชาและได้แผ่ขยายอิทธิพลเข้ามาสู่ดินแดนของประเทศไทย พร้อมกับนำลัทธิความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ ฮินดูลัทธิไวศณพนิกาย และพระพุทธศาสนามหายาน[๑๓] วัชรยานหรือตันตระและโยคาจารซึ่งได้เข้ามาเผยแผ่ด้วย ดังจะพบว่าในทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยนั้นเต็มไปด้วยศาสนสถานของพุทธศาสนามหายานและศาสนาพราหมณ์ ฮินดูจำนวนมากซึ่งอิทธิพลในด้านการสวดมนต์ในยุคนี้จึงเป็นไปในลักษณะของการสวดอ้อนวอนพระเจ้าหรือพระพุทธเจ้าตามคติมหายานพร้อมกับมีการสาปแช่งผู้ที่ไม่เชื่อไว้ด้วยซึ่งแสดงให้เห็นว่าการสวดมนต์ในยุคนี้ได้ตกอยู่ในอิทธิพลของศาสนาพุทธนิกายมหายานโดยเฉพาะลัทธิตรันตระซึ่งจะเจริญควบคู่ไปกับศาสนาพราหมณ์นิกายไวศณพ

ต่อมาในยุคที่อาณาจักรหริภุญชัยได้เจริญขึ้นทางภาคเหนือในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ – ๑๗ ซึ่งยุคนี้แม้จะได้รับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ ฮินดู และพระพุทธศาสนามหายานของกัมพูชาบ้าง แต่ในจารึกบางหลักก็แสดงให้เห็นถึงความมั่นคงในบวรพุทธศาสนาโดยเฉพาะการสร้างคัมภีร์พระปริตต์พร้อมกับยอดพระกันต์พระไตรปิฎกซึ่งถือได้ว่าเป็นผลมาจากอิทธิพลของพระพุทธศาสนามหายานนิกายตรันตระหรือวัชรนิกายที่เน้นในเรื่องของมนต์และการสวดมนต์ดังนั้น ข้อความที่ปรากฏในจารึก ต๊ะจุ๊มมหาเถร[๑๔] จึงเป็นหลักฐานที่แสดงถึงอิทธิพลของการสวดมนต์ของชาวพุทธที่ได้สาธยายกันอยู่ในสมัยนั้นได้ดี

---

[๑๒] กรมศิลปากร, **จารึกในประเทศไทย เล่มที่ ๒ อักษรปัลลวะ อักษรมอญ พุทธศตวรรษที่ ๑๒ – ๒๑**, (กรุงเทพมหานคร:กรมศิลปากร, ๒๕๒๕), หน้า ๒๘๑.

[๑๓] สุภาพรรณ ณ บางช้าง, **พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทย ก่อนสมัยสุโขไทยถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๑.

[๑๔] กรมศิลปากร, **จารึกในประเทศไทย เล่มที่ ๒ อักษรปัลลวะ อักษรมอญ พุทธศตวรรษที่ ๑๕ – ๑๗**, หน้า ๑๖๖.

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำหรับความเชื่อในเรื่องการสวดมนต์ของอาณาจักรในทางใต้ของสยามหรือประเทศไทยนั้น ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ – ๑๗ อาณาจักรศรีวิชัย ซึ่งมีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่เกาะสุมาตรา และที่เมืองพะโค๊ะ ของจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งปกครองโดยราชวงค์ศรีธรรมโสกราชในระยะนี้ พระพุทธศาสนามหายานได้เผยแพร่เข้ามาภายใต้อิทธิพลของราชวงศ์ไศเลนทร์ที่ปกครองอาณาจักรกัมพูชา (จามปา) และศรีวิชัยตอนใต้ แต่ต่อมาผู้ปกครองรัฐได้รับเอาอิทธิพลของพระพุทธศาสนาเถรวาทเข้ามาทำให้มีความเชื่อผสมกันระหว่างมหายานยุคต้นกับเถรวาทยุคหลัง[๑๕] ดังเช่นในเรื่องของเป้าหมายสูงสุดของพระศาสนาที่ในยุคนี้ถือว่าการบรรลุความเป็นพระโพธิสัตว์เป็นเป้าหมายแทรกอยู่กับแนวคิดเรื่องนิพพานดังปรากฏในจารึกว่า “ให้มหาชนทั้งปวงผู้มีศรัทธา อนุโมทนาและบูชานมัสการอยู่ ณ ที่นี้ เพื่อจะได้ถึงสรรเพ็ชรญาณ”[๑๖] โดยคำว่า สรรเพ็ชรญาณ ก็คือการบรรลุถึงความเป็นพระโพธิสัตย์นั้นเอง

นอกจากนั้นในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับการสวดมนต์ในยุคนี้ได้ถูกนำไปใช้ในพิธีกรรมที่สำคัญคือการปลุกเสกหรือพุทธาภิเษกพระเครื่องหรือวัตถุมงคลให้ศักดิ์สิทธิ์โดยผ่านพิธีกรรมทางไสยศาสตร์คือการบวงสรวงเทพเจ้าและมักจะมีการนำเอาพระพุทธพจน์ไปใช้เป็นคาถาอาคม ซึ่งเป็นอิทธิพลของความเชื่อตามคติของพระพุทธศาสนามหายานนิกายตรันตระ และศาสนาพราหมณ์นิกายตรันตระ หรือฮินดู ตรันตระ ที่ได้แพร่เข้ามาสู่ศรีวิชัยในยุคนั้นซึ่งดินแดนต่าง ๆ ในยุคนี้ที่ได้รับอิทธิพลของความเชื่อมหายานก็มักจะมีการสร้างพระพิมพ์บรรจุไว้ในเจดีย์หรือวัดเช่นที่ลพบุรี เป็นต้น หรือแม้ตามถ้ำต่างๆ ในหัวเมืองทางใต้เช่น ไชยา ยะลา เป็นต้น ที่ค้นพบพระพิมพ์ก็ล้วนแต่มีส่วนได้รับอิทธิพลจากแนวคิดมหายานและตรันตระของฮินดูแทบทั้งสิ้น[๑๗]

จากการกล่าวมาทั้งหมด เราจะพบว่าอิทธิพลความเชื่อของการสวดมนต์หรือการประกอบพิธีสวดมนต์ของสังคมไทยในยุคก่อนอาณาจักรสุโขทัยนี้ถือได้ว่าในยุคแรกของการหยั่งรากลงของพระพุทธศาสนาโดยพระสมณทูตโสณเถระและอุตตระเถระนั้นเป็นการนำเอาพระธรรมคำสั่งสอนของเผยแผ่ โดยตรงคือนำหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่ผ่านการสังคายนาโดยพระเจ้าอโศกมหาราชนั้นมาเผยแผ่โดยต้องต่อสู้กับความเชื่อดั้งเดิมคือ (๑) ศาสนาพรมหมณ์ที่เจริญอยู่ก่อนแล้วและ (๒) ศาสนาชาวบ้านที่ได้รับความเชื่อกันตามประเพณี การเข้ามาของพระพุทธศาสนาในยุคแรกนี้จึงต้องมี

---

[๑๕] พระมหาชลทิช จันทร์หอม, “การศึกษาวิเคราะห์พิธีสวดมนต์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อของนักศึกษาปริญญาโท มหาวิทยาลัยมหิดล”, หน้า ๓๘.

[๑๖] กรมศิลปากร, **จารึกในประเทศไทย เล่มที่ ๒ อักษรปัลลวะ อักษรมอญ พุทธศตวรรษที่ ๑๕ – ๑๗**, หน้า ๑๕๑.

[๑๗] เสถียร โพธินันทะ**, ภูมิประวัติพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : บรรณาคาร, ๒๕๑๕), หน้า ๑๔ – ๑๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การปรับประยุกต์เพื่อให้เข้ากับค่านิยมของสังคมต่อมาเมื่อบ้านเมืองผ่านยุคสมัยต่าง ๆ ความเชื่อในการสวดมนต์ของคนไทยยุคก่อนสุโขทัยก็เปลี่ยนไปตามความเชื่อที่แทรกเข้ามาเช่น พราหมณ์ หรือมหายานลัทธิตรันตระทำให้รูปแบบของการสวดมนต์ของสังคมเปลี่ยนไปโดยมีการอนุวัตรให้เข้ากับความเชื่อเหล่านั้นและเกิดการผสมผสานกันจากเดิมเป็นพุทธมนต์ต่อมาก็ได้กลายมาเป็นคาถาอาคมและมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องอีกหลาย ๆ พิธีเช่นการพุทธาภิเษกการบวงสรวงเทพเจ้า เป็นต้นภายใต้อิทธิพลของมหายาน แต่ในระยะสุดท้ายไทยก็ได้รับเอาพระพุทธศาสนาเถรวาทเข้ามาในยุคของพระเจ้าศรีธรรมโศกราช และได้ปรับปรุงแนวคิดทิศทางของชาวพุทธรวมถึงการสวดมนต์ให้สอดคล้องกับคำสอนมากขึ้น แม้จะยังคงอิทธิพลของมหายานบางอย่างไว้ก็ตาม

๔.๒.๒ สังคมไทยกับความเชื่อเรื่องการสวดมนต์ในสมัยสุโขทัย(พุทธศตวรรษที่ ๑๘ – ๒๑)

เนื่องจากสุโขทัยนั้นได้เกิดขึ้นมาจากความอ่อนแอของอาณาจักร ขอมในช่วงของพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๗ ซึ่งการก่อตัวขึ้นของสุโขทัยก็เป็นไปในลักษณะของการรับเอาอิทธิพลของกระแสพระพุทธศาสนา ๒ ด้าน คือ (๑) กระแสอนุรักษ์ คือพระพุทธศาสนาแบบล้านนา ซึ่งมีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ก่อนแล้ว (๒) กระแสใหม่คือพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ของศรีลังกาผ่านทางเมืองนครศรีธรรมราชซึ่งถือว่าเป็นเมืองที่เป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาในยุคนั้น และเมื่อพิจารณาจากแนวโน้มของการสร้างอาณาจักรและทิศทางของการวางอนาคตของสุโขทัยนั้นจะพบว่าสุโขทัยมุ่งที่จะปฏิวัติตนเองจากเขมรโดยรับเอาพระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ เข้ามาเป็นแกนกลางในการปฏิวัติสังคม ดังนั้นระบบความเชื่อค่านิยมในยุคที่สุโขทัยรุ่งเรืองจึงเป็นความเชื่อที่มีจุดรวมที่พระพุทธศาสนาเถรวาท[๑๘] และในด้านการแสดงมนต์ก็จะพบว่าในยุคนี้มีการสร้างค่านิยมในการสวดมนต์ตามคติลังกาคือก่อนจะศึกษาจะต้องสวดมนต์ก่อนทุกครั้ง ดังปรากฏในจารึกวัดตระพังนาคมีคำขึ้นต้นว่า อิติปิโส ภะคะวา ...สวากขาโต ภะคะวา...และสุปฏิปันโน ภะคะวา”[๑๙] ซึ่งถือว่าเป็นวัฒนธรรมของเถรวาทสายลังกาอย่างแท้จริง นอกจากนั้นในวันสำคัญทางศาสนาชาวสุโขทัยก็จะมีพิธีการสวดมนต์ เช่น การทอดกฐิน เผาเทียนเล่นไฟ หรือในวันพระก็จะมีการแสดงธรรมให้แก่อุบาสกอุบาสิกาฟัง[๒๐] ซึ่งคาดว่าคติค่านิยมเช่นนี้เองที่ได้รับการสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันและที่สำคัญมีนักวิชาการบางท่านได้อธิบายว่า ข้อความในจารึกว่า ...ธรรมนั้นคือการนิมนต์พระมาสวดเจ็ด

---

[๑๘] เสถียร โพธินันทะ, **ภูมิประวัติพระพุทธศาสนา,** หน้า ๓๐ – ๓๔.

[๑๙] สุภาพรรณ ณ บางช้าง, **พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทย ก่อนสมัยสุโขไทยถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง,** หน้า ๑๘๓ – ๑๘๔.

[๒๐] กรมศิลปากร, **จารึกสุโขทัย**, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๒๗), หน้า ๑๗. กรมศิลปากร, **จารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหง พิมพ์ครั้งที่ ๓**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักหอสมุดแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๒๔ - ๒๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตำนานในทุก ๆ วันพระ....[๒๑] ดังนั้นเราจึงจะพบว่าสมัยสุโขทัยนี้มีการสวดมนต์เป็นหนึ่งในวัฒนธรรมของสังคมโดยให้เป็นไปตามพระประสงค์ของพ่อขุนผู้ปกครองประเทศ อย่างไรก็ตามแม้ว่าสังคมสุโขทัยจะมีการปฏิวัติด้านความเชื่อแต่ก็ยังมีความเชื่อดั้งเดิมหลงเหลือคือความเชื่อเรื่องผี ดังนั้น พิธีการบวงสรวงผีหรือเทวดาประจำเมืองก็ยังคงมีอยู่เช่นเดิม และในระยะต่อมาในสมัยพญาลิไทยนั้นเราจะพบว่าทรงอธิบายให้เห็นถึงอานิสงค์การสวดมนต์ว่าจะให้คุณแก่ผู้สวดเป็นอย่างมาก[๒๒] ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในสมัยนี้มีการอบรมสั่งสอนกันในเรื่องของการสวดมนต์นี้อย่างแพร่หลาย นอกจากนั้นเรายังพบว่า การสวดมนต์ในสมัยนี้ยังได้รับอิทธิพลจากแนวคิดมหายานจากราชวงศ์ไศเลนทร์ของอาณาจักรศรีวิชัยด้วยก็คือการสวดทศชาติแสดงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ทั้ง ๑๐ ชาติ ซึ่งชาวสุโขทัยถือว่าการได้ฟังพิธีสวด (เทศน์นี้) ทศชาตินี้จัดเป็นการได้บุญเป็นอย่างยิ่ง[๒๓]

จะเห็นได้ว่าในสมัยสุโขทัยมีรัฐและประชาชนมีความเชื่อเกี่ยวกับการสวดมนต์ว่า (๑) เป็นสิ่งที่แสดงถึงความเคารพต่อพระพุทธศาสนา (๒) ผู้สวดถือว่าได้บุญแม้ผู้ฟังการสวดก็จะเข้าถึงโลกสวรรค์ (๓) การฟังสวดบางเรื่องให้แง่คิดและจะนำไปสู่การบรรลุความเป็นพระโพธิสัตว์ในอนาคตได้ ซึ่งเราจะพบว่าความเชื่อเช่นนี้เป็นความเชื่อที่เกิดจากการปฏิรูปศาสนาและสังคมของรัฐ ในยุคต้นและแม้ว่าจะได้รับอิทธิพลจากมหายานบ้างแต่ก็สามารถจะปรับให้เข้ากับเถรวาทได้ อนึ่ง ในสมัยสุโขทัยนี้ถือได้ว่าการสวดมนต์นั้นได้ปรากฏชัดเจนและเป็นรูปแบบที่พัฒนามาสู่ยุคต่อมาได้

๔.๒.๓. สังคมไทยกับความเชื่อเรื่องการสวดมนต์ในสมัยอยุธยา(พุทธศตวรรษที่ ๑๙ – ๒๓)

อยุธยาเกิดขึ้นมาจากความเสื่อมของอาณาจักรสุโขทัยเมื่อหลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ในสมัยของพระรามาธิบดีที่๑ (อู่ทอง) พ.ศ. ๑๘๙๓ แต่อารยธรรมหรือวัฒนธรรมของอยุธยานี้กลับไม่เหมือนกับสุโขทัยเนื่องจากอยุธยาได้รับเอาอิทธิพลของขอมมาใช้อย่างเต็มรูปแบบการสวดมนต์โดยมากมักจะเป็นการร่ายเวทย์ของพราหมณ์ เช่น ลิลิตโองการแช่งน้ำ ซึ่งเป็นของพราหมณ์ แต่ถึงอย่างนั้นอยุธยาก็มิได้ละทิ้งพระพุทธศาสนาที่เจริญรุ่งเรืองมาทั้งในสมัยสุโขทัยและล้านนาไทย โดยการสวดมนต์และประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในยุคอยุธยานี้ถือได้ว่าเป็นแบบแผนของการสืบทอดมาจนถึงสมัยปัจจุบันที่มีความชัดเจนมากและการสวดมนต์ถือว่าเป็นอุบายในการเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ด้วยเช่นการสวดบทสวดมนต์พาหุงมหากาในรัชสมัยของพระนเรศวรซึ่งเชื่อว่าแต่งโดยสมเด็จพระวันรัตน์วัดป่าแก้วที่แต่งให้พระนเรศวรเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียติที่ทรงทำยุทธหัตถีชนะพระ

---

[๒๑] กรมศิลปากร, **จารึกสุโขทัย**, หน้า ๑๗ – ๑๘.

[๒๒] พญาลิไท, **เตภูมิกถา,** (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๒๖), หน้า ๔๒.

[๒๓] ข้อความในจารึกว่า ...แล้วจึกหาพระภิกษุสงฆ์เถรานุเถระทั้งเมืองหน้ามาไว้คนหนึ่งสดับพระธรรมทั้งทศชาติอันไพเราะหนักหนา... กรมศิลปากร, **จารึกในประเทศไทย เล่มที่ ๔ อักษรขอม พุทธศตวรรษที่ ๑๗ – ๑๘**, (กรุงเทพ ฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๓๙), หน้า ๓๑๓.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาอุปราชของพม่า[๒๔] และพระสงฆ์ในยุคนี้จะมีความชำนาญทั้ง ๒ ภาษาคือ (๑) ภาษาบาลี และ (๒) ภาษาขอม (เขมร) ดังนั้น ในช่วงที่ได้รับอิทธิพลของเขมรด้วยจึงทำให้พระสงฆ์โดยมากต้องเรียนพุทธมนต์หรือเวทมนต์ไว้เป็นวิชาสำหรับสอนแก่ประชาชนด้วย[๒๕] โดยเฉพาะการสวดคาถาชินบัญชรซึ่งมีการนำมาสวดกันมากเพื่อป้องกันอันตรายและความสวัสดิ์ดีมงคลแก่ตนเองและสังคมด้วย

นอกจากนั้นเป็นที่สังเกตว่าในยุคนี้การเรียนคาถาอาคมจะเป็นที่นิยมแม้พระสงฆ์เองก็ต้องเรียนและการสอนก็เน้นในเรื่องของอิทธิปาฏิหาริย์ค่อนข้างมาก เมื่อเกิดเหตุกับสังคมชาวเมืองมักให้พระเป็นผู้แก้ไขปัญหา เช่น การแก้ไขปัญหาฝนแล้ง[๒๖] ซึ่งความคิดดังกล่าวเป็นความเชื่อเรื่อง (๑) อิทธิปาฏิหาริย์ของพุทธมนต์ (๒) ปาฏิหาริย์ของเทวดาที่ได้รับฟังพุทธมนต์ ซึ่งถือว่าคติความเชื่อของชาวกรุงศรีอยุธยาเป็นไปในลักษณะของการเน้นระหว่าง (๑) พุทธคุณ (๒) อิทธิปาฏิหาริย์เป็นหลัก ดังนั้น การสวดมนต์จึงเป็นการขอพรจากพระและหวังสิ่งที่จะเกิดจากอนุภาพของมนต์ ด้วย

๔.๒.๔ สังคมไทยกับความเชื่อเรื่องการสวดมนต์ในสมัยธนบุรี (พุทธศตวรรษที่ ๒๓)

ในสมัยนี้ถือว่าบ้านเมืองกำลังอยู่ในยุคของความสับสนวุ่นวายเนื่องจากพึ่งผ่านศึกสงครามมาไม่นานทำให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อนเป็นอย่างมาก ภารกิจของผู้นำประเทศได้ตกอยู่กับการรวบรวมก๊กต่าง ๆ ที่แตกแยกให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สำหรับคติความเชื่อของการสวดมนต์ในยุคนี้ก็ไม่ได้แตกต่างไปจากสมัยอยุธยามากนักทั้งนี้เพราะชาวเมืองหรือสังคมก็ยังคงรักษารูปแบบการเป็นอยู่แบบชาวอยุธยาเหมือนเช่นเคย โดยเมื่อทรงรวบรวมบ้านเมืองเป็นปึกแผ่นแล้วก็ทรงให้มีการประกอบพิธีการทางศาสนาและเน้นย้ำให้ประชาชนได้หมั่นสวดมนต์เป็นประจำแม้ว่าในบางช่วงจะเน้นในเรื่องของเวทย์มนต์อันเป็นความเชื่อถือที่ตกทอดมาจากสมัยอยุธยาก็ตาม

๔.๒.๕ สังคมไทยกับความเชื่อเรื่องการสวดมนต์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (พุทธศตวรรษที่ ๒๓ – ปัจจุบัน)

สำหรับยุครัตนโกสินทร์นี้ได้เริ่มขึ้นไม่นานภายหลังจากมีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับกรณีการสำเร็จโทษพระเจ้าตากสินมหาราชเนื่องจากเห็นว่าพระองค์ทรงมีสติวิปลาสและได้พัฒนาความเชื่อที่ถือเป็นระเบียบปฏิบัติและการประกอบพิธีที่สืบทอดมาถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตามในยุครัตนโกสินทร์

---

[๒๔] พระราชสุทธิญาณมงคล, (จรัญ ฐิตธมฺโม), **กฎแห่งกรรมธรรมปฏิบัติ เล่ม ๕**, (กรุงเทพมหานคร : หอชัยรัตน์การพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๓.

[๒๕] สายชล วรรณวัตน์, พระพุทธศาสนากับแนวคิดทางการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, (พ.ศ.๒๓๒๕ - ๒๓๕๒), **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิตภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๒๔**, หน้า ๕๗.

[๒๖] คำให้การกรุงเก่า, **คำให้การขุนหลวงหาวัด พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์**, (กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๕), หน้า ๑๕๓ – ๑๕๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

นี้ก็ถือว่ายังคงสืบทอดความเชื่อที่มาจากกรุงศรีอยุธยาเกี่ยวกับคติพระโพธิสัตว์ เทวราชา และคติเรื่องพระศรีอาริยเมตไตย ซึ่งเป็นคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์ - พุทธศาสนาเถรวาท และมหายานโดยเฉพาะมหายานนั้นได้เข้ามามีอิทธิพลในเรื่องของพิธีกรรมและการกำหนดเป้าหมายของชีวิตของกษัตริย์อยุธยามากและคติดังกล่าวก็ยังคงแฝงตัวมากับคติพราหมณ์และคติพระพุทธศาสนาเถรวาทโดยตลอด ส่วนในเรื่องของการสวดมนต์นั้นพุทธศาสนิกชนก็ยังคงมีคติความเชื่อว่า การสวดมนต์ยังเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ (๑) การรักษาพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ (๒) อานุภาพของการป้องกันภัยอันเนื่องมาจากการสวดมนต์ และ (๓) อิทธิฤทธิ์หรือวิทยาคมที่เกี่ยวข้องกับบทสวดมนต์นั้น ซึ่งเป็นความเชื่อที่สืบทอดมาจากสมัยอยุธยา ดังปรากฏว่ามีการเผาตัวตายของนายเรืองเพราะสำคัญผิดว่าตนเองบรรลุโพธิญาณ เป็นต้น[๒๗]

อย่างไรก็ตามการพิจารณาคติความเชื่อของประชาชนในสังคมไทยยุคกรุงรัตนโกสินทร์นั้นเราสามารถที่จะแยกพิจารณาได้เป็นรัชกาล ๆ ได้ดังนี้

ก) สมัยรัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก สมัยนี้การสวดมนต์และคติที่เกี่ยวข้องมิได้มีความผิดแผกแตกต่างไปจากอยุธยามากนักดังจะสังเกตว่าแม้รูปแบบการสร้างนครก็ยังคงยึดเอาแบบอย่างมากจากอยุธยามาโดยตลอด แล้วในส่วนของการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ก็เช่นกันยังคงมีความมุ่งมั่นที่จะรักษารูปแบบของประเพณีของกรุงศรีอยุธยา แต่อย่างไรก็ตามพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกก็ทรงที่จะจัดระเบียบความเชื่อของคนในสังคมเกี่ยวกับการสวดมนต์และการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาให้มีความถูกต้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้มากขึ้นโดยทรงระบุถึงการฟังธรรมว่าการฟังเทศน์มหาชาตินั้นสามารถที่จะได้เข้าสู่ยุคพระศรีอาริย์ได้[๒๘] ส่วนความเชื่อในเรื่องเทวดาก็ให้ความเชื่อดังกล่าวไว้แต่ทั้งนี้จะต้องไม่ละเลยพระพุทธศาสนาดังที่ทรงมีพระราชอาชญาเอาไว้ว่า การถวายสิ่งอันสมควรแด่เทพารักษ์ก็อย่านับถือยิ่งไปกว่าพระไตรสรณาคม...[๒๙] จะเห็นได้ว่าเจตนารมณ์นี้มุ่งที่จะให้ประชาชนดำรงมั่นอยู่ในพระพุทธศาสนามากกว่าที่จะไปมัวให้ความสำคัญกับสิ่งอื่น ๆ ดังนั้น การสวดมนต์ในสมัยนี้ประชาชนโดยมากจึงให้ความสำคัญกับการรักษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์เป็นหลักแม้ว่าจะยังคงมีคติอื่น ๆ แทรกอยู่ก็ตาม

---

[๒๗] กรมศิลปากร, **พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับจันทนุมาศ(เจิม)**, (พระนคร: สำนักพิมพ์เคลิเมล์, ๒๔๘๐), หน้า ๓๒.

[๒๘] พระมหาชลทิช จันทร์หอม, “การศึกษาวิเคราะห์พิธีสวดมนต์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อของนักศึกษาปริญญาโท มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓, หน้า ๔๗.

[๒๙] กรมศิลปากร, **กฎหมายตราสามดวง**, (กรุงเทพมหานคร : คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๐๖), หน้า ๓๒๓.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข) สมัยรัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในรัชสมัยนี้ได้มีการกำหนดให้มีการนำเอาบทสวดมนต์มาแก้ไขปัญหาสังคม เนื่องจากบ้านเมืองต้องประสบกับภัยคือโรคระบาด ในปี พ.ศ. ๒๓๔๕ เกิดโรคห่าหรือโรคอหิวากตโรคอย่างหนัก ทำให้ประชาชนล้มตายเป็นอย่างมาก จึงทรงให้ทำพระราชพิธีอาพาธพินาศ เพื่อแก้ไขภัยพิบัติดังกล่าว โดยการประกอบพิธียิงปืนใหญ่รอบพระนครแล้วอัญเชิญพระแก้วมรกต พร้อมกับพระบรมสารีริกธาตุออกแห่ โดยมีพระราชาคณะนั่งสวดมนต์โปรยประพรมน้ำพุทธมนต์ทั้งทางบกทางเรือ[๓๐] ซึ่งพิธีกรรมนี้ได้ยึดถือคติการชำระภัยของชาวเมืองไพศาลีในสมัยพุทธกาล อันเป็นการนำเอาคติความเชื่อแบบลังกามาใช้โดยเห็นว่าการสวดมนต์สามารถที่จะชำระสิ่งไม่ดีต่าง ๆ ออกไปจากสังคมได้ นอกจากนั้นทรงให้พระราชาคณะเข้ามาเจริญพระพุทธมนต์และแสดงพระธรรมเทศนาภายในพระบรมมหาราชวังในทุก ๆ วันธรรมสวนะ เพื่อโปรดบรรดาข้าราชบริพารต่าง ๆ โดยเห็นว่าการสวดมนต์อาจเป็นหนทางเดียวที่จะทำให้บ้านเมืองสงบลงได้

ค) สมัยรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในสมัยนี้ได้เกิดนิกายทางสงฆ์ขึ้นใหม่คือธรรมยุตินิกาย โดยการก่อตั้งของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.๔) ขณะทรงผนวช เป็นพระภิกษุวชิรญาณ จำพรรษาอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหารทรงปฏิรูปการสวดมนต์โดยให้สงฆ์รามัญ (มอญ) เข้าไปสวดพระปริตต์ถวายน้ำพระพุทธมนต์แด่พระเจ้าแผ่นดินในพระบรมมหาราชวังเป็นประจำในส่วนพระองค์ก็ทรงแต่งบทสวดมนต์ขึ้นมาใหม่เพื่อให้ประชาชนและพระสงฆ์ได้นำไปสวดสาธยายจำนวนหลายบทมี บททำวัตรเช้า - เย็น บทนโมการอัฏฐกถา (นโม ๘) บทปัตติทานกถา [๓๑] ทั้งนี้เพื่อที่จะให้ประชาชนได้มีบทสวดมนต์ที่เข้าใจง่ายขึ้น ส่วนคติเกี่ยวข้องกับการสวดมนต์ในสมัยนี้จะพบว่ายังคงรักษาโบราณราชประเพณีในรัชกาลก่อน ๆ สืบมาไม่เปลี่ยนแปลง

ง) สมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพระภิกษุวชิรญาณได้ลาสิกขาแล้วก็ได้รับการอภิเษกขึ้นครองราชย์ ในตลอดสมัยของพระองค์ได้ทรงวางรากฐานการสวดมนต์ให้กับผู้คนในสังคมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะได้ทรงพระราชนิพนธ์คาถาประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นภาษาบาลี มากมายและได้มีการรวบรวมบทสวดมนต์ต่าง ๆ มาประกอบกันไว้เป็นจำนวนมาก กล่าวได้ว่าในสมัยรัชกาลที่ ๔ นี้บรรยากาศของการสวดมนต์นี้ถึงขีดสุดของความรุ่งเรืองเพราะพระองค์เป็นพระราชาคณะมาก่อน ดังนั้น จึงทรงให้ความสำคัญกับการสวดมนต์ทั้งในส่วนที่เป็นการ

---

[๓๐] สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานพระปริตร**, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๑), หน้า ๗๓.

[๓๑] พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, **ชุมนุมพระบรมราชาธิบายในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาค๒ หมวดพระราชประเพณีไทย**, (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๗๓), หน้า ๓๒ – ๓๕.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รักษาคำสอนและการใช้สวดในการมงคลหรือพิธีกรรมที่สำคัญต่าง ๆ อันเป็นรากฐานในการสวดมนต์ในยุคต่อ ๆ มา

จ) สมัยรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในสมัยนี้ประเทศได้มีการพัฒนาเพื่อก้าวให้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก โดยเฉพาะเพื่อรับการล่าอาณานิคมของชาวตะวันตก แม้ถึงอย่างนั้นคตินิยมในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาก็มิได้มีการปรับเปลี่ยนยังคงให้การอนุรักษ์ระเบียบพิธีกรรมต่าง ๆ เอาไว้โดยมิได้มีการเปลี่ยนแปลงด้วยทรงเห็นว่าเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นคู่กับพระนครสืบมาแต่โบราณ ดังปรากฏในพระราชนิพนธ์ความตอนหนึ่งว่า

> พระราชพิธีซึ่งมีในพระนคร ที่ได้เคยประพฤติมาแต่ก่อนจนถึงปัจจุบันนี้ อาศัยที่มาเป็น ๒ อย่าง คือ อย่างหนึ่งตามตำราไสยศาสตร์ที่นับถือพระเป็นเจ้า อิศวรนารายณ์ อย่างหนึ่งมาตามพระพุทธศาสนา แต่พิธีที่มาจากต้นเหตุทั้งสองอย่างนี้มาคละระคนกันเป็นพิธีอีกอย่างหนึ่งก็มี...ถึงแม้ว่าการซึ่งจะเป็นมงคลหรืออวมงคลก็ดี ก็อาศัยที่ชนทั้งปวงประพฤติการสุจริต เป็นที่ตั้ง[๓๒]

แสดงให้เห็นว่าในรัชสมัยของพระองค์นั้นการประกอบพิธีและการสวดมนต์ทรงยอมรับได้ทั้งส่วนที่เป็นพุทธศาสตร์และไสยศาสตร์ แต่ถึงอย่างนั้นก็ทรงให้เน้นการประพฤติที่เป็นไปในสุจริตเป็นที่ตั้ง โดยไม่ควรหลงงมงายหรือเชื่อโดยปราศจากเหตุผล สำหรับคติความเชื่อของคนในสังคมยุคนี้ก็มีความเชื่อว่าการสวดมนต์จะทำให้ตนเองได้บุญและความปลอดภัย นอกจากนั้นก็ยังถือว่าเป็นหน้าที่ของตนเองในฐานะเป็นชาวพุทธซึ่งมีหน้าที่ในการรักษาพระศาสนา หรือมีหน้าที่ในการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนา

นอกจากนั้นในส่วนของพระสงฆ์จะพบว่า พระมหาเถระผู้ปกครองได้นำเอาคติการแต่งบทสวดมนต์จากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ มาเป็นแบบอย่างในการแต่งบทสวดมนต์เพื่อใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น คาถาสวดเมื่อจุดเทียนชัยในพิธีพุทธาภิเษก คาถาดับเทียนชัย คาถาขอฝน คาถาพืชมงคล [๓๓] ซึ่งบางคาถาก็ใช้ในพิธีพุทธ แต่บางคาถาก็มักจะนำไปใช้ในพิธีของพราหมณ์ หรือมีลักษณะที่โน้มเอียงไปทางไสยศาสตร์

ช) สมัยรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในสมัยนี้ประเทศได้ก้าวเข้าไปสู่สังคมโลกเป็นครั้งแรกในการทำสงครามโลกครั้งที่ ๑ ในยุคนี้ประชาชนตกอยู่ในภาวะสงครามซึ่งต้องการกำลังใจและความปลอดภัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงนำเอาบทสวด

---

[๓๒] พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, **พระราชพิธีสิบสองเดือน**, (กรุงเทพมหานคร : บรรณาคาร, ๒๕๔๒), หน้า ๑.

[๓๓] สมเด็จพระสังฆราช, (สาปุสสาเทว), **สวดมนต์ฉบับหลวง**, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๒๒), หน้า ๘๕.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มนต์บางบท คือ บทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา หรือคาถาพาหุง มาให้บรรดาทหารและประชาชนสวดกัน เพราะทรงเห็นว่าเป็นคาถาที่พระพุทธเจ้าทรงชนะพญามาร เป็นต้น อันเป็นอุปสรรคสำคัญ ดังนั้น การที่สภาพสังคมกำลังตกอยู่ในภาวะคับขันจึงได้นำเอาบทสวดมนต์บทนี้มาเผยแผ่ให้บรรดาประชาชนและทหารสวดกัน ด้วยทรงคาดหวังว่า จะสามารถทำให้ทหารมีความฮึกเหิม กล้าหาญ และเป็นการนำเอาพระพุทธศาสนามาเป็นอุบายในการฝึกทหารหรือให้กำลังใจกับผู้ที่อยู่ในภาวะสงคราม[๓๔] ดังนั้น เราจึงจะเห็นได้ว่าในยุคนี้บทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาได้มีอิทธิพลกับสังคมเป็นอย่างมากและประชาชนในยุคนี้ก็มีความเชื่อว่า การสวดมนต์จะทำให้สังคมและประเทศชาติรอดจากภัยสงครามต่าง ๆ ได้จึงนิยมสวดกันอย่างแพร่หลาย

ซ) สมัยรัชกาลที่ ๙ ถึง รัชกาลปัจจุบัน สำหรับยุคสมัยตั้งแต่รัชาลที่ ๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมาจนถึงปัจจุบัน นี้เป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านคติความเชื่อเกี่ยวกับการสวดมนต์มาก เนื่องจากเป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ดังนั้นจึงทำให้ประชาชนกับพระมหากษัตริย์ห่างไกลกัน ดังนั้น ความเชื่อของประชาชนจึงไม่ได้เป็นไปตามพระราชอำนาจ หรือพระประสงค์ของพระมหากษัตริย์มากนัก ในยุคนี้ประชาชนต่างมุ่งที่จะใช้สิทธิ์ทางด้านประชาธิปไตยกันมากทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านคติความเชื่อเกี่ยวกับการสวดมนต์ในหลาย ๆ ประการซึ่งเราสามารถที่จะพิจารณาได้ดังนี้

(๑) คติความเชื่อของสังคมไทยเกี่ยวกับการสวดมนต์ในยุคการเปลี่ยนแปลง ๒๔๗๕

ในช่วงแรกของการเปลี่ยนแปลงประชาชนได้ถูกชักจูงโดยกลุ่มผู้ปกครองใหม่ให้สนใจประชาธิปไตยและสิทธิตามรัฐธรรมนูญทำให้ประชาชนต่าง ขวนขวายที่จะใช้สิทธิต่าง ๆ เหล่านั้นอย่างเสรี ทำให้เกิดคติความเชื่อที่แปลกแตกต่างขึ้นมาในสังคม เช่น กรณีนายนรินทร์ กลึง ที่ให้บุตรสาวของตนบวชเป็นสามเณรี ซึ่งถือเป็นสิ่งที่ท้าทายกับอำนาจของความเชื่อดั้งเดิมของสังคมไทย มากกรณีดังกล่าวได้สะท้อนถึงคติความเชื่อเรื่องการสวดมนต์ของคนในยุคนี้ได้ว่ามีการเปลี่ยนแปลงและพยายามแสวงหาความเชื่อในเรื่องสิ่งใหม่ ๆ มากขึ้นโดยเฉพาะในเรื่องของไสยศาสตร์ที่ได้กลับมามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมมากขึ้น มีการประกอบพิธีต่าง ๆ เช่น การแก้ดวงผูกดวงสะเดาะห์เคราะห์ต่ออายุ พระสงฆ์เองก็ประกอบพิธีไสยศาสตร์ซึ่งก็มักปรากฏเป็นเรื่องเล่ากันเป็นประจำ

(๒) สมัยไทยใหม่ (ร.๘ – ร.๙) ในสมัยนี้ประชาชนหันมาเข้าใกล้สถาบันพระมหากษัตริย์ขึ้น เนื่องจากประชาชนเริ่มเบื่อกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของบรรดาผู้มีอำนาจที่ยึดอำนาจกัน

---

[๓๔] น.ท.สวัสดิ์ พัฒน์เกิดผล, **บรรยายความพุทธมนต์ ๒ เรื่อง พุทธมนต์บทนมัสการและพุทธมนต์ชัยมงคล**, พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ น.อ.ทวีป ปรีชากุล ณ เมรุวัดเครือวัลย์วรวิหาร (๗ ก.ค. ๒๕๐๙), (ธนบุรี : การช่างวุฒิศึกษา, ๒๕๐๙), หน้า ๑๗๙.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บ่อยครั้ง ดังนั้น ประชาชนจึงได้หันมาให้ความเคารพพระมหากษัตริย์ มากขึ้นโดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบันซึ่งคนไทยให้การเคารพประหนึ่งเป็นเทวดาผู้มีศักดิ์หรือเป็นเสมือนหนึ่งพระโพธิสัตว์ ซึ่งในทุก ๆ ปี ที่ครบรอบวันประสูติของพระองค์คณะสงฆ์จะได้ร่วมกันแต่งบทสวดมนต์และให้ประชาชนร่วมกันสวดทั่วประเทศ ซึ่งการสวดมนต์ในสมัยปัจจุบันนั้นได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก

อย่างไรก็ตามเราก็จะพบว่าแม้จะมีความเป็นปึกแผ่นของความเชื่อในเรื่องการสวดมนต์ของชาวพุทธโดยมากแต่ในช่วงพ.ศ. ๒๕๑๘ – ๒๕๓๒ ก็เกิดมีกรณีสันติอโศกขึ้นมากโดยมีสำนักดังกล่าวได้ทำการปฏิเสธวิธีปฏิบัติของชาวพุทธในสังคมไทยด้วยการเสนอว่าการสวดมนต์อย่างนกแก้วนกขุนทองนั้นไม่อาจจะทำให้เข้าถึงสัจธรรมได้ ดังนั้นจึงไม่ควรสวดมนต์กันมากซึ่งแสดงให้เห็นว่าคติการสวดมนต์ในสมัยปัจจุบันนี้ได้ถูกท้าทายโดยกลุ่มของนักศาสนาใหม่ (Religion movement) ถึงอย่างนั้นก็ตามโดยภาพรวมแล้วชาวพุทธในสมัยปัจจุบันก็ยังคงเชื่อว่าการสวดมนต์นั้นเป็นสิ่งที่จะก่อให้เกิดประโยชน์กับชีวิตมากกว่าจะเกิดโทษ

ดังนั้น แม้จะมีขบวนการบางขบวนการที่ได้นำแนวทางที่เป็นปฏิปักษ์ต่อวิธีคิดและความเชื่อของสังคมก็ตาม แต่ก็ไม่อาจจะทำลายศรัทธาอันมั่นคงของชาวพุทธลงได้ยิ่งไปกว่านั้นในปัจจุบันได้มีพระเถระผู้มีชื่อเสียงบางรูปเช่นพระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม) เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน อ.. พรหมบุรี จ.สิงห์บุรี ได้เป็นผู้จุดกระแสการสวดมนต์ให้เกิดขึ้นในสังคมไทย[๓๕] โดยเฉพาะการสวดมนต์บทพุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (พาหหุง มหากา) ซึ่งก็ได้รับความสนใจจากประชาชนทั่วประเทศอย่างล้นหลามอันแสดงให้เห็นถึงความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อการสวดมนต์และพระพุทธศาสนามากขึ้นและมั่นคงอยู่อย่างไม่เสื่อมคลาย

จากการกล่าวมาทั้งหมดเกี่ยวกับสังคมไทยกับความเชื่อเรื่องการสวดมนต์นั้นเราจะพบว่าแม้ว่าสังคมไทยทั้งในอดีตและปัจจุบันจะมีการเปลี่ยนแปลงมากอย่างไรก็ตามความเชื่อที่มีต่อการสวดมนต์นั้นก็ยังไม่เปลี่ยนแปลงและได้รับการสืบทอดกันมาโดยตลอดจากรุ่นสู่รุ่นโดยภาพรวมของการสวดมนต์ในสังคมไทยนั้นคนไทยได้รับอิทธิพบมาจากแหล่งต่าง ๆดังนี้ คือ (๑) ศาสนาพราหมณ์เป็นการรับอิทธิพลของอินเดียที่แพร่เข้ามาสู่ประเทศไทยในสมัยเริ่มแรก (๒) พุทธศาสนาเถรวาทในยุคพระเจ้าอโศก สังคมไทยได้รับมาในยุคนครปฐม (ทวารวดี) (๓) พุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาสังคมไทยได้รับมาในยุคของพระเจ้าศรีธรรมโศกราช และสุโขทัย (๔) พระพุทธศาสนามหายานสังคมไทยได้รับมาในยุคการสังคายนาครั้งที่ ๔ สมัยพระเจ้ากนิษกะ โดยผ่านทางอาณาจักรศรีวิชัย ซึ่ง

---

[๓๕] ท่านกล่าวเสมอว่า “การสวดมนต์เป็นยาทา วิปัสสนาเป็นยากิน” การสวดมนต์มิใช่เพียงการหวังผลอ้อนวอน แต่จะต้องมาคู่กับการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานที่ถูกต้องด้วย ดู พระราชสุทธิญาณมงคล (จรัญ ฐิตธมฺโม), **กฎแห่งกรรม ธรรมปฏิบัติ เล่ม ๓**, (กรุงเทพมหานคร: หอชัยรัตน์การพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๘๓.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คติความเชื่อต่าง ๆ เหล่านั้นได้หลอมรวมมาเป็นความเชื่อที่คงอยู่กับสังคมไทยมาช้านาน โดยคนไทยหรือสังคมไทยนั้นได้มีทรรศนะด้านความเชื่อต่อการสวดมนต์ดังนี้ (๑) เชื่อว่าการสวดมนต์เป็นการรักษาคำสอน (มุขปาฐะ) (๒) เชื่อการสวดมนต์ทำให้ได้บุญ มีสุคติเป็นที่หวัง (๓)เชื่อว่าการสวดมนต์สามารถคุ้มครองตนเองให้ปลอดภัยได้ (๔) เชื่อว่าการสวดมนต์สามารถแก้ไขปัญหาสังคม เช่นโรคระบาดได้ (๕) เชื่อว่าการสวดมนต์ทำให้มีลาภสักการะได้ซึ่งความเชื่อต่าง ๆ ดังกล่าวทั้งหมดนั้นเองที่ยังคงทำให้สังคมไทยยังคงรักษาวัฒนธรรมทางความเชื่อในรูปแบบการสวดมนต์ไว้โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง

๔.๓ อิทธิพลของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา ที่มีต่อสังคมไทยในด้านต่าง ๆ

หลังจากที่เราได้ศึกษาเนื้อหาและรายละเอียดทีเกี่ยวกับบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคงคาถา (พาหุง) มาทั้งหมดแล้วประเด็นที่จะต้องทำการศึกษาต่อไปนั้นก็คือประเด็นเรื่องอิทธิพลบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (พาหุง) ที่มีต่อสังคมไทยในด้านต่าง ๆ ว่าในอดีตและปัจจุบันนี้บทสวดมนต์บทนี้ได้เข้าไปมีอิทธิพลในด้านใดบ้าง เช่น ด้านความเชื่อ การศึกษา และศิลปกรรม เป็นต้น ซึ่งถือว่าเป็นอิทธิพลที่เกี่ยวข้องโดยตรง ซึ่งมีรายละเอียดที่เกี่ยวข้องในประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๔.๓.๑.อิทธิพลในด้านความเชื่อ สำหรับอิทธิพลของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (พาหุง) ที่มีต่อสังคมไทยในด้านความเชื่อนั้นเราจะพบว่าบทสวดมนต์นี่ได้รับอิทธิพบต่อระบบความเชื่อของสังคมไทยมาตั้งแต่ครั้งโบราณคือครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นต้นมา (ถ้ายอมรับตามทรรศนะที่ว่า บทสวดมนต์นี้ได้แต่งขึ้นในสมัยอยุธยา) และยังคงได้ส่งผลมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งอิทธิพลด้านความเชื่อที่มีต่อสังคมไทย ผู้คนในสังคมไทยมีความเชื่อต่อบทสวดมนต์บทนี้ในหลาย ๆ ประการ ซึ่งเราสามารถที่จะประมวลมาพิจารณาได้ดังนี้

๑.) ความเชื่อว่า บทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา นี้จะก่อให้เกิดผลที่สำเร็จโดยถือว่าเป็นนามมงคลคือการเอาชนะอุปสรรคของพระพุทธองค์ซึ่งถือว่าผลที่เกิดขึ้นนั้นเกิดมาจากอำนาจของพระพุทธมนต์คือบทสวดนี้ ซึ่งความสำเร็จด้วยอานุภาพแห่งพุทธมนต์บทนี้นั้นปรากฏในคำรับรองของพระราชสุทธิญาณมงคล(จรัญ ฐิตธมฺโม) ว่า

> เพราะบทสวดพาหุงมหากานั้นเป็นบทสวดที่มีคุณค่าที่สุดมีผลดีที่สุดเพราะเป็นชัยชนะสูงสุดของพระบรมศาสดา จากพญามารวสวัตดี จากอาฬวกยักษ์ จากช้างนาฬาคิรี จากองคุลิมาล จากนางจิญจมาณวิกา จากสัจจนิครนถ์ จากพญานันโทปนันทนาคราช จากท่านท้าวพกาพรหม เป็นชัยชนะที่พระพุทธองค์ทรงได้มาด้วยปาฏิหาริย์ และด้วยอำนาจแห่งบารมีธรรมโดยแท้ ผู้ใดได้สวดไว้เป็นประจำทุกวันจะมีชัยชนะมีความเจริญรุ่งเรืองตลอดกาลนานมีสติระลึกได้ จะตายก็ไปสู่สุคติภูมิ ขอให้ญาติโยมสวดพาหุงมหากากันให้ถ้วนหน้า

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

นอกจากคุ้มตัวแล้วยังคุ้มครองครอบครัวได้ สวดมาก ๆ สวดกันทั้งประเทศก็ทำให้ประเทศมีแต่ความรุ่งเรือง พวกพาลสันดานหยาบก็แพ้ภัยไปอย่างถ้วนหน้า [๓๖]

จากข้อความดังกล่าวเราจะพบว่า ความเชื่อนี้มุ่งไปที่ (๑) การสวดแล้วจะเกิดอานิสงค์คือความสำเร็จสมดังที่พระพุทธองค์ก็ทรงชนะมาแล้ว (๒) การสวดแล้วจะเกิดอานุภาพคือก่อให้เกิดความสำเร็จแก่ชีวิตของตนเองและครอบครัว ชุมชนและแม้ที่สุดก็คือประเทศชาติก็จะได้รับการคุ้มครองหรือป้องกันภัยด้วยอานิสงค์ของการสวดมนต์บทนี้ ซึ่งความเชื่อนี้ได้รับการเผยแผ่และมีผู้ให้การยอมรับกันเป็นจำนวนมาก และประชาชนในสังคมไทยโดยมากจะสวดมนต์บทนี้เพื่อมุ่งหวังผลสัมฤทธิ์ดังที่พระเถระท่านได้สั่งสอนและชี้นำแนวทางให้ปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดผลดังได้กล่าวมา โดยความเชื่อในข้อนี้จัดเป็นความเชื่อของพุทธศาสนาคือเชื่อว่ามนต์บทนี้มีอานุภาพเพราะเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธองค์และเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชัยชนะของพระองค์โดยเฉพาะ

(๒) ความเชื่อว่าบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (พาหุง) นี้จะเกิดคุณวิเศษทั้งในด้านการคุ้มครอง ป้องกัน เมตตามหานิยม โดยได้แบ่งคุณวิเศษที่เกิดจากการสวดมนต์บทนี้ไว้เป็น ๒ ระดับ คือ

(ก) คุณวิเศษที่เกิดเพราะการสวดมนต์บทนี้ ครบทั้ง ๘ บทเป็นประจำ จะทำให้มีอานิสงค์มหาศาล หาที่เปรียบมิได้ แม้เป็นถ้อยเป็นความหากสวดมนต์บทนี้ก็จะทำให้ชนะได้ โดยต้องทำอุปเท่ห์ คือท่องบทสวดมนต์นี้ให้ครบทั้ง ๘ บท แล้วหยดเทียนลงบนชื่อของผู้เป็นความกับตนแล้วเสกหลาย ๆ ครั้ง จากนั้นให้เอาน้ำขยี้ลงไปความที่เกิดก็จะหาย

(ข) คุณวิเศษ ที่เกิดเพราะการสวดมนต์บทนี้แต่ละคาถา หรือแต่ละบท ซึ่งจะให้ผลหรือคุณวิเศษที่แตกต่างกัน ดังนี้

(๑) บทที่ ๑ ภาวนาเป็นประจำจะทำให้สามารถป้องกันภูตผีต่าง ๆ ได้ หรือแก้คุณไสยโดนกระทำได้

(๒)บทที่ ๒ เมื่อจะกินยาคราวป่วยไข้ก็ให้อธิษฐานเสกทุกครั้ง สามารถสะเดาะเคราะห์สิ้นหายโรคภัยต่าง ๆ ได้

(๓) บทที่ ๓ เวลาเข้าป่าให้เสกกันจะสามารถป้องกันเหตุร้าย ๆต่าง ๆได้ โดยเฉพาะบรรดาสัตว์ร้ายจะไม่เข้ามาใกล้ เพราะเกรงในเดชแห่งมนต์

(๔) บทที่ ๔ การจะไปกิจต่างเมืองเพื่อค้าขาย หรือไปธุระให้ภาวนาบทนี้จะทำให้มีคนรัก เมตตา และมีลาภมากมาย

---

[๓๖] พระราชสุทธิญาณมงคล (จรัญ ฐิตธมฺโม) ,**กฎแห่งกรรม ธรรมปฏิบัติ เล่ม** ๓, หน้า ๑๔–๑๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๕) บทที่ ๕ ถ้ามีผู้ใจคอโหดร้าย มาขู่เข็ญให้นึกถึงคาถาบทนี้แล้วสวดว่าให้ขึ้นใจ ศัตรูทั้งหลายจะแพ้ภัยกลับมาเป็นมิตร

(๖) บทที่ ๖ การปกครองผู้อื่น เมื่อเสกประจำจะทำให้ลูกน้องอยู่ในโอวาท

(๗) บทที่ ๗ ภาวนาประจำหรือเมื่อโดนพิษนานาชนิดจะสามารถแก้ไขดับพิษได้

(๘) บทที่ ๘ เมื่อจะโต้วาที หรือเข้าสอบ เข้าสอนขึ้นเทศน์ให้ภาวนาบทนี้จะทำให้มีปัญญาสามารถเล่าเรียนหรือทำหน้าที่ได้ แม้โต้วาทีก็จะเอาชนะได้[๓๗]

ซึ่งเราจะพบว่า ข้อคิดหรือข้อนำเสนอเช่นนี้มีนัยทางความเป็นไสยศาสตร์อยู่เล็กน้อยแต่แท้สุดแล้วก็ถือว่าเป็นพุทธมนต์อยู่เพราะว่าการสวดดังกล่าว ยังเป็นวิธีสวดแบบพระอยู่ อย่างไรก็ตามคุณวิเศษหรือผลสำเร็จของการสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถานี้จะมีลักษณะของไสยศาสตร์คือสามารถที่จะนำไปแก้ไขแบบไสยศาสตร์ได้ด้วย ดังมีรายละเอียดดังนี้

๑.) บทที่ ๑ ภาวนาเอาชนะศัตรูหรือแก้คุณไสยด้วยการภาวนาเพื่อเสกน้ำมนต์ไล่ผี

๒.) บทที่ ๒ ภาวนาเสกน้ำมนต์หรือเสกเพื่อให้ยามีฤทธิ์แรงขึ้น

๓.) บทที ๓ ภาวนาเวลาเดินป่ากันสัตว์ร้ายและบรรดาภูตผีทั้งหลาย

๔.) บทที่ ๔ ใช้เสกน้ำล้างหน้าป้องกันการทำคุณไสย

๕.) บทที ๕ ใช้เสกแก้เสน่ห์ยาแฝดได้ โดยมีวิธีทำคือให้หาใบส้มป่อยใส่น้ำมนต์รดหัว แก้คุณไสยทางไสยศาสตร์ได้

๖.) บทที่ ๖ ถ้ามีถ้อยความกันให้ใช้คาถานี้ภาวนาจะชนะทุกครั้ง

๗.) บทที่ ๗ ภาวนาดับพิษร้ายต่าง ๆ ได้แม้แต่พิษงู

๘.) บทที่ ๘ ภาวนาเป็นประจำป้องกันผีและโรคระบาดโดยการท่องบทพาหุง ๓ คาบ บทมาราติเร ๓ คาบ บททุคคาหะ ๓ คาบ สามารถขับผีได้จริง ๆ [๓๘]

จากข้อความทั้งหมดที่ยกมาเราจะพบว่า ความเชื่อต่อบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (คาถาพาหุง) นี้จะเป็นความเชื่อในลักษณะของคาถาอาคมมากขึ้นโดยพยายามชี้ให้เห็นว่าการสวดมนต์คาถาพาหุงนี้สามารถที่จะแยกเป็น บท ๆ และนำไปเป็นคาถาเสกเป่าทำน้ำมนต์ ป้องกันคุณไสย

---

[๓๗] พ.ท.ประสาน ทองภักดี, **พุทธวิธีชนะ**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬามลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๓ – ๒๖.

[๓๘] พระยาพจนสุนทร (เรือง อติเปรมานนท์), **พุทธชัยมงคล ๘**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ปุ้นกวง, ๒๕๑๔), หน้า ๒๔-๒๕., สัมฤทธิ์ บัวระมวล, (บรรณาธิการ), **ชัยชนะของพระพุทธเจ้า**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คุ้มค่า, ๒๕๓๗), หน้า ๑๑๐-๑๑๑, น.ท.สวัสดิ์พัฒน์ เกิด ผล, **บรรยายความพระพุทธมนต์ ๒ เรื่อง พุทธมนต์บทนสมันการ และพุทธมนต์ชัยมงคลคาถา,** หน้า ๑๗๔ – ๑๗๕.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หรือป้องกันผี ปีศาจ หรือในการข่มเอาชนะคนอื่น ๆ ได้ซึ่งการนำคาถาอันเป็นพุทธมนต์ไปใช้ในลักษณะนี้มีลักษณะของความเป็นเวทมนต์ค่อนข้างชัดเจน แต่อย่างไรก็ตามก็ถือได้ว่าเป็นความเชื่อที่คนในสังคมไทยต่างเชื่อว่าบทสวดมนต์บทนี้สามารถป้องกันและแก้ไขอุปสรรคปัญหาชีวิตได้ ทั้งในด้านหลักธรรมและในด้านของการมุ่งหวังผลในเชิงเวทย์มนต์

๔.๓.๒. อิทธิพลในด้านการศึกษา สำหรับอิทธิพลของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (คาถาพาหุง) ทั้ง ๘ บทที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยในด้านการศึกษานั้นเราสามารถพิจารณาได้ ดังนี้

๑.) อิทธิพลในด้านการศึกษาในแง่ของการใช้เป็นบทสวดมนต์สำหรับกล่อมเกลาจิตใจเด็กนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ตอนปลาย โดยทางกระทรวงศึกษาได้นำเอาบทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.๖) ซึ่งพระองค์ได้ทรงพระราชนิพนธ์คาถาพาหุงบทที่ ๑ เอาไว้ดังนี้

ปางเมื่อพระองค์ปะระมะพุทธ	ธะวิสุทธิศาสะดา
ตัสะรู้อนุตตะระสะมา	ธิณะโพธิบัลลังก์
ขนมารสะหัสสะพะหุพา	หุวิชา วิชิตขลัง
ขี่คีริงมขะละประทัง	คะชะเหี้ยมกระเหมิหาญ
แสร้งเสก สะราวุธประดิษฐ์	กะละคิดจะรอนราญ
รุมพลพะหลพะยุหะปาน	พระสุมุทระนองมา
หวังเพื่อผะจญวะระมุนิน	ทะสุชินะราชา
พระปราบลพะหล พะยุหะมา	ระมะเลืองมะลายสูญ
ด้วยเดชพระองค์ทศพล	สุวิมลละไพบูลย์
ทานาทิธรรมะวิธีกูล	ชะนะน้อมมะโนตาม
ด้วยเดชะสัจจะวะจะนา	และนะมามิองค์สาม
ขอจงนิกรพะละสยาม	ชะยะสิทธิทุกวาร
ถึงแม้จะมีอะริวิเศษ	พะละเดชะเทียมมาร
ขอไทยผะจญพิชิตะผลาญ	อริแม้นมุนิทร ฯ [๓๕]

จากพระราชนิพนธ์ดังกล่าวนั้นทรงเน้นถึงชัยชนะของพระพุทธเจ้าแล้วน้อมนำให้คนไทยลุกขึ้นสู้กับอริราชศัตรูอย่างแข็งขันไม่ย่อท้อโดยทางกระทรวงศึกษาได้กำหนดให้นักเรียนได้ท่องจำและใช้เป็นทำนองสารภัญญะ เพื่อให้เกิดอรรถรสของการขับทั้งนี้เพื่อปลูกฝังให้นักเรียน นักศึกษามีจิตที่

[๓๕] พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.๖) อ้างอิงใน น.ท.สวัสดิ์พัฒน์ เกิดผล.,**บรรยายความพระพุทธมนต์ ๒ เรื่อง พุทธมนต์บทนสมันการ และพุทธมนต์ชัยมงคลคาถา**, หน้า ๑๗๒.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เข็มแข็ง รู้รักสามัคคี และกล้าที่จะเสียสละเพื่อประเทศชาติได้ ซึ่งถือว่าเป็นอิทธิพลของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาที่มีต่อสังคมไทยในด้านการศึกษาประการหนึ่ง

๒.) อิทธิพลต่อในด้านการศึกษาในด้านประวัติศาสตร์ เป็นที่น่าสังเกตว่าในปัจจุบันนี้ไม่มีบทสวดมนต์ใดที่ได้รับความสนใจจากนักวิชาการทางพระพุทธศาสนามากไปกว่าบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (คาถาพาหุง) ซึ่งเป็นเพียงคาถาเดียวที่มีปัญหาในเชิงประวัติศาสตร์เพราะมีข้อถกเถียงกันอย่างกว้างขวางว่า บทสวดมนต์บทนี้ใครเป็นผู้แต่ง และแต่งขึ้นมาในสมัยใด ซึ่งก็ได้มีนักวิชาการต่าง ๆ โดยเฉพาะนักวิชาการชาวพุทธได้นำประเด็นนี้มาถกเถียงโดยได้ข้อสรุปจากแต่ละทรรศนะได้ ๒ แนวทาง คือ (ก.) เห็นว่าแต่งในสมัยของลังกา [๔๐] และ(ข.) เห็นว่าแต่งขึ้นในประเทศไทย ซึ่งได้มีทรรศนะที่แตกแยกออกเป็น ๒ แนวคิด คือ (๑) เห็นว่า แต่งในสมัยล้านนา [๔๑] และ(๒) เห็นว่า แต่งขึ้นในกรุงศรีอยุธยา [๔๒] ซึ่งในทรรศนะทั้งหมดที่เสนอมาอาจจะยังไม่มีข้อสรุป ดังนั้น จึงมีผู้นำประเด็นดังกล่าวมาศึกษาวิเคราะห์กันโดยเห็นว่าการศึกษาในบางครั้งจะอ้างแค่คำบอกเล่าอย่างเดียวไม่ได้ จะต้องอาศัยข้อมูลอ้างอิงที่ชัดเจนด้วย ซึ่งผลของการวิพากษ์ดังกล่าวก็ไม่อาจจะทำให้ได้ข้อสรุปมากนัก[๔๓]

จากการกล่าวมาทั้งหมดนั้นเราจะพบว่าหากสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคถา (คาถาพาหุง) นี้ได้มีอิทธิพลในด้านการศึกษาต่อสังคมไทย ในด้านประวัติศาสตร์ไม่น้อย

๓. อิทธิพลในด้านการศึกษากรณีการใช้เป็นหลักการสอนในวิชาการบริหารเชิงพุทธซึ่งเป็นการสอนในระดับอุดมศึกษา เราจะพบว่าในปัจจุบันนี้กระแสการศึกษาพระพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัยเป็นกระแสที่มีความนิยมและได้ถูกนำไปบรรจุเป็นวิชาหลักของหลักสูตร หรือเป็นวิชาเสริมหลักสูตรอยู่หลาย ๆ มหาวิทยาลัย ดังเช่นการจัดหลักสูตรการบริหารของมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งได้มีผู้นำเอาบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (พาหุง) นี้ไปเป็นกรอบในการสอบในรายวิชาการบริหารการจัดการดังนี้

๑.) ในกรณีที่คนร่วมงานชอบก่อกวนหรือขัดขวางการทำงานของตนต้องเอาชนะใจพวกเขาด้วยการให้คือเขาอยากได้อะไรก็ให้สิ่งนั้น เช่น กรณีของกลุ่มผลประโยชน์มาประท้วงต่าง ๆ หากไปขัดใจก็เท่ากับการสร้างศัตรู ดังนั้น ถ้ายอมให้ตามที่เขาขอได้ก็ควรให้ แต่ถ้าให้ไม่ได้จริง ๆ ก็ต้องใช้วิธีหลักคือการให้อภัยหรือตั้งจิตที่จะสู้เพื่อให้ชนะหรือยอมแพ้ไปข้างใดข้างหนึ่ง

---

[๔๐] ดูเชิงอรรถที่ ๕๐ บทที่ ๒ หน้า ๒๓.

[๔๑] ดูเชิงอรรถที่ ๕๔ บทที่ ๒ หน้า ๒๔.

[๔๒] ดูเชิงอรรถที่ ๕๗ บทที่ ๒ หน้า ๒๕.

[๔๓] น.ต.ทองย้อย แสงศิลป์ชัย, **พุทธชัยมงคลคาถา(คาถาพาหุง),** หน้า ๕๘.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒.)ในกรณีที่ขัดแย้งกับพวกที่มีความอดทนน้อยโมโหฉุนเฉียวจะต้องอดทนไม่ตอบโต้เช่นในการบริหาร กลุ่มสื่อมวลชนจะต้องตื้ออย่างไรก็ควรอดทนไว้ก่อน (ขันติ)

๓.) ในกรณีที่พบหรือเผชิญกับกลุ่มผู้ชอบใช้กำลังเป็นคนที่ถูกปลุกระดมมาเพื่อการใดการหนึ่งก็อย่าโต้ตอบแต่ให้แผ่เมตตาหรือคิดสงสารพวกเขาไม่รู้ถูกหลอกมาก็ต้องรู้จักการเจรจาช่วยผ่อนสั้นผ่อนยาวไม่หักด้ามพร้าด้วยเข่าแต่ควรเอาน้ำเย็นเข้าลูบ

๔.) ในกรณีที่เผชิญกับพวกที่โหดร้ายใจบาป ก็ต้องใช้อำนาจของกฎหมายเจ้าจัดการอย่างเข้มงวด ไม่มีการปราณี

๕.) ในกรณีที่ต้องเผชิญกับพวกที่ชอบใส่ร้าย นินทาป้ายสี คือกลุ่มคู่แข่งทางการเมืองหรือคู่แข่งทางธุรกิจ คนประเภทนี้จะต้องไม่โต้ตอบให้สงบและเอาชนะด้วยการเสนอข้อเท็จจริงไปตามความจริงและเหตุผล และจุดยืนที่ตนมีอยู่ เป็นอยู่

๖.) หากเผชิญกับคนที่ชอบโกหก หรือแสดงละคร เพื่อเอาตัวรอดก็ให้ใช้สติปัญญาของตนหาวิธีสอนให้เหมาะกันเพื่อลด ปรับทิฏฐิของคนเหล่านั้นได้

๗.) หากต้องเผชิญกับพวกโมหจริต คือกลุ่มที่เชื่อข่าวลือแล้วไม่ทันตั้งตัวก็ให้หาวิธีเอาชนะโดยใช้วิธีจำลองเหตุการณ์ให้เห็นจริงบางทีต้องทำให้เจ็บปวดแล้วค่อยสอนเพื่อเป็นการปราบพยศเสียก่อน

๘.) หากเผชิญกับผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจ การเมือง ถือทิฏฐิการจะเอาชนะจะต้องเข้าถึงต้นตอของปัญหาแล้วใช้วิธีสอนแบบโต้ตอบเพื่อให้เขาเห็นความจริงพร้อม ๆ กับละทิฏฐิแล้วหันมาเชื่อถือภายหลัง ในกรณีนี้จะต้องทำให้เห็นว่าเราเหนือกว่าจึงจะเอาชนะได้[๔๔]

ในวัตถุประสงค์การจัดการศึกษาในกรอบของการบริหารจัดการองค์กรโดยเฉพาะการแก้ไขปัญหาในองค์กรนี้ก็ถือได้ว่าเป็นกรอบที่สำคัญในการให้การศึกษาแก่ผู้คนในสังคมซึ่งถือว่าเป็นอิทธิพลข้อหนึ่งที่สำคัญของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา ที่มีต่อสังคมไทยในด้านของการศึกษา

๔.๓.๓. อิทธิพลในด้านศิลปกรรมและจิตรกรรม สำหรับอิทธิพลของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (พาหุง) ในด้านศิลปกรรมนี้ถือว่ามีความชัดเจนในสังคมไทยดังเราจะพบว่าศิลปกรรมโดยเฉพาะในด้านจิตรกรรมนั้น ศิลปินได้สร้างสรรค์งานขึ้นโดยอาศัยกรอบความคิดจากบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาทั้ง ๘ บทนั้นมากเขียนเป็นภาพจิตรกรรมตามผนังโบสถ์หรือศาลาการเปรียญไว้เป็นจำนวน มาก โดยที่ภาพทั้ง ๘ นั้นมีลักษณะที่วาดตามท้องเรื่องที่ปรากฏในบทสวดมนต์นั้นคือ

๑. ภาพการเอาชนะพญามาร

---

[๔๔] สมหวัง วิทปัญญานนท์, พุทธวิธีชนะมารในการบริหาร, www.bodmgt.com (1 februay 2005.)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. ภาพการเอาชนะอาฬวกยักษ์

๓. ภาพการเอาชนะช้างนาฬาคีรี

๔. ภาพการเอาชนะนางจิญจมาณวิกา

๕. ภาพการเอาชนะโจรองคุลิมาล

๖. ภาพการเอาชนะ สัจจนิครนถ์

๗. ภาพการเอาชนะ นันโทปนันทนาคราช

๘. ภาพการเอาชนะ พกาพรหม[๔๕]

โดยภาพทั้งหมดนี้ถือเป็นเรื่องที่มีความสำคัญเนื่องจากเป็นการสร้างสรรค์งานดังกล่าวเป็นการสื่อให้เห็นถึงอิทธิพลของบทสวดมนต์ที่มีต่อสังคมไทยเป็นอย่างมากจนในที่สุดบรรดาจิตรกรทั้งหลายจึงได้เนรมิตหรือจินตนาการในการวาดภาพดังกล่าวขึ้นมา

๔.๓.๔. อิทธิพลด้านการเมือง สำหรับอิทธิพลของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา ที่มีต่อสังคมไทยในด้านการเมืองการปกครองนั้นเราจะพบว่า หากเราเชื่อตามข้อสันนิษฐานของนักปราชญ์ผู้รู้จริงเห็นจริง จากประสบการณ์ตรงคือ พระราชสุทธิญาณมงคล(จรัญ ฐิตธมฺโม) วัดอัมพวัน จ.สิงห์บุรี กล่าวว่าการแต่งคาถาบทสวดมนต์มีขึ้นในสมัยอยุธยา โดยเป็นการแต่งขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติในการเอาชนะกองทัพพม่าและทรงให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชท่องบนเป็นคาถาประจำพระองค์ก็ทำให้ได้ผลคือพระองค์รอดพ้นจากกองทัพพม่าหลายครั้งในการทำศึกทุกครั้งเมื่อท่องภาวนาคาถาบทนี้ แล้วก็สามารถที่จะเอาตัวรอดจากเหตุการณ์คับขันได้ซึ่งในกรณีนี้เราจะพบว่ามีผลในแง่ของการเมือง คือสามารถที่จะทำให้พระองค์ปกป้องประเทศและรักษาบ้านเมืองเอาไว้ได้[๔๖] นอกจากนั้นในสมัยรัชกาลที่ ๖ (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว) ก็ทรงใช้บทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถานี้เป็นแนวคิดในการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับประเทศชาติโดยได้ทรงพระราชนิพนธ์บทสวดมนต์นี้เป็นวรรณกรรมร้อยกรองแล้วได้แจกจ่ายให้กับนักเรียนนักศึกษา ตำรวจ ทหาร พ่อค้า ประชาชน นำไปสวดหรือท่องเพื่อให้เกิดความฮึกเหิมและมีความรักชาติ[๔๗]

นอกจากนี้ในการทำสงครามเอเชียบูรพา กองทัพเรือได้นำเอาคาถาบางบทของบทสวดมนต์นี้คือ บทที่ ๗ ว่าด้วยกาเรอาชนะนันโทปนันทนาคราช ไปให้กับบรรดาทหารในกองทัพเรือสวดกันก่อนออกรบจนสามารถสร้างขวัญและกำลังใจให้กับทหารในสมัยนั้นเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งก็ทำให้

---

[๔๕] ดูภาคผนวก ก.

[๔๖] พระราชสุทธิญาณมงคล, (จรัญ ฐิตธมฺโม), **กฎแห่งกรรม ธรรมปฏิบัติ เล่ม ๕,** หน้า ๑๓–๑๕.

[๔๗] น.ท.สวัสดิ์พัฒน์ เกิด ผล, **บรรยายความพระพุทธมนต์ ๒ เรื่อง พุทธมนต์บทนสมันการ และพุทธมนต์ชัยมงคลคาถา**, หน้า ๑๗๔ – ๑๗๕.

กลายเป็นประเพณีสืบทอดมาว่าใครก็ตามที่มีอาชีพที่เกี่ยวข้องกับเรือหรือทะเลจะต้องสาธยายมนต์ในคาถาบทที่ ๗ ก่อนออกทะเลทุกครั้งเพราะถือว่าจะนำชัยหรือโชคลาภมาให้[๔๘]

จากหลักฐานที่อ้างอิงมาดังกล่าวถือว่าบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาได้มีอิทธิพลต่อการเมืองซึ่งเป็นเรื่องของการรักษาอำนาจการสร้างขวัญและกำลังใจให้เกิดขึ้นกับสังคมเพื่อความมั่นคงเป็นปึกแผ่นของชาติมาแล้วซึ่งถือได้ว่าบทสวดมนต์นี้ได้มีอิทธิพลต่อการเมืองมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน

๔.๓.๕ อิทธิพลในด้านวรรณคดี สำหรับคำว่า วรรณคดีนั้นหมายถึงผลงานที่แต่งดี มีศิลปะทั้งที่ลายลักษณ์อักษรและมุขปาฐะ ซึ่งสามารถให้คุณค่าทางอารมณ์และให้ความรู้สึกต่อผู้อ่านและผู้ฟังได้[๔๙] ซึ่งคำว่าวรรณคดีนี้มีความหมายที่คล้ายกับคำว่าวรรณกรรมหมายถึง ผลงานที่เป็นทั้งลายลักษณ์อักษรและมุขะปาฐะ โดยในปัจจุบันนี้มักมีการนำเอาคำว่าวรรณกรรมาใช้เรียกชื่อผลงานต่าง ๆ เนื่องจากเป็นความหมายที่ค่อนข้างกว้างสามารถครอบคลุมผลงานการเขียนหรือแต่งได้ทุกประเภท และคนมักเข้าใจว่าวรรณคดีคือหนังสือที่แต่งดี ดังนั้น ผลงานที่ยังไม่ถือว่าดี จึงถูกจัดอยู่กลุ่มของวรรณกรรม แต่ในการวิจัยนี้จะใช้คำว่าวรรณคดี เนื่องจาก บทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถานี้ ถือได้ว่าเป็นวรรณคดีเนื่องจากเป็นผลงานที่แต่งได้ดี และมีคุณค่าในเชิงวรรณศิลป์ คือสามารถยังอรรถรสต่าง ๆทางวรรณคดีให้เกิดขึ้นได้ คือ มีการแสดงถึงอารมณ์สะเทือนใจ มีจินตนาการหรือความคิด มีการแสดงออก มีท่วงทำนองหรือท่าทีในการแสดงออก มีกลวิธีในการแต่งหรือเทคนิคและมีองค์ประกอบที่ดี เป็นต้น[๕๐]

สำหรับวรรณคดีไทยนั้นสามารถแบ่งเป็นประเภทได้ หลายประเภทคือ (๑) วรรณคดีศาสนา (๒) วรรณคดีเกี่ยวกับพิธีกรรม (๓) วรรณคดีเกี่ยวกับเหตุการณ์บ้านเมือง (๔) วรรณคดีเกี่ยวกับการเดินทาง และวรรณคดีที่มีเนื้อหาเป็นนิทาน[๕๑] ซึ่งจากการแยกประเภทดังกล่าวเราจะพบว่า บทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาจัดเป็นวรรณคดีประเภท (๑) วรรณคดีศาสนา เพราะเป็นวรรณคดีที่มุ่งจะเป็นการสั่งสอนให้เข้าใจสังสาระของคำสอนโดยมีเนื้อหาที่มาจากคัมภีร์ทั้งพระไตรปิฎกและอรรถกถาและนอกจากนั้นยังเป็นวรรณคดีประเภทที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมคือวรรณคดีที่เป็นบทสวดมนต์ที่นำไปใช้ในการประกอบพิธีมีเนื้อหาไพเราะคือการนำไปสวดในพิธีบุญงานมงคลต่าง ๆ ซึ่งเราจะพบว่าบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถานี้ถือเป็นวรรณคดีที่นำไปใช้ในการประกอบพิธีกรรมอัน

---

[๔๘] น.ท.สวัสดิ์พัฒน์ เกิด ผล, **บรรยายความพระพุทธมนต์ ๒ เรื่อง พุทธมนต์บทนสมันการ และพุทธมนต์ชัยมงคลคาถา**, หน้า ๑๗๖.

[๔๙] มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, **ไทยศึกษา หน่วยที่ ๘ – ๑๕,** หน้า ๓๑๙.

[๕๐] เรื่องเดียวกัน**,** หน้า ๓๒๐.

[๕๑] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒๘.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เป็นงานบุญหรืองานมงคลต่าง ๆ นอกจากนั้นในอีกความหมายหนึ่งบทสวดมนต์นี้ยังได้มีการนำไปใช้เป็นคาถาอาคม หรือบทสวดที่จะก่อให้เกิดผลในเชิงเวทย์มนต์หรือพุทธมนต์ด้วย

อย่างไรก็ตามเราจะพบว่าในประวัติศาสตร์ของสังคมไทยได้มีการนำเอาวรรณคดีเรื่องบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถานี้มาประพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งเราสามารถแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท หลัก ๆ ก็คือ

๑.) วรรณคดีประเภทร้อยกรอง ได้แก่ การนำเอาบทสวดมนต์นี้มาใช้หรือนำมาแต่งเป็นบทร้อยกรองโดยการแปลถ้อยคำหรือสำนวนจากต้นฉบับเดิมคือบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาในภาค ภาษาบาลีมาเป็นภาษาไทยซึ่งผลงานประพันธ์ที่ถือว่ามีชื่อเสียงนั้นก็คือผลงานพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงพระราชนิพนธ์คาถาพาหุงคือบทพาหุงไว้อย่างไพเราะเพราะพริ้งมาก โดยทรงเริ่มประพันธ์นั้นว่า

“ปางเมื่อพระองค์ปะระมะพุท ธะสุวิสุทธะศาสะดา
ตัสสะรุ้อะนุตตะระสะมา ธิณะโพธิบัลลังก์”[๕๒]

ซึ่งถือว่าวรรณคดีพระราชนิพนธ์บทนี้ถือได้ว่าเป็นวรรณคดีมีความไพเราะเป็นอย่างยิ่งซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์ครบมีการบ่งบอกถึงเนื้อหาคำสอนและให้ข้อค้อต่าง ๆ มากมาย นอกจากนั้นแล้วก็ยังมีผลงานของ น.อ. หลวงสำรวจ วิถีสมสมุทร์ ได้นำเอาวรรณคดีเรื่องนี้ในภาคภาษาบาลีมาประพันธ์เป็นหนังสือเรื่องพุทธชัยมงคลคาถาคำฉันท์ขึ้นซึ่งเป็นการประพันธ์ในรูปแบบของการใช้ลักษณะคำประพันธ์หลาย ๆ รูปแบบประปนหรือผสมกันเช่น

(๑) วิสาลวิกฉันท์ ๒๘

สูรย์ฉายบ่ายแสง ความร้อน ผ่อนแรง เบาแบ่งลงไป
เสด็จจากสาล เบิกบานพระทัย พระตั้งหัวใจสู่ไม้โพธิ์งาม
กาลนั้นพลันมี เผ่าพงศ์ชีพราหมณ์ โสตถียนาม
ไปหาหญ้าคา กลับมาสู่คาม เดินลัดตัดข้ามไปตามทางจร...ฯลฯ[๕๓]

(๒) วสันตดิลกฉันท์ ๑๔

จักกล่าวพญาวสวตี อสุรีก็รำพึง
กำเริบพิโรธกมลรึง เพราจะเริงทะลายกรรม
หากศากยะบุตรจะปฏิบัติ ปรมัตถะเธียรธรรม

---

[๕๒] น.ท.สวัสดิ์พัฒน์ เกิด ผล, **บรรยายความพระพุทธมนต์ ๒ เรื่อง พุทธมนต์บทนสมันการ และพุทธมนต์ชัยมงคลคาถา**, หน้า ๑๗๔

[๕๓] น.อ.หลวงสำรวจวิถีสมุทร., **พุทธชัยมงคลคาถาคำฉันท์**, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนาวาตรีพระรามสิทธิ์(ฟื้น เสริบุตร) , (กรุงเทพมหานคร:บุญส่งการพิมพ์, ๒๕๐๓), หน้า ๓.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รู้แน่จะหนุนมนุษย์นำ มนน้อมและนับถือ ฯ [๕๔]

(๓) อินทรวิเชียนฉันท์ ๑๑

สมเด็จพระทรงญาณ สุตะสารอสูรไข
เพ่งพิศพินิจใน มนุนึกคะเนผล
แห่งคุณพระเมตตา กรุณาอเนกนนต์
แล้วองค์พระทศพล บริภาษพจีขาน ฯ[๕๕]

(๔) ภุชงค์ปยาตฉันท์

สดับพจน์อสูรเพ้อ เผยอพจะมานพร้อง
ไฉนท่านมิตรักตรอง จะแกล้งกล่าวมิกลมกลืน
ฤใครแจ้งประจักษชัด ฉนัดแน่ก็ยืนยัน
สถานนี้อุบัติขึ้น เพราะบุญญาธิการใคร ฯ[๕๖]

(๕) กมลาฉันท์ ๑๒

พระบรมมุนีนารถ มานะคาดคณึงใน
พลมารก็เป็นใจ พฐิแจ้งประจักษ์เห็น
ดนุนี้จะหาใคร ผิจะได้ก็สำคัญ
นรไหนจะมาเป็น คณะทรรศพยานตู ฯ [๕๗]

จะเห็นได้ว่า บทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (พาหุง) นี้ได้มีอิทธิพลในด้านวรรณคดีประเภทร้อยกรอง ซึ่งผู้ประพันธ์ได้นำไปบรรยายหรืออธิบายในลักษณะของบทประพันธ์ประเภทร้อยกรอง เพื่อให้ได้อรรถรส ทางด้านวรรณคดีเพิ่มขึ้น จึงถือว่า วรรณคดีหรือบทสวดมนต์นี้เป็นวรรณคดีประเภทศาสนาและคำสอนเพราะมุ่งที่จะอธิบายหรือสอนหผู้อ่านได้เข้าถึงเนื้อความของเรื่องดังกล่าวในทางพระพุทธประวัติอันเป็นชัยชนะของพระพุทธองค์ซึ่งหากมีผู้อ่านหรือนำไปเผยแผ่ต่อก็จะทำให้เกิดเจตคติที่ดีในด้านของการศึกษาเกี่ยวกับเนื้อหาของบทสวดมนต์นี้ผ่านทางประพันธ์ประเภทร้อยกรองนี้ได้

๒.)วรรณคดีประเภทร้อยแก้ว ในสังคมไทยนั้นไม่ว่าจะเป็นอดีตหรือปัจจุบันถือว่าเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมอันดีงามโดยเฉพาะวัฒนธรรมในด้านภาษาและการสื่อสารซึ่งคนไทยมีภาษาเป็นของตนเอง สามารถที่จะทำการสื่อสารและสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นกับสังคมได้ ทั้งในด้านวจนภาษา

---

[๕๔] น.อ.หลวงสำรวจวิถีสมุทร, **พุทธชัยมงคลคาถาคำฉันท์**,หน้า ๔.

[๕๕] น.อ.หลวงสำรวจวิถีสมุทร, **พุทธชัยมงคลคาถาคำฉันท์**, หน้า ๘.

[๕๖] เรื่องเดียวกัน,หน้า ๙.

[๕๗] เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คือภาษาพูด และอวจนภาษา คือ ภาษาท่าทาง หรือภาษาเขียนก็ตาม กล่าวถึงเฉพาะภาษาประเภทอวจนภาษา หรือภาษาเขียนนั้นสังคมไทยได้มีหลักเกณฑ์ในเรื่องการเขียนที่ชัดเจนตามหลักการของภาษา ซึ่งภาษาไทยนั้นถือได้ว่าเป็นภาษาที่มีความสละสลวยที่ผู้มีปัญญาสามารถที่นำไปใช้เป็นภาษาสำหรับสื่อสารให้ผู้คนได้รับรู้ได้หลาย ๆ นัย เช่น การเขียน การประกาศ เป็นต้น และกล่าวเฉพาะภาษาเขียนเราก็จะพบว่าสังคมไทยได้มีนักประพันธ์จำนวนมากมายสามารถนำเอาหลักภาษาไปอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ และสามารถสื่อสารเพื่อให้คนในสังคมได้เข้าใจได้ดี แม้บทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาก็เฉกเช่นเดียวกันที่ได้มีผู้คนนำไปอธิบายในรูปของภาษาเขียนซึ่งจัดอยู่ในประเภทของวรรณคดีประเภทร้อยแก้ว คือการเขียนเป็นเรื่องราวเพื่อชักจูงจิตใจของผู้อ่านให้คล้อยตาม สำหรับวรรณคดีประเภทร้อยแก้วที่เป็นการแต่งขึ้น เพื่ออธิบายความของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถานั้นมีอยู่หลายลักษณะซึ่งเราสามารถนำมาอธิบายได้ดังนี้

๑.) วรรณคดีประเภทร้อยแล้วของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (พาหุง) ในลักษณะของบทประพันธ์ประเภทประวัติศาสตร์

สำหรับการนำบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (พาหุง) ไปอธิบายความในลักษณะของวรรณคดีประเภทร้อยแก้วนั้นในเชิงประวัติศาสตร์นั้นหมายถึงการที่นักประพันธ์ได้นำเอาบทสวดมนต์นี้ไปอธิบายเพื่อขยายความและศึกษาให้เห็นถึงที่มาของบทสวดมนต์นี้ว่าแท้ที่จริงแล้วบทสวดมนต์นี้มีความเป็นมาในเชิงประวัติศาสตร์อย่างไร โดยได้พยายามที่จะเชื่อมโยงข้อมูลจากแหล่งอื่น ๆ ที่มีการอ้างอิงไว้ก่อนหน้าว่า บทสวดมนต์บทนี้แต่งขึ้นเมื่อใด สมัยใด โดยผู้แต่งชื่ออะไร และมีวัตถุประสงค์ในการแต่งอย่างไร เป็นต้น ซึ่งเป็นลักษณะของการแต่งเพื่อค้นหามูลที่มาของบทประพันธ์นี้ในเชิงประวัติศาสตร์ ทั้งนี้ก็เพราะว่าบทประพันธ์นี้ได้รับความนิยมจากประชาชนเป็นอย่างมากทำให้มีผู้ศึกษามาก และมักจะมีปัญหาหรือคำถามว่าแท้จริงแล้วใครเป็นคนแต่ง ซึ่งวรรณคดีที่ได้รับอิทธิพลจากกระแสดงดังกล่าวและได้นำไปศึกษาอย่างละเอียดและชัดเจนนั้นก็ได้แก่ ผลงานของ น.ต.ทองย้อย แสงศิลป์ชัย ในเรื่อง พุทธชัยมงคลคาถา (คาถาพาหุง) ที่ได้นำเอาบทสวดนี้ไปศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์ซึ่งแม้จะไม่ได้บทสรุปที่ชัดเจนนักแต่ก็เป็นการนำเสนอข้อมูลที่ชัดเจนระดับหนึ่ง ซึ่งอาจจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่จะไปศึกษาในอนาคตได้[๕๔] นอกจากนี้ยังมีผลงาน ของ ศ.(พิเศษ) เสถียรพงษ์ วรรณปก ที่ได้นำเสนอแนวคิดถึงที่มาของบทนี้ว่าแต่งขึ้นในสมัยล้านนา เป็นต้น[๕๕] ซึ่งเราจะพบว่าวรรณคดีประเภทร้อยแก้วที่เกี่ยวข้องกับบทสวดมนต์ในด้านประวัติศาสตร์ก็ได้มีผู้นำไปศึกษากันอย่างแพร่หลายในสังคมไทย

---

[๕๔] น.ต.ทองย้อย แสงศิลป์ชัย, **พุทธชยมงคลคาถา (คาถาพาหุง)**, หน้า ๘๕-๘๐.

[๕๕] ศ.(พิเศษ) เสถียรพงษ์ วรรณปก, **คาถาพาหุง : พุทธชยมงคลคาถา**, หน้า ๑.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒.) วรรณคดีประเภทร้อยแก้วของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (พาหุง) ในลักษณะของบทประพันธ์ประเภทคำสอน

สำหรับวรรณคดีร้อยแก้วประเภทคำสอน หมายถึง วรรณคดีร้อยแก้วที่แต่งขึ้นเพื่อสร้างศรัทธาความเชื่อและให้ข้อคิดคำสอนเกี่ยวกับการละชั่วประพฤติดีอันเป็นลักษณะคำสอนหลักในทางศาสนา ซึ่งเนื้อเรื่องโดยมากจะมาจากคัมภีร์โดยตรง หรือนำเค้าเรื่องมาผูกโยงเป็นเรื่องที่มีเนื้อหาชักจูงจิตใจให้เกิดความซาบซึ้งในคำสอนของศาสนาสำหรับผลงานที่เกี่ยวข้องกับคำสอนที่มีรากฐานหรือเค้าเรื่องมาจากบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาในเชิงร้อยแก้วที่สำคัญและมีผู้กล่าวถึงได้แก่

๑.) ผลงานของนักปราชญ์โบราณซึ่งรวบรวมโดยสำนวน นาคประทีป เรื่องฎีกาพาหุงชยมงคลอัฏฐกเทสนา (พาหุง) ทั้ง ๘ บทมาอธิบายโดยได้แทรกข้อคิดคำสอนไว้มากมายซึ่งถือว่าเป็นวรรณคดีร้อยแก้วที่ทรงคุณค่าเล่มหนึ่ง[๖๐]

๒.) ผลงานของประเสริฐ บุญตา เรื่องพาหุง ฯ การเผชิญภัยของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นผลงานเกี่ยวกับการการนำเอาบทสวดพาหุงนี้มาอธิบายเพื่อให้ผู้ศึกษาเข้าใจในเหตุการณ์และหลักธรรมสำคัญในคาถาบทต่าง ๆ โดยละเอียดซึ่งถือได้ว่าเป็นการพยายามให้ข้อมูลเกี่ยวกับบทสวดมนต์นี้ได้เป็นอย่างดี[๖๑]

๓. ผลงานของ พ.ท. ประสานทองภักดี เรื่องพุทธวิธีชนะ[๖๒] ผลงานของวิศิน อินทสระ เรื่องพุทธชัยมงคลคาถา[๖๓] ผลงานของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) เรื่องอนุภาพพระปริตร[๖๔] ผลงานของสำรวย นักการเรียน ธรรมะจากเจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน คาถาพาหุง[๖๕] ผลงานของพระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารีเถระ)เรื่องตำนานสวดมนต์[๖๖]

จะเห็นได้ว่าเอกหลักฐานเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของบทสวดมนต์นี้และจัดได้ว่าเป็นวรรณคดีประเภทคำสอนที่มุ่งจะให้รายละเอียดเกี่ยวกับหลักธรรมที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตซึ่งมี

---

[๖๐] สำนวน นาคประทีป, **ฎีกาพาหุงชยมงคลอัฏฐกเทสนา(พาหุง)**, หน้า ๑-๑๐.

[๖๑] ประเสริฐ บุญตา. **พาหุง ฯ การเผชิญภัยของพระพุทธเจ้า**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงเทพ ฯ. ๒๕๔๗), หน้า ๓๘.

[๖๒] พ.ท.ประสาน ทองภักดี., **พุทธวิธีชนะ**, หน้า ๑๐-๒๐.

[๖๓] วศิน อินทสระ, **พุทธชัยมงคลคาถา**, หน้า ๒๐-๓๐.

[๖๔] พระธรรมโกศาจารย์, (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **อานุภาพพระปริตร**, หน้า ๒-๑๐.

[๖๕] สำรวย นักการเรียน, **ธรรมะจากเจ็ดตำนาน สิบสองตำนานและคาถาพาหุง**, (กรุงเทพมหานคร:มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๒-๕๐.

[๖๖] พระธรรมโกศาจารย์, (ชอบ อนุจารี), **ตำนานสวดมนต์,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, ๒๕๑๓), หน้า ๖๘-๗๐.

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปรากฏในบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา ซึ่งวรรณคดีประเภทคำสอนโดยมากจะเน้นในเรื่องเนื้อหาสำคัญที่เกี่ยวข้องกับคำสอนทางพระพุทธศาสนา หรือคติเตือนใจที่ได้จากเรื่องนั้น ๆ เช่น การปราบคนพยศมากนั้นต้องให้การยอมรับนับถือบ้าง บางครั้งก็ต้องใช้ฤทธิ์เข้าข่มเสียก่อน[๖๗] หรืออีกประการหนึ่ง เนื้อเรื่องในพุทธชัยมงคลคาถาก็มีคติชีวิตในทางด้านการศึกษาเป็นอย่างดีว่า มรสุมความขัดข้องหรือโทษภัยนานับประการนั้นเราทุกคนจำต้องประสบเหมือนกันทุกคน แม้พระพุทธเจ้าก็ยังไม่เว้น เมื่อคิดได้เช่นนี้ก็จะได้ปลงใจไม่น้อยเนื้อต่ำใจในเมื่อประสบเหตุการณ์อันไม่พึงปรารถนาเช่นนั้นได้[๖๘]

จะเห็นได้ว่าวรรณคดีประเภทคำสอนนั้นมุ่งที่จะสอนในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตการละชั่วทำดีซึ่งเป็นแนวทางในการปฏิบัติของศาสนาหรือหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา

๓.)วรรณคดีร้อยแก้วในเชิงอธิบายความ (นิรุตติศาสตร์) สำหรับเนื้อความในเชิงนิรุตติศาสตร์นั้นหมายถึง การอธิบายให้เห็นถึงรากหรือแก่นของศัพท์ที่ปรากฏในเรื่องหรือหนังสือเล่ม ดังกล่าวโดยการอธิบายคำหรือรากศัพท์ของบทสวดมนต์นั้นปรากฏชัดในผลงานของ พ.ท.ประสาน ทองภักดี ที่ได้อธิบายความของคำว่าพาหุงหรือคำอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องให้มีความชัดเจนหรือเป็นที่เข้าใจมากขึ้น[๖๙] นอกจากนั้นก็มีผลงานของ น.ต. ทองย้อย แสงศิลป์ชัย ซึ่งได้ให้อรรถาธิบายเกี่ยวกับการแต่งฉันท์และการใช้คำหรือความหมายของคำที่มีความละเอียด[๗๐] ซึ่งเราสามารถที่จะทำความเข้าใจและศึกษาความรู้เกี่ยวกับบทสวดมนต์นี้ได้จากเอกสารดังกล่าวมานั้นได้

จากการกล่าวมาทั้งหมดเกี่ยวกับอิทธิพลของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาในด้านวรรณกรรมในสังคมไทยนั้นจะพบว่าสังคมไทยได้รับเอาวรรณคดีเรื่องนี้ไปถ่ายทอดในหลายลักษณะ เช่นร้อยแก้วหรือร้อยกรองซึ่งโดยมากจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคำสอนมากกว่าประเด็นอื่น ๆ ซึ่งบทประพันธ์ดังกล่าวได้ให้คุณค่าและอรรถรสแก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดีโดยเฉพาะในแง่ของการโน้มน้าวชักจูงกล่อมจิตใจให้ผู้อ่านคล้อยตามและสามารถที่จะนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในอนาคตได้ อนึ่งเราจะพบว่าจากการพิจารณาประเด็นในเรื่องเกี่ยวกับอิทธิพลบทสวดมนต์ในด้านวรรณคดีนั้นแสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาได้มีส่วนในการฝึกสอนให้สังคมเกิดความรู้สึกซาบซึ้งและหันมาปฏิบัติต่อพระศาสนาได้อย่างถูกต้อง

---

[๖๗] ประเสริฐ บุญตา, **พาหุง ฯ การแผชิญภัยของพระพุทธเจ้า**, หน้า ๖๑.

[๖๘] น.ท.สวัสดิ์ พัฒนเกิดผล, **บรรยายความพระพุทธมนต์ ๒ เรื่อง พระพุทธมนต์บทนมัสการ และพระพุทธมนต์ ชัยมงคลคาถา,** หน้า ๑๗๘.

[๖๙] พ.ท.ประสาน ทองภักดี, **พุทธวิธีชนะ**, หน้า ๒-๗.

[๗๐] น.ต.ทองย้อย แสงศิลป์ชัย, **พุทธชัยมงคลคาถา (คาถาพาหุง),** หน้า ๖๒-๖๖.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔.๓.๖ อิทธิพลในด้านพิธีกรรมของคณะสงฆ์ สำหรับอิทธิพลในด้านการประกอบพิธีกรรมของคณะสงฆ์ไทยของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถานั้นถือว่าเป็นสิ่งที่มีปรากฏอยู่มาช้านาน เนื่องจากมีการนำเอาบทสวดมนต์นี้ไปใช้ในการสวดเมื่อมีการทำบุญในงานมงคลในชื่อของบทถวายพรพระ ซึ่งได้มีผู้ให้คำอธิบายคำนี้ไว้ว่า

> บทสวดที่เรียกกันโดยทั่วไปว่าพาหุงนี้มีชื่อเรียกเป็นทางการว่า พุทธชัยมงคลคาถาบ้าง ชัยมังคลัฏฐคาถาบ้าง และบางทีก็เรียกกันว่าบทถวายพรพระบ้างซึ่งนิยมนำมาสวดในการทำบุญ ถ้ามีพิธีทำบุญตักบาตรที่วัดในวันพระก็ดี มีพิธีฉันเช้าต้องสวดบทพาหุงนี้เสมอ ...ถ้ามีการตักบาตร พอพระขึ้นพาหุง ญาติโยมก็จะเริ่มลุกขึ้นไปตักบาตร ตักบาตรเสร็จแล้วถ้าพระสวดยังไม่จบก็จะกลับมานั่งฟังต่อซึ่งคิดกันเล่น ๆ ว่า บทพาหุงนี้คือ การหุงข้าว เมื่อพระขึ้นบทนี้ก็เตือนว่าให้หุงข้าวตักบาตร แต่เมื่อข้าวนั้นหุงมาเรียบร้อยก็ตักบาตรได้เลย[๗๑]

โดยคำว่า ถวายพระพระหรือพาหุงนี้อาจเป็นคำพูดหรือชื่อที่มีการนำมาใช้ในลักษณะของการเริ่มต้นหรือการประกอบพิธีสงฆ์ อนึ่ง นอกจากจะใช้คำว่าถวายพระในมิติดังกล่าวแล้ว คำว่าถวายพระก็น่าจะหมายถึงคำพูดที่ถูกสลับข้างกันจากคำว่า ถวายพระพร กล่าวคือบทสวดมนต์นี้เดิมที่ใช้ในราชสำนักโดยพระมหาเถระบางองค์ท่านได้แต่งขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ในโอกาสใดโอกาสหนึ่ง แล้วได้ให้พระสงฆ์นำไปสวดถวายพระพรเหมือนกับการที่คณะสงฆ์ในสมัยนี้สวดคาถาถวายพระพรพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันในครั้งมีการเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ซึ่งคณะสงฆ์ในปัจจุบันเองก็ได้แต่งคาถาถวายพระพรให้ชาวพุทธและพระสงฆ์ได้สวดกันเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียติพระองค์ ดังนั้น เมื่อนำมาใช้ในพิธีกรรมจึงเปลี่ยนมาเป็นถวายพรพระก็ได้

หรือในอีกความหมายหนึ่งการใช้คำว่าถวายพรพระในบทสวดตอนมีการทำบุญในช่วงเช้าของชาวพุทธโดยทั่ว ๆ ไปยังมีความหมายถึงการที่นำมาใช้สื่อเป็นการถวายพระพรแด่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงมีชัยเหนืออุปสรรคต่าง ๆ ได้[๗๒] และคณะสงฆ์ก็ได้อาศัยมูลเหตุหรืออุปเท่ห์ดังกล่าวนำมาเป็นบทสวดมนต์มาใช้ในพิธีกรรมการทำบุญในงานพิธีต่าง ๆ ได้ ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวมานั้นเป็นการอธิบายความหมายของบทสวดมนต์นี้ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการนำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของคณะสงฆ์ อนึ่ง ในด้านของการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำเอาคาถาพาหุงนี้ไปใช้เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบพิธีในงานมงคลนั้นได้มีลำดับการประกอบพิธีดังนี้

---

[๗๑] น.ต.ทองย้อย แสงศิลป์ชัย, **พุทธชัยมงคลคาถา (คาถาพาหุง),** หน้า ๕๙ - ๖๐.

[๗๒] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๙.

๑.) วัตถุประสงค์ของการนำไปใช้คือ งานบุญหรืองานมงคลที่มีการตักบาตรหรือถวายภัตตาหาร

๒.) ระเบียบปฏิบัติการนำเอาบทสวดมนต์นี้ไปใช้จะต้องนำไปใช้ในวันที่มีการสวดมนต์เช้าเย็น โดยวันที่ ๑ เป็นวันสุกดิบ หมายถึงวันที่จะต้องมีการเจริญพระพุทธมนต์ในตอนเย็นก่อน พอรุ่งขึ้นในวันที่ ๒ เป็นวันทำบุญซึ่งพระสงฆ์เมื่อท่านได้เจริญพระพุทธมนต์บทอื่น ๆ แล้ว เมื่อถึงเวลาใส่บาตรท่านก็จะสวดบทถวายพรพระนี้แล้วชาวบ้านก็จะเดินมาใส่บาตร[๗๓] ซึ่งถือว่าวิธีปฏิบัติเช่นนี้เป็นพิธีที่ได้รับการปฏิบัติกันโดยทั่วไปในสังคมแต่อาจจะมิใช่พิธีการที่มีรูปแบบที่ชัดเจนเนื่องจากเป็นพิธีการในระดับชาวบ้านธรรมดาทั่วไปเท่านั้น

อย่างไรก็ตามหากจะมีการพิจารณาระเบียบขั้นตอนของการประกอบพิธีที่เป็นทางการนั้น การเจริญพระพุทธมนต์นั้นโดยเฉพาะในคาถาพาหุงนั้นก็มีชื่อเรียกพิธีที่เป็นทางการนั้นว่าพิธีสวดถวายพรพระ ซึ่งถือเป็นพิธีที่สำคัญ ซึ่งแบ่งพิธีการถวายพรพระนี้เป็น ๒ ประเภท คือ (๑) การสวดถวายพรพระในกรณีสามัญ และ (๒) สวดถวายพรพระในกรณีพิเศษซึ่งมีรายละเอียดของพิธีการดังกล่าว ดังนี้

๔.๓.๖.๑ การสวดถวายพรพระในกรณีสามัญ ใช้ในงานบุญโดยทั่ว ๆ ไป ทั้งงานมงคลเมื่อพระสงฆ์ที่นิมนต์มาประกอบพิธีสวดมนต์ในวันก่อนหรือที่จะให้ประกอบพิธีสวดมนต์หลังพิธีเลี้ยงพระในวันนั้น เมื่อพระขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์ในบริเวณที่จัดไว้เรียบร้อยแล้ว ให้เจ้าภาพและพระสงฆ์ดำเนินพิธีการดังนี้

ก.) เจ้าภาพจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ถ้าทำบุญหน้าศพจุดเทียนหน้าศพด้วย แล้วอาราธนาศีล

ข.) กรณีงานบุญหัวหน้าพระสงฆ์ แจกสายสิญจ์ตั้งพัดแต่ถ้าเป็นงานศพไม่ต้องแจกสายสิญจ์แต่ตั้งพัด ต่อจากนั้นหัวหน้าสงฆ์ได้นำสวดบทถวายพรพระคือ

๑. เริ่มนโม ๓ จบ

๒. สวดอิติปิ โส

๓. สวดพาหุง

๔. สวดมหาการุณิโก

---

[๗๓] น.ท.สวัสดิ์ พัฒน์เกิดผล, **บรรยายความพระพุทธมนต์ ๒ เรื่อง พระพุทธมนต์ บทนมัสการและพระพุทธมนต์ชยมงคลคาถา,** หน้า ๑๗๓ -๑๗๔.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ค.) ถ้ามีพิธีตักบาตร ในงานบุญพอพระเริ่มสวดพาหุงให้พากันออกมาใส่บาตรและพอพระสวดถึงมหาการุณิโกแล้วเจ้าภาพก็จะเริ่มส่งอาหารไปประเคนพระเมื่อพระฉันท์เสร็จถวายไทยธรรมและอนุโมทนาก็เป็นอันเสร็จพิธี ฯ

๔.๓.๖.๒ การสวดถวายพรพระในกรณีพิเศษ สำหรับพิธีนี้ใช้ในพระราชพิธีที่ประกอบด้วยพระฤกษ์ พระฤกษ์โสกันต์ พระฤกษ์เกศากันต์ พระฤกษ์สรงในพระราชพิธีฉัตรมงคล เป็นต้น ในพระราชพิธีดังกล่าวได้มีการกำหนดระเบียบการสวดถวายพรพระก่อนรับพรพระราชทานฉันนั้นมีดังต่อไปนี้

ก.) สังฆการีอาราธนาศีล สมเด็จพระราชาคณะหรือพระราชาคณะหัวหน้าสงฆ์แจกสายสิญจ์แล้วตั้งพัดถวายศีล

ข.) ถวายศีลจบแล้ว ได้พระฤกษ์เจ้าพนักงานลั่นฆ้องชัยประโคมแตรสังข์พระสงฆ์เริ่มสวด (๑) บทชยันโต ๆ หลายจบจนเสร็จพิธี (๒) บทภวตุ สัพพ มงคลำ...จบแล้วพัก พอใกล้เวลาภัตตกิจพึงสวดถวายพรพระตามบท ตั้งแต่นโม...อิติปิโส...พาหุง...มหาการุณิโก...ภะวะตุสัพพะมังคะลัง...จนจบ ไปจนจบอีกรอบหนึ่ง แต่ถ้าเวลาพระฤกษ์อยู่หลังภัตตกิจ ก็ถวายศีลและสวดถวายพรพระอย่างกรณีสามัญที่กล่าวแล้วและทำภัตตกิจก่อน เสร็จแล้วได้เวลาพระฤกษ์จึงสวดบท ชะยันโต... และบทภะวะตุ สัพพะมังคะลัง...ในการประกอบพิธีตามพระฤกษ์นั้นมีแต่การสวดประกอบพระฤกษ์เฉพาะพระฤกษ์หล่อพระหรือพระฤกษ์ยกช่อฟ้าโบสถ์วิหารการเปรียญ เป็นต้น ส่วนพิธีการอื่นก็จะไม่ต้องนำบทสวดมนต์นี้มาใช้ก็ได้[๗๔]

จากการกล่าวมาทั้งหมดจะพบว่าบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (พาหุง) นี้ได้เข้าไปมีอิทธิพลต่อพิธีกรรมและศาสนาของสังคมไทยทั้งในส่วนของราชพิธีและแม้กระทั่งพิธีกรรมการทำบุญของสามัญชนโดยทั่วๆ ไป ซึ่งแสดงให้เราเห็นว่าบทสวดมนต์นี้มีความสำคัญต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก ไม่แพ้กับบทสวดมนต์บทอื่น ๆ เลย

๔.๔ ท่าทีของการศึกษาบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา ในปัจจุบัน

สำหรับ การศึกษาบทสวดมนต์พุทธอัฏญชยมงคลคาถา (พาหุง) ในสังคมไทยปัจจุบันนี้ถือว่ามีการนำไปศึกษากันอย่างแพร่หลายทั้งนี้เพราะบทสวดมนต์บทนี้มีความสำคัญ เพราะมีความหมายที่มุ่งเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตได้ ดังนั้น ประชาชนโดยมากจึงนิยมสวด โดยเฉพาะแล้วเมื่อมีการรับรองถึงอานิสงค์หรือประโยชน์จากการสวดสาธยายโดยพระราชสุทธิญาณมงคล (จรัญ ฐิตธมฺโม) เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี ถ้าใครสวดมนต์นี้บ่อย ๆ จะสามารถแก้ไขปัญหาชีวิต

---

[๗๔] กรมการศาสนา, **ศาสนพิธีฉบับกรมการศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๓), หน้า ๑๑๘ - ๑๒๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ได้[๗๕] และมีตัวอย่างที่อ้างอิงได้ว่าผู้สวดบทสวดมนต์นี้สามารถที่จะได้รับอานิสงค์หรือคุณประโยชน์จริงกันเป็นจำนวนมาก ยิ่งทำให้เกิดกระแสความนิยมในหมู่ของประชาชนโดยทั่ว ๆ ไปมากยิ่งขึ้น ซึ่งถ้าพิจารณาจากความนิยมที่จะนำบทสวดนี้ไปสวดหรือศึกษาโดยอิงอาศัยข้อมูลจากวัดอัมพวันแล้วก็จะพบว่าสาเหตุที่คนนิยมสวดมนต์บทนี้ก็เพราะ (๑) ผู้สวดได้รู้จักประวัติความเป็นมาของบทสวดได้เป็นอย่างดีว่า ใครเป็นผู้แต่ง แต่งเพื่ออะไร และมีผู้นำไปใช้ได้แก่ใครบ้าง[๗๖] (๒) ผู้สวดได้ยินได้ฟังมาจากผู้อื่นหรือจากพระราชสุทธิญาณมงคล (จรัญ ฐิตธมฺโม) ถึงข้อมูลยืนยันจากท่านว่าบทสวดมนต์นี้มีที่มามีประโยชน์ และถ้าใครได้นำไปใช้ก็จะได้ผลจริง ๆ ซึ่งจะทำให้ประชาชนเกิดความมั่นใจมากขึ้น (๓) ผู้สวดเมื่อนำบทสวดมนต์นี้ไปสวดมิได้ตั้งความหวังไว้สูงในเชิงการอ้อนวอนมากนัก เพราะมีคำแนะนำมาจากวัดว่า สวดมนต์เป็นยาทา วิปัสสนาเป็นยากิน เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงคาดหวังเพียงว่า การสวดมนต์เป็นเพียงยารักษาโรคภายอกเท่านั้นมิใช่ยารักษาโรคครอบจักรวาล ซึ่งผู้สวดจะต้องนำเอาบทสวดมนต์นี้ไปใช้ควบคู่ไปกับการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานอันเป็นหัวใจสำคัญของการปฏิบัติธรรม เพื่อให้เข้าถึงเป้าหมายของชีวิตได้ ซึ่งการวางเป้าหมายหรือกรอบในการสวดมนต์เช่นนี้ถือได้ว่าเป็นไปในลักษณะของ (๑) ให้ความหวัง คือ ให้ความหวังว่าการสวดมนต์นี้มีประโยชน์อย่างแน่นอน แม้จะเป็นการสวดมนต์อย่างเดียวก็ตาม ก็ยังสามารถที่จะได้รับอานิสงค์ได้ เช่น การที่ทำให้ลูกชายเกเรกลับใจได้ หรือสามารถได้รับการเลื่อนขั้นจนถึงระดับสูงสุดคือผู้ว่าราชการได้หรืออื่น ๆ ที่เป็นตัวอย่างในเรื่องนี้[๗๗] (๒) ให้ข้อเท็จจริง คือให้ข้อเท็จจริงว่าการสวดมนต์มิใช่บทสรุปแต่บทสรุปก็คือการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน หมายความว่า การสวดมนต์เป็นแค่บาทฐานที่จะทำให้จิตสงบอันจะนำไปสู่การปฏิบัติธรรมที่จะทำให้ตนเองบรรลุหรือพัฒนาการปฏิบัติไปสู่ระดับชั้นที่สูงกว่าเท่านั้น ดังนั้น เหตุ ๒ ประการนี้ผู้สวดมนต์ได้มีการนำไปสวดโดยมีสติไม่มุ่งหวังผลมากจนเกินจริง แต่จะมุ่งหวังผลควบคู่ไปกับการปฏิบัติธรรมด้วย ซึ่งก็จะได้ผลที่ดีและประสบความสำเร็จได้ง่าย

อนึ่ง พบว่า บทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (พาหุง) นี้มิใช่แต่จะได้รับความนิยมกันแต่ในสมัยนี้เท่านั้น ในอดีตก็ได้รับความนิยมสวดมนต์กันด้วยแต่ไม่ได้เป็นการสวดโดยมุ่งหวังประโยชน์ในทางวิชาการเช่นสมัยปัจจุบัน โดยในอดีตสังคมไทยนำบทสวดมนต์นี้มาใช้เพื่อ (๑) เป็นคาถาอาคมหรือพระเวทย์คือมุ่งหวังที่จะนำเอาพุทธมนต์บทนี้มาใช้ในการท่องบ่นสาธยายเพื่อเกิดความเข้มขลังในการเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ เช่น กรณีของพระนเรศวรมหาราชที่ได้นำเอาบทสวดมนต์นี้ไปใช้แล้วเกิดผลสำเร็จ[๗๘]ตามคำบอกเล่าของพระราชสิทธิญาณมงคล (จรัญ ฐิตธมฺโม) หรือ

---

[๗๕] พระราชสุทธิญาณมงคล, (จรัญ ฐิตธมฺโม), **กฎแห่งกรรม ธรรมปฏิบัติ เล่ม ๓,** หน้า ๑๖๙-๑๗๐.

[๗๖] พระราชสุทธิญาณมงคล, (จรัญ ฐิตธมฺโม), **กฎแห่งกรรม ธรรมปฏิบัติ เล่ม ๕,** หน้า ๑๓–๑๕.

[๗๗] พระราชสุทธิญาณมงคล, (จรัญ ฐิตธมฺโม), **กฎแห่งกรรม ธรรมปฏิบัติ เล่ม ๓,** หน้า ๑๗๐–๑๗๒.

[๗๘] พระราชสุทธิญาณมงคล, (จรัญ ฐิตธมฺโม), **กฎแห่งกรรม ธรรมปฏิบัติ เล่ม ๕,** หน้า ๑๓–๑๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรณีของพระเจ้าตากสินมหาราช เป็นต้น ซึ่งความนิยมนี้ก็ได้เป็นไปตามยุคสมัยของบ้านเมืองที่นิยมการเรียนคาถาอาคมกันในยุคสมัยนั้น ๆ ทั้งนี้เพราะถือว่าบ้านเมืองมีศึกสงครามมากจำเป็นที่จะต้องมีการเรียนคาถาอาคมไว้ป้องกันตัว ดังนั้น การนำเอาคาถาพาหุงไปใช้ในอดีตจึงเป็นการนำไปใช้ในลักษณะของเวทย์มนต์หรือคาถาอาคมเป็นหลัก (๒) ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ของสงฆ์คือ นิยมนำมาสวดในงานพิธีหรืองานมงคลต่าง ๆ เช่น งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่งานแต่งงาน อันถือว่าเป็นคติที่ยึดถือกันว่าในการทำบุญนั้นขอให้มีชัยชนะเหนือทุกสิ่งทุกอย่างได้โดยง่ายไม่มีอุปสรรค ดังนั้นแม้ในอดีตสังคมไทยก็มีกระบวนการศึกษาบทสวดมนต์นี้ในลักษณะที่ประกอบด้วย จุดมุ่งหมายใน ๒ ประการ นั้น

กล่าวโดยสรุปท่าทีของสังคมไทยต่อการศึกษาบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถานั้นในอดีตและปัจจุบันได้ศึกษาในลักษณะดังต่อไปนี้

(๑) การศึกษาเพื่อหาข้อเท็จจริงที่มาหรือบ่อเกิดของบทสวดมนต์นี้เพื่อให้ได้เห็นถึงสาระที่แท้จริงรวมถึงบ่อเกิดซึ่งถือว่ามีความสำคัญต่อการนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ที่มุ่งหวังได้โดยมาก การศึกษาแนวนี้จะเป็นนักวิชาการ

(๒) การศึกษาเพื่อนนำไปสู่การปฏิบัติกล่าวคือ ปัจจุบันผู้คนศึกษาหรือนำบทสวดมนต์นี้เพื่อที่จะได้เป็นบาทฐานต่อการปฏิบัติธรรมให้บรรลุผลสำเร็จเพราะมีหลักการอยู่ว่าการสวดมนต์เป็นยาที่ใช้รักษาโรคภายนอก ซึ่งจะต้องนำไปใช่ควบคู่ไปกับการรักษาโรคภายในโดยการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานซึ่งหากนำเอาบทสวดมนต์นี้ไปใช้ควบคู่กันแล้วก็จะก่อให้เกิดความสำเร็จหรือเอื้อให้เกิดผลในทางปฏิบัติเร็วขึ้น โดยมากการศึกษาแนวนี้จะเป็นนักปฏิบัติธรรมหรือชาวพุทธโดยทั่วไป

(๓) การศึกษาเพื่อนำไปใช้ในทางเวทย์มนต์อันเป็นผลมาจากอดีต (อยุธยา) ซึ่งแม้ในปัจจุบันท่าทีของสังคมเกี่ยวกับคติด้านเวทย์มนต์คาถาก็ยังไม่เปลี่ยนแปลงหรือมีกระแสดังกล่าวอย่างต่อเนื่องโดยเห็นว่าคาถาแต่ละบทมีพุทธคุณสามารถป้องกันภัยต่าง ๆ ได้ โดยเฉพาะเรื่องคุณไสย ภูตผีปีศาจหรือแม้แต่บรรดาสัตว์ร้ายน้อยใหญ่ทั้งหลาย[๗๙] ซึ่งถือได้ว่าท่าทีหรือคตินิยมนี้ก็ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่มีปรากฏอยู่ในสังคมไทยมาจนถึงปัจจุบัน

---

[๗๙] พฤฒาจารย์ วิพุธโยคะรัตนรังษี, **พระชัยมงคลคาถาพาหุง (แปล) ฉบับประสิทธิพรของพ่อท่านคล้าย** ,(กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๓), หน้า ๒๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทที่ ๕
สรุป และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุป

จากการศึกษาในบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถามาทั้งหมดก็ได้พอข้อสรุปที่เป็นประโยชน์สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการคือ

(๑)ในด้านบริบทและความเป็นมาของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา ซึ่งได้ข้อสรุปดังต่อไปนี้

ก.) บทสวดมนต์ที่มีผู้นำไปตั้งชื่อหรือมีการตั้งชื่อกันหลาย ๆ ประการแม้ว่าจะมีความหมายเพียงประการเดียว คือ เป็นบทสวดมนต์ของพระพุทธเจ้า ๘ ประการ ซึ่งความหมายนี้เองที่มีผู้นำไปตั้งชื่อในลักษณะต่าง ๆ กันเช่น พุทธชยมงคลคาถา บทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาบ้าง หรือ อัฏฐชยมงคลคาถาบ้าง หรือแม้แต่ในปัจจุบันมีการนำเอาคำเริ่มต้นของบทสวดนี้ไปรวมกับอีกบทหนึ่งคือบทสวดชัยมงคลที่เริ่มต้นว่ามหาการุณิโกเป็นบทสวดพาหุง + มหากา บ้าง แต่ถึงอย่างนั้นในแง่ของการอธิบายความหมายก็จะได้ข้อสรุปว่าความหมายของบทสวดมนต์นี้มีเพียงประการเดียว คือเรื่องของชัยชนะอันเป็นมงคล ๘ ประการของพระพุทธองค์ แต่มีผู้นำไปตั้งชื่อใน ๒ นัยคือ (๑) ตั้งชื่อตามหลักภาษาและไวยกรณ์ เช่น พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาเป็นต้น (๒) ตั้งชื่อตามความนิยมของท้องถิ่น เช่น คาถาพาหุง (๓) ตั้งชื่อตามคติของผู้ค้นพบหรือผู้ให้ข้อมูล เช่น พาหุงมหากา

ข.) ในเรื่องของความเป็นมาของบทสวดนี้เราจะพบว่าได้มีผู้แสดงทัศนะไว้แตกต่างกันตามความเชื่อและข้อมูลที่ตนเองมีโดยสรุปแล้วที่มาหรือบ่อเกิดของบทสวดนี้มีข้อมูลอ้างอิงถึง ๒ แหล่ง และมีข้อสันนิษฐานอันเป็นรายละเอียดที่จะพึงนำมากล่าวได้ดังนี้ (๒.๑) เห็นว่าคาถา / บทสวดมนต์บทนี้แต่งขึ้นที่ลังกาในสมัยที่พระพุทธโฆสาจารย์ ได้เดินทางไปแปลอรรถกถาที่ลังกาและได้แต่งบทสวดมนต์นี้ขึ้น (๒.๒) เห็นว่าคาถา/บทสวดมนต์นี้แต่งขึ้นในเมืองไทยโดยได้แบ่งออกเป็น ๒ ทรรศนะ คือ (ก) เห็นว่าแต่งขึ้นในสมัยล้านนาไทยเพราะเห็นยุคทองของวรรณคดีบาลีไทย (ข) เห็นว่าแต่งขึ้นในสมัยอยุธยาตอนต้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระนเรศวรมหาราชโดยสมเด็จพระวันรัตน์ วัดป่าแก้ว ซึ่งทรรศนะที่นำเสนอมาทั้งหมดยังคงเป็นปัญหาที่จำต้องศึกษากันต่อไปเนื่องจากเมื่อพิจารณาโดยภาพรวมแล้ว ทรรศนะทุกทรรศนะมีความเป็นไปได้ค่อนข้างสูง

ค.) สำหรับลักษณะของคำประพันธ์บทสวดมนต์นี้ใช้คำประพันธ์แบบร้อยกรองประเภทวสันตดิลกฉันท์ ซึ่งเป็นที่นิยมแต่งเป็นคาถากันโดยมีเค้าโครงเรื่องที่นำมาจากแหล่งข้อมูลที่สำคัญคือ (๑) พระไตรปิฎก (๒) อรรถกถา ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์โดยตรงใน

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประเด็นที่ทรงเอาชนะปัญหาและอุปสรรคของเหล่านั้นได้ และในส่วนขององค์ประกอบในการประพันธ์จะพบว่าบทสวดมนต์นี้มีองค์ประกอบการประพันธ์อยู่ ๒ ประการ คือ (๑) องค์ประกอบในด้านบุคคลาธิษฐานคือเนื้อเรื่องในเชิงอภินิหารและ (๒) องค์ประกอบในด้านหลักธรรมหรือข้อเท็จจริงที่ทรงแสดงโดยมีจุดมุ่งหมายไว้แตกต่างกันคือ (๑) เพื่อแสดงถึงการเอาชนะอุปสรรคของพระพุทธเจ้า (๒) เพื่อใช้เป็นคาถาเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ในบางยุคสมัย

ง.) สำหรับเนื้อเรื่องและหลักธรรมที่ปรากฏในบทสวดมนต์นี้เราจะพบว่า (ก) เนื้อเรื่องได้แบ่งเป็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นหัวใจสำคัญของบทสวดมนต์จำนวน ๘ เรื่อง คือ (๑) เรื่องการเอาชนะพญามารในวันตรัสรู้ โดยมีหลักธรรมประจำคาถานี้ก็คือ บารมี ๑๐ หรือ ๓๐ ทัศ อริยทรัพย์ ๗ มีสัทธาคือวิริยะ เป็นต้น (๒) เรื่องการเอาชนะอาฬวกยักษ์ที่เมืองอาฬาวีซึ่งมีหลักธรรมสำคัญคือความอดทนและฤทธิ์ที่ทรงนำมาใช้ปราบ (๓) เรื่องการเอาชนะ ช้างนาฬาคิรี ซึ่งมีวิธีการในการเอาชนะที่สำคัญคือการเอาชนะเดียรถีย์และพระเทวทัตรวมถึงการเอาชนะช้างตกมันที่ควาญช้างให้ดื่มสุราจนเมาออกมาอาละวาด ซึ่งพระพุทธองค์ทรงชนะอุปสรรคโดยการแผ่เมตตาจิต (๔) ทรงชนะโจรผู้ร้ายด้วยฤทธิ์ คือทรงชนะองคุลิมาลผู้หลงผิดซึ่งหลักธรรมที่ทรงเอาชนะก็คือ ความอดทนและทรงใช้บุญฤทธิ์ในการทรมาน (๕) เรื่องการเอาชนะนางจิญจมาณวิกาเป็นการเอาชนะการใส่ร้ายของเดียรถีย์โดยการแสดงความเป็นผู้นิ่งและใช้สัจจะคือความจริงเข้าสู้ (๖) ทรงชนะผู้มีทิฏฐิโดยใช้หลักการโต้ตอบด้วยปัญญา (๗) ทรงชนะพญานาคตัวดุร้ายโดยการใช้ฤทธิ์สู้กับฤทธิ์ (๘) ทรงชนะคนเห็นผิดด้วยพระปรีชาญาณ ซึ่งมีหลักธรรมสำคัญก็คือ พระปัญญาธิคุณที่ทรงแทงตลอดซึ่งปัญหาและเรื่องต่าง ๆ

(๒) ในด้านการศึกษาเนื้อเรื่องหลักธรรมและคุณค่าที่ปรากฏในบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา ซึ่งได้ข้อสรุปดังต่อไปนี้ บทสวดมนต์นี้จะให้คุณค่าแก่ผู้ศึกษาใน ๒ ประเด็น คือ (๑) คุณค่าในทางพระพุทธศาสนาและ (๒) คุณค่าเชิงสังคมซึ่งจะให้คุณค่าต่อบุคคลในฐานะเป็นปัจเจกชนและคุณค่าต่อสังคมในเชิงของปรัตถประโยชน์

(๓ในด้านการศึกษาวิเคราะห์บทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถาที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย ซึ่งเราสามารถที่จะนำมาสรุปได้ดังนี้

ก.) บทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคลคาถา มีอิทธิพลความเชื่อต่อสังคมไทยในด้านต่าง ๆ ดังนี้ (๑) ด้านความเชื่อ เชื่อว่าบทสวดมนต์เป็นคาถาอาคมใช้ป้องกันเหตุร้ายได้ เชื่อว่าสามารถเอาชนะอุปสรรคได้ (๒) ด้านการศึกษาพบว่าสังคมไทยได้มีการนำเอาบทสวดมนต์นี้ไปใช้ในการศึกษาคือการสวดมนต์สำหรับนักเรียน และการไปปรับเป็นหลักสูตรการสอนในระดับต่าง ๆ (๓) ด้านศิลปกรรมเราจะพบว่าบทสวดมนต์นี้ได้เข้าไปมีส่วนในด้านศิลปะกรรมเพราะความเชื่อและเรื่องราวต่าง ๆ ที่มีปรากฏในคาถาได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ ดังนั้นจึงมีการนำเอาเรื่องราวใน

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทสวดไปวาดภาพไว้ตามโบสถ์วิหารมากมาย (๔) อิทธิพลในด้านการเมืองในยุคหนึ่งของสังคมไทยได้มีการนำคาถาพาหุงนี้ไปเป็นคาถาปลุกใจสำหรับทหารในการป้องกันประเทศ (๕) ด้านวรรณกรรม ความสำคัญของบทสวดมนต์นี้ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์วรรณกรรมทั้งในประเภทร้อยแก้วและร้อยกรองมากมาย (๖) ด้านพิธีกรรม ของคณะสงฆ์ เราจะพบว่าบทสวดมนต์นี้ได้เข้าไปมีอิทธิพลต่อการประกอบพิธีกรรมของสงฆ์ในรัฐ / ราชพิธีและพิธีสามัญธรรมดาโดยทั่ว ๆ ไป

ข.) สังคมไทยควรศึกษาเพื่อให้ได้ประโยชน์ซึ่งมีแนวทางในการศึกษาดังนี้ คือ (๑) ศึกษาให้ถึงสาระของบทสวดจะได้ความรู้มากขึ้น (๒) ไม่ควรเน้นหนักในเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์ประเภทคาถาอาคมมากแต่ก็ควรคงไว้เพื่อเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตตามความเชื่อของคนไทยโดยทั่วไป

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการดำเนินการทำวิจัยในเรื่อง การศึกษาบทสวดมนต์ พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (คาถาพาหุง) มาทั้งหมดนั้น พบว่างานวิจัยฉบับนี้มีคุณค่าหรือประโยชน์แก่ผู้ศึกษาและสังคมดังต่อไปนี้

(๑) งานวิจัยฉบับนี้สามารถให้ประโยชน์แก่ผู้อ่านหรือผู้เข้ามาศึกษาในด้านของการทำความเข้าใจในบริบทความเป็นมาของบทสวดมนต์บทนี้ว่า มีชื่อ ที่มาอย่างไร โดยเฉพาะในประเด็นเชิงประวัติศาสตร์ที่กำลังมีข้อถกเถียงกันในวงวิชาการว่า แท้จริงแล้วบทสวดมนต์บทนี้แต่งขึ้นเมื่อไรในยุคสมัยใด และใครเป็นผู้แต่ง ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาและพยายามที่จะหาคำตอบ ซึ่งก็สามารถสรุปเป็นเบื้องต้นว่า น่าจะเป็นผลงานการแต่งของนักปราชญ์ชาวกรุงศรีอยุธยา เพราะมีลักษณะคำประพันธ์และจุดประสงค์การแต่งที่สอดคล้องกับเหตุการณ์ในยุคสมัยดังกล่าวมากที่สุด โดยข้อสรุปดังกล่าวแม้ว่าจะมีผู้ไม่เห็นด้วย แต่ก็อาจจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจที่จะนำไปศึกษาค้นคว้าต่อไปได้ (๒) นอกจากนั้น งานวิจัยนี้ยังมีประโยชน์ต่อผู้อ่านในด้านการสร้างคุณค่าทางจิตให้เกิดขึ้น อันเนื่องมาจากการศึกษาบทสวดมนต์นี้แล้วย่อมทำให้ผู้อ่านได้มองเห็นภาพของการใช้สติปัญญาเพื่อเอาชนะอุปสรรคต่างๆ ของพระพุทธองค์ในแต่ละครั้งได้ดี อันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านในด้านการนำเอาเกร็ดความรู้หรือแนวคิด/วิธีการเอาชนะอุปสรรคของพระพุทธองค์ในแต่ละครั้งแต่ละสถานการณ์มาปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับตนเองและสังคมได้ ๓) อนึ่ง งานวิจัยฉบับนี้ยังมีประโยชน์แก่ผู้อ่านในด้านการอ่านเพื่อประเทืองปัญญาและใช้เป็นอุปกรณ์เพื่อนำไปใช้ประกอบการสอนให้ผู้อื่นได้รู้ และสามารถนำไปแก้ไขปัญหาต่างๆ ในชีวิตของตนเองได้ อันจะเป็นประโยชน์ในเชิงการแก้ไขปัญหาชีวิต และเผยแพร่หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาได้

ในส่วนของประโยชน์ของงานวิจัยฉบับนี้ที่มีต่อสังคมนั้น จากการทำวิจัยมาทั้งหมดสามารถจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมได้ดังนี้

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๑) ประโยชน์ในด้านการแก้ไขปัญหาสังคม โดยเฉพาะปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงขององค์กร เช่น กรณีการปกป้องภาพลักษณ์ (Identity) ขององค์กรจากการทำลายหรือความพยายามลดความน่าเชื่อถือของพระพุทธศาสนาโดยนักบวชต่างๆ ศาสนาโดยเฉพาะกลยุทธ์การใช้สตรีเป็นเครื่องมือ ซึ่งในผลการวิจัยฉบับนี้ได้ชี้ให้เห็นว่ามีการใช้กลยุทธ์ในการทำลายภาพลักษณ์ขององค์กรของทั้งทางด้านศาสนาและรัฐจริง ดังนั้น เมื่อมีปัญหาอุปสรรคดังกล่าวเกิดขึ้นก็สามารถนำเอารูปแบบการแก้ไขปัญหาที่ปรากฏในบทสวดมนต์ดังกล่าวไปประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาได้ (๒) ผลการวิจัยฉบับนี้ยังให้ประโยชน์กับสังคมในด้านของการศึกษาประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของบทสวดมนต์ในทางพระพุทธศาสนาที่กำลังได้รับความนิยมกันอยู่อันจะเป็นประโยชน์ในการตอบคำถามของสังคมได้ว่า บทสวดมนต์นี้มีประวัติความเป็นมาหรือมีลักษณะอย่างไร ทั้งนี้ ก็เพื่อที่จะทำให้ประชาชนได้วางท่าทีให้เหมาะสมกับบทสวดมนต์นี้อย่างถูกต้อง (๓)งานวิจัยฉบับนี้ย่อมให้ประโยชน์กับสังคมในด้านของการเสริมสร้างความรู้เกี่ยวกับการสวดมนต์ให้กับประชาชนได้มากขึ้น และเมื่อประชาชนได้ทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการสวดมนต์แล้วก็จะสามารถวางท่าทีและปฏิบัติต่อการสวดมนต์ได้ตรงตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามากขึ้น

เนื่องจากการดำเนินการวิจัยฉบับนี้นั้นผู้วิจัยได้ประสบกับปัญหาด้านการทำวิจัยอยู่หลายประการ เช่น อุปสรรคในเรื่องระยะเวลา หรืออุปสรรคในเรื่องการจัดเรียงข้อมูล เนื่องจากผู้วิจัยมีภาระหน้าที่ค่อนข้างมาก และมีความรู้ในด้านคัมภีร์, ภาษาจารึกทางพระพุทธศาสนาค่อนข้างจำกัด ดังนั้น จึงอาจจะเป็นผลทำให้การวิจัยในครั้งนี้ขาดความสมบูรณ์ไปบ้าง ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าสมควรที่ผู้สนใจในเรื่องของการศึกษาวิเคราะห์บทสวดมนต์นั้นจะพึงทำผลการวิจัยนี้ไปศึกษาต่อในประเด็นหรือเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้เป็นการเติมเต็มข้อมูลในส่วนที่ขาดหายไปนั้นให้สมบูรณ์มากขึ้น ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าในอนาคตควรจะมีการนำข้อมูลอันเป็นผลของการวิจัยฉบับนี้ไปวิจัยหรือศึกษาค้นคว้าในเรื่องต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑) ควรศึกษาวิเคราะห์บทสวดมนต์ บทมหากากับทบสวดพาหุงนี้ ว่ามีอิทธิพลต่อสังคมไทยในด้านใดบ้าง เช่น ด้านสังคม ด้านการเมือง หรือด้านวรรณกรรม ศิลปกรรม หรือจิตรกรรม เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยได้กล่าวถึงเพียงเล็กน้อยเท่านั้น หากมีผู้นำไปศึกษาต่อในด้านรายละเอียด ก็จะมีประโยชน์ในทางวิชาการไม่น้อย

๒) ควรศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบบทสวดมนต์ด้านพุทธอัฏฐชยมงคลคาถา (คาถาพาหุง) กับบทสวดมนต์ที่กำลังได้รับความนิยมบทอื่นๆ เช่น คาถาชินบัญชร คาถาอุปปาตสันติ เป็นต้นว่าคาถาทั้งหมดที่กล่าวมานั้นมีเนื้อหาสาระ จุดประสงค์และการนำไปใช้ในสังคมแตกต่างหรือเหมือนกันอย่างไร และท่าทีที่ประชาชนพึงจะปฏิบัติต่อบทสวดมนต์นั้นๆ อย่างไรบ้าง ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าคงจะได้รับประโยชน์จากการศึกษาเป็นอย่างมาก

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓) ควรศึกษาบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถานี้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมและวิธีการเอาชนะอุปสรรคในเชิงการประยุกต์ใช้ได้จริงในสังคมไทยหรือสังคมอื่น ๆ ว่าหลักการและวิธีการการเอาชนะอุปสรรคมีแนวทางที่จะนำไปสู่การประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับตนเองและสังคมได้อย่างไร

๔) ควรศึกษาแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเอาชนะอุปสรรคของพระพุทธองค์ในเรื่องอื่น ๆ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมาเปรียบเทียบกับหลักการที่ทรงชนะอุปสรรคในกรอบของคาถาทั้ง ๘ บท ว่ามีความแตกต่างหรือความเหมือนอย่างไร ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะได้นำรายละเอียดที่เป็นข้อแตกต่างนั้นไปใช้เป็นข้อสนเทศหรือเป็นแนวทางที่จะไปเพิ่มเติมความรู้นอกจากคาถาทั้ง ๘ บท ได้

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บรรณานุกรม

๑.ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ ๒๕๐๐**. กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๕.

_____.**พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙.

_____.**อรรถกถาภาษาบาลี.** ฉบับมหาจุฬาอฏฺฐกถา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยโรงพิมพ์วิญญาณ. ๒๕๓๓ - ๒๕๓๔.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล. ชุด ๙๑ เล่ม.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๓๔.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมศิลปากร. **จารึกในประเทศไทย เล่มที่ ๒ อักษรปัลลวะ อักษรมอญ พุทธศตวรรษที่ ๑๕ - ๑๗.** กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร. ๒๕๒๙.

_____. **จารึกในประเทศไทย เล่มที่ ๒ อักษรปัลลวะ อักษรมอญ พุทธศตวรรษที่ ๑๕ - ๑๗** . กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร. ๒๕๒๙.

_____. **จารึกสุโขทัย**. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร. ๒๕๒๗.

_____. **กฎหมายตราสามดวง**. กรุงเทพมหานคร : คุรุสภาลาดพร้าว. ๒๕๐๖.

_____. **พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับจันทนุมาศ(เจิม)**. พระนคร : สำนักพิมพ์เดลิเมล์. ๒๔๘๐.

_____. **กฎหมายตราสามดวง**. กรุงเทพมหานคร : คุรุสภาลาดพร้าว. ๒๕๐๖.

คณาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติ ความเชื่อ.** กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๒๘.

_____.**จารึกในประเทศไทย เล่มที่ ๒ อักษรปัลลวะ อักษรมอญ พุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๒๑.** กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร. ๒๕๒๙.

_____. **กฎหมายตราสามดวง**. กรุงเทพมหานคร : คุรุสภาลาดพร้าว. ๒๕๐๖

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จำเนียร แก้วกู่. **หลักวรรณคดีบาลีวิจารณ์**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์. ๒๕๓๙.

ชวน เพชรแก้ว. **การศึกษาวรรณคดีไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์. ๒๕๒๐.

ดนัย ไชยโยธา. **ลัทธิ ศาสนาและความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์. ๒๕๓๘.

ทองย้อย แสงศิลป์ชัย น.ต. **พุทธชัยมงคลคาถา(คาถาพาหุง)**. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมมิก. ๒๕๔๒.

เทพพร มังธานี. **มนต์พิธีแปล ฉบับมาตรฐาน**. กรุงเทพมหานคร : เลี่ยงเชียง. ๒๕๔๒.

ธนู แก้วโอภาส. **ศาสนาโลก**. กรุงเทพมหานคร : ธวัชการพิมพ์. ๒๕๔๐.

ธงชัย สุมนจักร. **ประมวลฉันทลักษณ์ : คู่มือการแต่งฉันท์ภาษมคธ ป.ธ. ๘**. กรุงเทพมหานคร : การศาสนา. ๒๕๓๘.

ธนิต อยู่โพธิ์. **อนุภาพพระปริตต์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงราชวิทยาลัย. ๒๕๓๗.

ประเสริฐ บุญตา. **พาหุง ฯ การเผชิญภัยของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงเทพ ฯ. ๒๕๔๗.

พ.ท. ประสานทองภักดี. **พุทธวิธีชนะ**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๓.

ปุ้ย แสงฉาย (ผู้แปล). **มิลินทปัญหา**. กรุงเทพมหานคร : ส.ธรรมภักดี. ๒๕๓๐.

ประยงค์ แสนบุราณ รศ,ดร, **ปรัชาอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์. ๒๕๔๗.

ปานทิพย์ ศุภนคร ผศ.และคณะ. **ปรัชญาเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง. ๒๕๔๒.

ปราณี สำเริงราชย์. **มิลินทปัญหา เล่ม ๒**. กรุงเทพมหานคร : ชวนพิมพ์. ๒๕๓๙.

พระอัครวงศาจารย์. **สัทธนีติปกรณ์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ภูมิพโล. ๒๕๓๓.

พ.สุวรรณ (นามแฝง). **พุทธคาถาเพื่อชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บ้านมงคล. ๒๕๔๐.

พระธรรมโกศาจารย์. (ชอบ อนุจารี). **ตำนานสวดมนต์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง . ๒๕๑๓.

พฤฒาจารย์ วิพุธโยคะรัตนรังษี. **พระชัยมงคลคาถาพาหุง (แปล) ฉบับประสิทธิพรของพ่อท่านคล้าย**. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก. ๒๕๔๓.

พระราชสุทธิญาณมงคล. (จรัญ ฐิตธมฺโม). **กฎแห่งกรรม ธรรมปฏิบัติ เล่ม ๓**. กรุงเทพมหานคร : หอชัยรัตน์การพิมพ์. ๒๕๓๔.

พระยาพจนสุนทร. (เรือง อติเปรมานนท์). **พุทธชัยมงคล ๘.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ปุ้นกวง ๒๕๑๔.

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. **ชุมนุมพระบรมราชาธิบายในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาค๒ หมวดพระราชประเพณีไทย**. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์. ๒๔๗๓.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. **พระราชพิธีสิบสองเดือน**. กรุงเทพมหานคร : บรรณาคาร. ๒๕๔๒.

พระราชสุทธิญาณมงคล. (จรัญ ฐิตธฺมโม). **กฎแห่งกรรม ธรรมปฏิบัติ เล่ม ๓ - ๕**. กรุงเทพมหานคร : หอชัยรัตน์การพิมพ์. ๒๕๓๔.

พญาลิไท. **เตภูมิกถา**. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร. ๒๕๒๖.

พระอุดรคนาธิการ (ชวินทร์ สระคำ). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๔.

พระธรรมโกศาจารย์. (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **อานุภาพพระปริตต์**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๔.

พระธรรมปิฎก. (ป.อ .ปยุตโต). **พุทธธรรม** กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๓.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๖.

_____.**อนุสาสนียของพระราชสุทธิญาณมงคล. (หลวงพ่อจรัญ ฐิตธฺมฺโม)**. กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์. ๒๕๓๘.

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดกญาณสิทธิ). **วิปัสสนากรรมฐาน ภาค ๑ เล่ม ๑**. กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป. ๒๕๓๒.

พระศิริรัตนปัญญาเถระ. **วชิรสารัตถสังคหะ**. สหภูมิอยุธยาและศิษย์ จัดพิมพ์ถวายในงานฉลองหิรัญบัตรและทำบุญอายุ พระวิสุทธิวงศาจารย์ วัดสุทัศน์เทพวราราม พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ . ๒๕๑๒.

พระมหาสมปอง ปมุทิโต. **คัมภีร์อภิธานวรรนา**. กรุงเทพมหานคร : ทิพย์อักษร. ๒๕๔๐

พระศาสนโสภณ. (เจริญ สุวฑฺฒโน ป.ธ.๙). **ประวัติคาถาชินบัญชร.** กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๑๘.

พระรัตนปัญญาเถระ. **ชินกาลบาลีปกรณ์**. แสง มณวิฑูร (ผู้แปล) กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร .๒๕๒๒.

พระธรรมโกศาจารย์. (ชอบ อนุจารี). **ตำนานสวดมนต์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง. ๒๕๑๓.

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พฤฒาจารย์ วิพุธโยคะรัตนรังษี. **พระชัยมงคลคาถาพาหุง (แปล) ฉบับประสิทธิพรของพ่อท่านคล้าย**. กรุงเทพ ฯ : สหธรรมิก. ๒๕๔๓.

ฟื้น ดอกบัว. **ปวงปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พิศยาม. ๒๕๔๕.

_____. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพมหานคร : บูรพาสาส์น. ๒๕๓๙.

มหาวงศ์ ชาญบาลี. **พระวิสุทธิมรรค เล่มเดียวจบ**. กรุงเทพมหานคร : อำนวยสาส์น. ๒๕๒๕.

มนต์ ทองธัช. **๔ ศาสนาสำคัญของโลก**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์. ๒๕๓๐.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. **ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย หน่วยที่ ๑ - ๗** . กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๔๕.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. **มนุษย์กับสังคม หน่วยที่ ๑ - ๗**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๔๕.

สำนักราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทนามีบุคส์พับบลิคเคชั่น จำกัด. ๒๕๔๖.

สำนักราชบัณฑิต. **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ - ไทย**. กรุงเทพมหานคร : ศักดิโสภาการพิมพ์. ๒๕๔๘.

สุนทร ณ รังสี. **ปรัชญาอินเดีย : ประวัติ และลัทธิ**. กรุงเทพมหานคร : พิพิธวิทยา. ๒๕๒๑.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **คาถาพาหุง : คาถาแห่งชัยชนะอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธองค์**. กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์. ๒๕๔๑.

เสฐียร พันธรังษี. **ศาสนาโบราณ**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๔.

สำนวน นาคประทีป. **ฏีกาชยมงคลอัฏฐกเทสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมบรรณาการ. ๒๕๑๔.

สวัสดิ์ พัฒน์เกิดผล น.ท.**บรรยายความพุทธมนต์ ๒ เรื่อง พุทธมนต์บทนมัสการและพุทธมนต์ชัยมงคล**. พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ น.อ.ทวีป ปรีชากุล ณ เมรุวัดเครื่อวัลย์วรวิหาร (๗ ก.ค. ๒๕๐๙) . ธนบุรี : การช่างวุฒิศึกษา. ๒๕๐๙.

สมัคร บุราวาศ. **ปรีชาญาณของสิตธัตถะ พิมพ์ครั้งที่ ๒**. กรุงเทพมหานคร : ศยาม. ๒๕๔๒.

สุรีย์ มีผลกิจ. **พุทธประวัติ**. กรุงเทพมหานคร : คอมฟอร์ม จำกัด. ๒๕๔๔.

สมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรส. **พระปฐมสมโพธิกถา ฉบับพิศดาร ๒๙ ปริเฉท**. กรุงเทพมหานคร : เลี่ยงเซียงจงเจริญ. ๒๕๓๖.

สุนทร ณ รังสี. **ปรัชญาอินเดีย : ประวัติ และลัทธิ**. กรุงเทพมหานคร : พิพิธวิทยา. ๒๕๒๑.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๔๐.

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สมเด็จพระพุฒาจารย์. (อาจ อาสภมหาเถระ**). คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์. ๒๕๔๖.

เสถียร พันธรังษี. **ศาสนาเปรียบเทียบ พิมพ์ครั้งที่ ๗**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๔.

เสถียร พันธรังษี. **ศาสนาโบราณ**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๕.

สุชีพ บุญญานุภาพ . **พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน**. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๓๓.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. **พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทย ก่อนสมัยสุโขไทยถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๓๕.

เสถียร โพธินันทะ. **ภูมิประวัติพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : บรรณาคาร. ๒๕๑๕.

สมเด็จพระสังฆราช. (สาปุสสาเทว). **สวดมนต์ฉบับหลวง**. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๒๒.

สัมฤทธิ์ บัวระมวล (บรรณาธิการ). **ชัยชนะของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คุ้มค่า. ๒๕๓๗.

สำรวย นักการเรียน. **ธรรมะจากเจ็ดตำนาน สิบสองตำนานและคาถาพาหุง**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๖.

พระวรเวทย์พิศิฐ์. **วรรณคดีไทย**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย. ๒๕๓๔.

วศิน อินทสระ. **พุทธชัยมงคลคาถา ชัยชนะ ๘ ครั้งของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร : โอเอส พริ้นติ้ง เฮ้าส์. ๒๕๔๕.

_____.**สวดมนต์เพื่ออะไร**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา. ๒๕๔๘.

พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ. **มหัศจรรย์ทางจิต**. กรุงเทพมหานคร : เสริมวิทย์บรรณาคาร. ๒๕๐๗.

_____.**มนต์คาถาและการทำจิตให้สงบ**. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางทองใบ นิมมล ๕ มีนาคม ๒๕๑๒ กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์. ๒๕๑๒.

_____.**ศาสนาสากล เล่ม ๑** . กรุงเทพมหานคร : ส.ธรรมภักดี ๒๕๒๓.

พระยาอนุมานราชธน. **การศึกษาวรรณคดีในแง่วรรณศิลป์ พิมพ์ครั้งที่ ๔** . กรุงเทพมหานคร : คุรุสภาลาดพร้าว. ๒๕๓๓.

อุดมทรัพย์. **สวดมนต์ ชนะทุกข์** . กรุงเทพมหานคร : ธนปิ่นเกล้า. ๒๕๔๘

อดิศักดิ์ ทองบุญ. **ปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๖.

อุทัย หิรัญโต. **สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา มานุษยวิทยา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์. ๒๕๒๖.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อภิชัย โพธิประสิทธิ์ศาสตร์. **พระพุทธศาสนามหายาน**. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๒๗.

ข.วิทยานิพนธ์

นางสาวยมโดย เพ็งพงศา. ครุฑและนาคในวรรณคดีสันสกฤตและบาลี. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก**. บัณฑิตวิทยาลัย ๒๕๒๑.

นางสาวอรพิมพ์ บุญอาภา. นาคในวรรณคดีสันสกฤตและบาลี. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก**. บัณฑิตวิทยาลัย ๒๕๒๔.

พระมหาชลทิช จันทร์หอม. **การศึกษาวิเคราะห์พิธีสวดมนต์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อของนักศึกษาปริญญาโท มหาวิทยาลัยมหิดล.** วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชามนุษย์ศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ๒๕๔๓.

๓. ภาษาอังกฤษ

Sharma, Chandradha. **A Critical Surey of Indiam Philosophy**.Varavasi :Motilal Banarasidass. 1964.

Dowson John. **Classical Dictionary of Hindu Mythology and Religion,Geography,History and Literature**. Cambridge : Loutiedge and Kegan Pual . 1995.

Bunnang, Jane. **Buddhist Monk, Buddhist Layman : A Study of Urban Monastic Organization in Central Thailand**. Cambridge : Cambridge University Press, 1973.

Perera, G. Ariyapala. **A Comparative Study of the Paritta Ceremony in Sri Lanka and Thailand**. UNESCO Research Fello. Department of Philosophy. Faculty of Arts, Chulalonhkorn University, 1986.

Silva,Lily De. **Paritta A Hiltorical and Religious Study of The Buddhist Ceremony for Peace and Prosperity in Sri Lanka.** Ceylon : The Department of Government Printing. 1981.

Treweil, B.J. **Monks and Magic : An Analysis of Religious Ceremonies in Central Thailand.** London : Curzon Press. 1979.

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ก.

แสดงอิทธิพลของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา(คาถาพาหุง)ที่มีต่อสังคมไทยด้านจิตรกรรม

ภาพที่ ๑ แสดงการเอาชนะพญามารและเหล่าเสนามารในคาถาที่ ๑

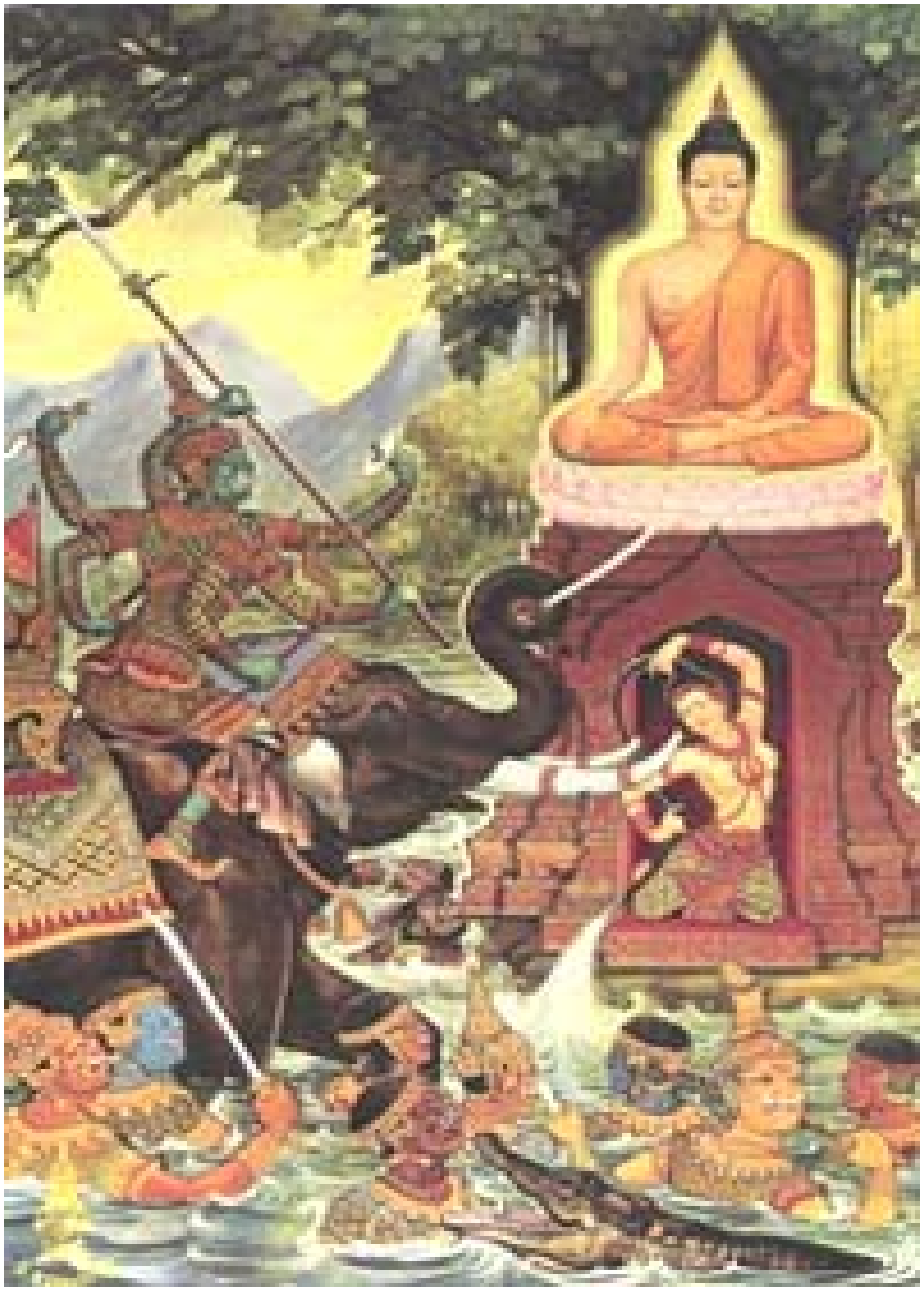

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาพที่ ๒ แสดงการเอาชนะอาฬวกยักษ์ ในคาถาที่ ๒

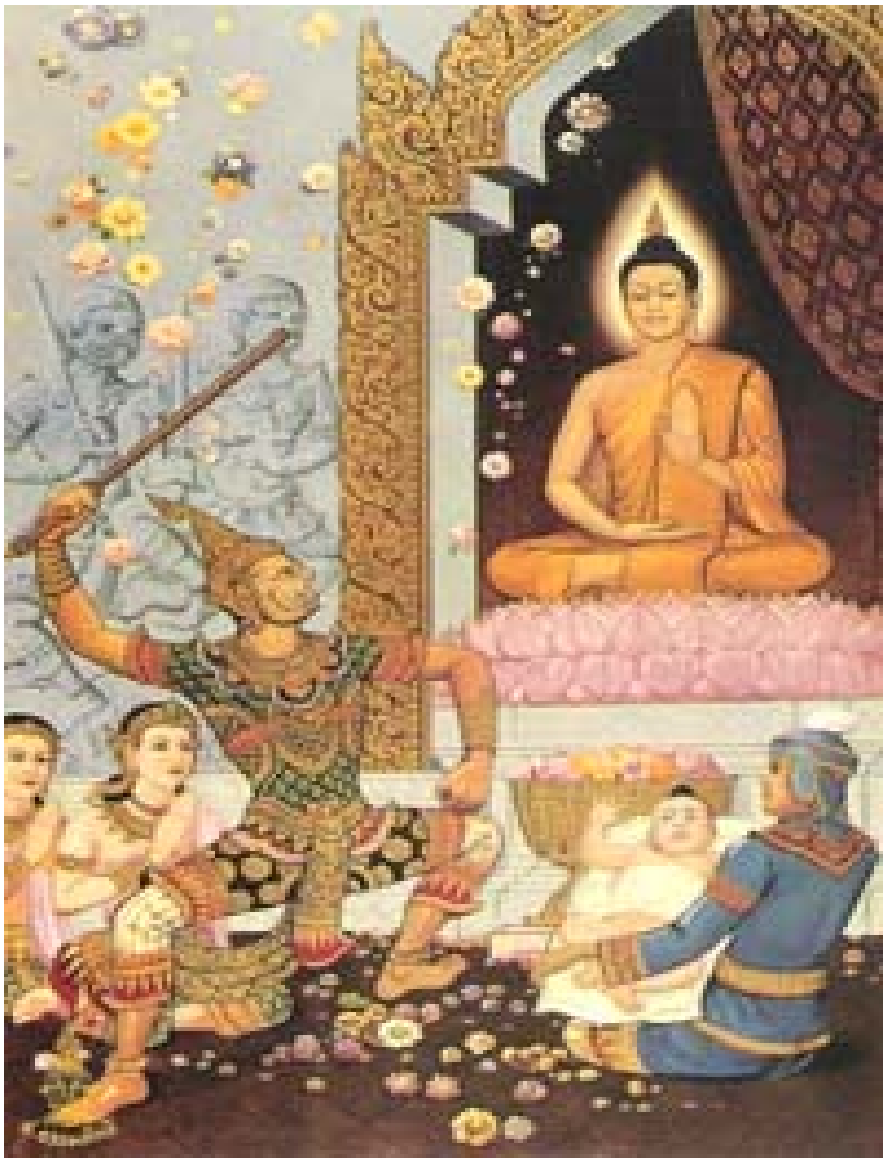

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาพที่ ๓ แสดงการเอาชนะช้างนาฬาคิรี ในคาถาที่ ๓

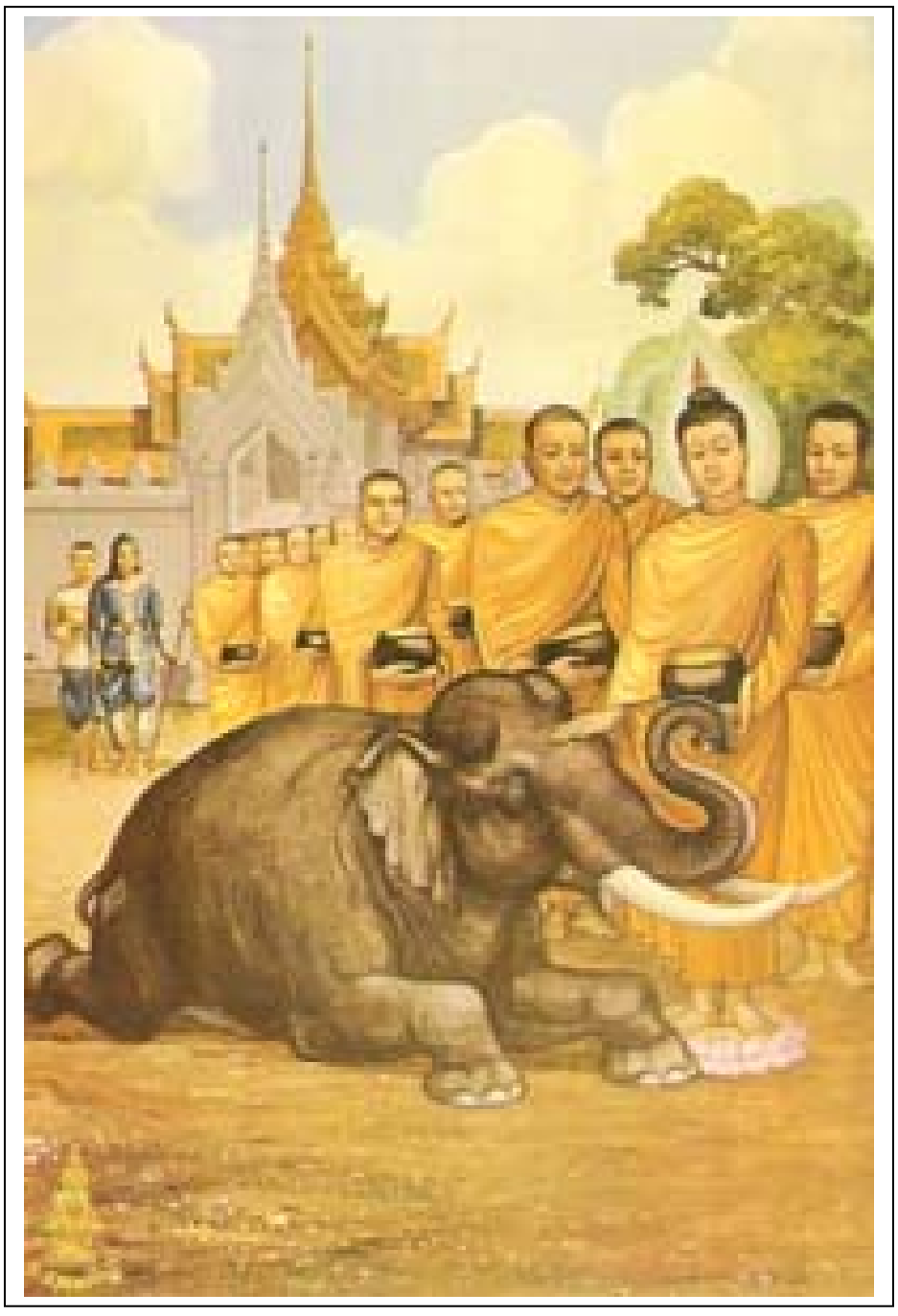

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาพที่ ๔ แสดงการเอาชนะโจรองคุลิมาล ในคาถาที่ ๔

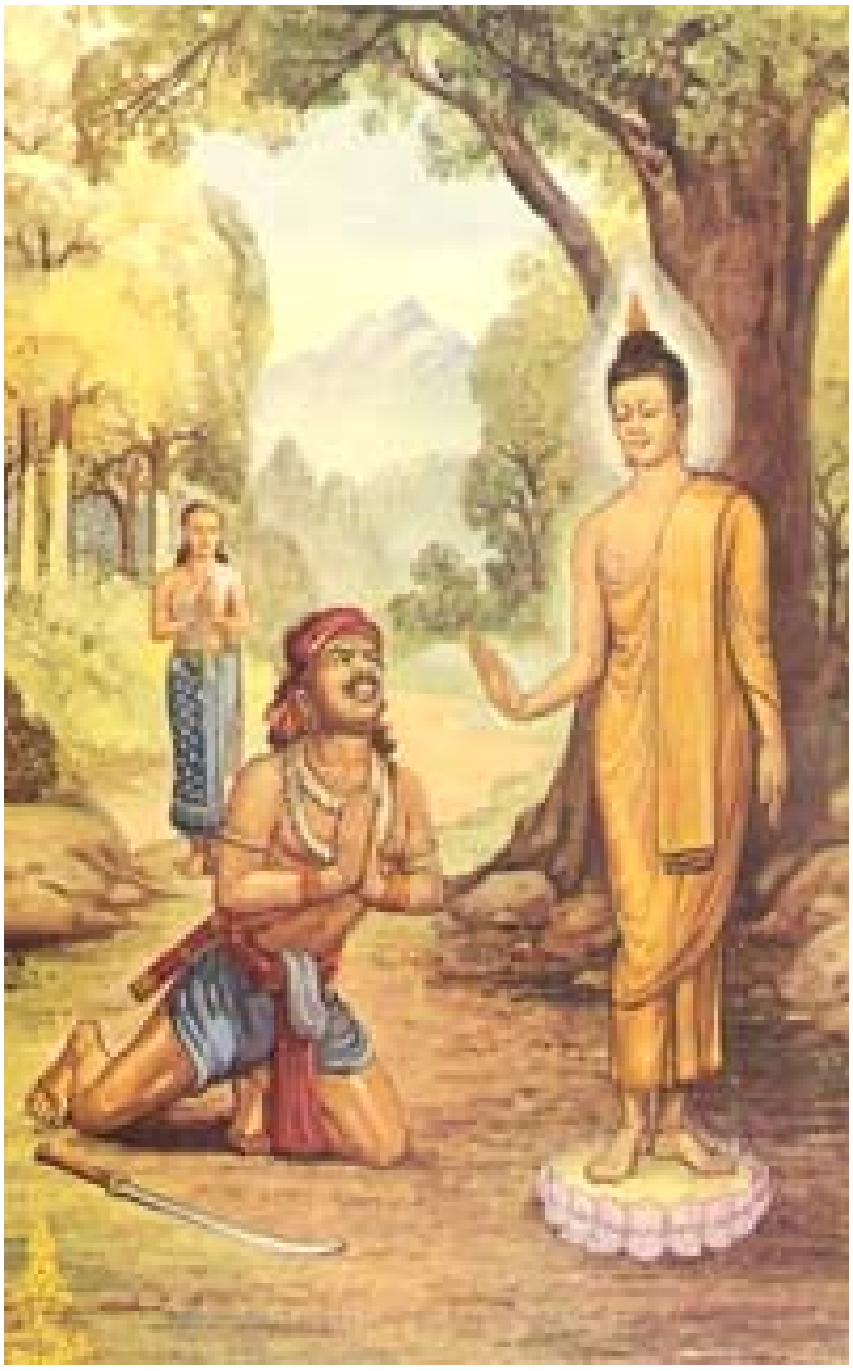

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาพที่ ๕ แสดงการเอาชนะนางจิญจมาณวิกา ในคาถาที่ ๕

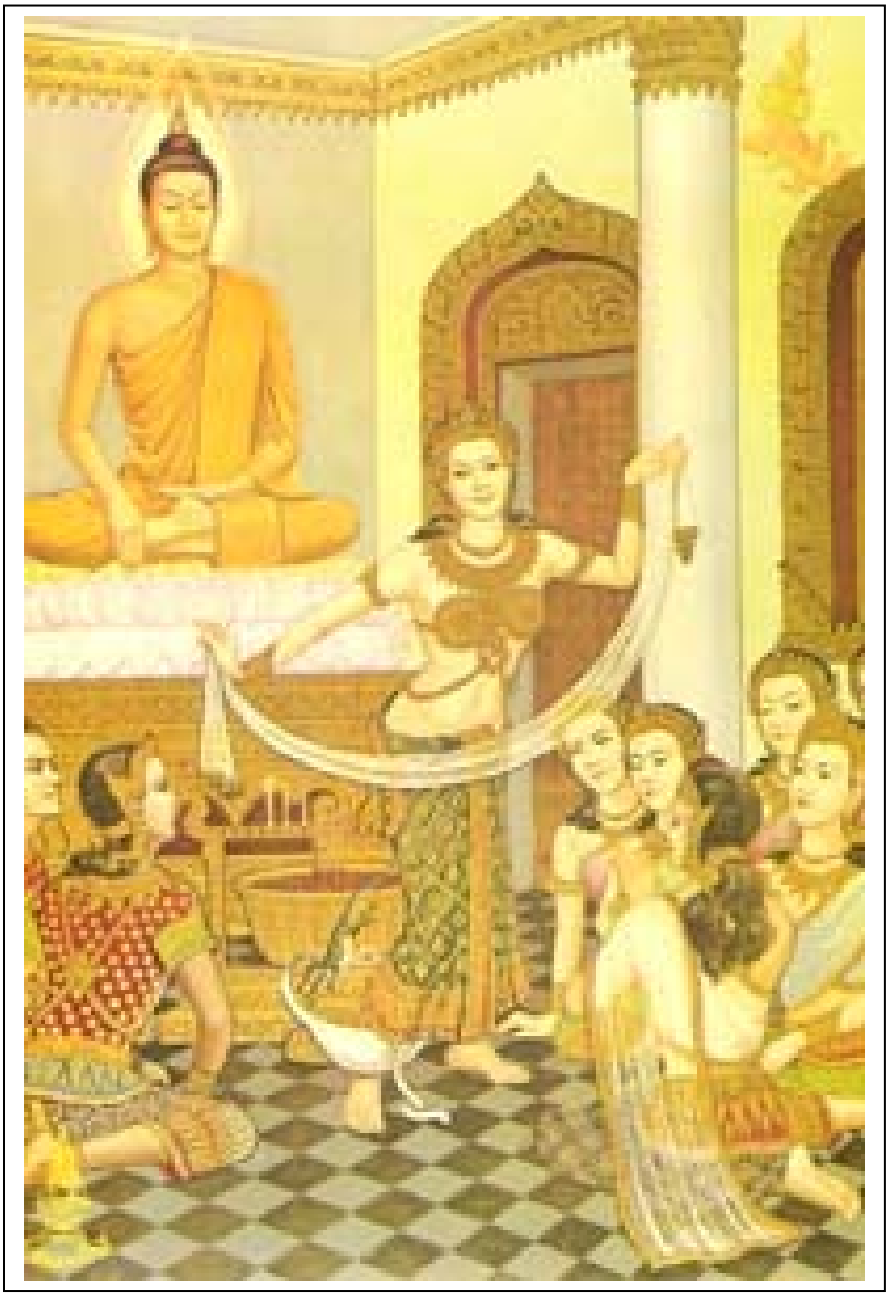

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาพที่ ๖ แสดงการเอาชนะสัจจนิครนถ์ ในคาถาที่ ๖

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาพที่ ๗ แสดงการเอาชนะพญานันโทปนันทนาคราช ในคาถาที่ ๗

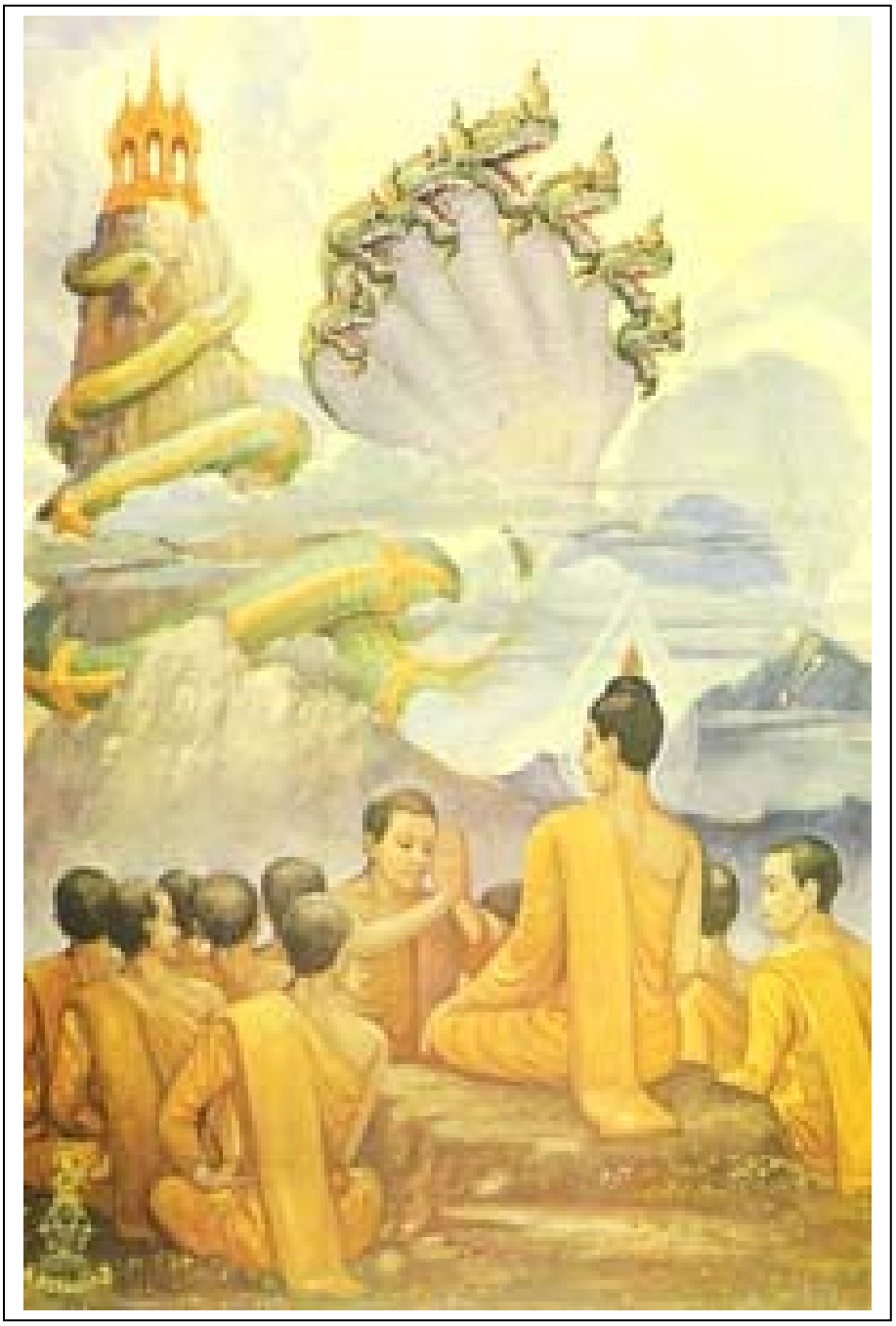

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาพที่ ๙ แสดงการเอาชนะพกาพรหมผู้เห็นผิด ในคาถาที่ ๙

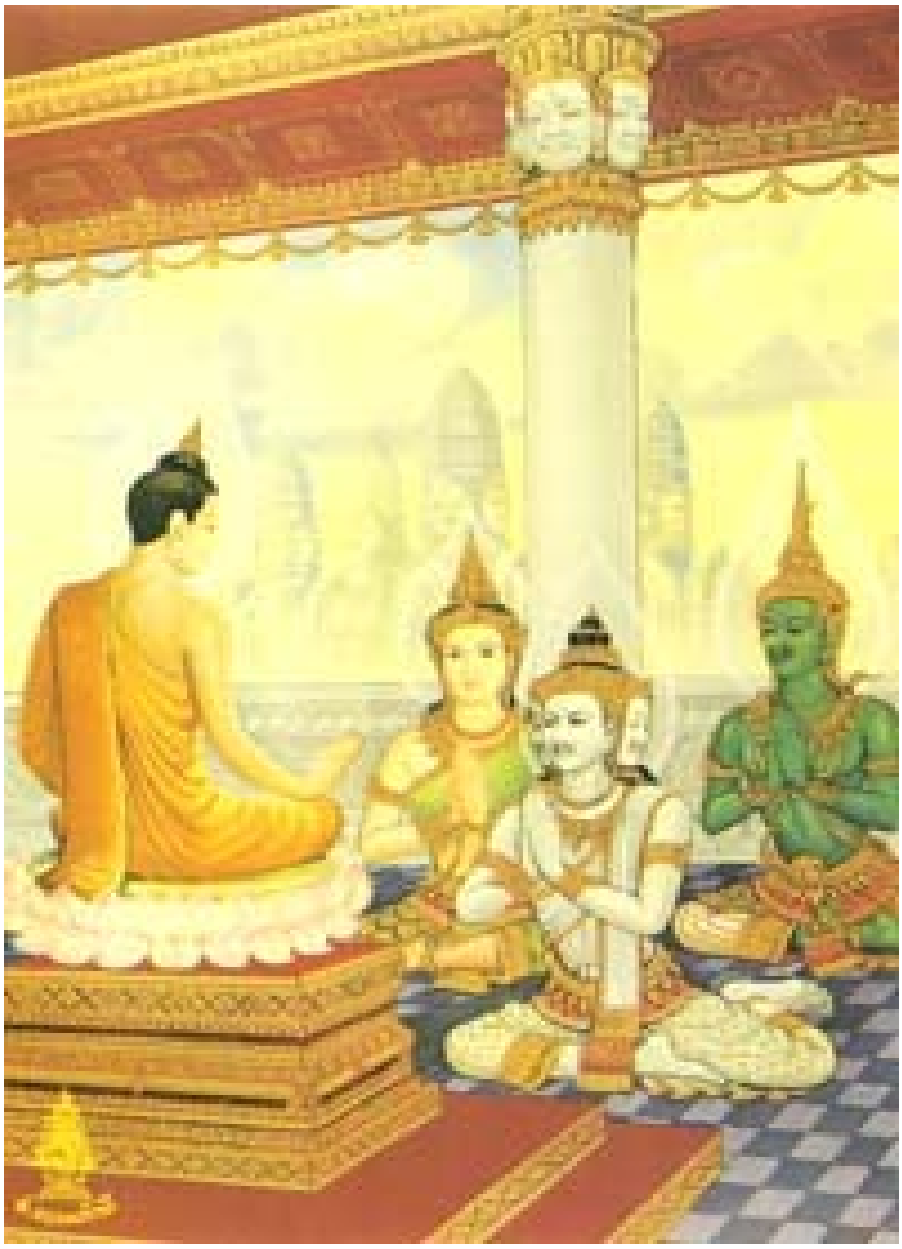

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ข.

แสดงบทสวดและคำแปลพุทธอัฏฐชยมงคลคาถา(คาถาพาหุง)พร้อมความเชื่อต่างๆ

บทสวดและคำแปลพุทธอัฏฐชยมงคลคาถา(คาถาพาหุง) สำนวนการแปลของ ศาสตราจารย์ (พิเศษ)เสถียรพงษ์ วรรณปก

บทสวดมนต์	คำแปล
พาหุง สะหัสสะมะภินิมมิตะสาวุธันตัง ครีเมขะลัง อุทิตะโฆระสะเสนะมารัง ทานาทิธัมมะวิธินา ชิตะวา มุนินโท ตันเตชะสา ภะวะตุ เต ชะยะมังคลานิฯ	พระจอมมุนี ได้เอาชนะพระยามารผู้เนรมิตแขนมากตั้งพัน ถืออาวุธครบมือ ขี่ช้างครีเมขละ มาพร้อมกับเหล่าเสนามารซึ่งโห่ร้องกึกก้อง ด้วยวิธีอธิษฐานถึงทานบารมี เป็นต้น, ขอชัยมงคลทั้งหลายจงมีแด่ท่าน ด้วยเดชแห่งพระพุทธชัยมงคลนั้นเถิดฯ
มาราติเรกะมะภิยุชฌิตะสัพพะรัตติง โฆรัมปะนาฬะวะกะมักขะมะถัทธะยักขัง ขันตีสุทันตะวิธินา ชิตะวา มุนินโท ตันเตชะสา ภะวะตุ เต ชะยะมังคะลานิฯ	อนึ่งพระจอมมุนี ได้เอาชนะยักษ์ชื่อ อาฬวกะ ผู้มีจิตหยาบกระด้าง ผู้ไม่มีความอดทน มีความพิลึกน่ากลัวกว่าพระยามาร ซึ่งได้เข้ามาต่อสู้อย่างยิ่งยวดจนตลอดคืนยันรุ่ง ด้วยวิธีทรมานอันดี คือ ขันติ ความ อดทน, ขอชัยมงคลทั้งหลายจงมีแด่ท่าน ด้วยเดชแห่งพระพุทธชัยมงคลนั้นเถิดฯ
นาฬาคิริง คะชะวะรัง อะติมัตตะภูตัง ทาวัคคิจักกะมะสะนีวะ สุทารุณันตัง เมตตัมพุเสกะวิธินา ชิตะวา มุนินโท ตันเตชะสา ภะวะตุ เต ชะยะมังคะลานิฯ	พระจอมมุนี ได้เอาชนะช้างตัวประเสริฐ ชื่อ นาฬาคิรี ที่เมายิ่งนัก และแสนจะดุร้าย ประดุจไฟป่าและจักราวุธและสายฟ้า ด้วยวิธีรดลงด้วยน้ำ คือ ความมีพระทัยเมตตา, ขอชัยมงคลทั้งหลายจงมีแด่ท่าน ด้วยเดชแห่งพระพุทธชัยมงคลนั้นเถิดฯ
อุกขิตตะขัคคะมะติหัตถะสุทารุณันตัง ธาวันติโยชะนะปะถังคุลิมาละวันตัง อิทธีภิสังขะตะมะโน ชิตะวา มุนินโท ตันเตชะสา ภะวะตุ เต ชะยะมังคะลานิฯ	พระจอมมุนี ทรงคิดจะแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ จึงได้เอาชนะโจรชื่อ องคุลิมาล ผู้แสนจะดุร้าย มีฝีมือ ถือดาบวิ่งไล่พระองค์ไปสิ้นระยะทาง ๓ โยชน์, ขอชัยมงคลทั้งหลายจงมีแด่ท่าน ด้วยเดชแห่ง

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

	พระพุทธชัยมงคลนั้นเถิดฯ
กัตวานะ กัฏฐะมุทะรัง อิวะ คัพภินียา จิญจายะ ทุฏฐะวะจะนัง ชะนะกายะมัชเฌ สันเตนะ โสมะวิธินา ชิตะวา มุนินโท ตันเตชะสา ภะวะตุ เต ชะยะมัง	พระจอมมุนี ได้เอาชนะคำกล่าวใส่ร้ายของนางจิญจมาณวิกา ซึ่งทำอาการเหมือนดั่งตั้งครรภ์ เพราะเอาท่อนไม้กลมผูกไว้ที่หน้าท้อง ด้วยวิธีทรงสมาธิอันงาม คือ ความกระทำพระทัยให้ตั้งมั่นนิ่งเฉย ในท่ามกลางหมู่ชน, ขอชัยมงคลทั้งหลายจงมีแด่ท่าน ด้วยเดชแห่งพระพุทธชัยมงคลนั้นเถิดฯ
สัจจัง วิหายะ มะติสัจจะกะวาทะเกตุง วาทาภิโรปิตะมะนัง อะติอันธะภูตัง ปัญญาปะทีปะชะลิโต ชิตะวา มุนินโท ตันเตชะสา ภะวะตุ เต ชะยะมังคะลานิฯ	พระจอมมุนี ผู้รุ่งเรืองด้วยแสงสว่าง คือ ปัญญา ได้เอาชนะ สัจจกะนิครนถ์ ผู้มีความคิดมุ่งหมายในอันจะละทิ้งความสัตย์ มีใจคิดจะยกถ้อยคำของตนให้สูงประดุจยกธง และมีใจมืดมนยิ่งนัก ด้วยการแสดงเทศนาให้ถูกใจ, ขอชัยมงคลทั้งหลายจงมีแด่ท่าน ด้วยเดชแห่งพระพุทธชัยมงคลนั้นเถิดฯ
นันโทปะนันทะภุชะคัง วิพุธัง มะหิทธิง ปุตเตนะ เถระภุชะเคนะ ทะมาปะยันโต อิทธูปะเทสะวิธีนา ชิตะวา มุนินโท ตันเตชะสา ภะวะตุ เต ชะยะมังคะลานิฯ	พระจอมมุนี ได้เอาชนะพญานาคราช ชื่อ นันโทปนันทะ ผู้มีความรู้ผิด มีฤทธิ์มาก ด้วยวิธีบอกอุบายให้พระโมคคัลลานเถระพุทธชิโนรส แสดงฤทธิ์เนรมิตกายเป็นนาคราช ไปทรมานพญานาค ชื่อ นันโทปนันทะ นั้น, ขอชัยมงคลทั้งหลายจงมีแด่ท่าน ด้วยเดชแห่งพระพุทธชัยมงคลนั้นเถิดฯ
ทุคคาหะทิฏฐิภุชะเคนะ สุทัฏฐะหัตถัง พรัหมัง วิสุทธิชุติมิทะพะกาภิธานัง ญาณาคะเทนะ วิธินา ชิตะวา มุนินโท ตันเตชะสา ภะวะตุ เต ชะยะมังคะลานิ	พระจอมมุนี ได้เอาชนะพระพรหมผู้มีนามว่าท้าวผกาพรหม ผู้มีฤทธิ์ คิดว่าตนเป็นผู้รุ่งเรืองด้วยคุณอันบริสุทธิ์ ผู้ถูกพญานาครัดมือไว้แน่น เพราะมีจิตคิดถือเอาความเห็นผิด ด้วยวิธีวางยา คือ ทรงแสดงเทศนาให้ถูกใจ, ขอชัยมงคลทั้งหลายจงมีแด่ท่าน ด้วยเดชแห่งพระพุทธชัยมงคลนั้นเถิดฯ

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒.วิธีการสวดมนต์บทพาหุงมหากาตามแนวของสำนักวัดอัมพวัน จ.สิงห์บุรีของ พระธรรมสิงหบุราจารย์(หลวงพ่อจรัญ ฐิตธมฺโม)

๒.๑ นมัสการพระรัตนตรัย

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมา สัมพุทธัสสะ
นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมา สัมพุทธัสสะ
นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมา สัมพุทธัสสะ

พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ
ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ
สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ
ทุติยัมปิ พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ
ทุติยัมปิ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ
ทุติยัมปิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ
ตะติยัมปิ พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ
ตะติยัมปิ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ
ตะติยัมปิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ

ก. พุทธคุณ

อิติปิโส ภะคะวา อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ วิชชาจะระณะ สัมปันโน สุคะโต โลกะวิทู อนุตตะโร ปุริสะธัมมะสาระถิ สัตถาเทวมนุสสานัง พุทโธภะคะวาติ

ข. ธรรมคุณ

สวากขาโต ภะคะวะตาธัมโม สันทิฏฐิโก อะกาลิโก เอหิปัสสิโก โอปะนะยิโก ปัจจัตตังเวทิตัพโพ วิญญูหิติ

ค. สังฆคุณ

สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ อุชุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ ญายะปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ สามีจิปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ ยะทิทังจัตตาริ ปุริสะยุคานิ อัฏฐะปุริสะปุคคะลา เอสะ ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ อาหุเนยโย ปาหุเนยโย ทักขิเนยโย อัญชะลีกะระณีโย อะนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสาติ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒.๒ การสวดบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชัยมงคลคาถา (ถวายพรพระ)

๑. พาหุง สะหัสสะมะภินิมมิตะสาวุธันตัง
ครีเมขะลัง อุทิตะโฆระสะเสนะมารัง
ทานาทิธัมมะวิธินา ชิตะวา มุนินโท
ตันเตชะสา ภะวะตุ เต* ชะยะมังคะลานิ
๒. มาราติเรกะมะภิยุชฌิตะสัพพะรัตติง
โฆรัมปะนาฬะวะกะมักขะมะถัทธะยักขัง
ขันตีสุทันตะวิธินา ชิตะวา มุนินโท
ตันเตชะสา ภะวะตุ เต* ชะยะมังคะลานิ
๓. นาฬาคิริง คะชะวะรัง อะติมัตตะภูตัง
ทาวัคคิจักกะมะสะนีวะ สุทารุณันตัง
เมตตัมพุเสกะ วิธินา ชิตะวา มุนินโท
ตันเตชะสา ภะวะตุ เต* ชะยะมังคะลานิ
๔. อุกขิตตะขัคคะมะติหัตถะสุทารุณันตัง
ธาวันติโย ชะนะปะถังคุลิมาละวันตัง
อิทธีภิสังขะตะมะโน ชิตะวา มุนินโท
ตันเตชะสา ภะวะตุ เต* ชะยะมังคะลานิ
๕. กัตตวานะ กัฏฐะมุทะรัง อิวะ คัพภินียา
จิญจายะ ทุฏฐะวะจะนัง ชะนะกายะมัชเฌ
สันเตนะ โสมะวิธินา ชิตะวา มุนินโท
ตันเตชะสา ภะวะตุ เต* ชะยะมังคะลานิ
๖. สัจจัง วิหายะ มะติสัจจะกะวาทะเกตุง
วาทาภิโรปิตะมะนัง อะติอันธะภูตัง
ปัญญาปะทีปะชะลิโต ชิตะวา มุนินโท
ตันเตชะสา ภะวะตุ เต* ชะยะมังคะลานิ
๗. นันโทปะนันทะภุชะคัง วิพุธัง มะหิทธิง
ปุตเตนะ เถระภุชะเคนะ ทะมาปะยันโต
อิทธูปะเทสะวิธินา ชิตะวา มุนินโท
ตันเตชะสา ภะวะตุ เต* ชะยะมังคะลานิ
๘. ทุคคาหะ ทิฏฐิภุชะเคนะ สุทัฏฐะหัตถัง

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พรัหมัง วิสุทธิชุติมิทธิพะกาภิธานัง
ญาณาคะเทนะ วิธินา ชิตะวา มุนินโท
ตันเตชะสา ภะวะตุ เต* ชะยะมังคะลานิ
เอตาปิ พุทธะชะยะมังคะละอัฏฐะคาถาโย
วาจะโน ทินะทิเน สะระเต มะตันที
หิตวานะเนกะวิวิธานิ จุปัททะวานิ
โมกขัง สุขัง อะธิคะเมยยะ นะโร สะปัญโญ

๒.๓ สวดบท มหาการุณิโก

มหาการุณิโก นาโถ หิตายะ สัพพะปาณินัง ปูเรตวา ปาระมี
สัพพา ปัตโต สัมโพธิมุตตะมัง เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ เต ชะยะมังคะลังฯ
ชะยันโต โพธิยา มูเล สักยานัง นันทิวัฑฒะโน เอวัง ตะวัง วิชะโย
โหหิ ชะยัสสุ ชะยะมังคะเล อะปะราชิตะปัลลังเก สีเส ปะฐะวิโปกขะเร
อะภิเสเก สัพพะ พุทธานัง อัคคัปปัตโต ปะโมทะติฯ สุนักขัตตัง สุมังคะลัง
สุปะภาตัง สุหุฏฐิตัง สุขะโณ สุมุหุตโต จะ สุยิฏฐัง พรัหมะ
จารีสุ ปะทักขิณัง กายะกัมมัง วาจากัมมัง ปะทักขิณัง ปะทักขิณัง
มโนกัมมัง ปะณิธี เต ปะทักขิณา ปะทักขิณานิ กัตวานะ ละภันตัดเถ ปะทักขิเณฯ

ภะวะตุ สัพพะมังคะลัง รักขันตุ สัพพะเทวะตา
สัพพะพุทธา นุภาเวนะ สะทา โสตถี ภะวันตุ เต*
ภะวะตุ สัพพะมังคะลัง รักขันตุ สัพพะเทวะตา
สัพพะธัมมา นุภาเวนะ สะทา โสตถี ภะวันตุ เต*
ภะวะตุ สัพพะมังคะลัง รักขันตุ สัพพะเทวะตา
สัพพะสังฆา นุภาเวนะ สะทา โสตถี ภะวันตุ เต*
* ถ้าสวดให้คนอื่นใช้คำว่า เต สวดให้ตัวเองใช้คำว่า เม (เต แปลว่าท่าน - เม แปลว่าข้าพเจ้า)
กราบ ๓ ครั้ง เสร็จแล้วสวดเฉพาะพุทธคุณ ดังต่อไปนี้
อิติปิโส ภะคะวา อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ วิชชา จาระณะสัมปันโน สุคะโต โลกะวิทู
อะนุตตะโร ปุริสะทัม มะสาระถิ สัตถาเทวะ มะนุสสานัง พุทโธ ภะคะวาติ
ให้สวดพุทธคุณเกินอายุ ๑ จบ เช่น อายุ ๒๘ ปี ให้สวด ๒๙ จบ
เมื่อสวดพุทธคุณครบตามจำนวนจบที่ต้องการแล้ว จึงตั้งจิตแผ่เมตตาและอุทิศส่วนกุศลดังนี้

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒.๔ การแผ่เมตตาหลังจากการสวดมนต์

ก.คาถาแผ่เมตตาตนเอง

อะหัง สุขิโต โหมิ ขอให้ข้าพเจ้ามีความสุข

อะหัง นิททุกโข โหมิ ขอให้ข้าพเจ้าปราศจากความทุกข์

อะหัง อะเวโร โหมิ ขอให้ข้าพเจ้าปราศจากเวร

อะหัง อัพยาปัชโฌ โหมิ ขอให้ข้าพเจ้าปราศจากอุปสรรคอันตรายทั้งปวง

สุขี อัตตานัง ปะริหะรามิ ขอให้ข้าพเจ้าจงมีความสุขกายสุขใจ รักษากายวาจาใจ ให้พ้นจากความทุกข์ภัยทั้งปวงเถิด

ข.แผ่เมตตาให้สรรพสัตว์

สัพเพสัตตา สัตว์ทั้งหลาย ที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น

อะเวรา โหนตุ จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด อย่าได้มีเวรแก่กันและกันเลย

อัพยาปัชฌา โหนตุ จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด อย่าได้พยาบาทเบียดเบียนซึ่งกันและกันเลย

อนีฆา โหนตุ จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด อย่าได้มีความทุกข์กายทุกข์ใจเลย

สุขีอัตตานัง ปะริหะรันตุ จงมีความสุขกายสุขใจ รักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นเถิดฯ

๒.๕ การกรวดน้ำอุทิศบุญกุศลให้กับเจ้ากรรมนายเวร(อุทิศส่วนกุศล)

อิทัง เม มาตาปิตูนัง โหตุ สุขิตา โหนตุ มาตาปิตะโร

- ขอส่วนบุญนี้จงสำเร็จ แก่มารดาบิดาของข้าพเจ้า ขอให้มารดาบิดาของข้าพเจ้า จงมีความสุข

อิทัง เม ญาตินัง โหตุ สุขิตา โหนตุ ญาตะโย

- ขอส่วนบุญนี้จงสำเร็จ แก่ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้า ขอให้ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้า จงมีความสุข

อิทัง เม คุรูปัชฌายาจริยานัง โหตุ สุขิตา โหนตุ คุรูปัชฌายาจริยา

- ขอส่วนบุญนี้จงสำเร็จ แด่ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ของข้าพเจ้า ขอให้ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ จงมีความสุข

อิทัง สัพพะ เทวะตานัง โหตุ สุขิตา โหนตุ สัพเพ เทวา

- ขอส่วนบุญนี้จงสำเร็จแก่เทวดาทั้งหลาย ขอให้เทวดาทั้งหลายจงมีความสุข

อิทัง สัพพะเปตานัง โหตุ สุขิตา โหนตุ สัพเพ เปตา

- ขอส่วนบุญนี้จงสำเร็จ แก่เปรตทั้งหลาย ขอให้เปรตทั้งหลาย จงมีความสุข

อิทัง สัพพะ เวรีนัง โหตุ สุขิตา โหนตุ สัพเพเวรี

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- ขอส่วนบุญนี้จงสำเร็จแก่เจ้ากรรมนายเวรทั้งหลาย ขอให้เจ้ากรรมนายเวรทั้งหลาย จงมีความสุข

อิทัง สัพพะสัตตานัง โหตุ สุขิตา โหนตุ สัพเพสัตตา

- ขอส่วนบุญนี้จงสำเร็จ แก่สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ขอให้สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง จงมีความสุข

๓. หลักฐานยืนยันประวัติที่มาของบทสวดมนต์พุทธอัฏฐชยมงคลคาถา

ก. เมื่ออาตมาได้พบกับสมเด็จพระวันรัตน์ วัดป่าแก้ว

คืนวันหนึ่งอาตมานอนหลับแล้วฝันไปว่า อาตมาได้เดินไปในสถานที่แห่งหนึ่ง ได้พบกับพระสงฆ์รูปหนึ่งครองจีวรคร่ำ สมณสารูปเรียบร้อยน่าเลื่อมใส อาตมาเห็นว่าเป็นพระอาวุโสผู้รัตตัญญูจึงน้อมนมัสการท่าน ท่านหยุดยืนตรงหน้าอาตมาแล้วกล่าวกับอาตมาว่า

“ฉันคือ สมเด็จพระวันรัตน์ ว่าป่าแก้วแห่งกรุงศรีอยุธยา ฉันต้องการ ให้เธอได้ไปที่วัดใหญ่ชัยมงคล เพื่อดูจารึกที่ฉันได้จารึกถวายพระเกียรติแก่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชผู้เป็นเจ้า เนื่องในวาระที่สร้างพระเจดีย์ฉลองชัยชนะเหนือ พระมหาอุปราชาแห่งพม่า และประกาศความเป็นอิสระของประเทศไทย จากหงสาวดีเป็นครั้งแรก เธอไปดูไว้แล้วจดจำมาเผยแพร่ออกไป ถึงเวลาที่เธอจะได้รับรู้แล้ว”

ในฝันอาตมารับปากท่าน ท่านก็บอกตำแหน่งให้แล้วก็ตกใจตื่นนอนใกล้รุ่ง อาตมาก็ทบทวนความฝันก็นึกอยู่ในใจว่าเราเองนั้นกำหนดจิตด้วยกรรมฐานมีสติอยู่เสมอ เรื่องฝันฟุ้งซ่านเป็นไม่มี อาตมาก็ได้ข่าวในวันนั้นแหละว่า ทางกรมศิลปากรทำการบูรณะปฏิสังขรณ์พระเจดีย์ใหญ่ในวัดใหญ่ชัยมงคล และจะทำการบรรจุบัวยอดพระเจดีย์ อันเป็นนิมิตหมายการสิ้นสุดการบูรณะ แล้วจะรื้อนั่งร้าน ทั้งหมดออกเสร็จสิ้น

อาตมาจึงได้ขอร้อง ดร. กิ่งแก้ว อัตถากร ให้เลื่อนการปิดยอดบัว ไปอีกวันหนึ่ง เพื่อที่อาตมาจะได้นำพระ ซุ้มเสมาชัย ซุ้มเสมาขอ ที่อาตมาได้สร้างขึ้นตามแบบดั้งเดิมที่พบในเจดีย์ใหญ่ใกล้กับวัดอัมพวันซึ่งพังลงน้ำ ที่กึ่งเหลึ่งเป็นคน รวบรวมเอามาให้อาตมาตั้งแต่เมื่อเริ่มมาพัฒนาวัดใหม่ ๆ แต่แตกหักพังทั้งนั้นหลายสิบปี๊บ อาตมาได้ปั่นเอามาผสมสร้างเป็นองค์พระใหม่ไปร่วมบรรจุไว้ที่ ยอดพระเจดีย์บ้าง

วันนั้นอาตมาเดินทางไปถึงก็ได้เดินขึ้นไปบนเจดีย์ตอนที่สุดบันไดแล้ว มองเห็นโพรงที่ทางเขาทำไว้สำหรับลงไปด้านล่าง มีร้านไม้พอไต่ลงไปภายใน ตั้งใจเด็ดเดี่ยวว่าลงไปคราวนี้ ถ้าพลาดตกลงไปจากนั่งร้านม้าก็ยอมตาย คนที่ร่วมเดินทางมาเขามัวแต่ไปบนลานชั้นบน อาตมาก็ดิ่งลงไปชั้นล่าง มีไฟฉายดวงหนึ่ง เวลานั้นประมาณ ๐๙.๐๐ น. อาตมาลงไปภายในแล้วก็พบนิมิตดังที่สมเด็จพระพนรัตน์ได้บอกไว้จริง ๆ

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อาตมาจึงได้พบว่าแท้ที่จริงแล้วสิ่งที่สมเด็จพระพนรัตน์วัดป่าแก้ว ท่านได้จารึกถวายพระพร ก็คือบทสวดที่เรียกว่า “พาหุงมหาการุณิโก” ท้ายของนิมิตนั้นระบุว่า “เราสมเด็จพระพนรัตน์วัดป่าแก้ว ศรีอโยธเยศ คือผู้จารึกนิมิตรจนาเอาไว้ถวายพระพรแด่มหาบพิตรเจ้าสมเด็จพระนเรศวรมหาราช”

ข.พาหุงมหาการุณิโก คืออะไร

ถึงตอนนี้ผู้เขียนได้กราบนมัสการหลวงพ่อจรัญแล้ว เรียนถามท่านขึ้นด้วยความสนใจว่า พาหุงมหาการุณิโกคืออะไรขอรับหลวงพ่อ

อ๋อ ก็คือบทสวดสรรเสริญพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ แล้วก็พรพาหุงอันเริ่มด้วย พาหุงสหัส ไปจนถึง ทุคคาหทิฏฐิ แล้วเรื่อยไปจนถึง มหาการุณิโกนาโถหิตายะ และจบลงด้วย ภะวะตุ สัพพมังคะลัง สัพพะพุทธา สัพพะธัมมา สัพพะสังฆานุภาเวนะสถาโสตถี ภะวันตุเต อาตมาเรียกรวมกันว่า พาหุงมหากา

อาตมาจึงเข้าใจในบัดนั้นเองว่า บทพาหุงนี้คือ บทสวดมนต์ที่สมเด็จ พระพนรัตน์วัดป่าแก้ว ได้ถวายให้พระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ไว้สวดเป็นประจำ เวลาอยู่กับพระมหาราชวัง และในระหว่างศึกสงคราม จึงปรากฏว่าพระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเจ้าทรงรบ ณ ที่ใด ทรงมีชัยชนะอยู่ตลอดมามิได้ทรงเพลี่ยงพล้ำเลย แม้จะเพียงลำพังสองพระองค์กับสมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้าท่ามกลางกองทัพพม่าจำนวนนับแสนคน ก็ทรงมีชัยเหนือกองทัพพม่า ด้วยการกระทำยุทธหัตถีมีชัยเหนือพระมาหอุปราชา ณ ดอนเจดีย์ปูชนียสถาน แม้ข้าศึกจะยิงปืนไฟเข้าใส่พระองค์ในตอนที่เข้ากันพระศพของพระมหาอุปราชาออกไปราวกับห่าฝนก็มิปาน แต่ก็มิได้ต้องพระองค์ ด้วยเดชะพาหุงมหากาที่ทรงเจริญอยู่เป็นประจำนั่นเอง

อาตมาพบนิมิตแล้วก็ไต่ขึ้นมาด้วยความสบายใจ ถึงปากปล่องที่ลงไปเกือบสามชั่วโมง เนื้อตัวมีแต่หยากไย่ เดินลงมาแม่ชีเห็นเข้ายังร้องว่า หลวงพ่อเข้าไปในโพรงนั่นมาหรือ แต่อาตมาไม่ตอบ

ตั้งแต่นั้นมา อาตมาจึงสอนการสวดพาหุงมหากาให้แก่ญาติโยมเป็นต้นมา เพราะอะไร เพราะพาหุงมหากานั้นเป็นบทสวดมนต์ที่มีค่าที่สุด มีผลดีที่สุด เพราะเป็นชัยชนะอย่างสูงสุดของพระบรมศาสดา จากพญาวัสวดีมาร จากอาฬาวกะยักษ์ จากช้างนาฬาคีรี จากองคุลิมาล จากนางจิญมานวิกา จากสัจจะกะนิครนธ์ จากพญานันโทปนันทนาคราช และท่านท้าวผกาพรหม เป็นชัยชนะที่ พระพุทธองค์ทรงได้มาด้วยอิทธิปาฏิหาริย์ และด้วยอำนาจแห่งบารมีธรรมโดยแท้ ผู้ใดได้สวดไว้ประจำทุกวันจะมีชัยชนะ มีความเจริญรุ่งเรืองตลอดกาลนาน มีสติระลึกได้ จะตายก็ไปสู่สุคติภูมิ

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ขอให้คุณโยมช่วยประชาสัมพันธ์ให้ด้วยนะว่า ให้สวดพาหุงมหากากันให้ทั่วหน้า นอกจากจะคุ้มตัวแล้ว ยังคุ้มครอบครัวได้ สวดมาก ๆ เข้า สวดกันทั้งประเทศก็ทำให้ประเทศมีความรุ่งเรือง พวกคนพาลสันดานหยาบก็แพ้ภัยไปอย่างถ้วนหน้า

ไม่แต่พระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเท่านั้นที่พบความมหัศจรรย์ของบทพาหุงมหากา แม้พระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ก็ทรงพบเช่นกัน โดยมีบันทึกโบราณบอกไว้ดังนี้ว่า

“เมื่อพระเจ้าตากสินมหาราชตีเมืองจันทบุรีได้แล้ว ก็ทรงเห็นว่าสงครามกู้ชาติต่อจากนี้ไปจะต้องหนักหนาและยืดยาว จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระยอดธงแบบศรีอยุธยาขึ้นแล้ว นิมนต์พระเถระทั้งหลายมาสวดบทพาหุงมหากาบรรจุไว้ในองค์พระ และพระองค์ก็ทรงเจริญรอยตามพระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ด้วยการเจริญพาหุงมหากา จึงบันดาลให้ทรงกู้ชาติสำเร็จ

โยมช่วยบอกญาติโยมด้วยนะ ว่าสวดพาหุงมหากากันให้ได้ทุกบ้าน สวดให้ได้มาก ๆ จะมีแต่ความรุ่งเรือง สวดพาหุงมหากาก่อนแล้วจึงสวดชินบัญชร เพราะชินบัญชรนั้นเจ้าประคุณสมเด็จท่านให้สวดบูชาพระอรหันต์ของท่าน ต้องสวดพาหุงมหากาก่อนแล้วจึงมาถึงชินบัญชรให้จดจำกันเอาไว้ นั่นแหละมงคลชีวิต

หลวงพ่อจรัญได้พูดเรื่องพาหุงมหากานี้อย่างละเอียด แล้วท่องให้ฟังด้วยเพราะท่านต้องการให้ผู้เขียนได้จดจำและเอไปบอกต่อกับท่านผู้อ่านต่อไป

ท่านผู้อ่านที่เคารพ วัดอัมพวัน เป็นดินแดนแห่งความสงบร่มเย็นด้วยอำนาจสติปัฏฐาน การเจริญภาวนา การเดินจงกรม การละเว้นสิ่งที่พึงละพึงเว้น เป็นดินแดนแห่งธรรมะและการหลีกเร้นจากความวุ่นวายของโลกภายนอก เพื่อแสวงหาความสงบแห่งจิตใจ แต่การเข้าไปต้องด้วยศรัทธาอันน้อมนำเข้าไป ไม่ใช่เพราะขัดพวกพ้องไม่ได้หรือเสียไม่ได้

ประตูวัดอัมพวันเปิดต้อนรับผู้แสวงหาสมบัติมนุษย์ ผู้ที่เป็นผู้เจริญด้วยสติปัญญาและการรู้จักคำว่าการคารวะและการเห็นสมณะเป็นอุดมมงคล หลวงพ่อจรัญท่านยินดีให้ธรรมปฏิบัติ และตอบข้อข้องใจในส่งที่เป็นไปเพื่อความเจริญแห่งชีวิตของผู้ถามและแก่ส่วนรวมทั่วไป และโปรดอย่าลืมคติของหลวงพ่อว่า “มาได้ รอได้ ทนได้ พบได้ ได้ดี” มนุษย์สมบัตินั้น หลวงพ่อว่า แสวงหาได้ไม่ยากด้วยการภาวนาและการปฏิบัติกรรมฐาน

ดอน เจดีย์
จาก น.ส.พ.มหัศจรรย์
เขียนจากคำบอกเล่าของพระครูภาวนาวิสุทธิ์

ค. ตัวอย่างความศรัทธาของผู้คนต่อบทสวดมนต์พาหุงมหากา กรณี เรื่องของ ผู้ว่าฯ พาหุง

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(สงวน จันทรอักษร)

ในปีพ.ศ. ๒๕๒๗ ข้าพเจ้ารับตำแหน่งเป็นผู้ช่วยผู้ตรวจราชการกระทรวงมหาดไทย อยู่มาแล้ว ๓ ปี นั่งมองดูงานกับมองดูอายุตัวเองแล้ว คิดว่าถ้าอยู่อย่างนี้ คงไปไม่ถึงไหนแน่ เพราะงานผู้ช่วยผู้ตรวจราชการกระทรวงมหาดไทยไม่เด่นไม่มีอะไรให้ทำมากนัก ประกอบกับอายุตัวก็ ๔๐ กว่าแล้วจึงตัดสินใจขอออกจากกระทรวงมหาดไทย ไปเป็นหัวหน้าฝ่ายแผนและโครงการ สำนักงานจังหวัดนราธิวาส ที่นั่นงานมากและเป็นที่เสี่ยงภัย

ที่นราธิวาส บ้านเช่าหายาก มีบ้านที่หัวหน้าฝ่ายคนก่อนเคยเช่าอยู่ เก่ามาก ๆ ผีดุ บนฝ้าเพดานมีค้างคาว หนู อาศัยอยู่เต็ม ตอนกลางคืนจะมีเสียงเหมือนคนเดินบนเพดานตลอดคืนข้าพเจ้าคิดจะหาบ้านใหม่หลายครั้ง แต่หาไม่ได้

ผู้บังคับบัญชาขณะนั้นดูเหมือนไม่ค่อยชอบหน้าข้าพเจ้าเลย แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อไปแล้วก็ต้องทำงานให้คุ้ม ตกค่ำก็ไปทำงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีถึง ๒๙๙ โครงการ ทำคนเดียวไม่ค่อยทัน จึงต้องทำตอนค่ำ ตั้งแต่ ๑๙.๓๐ น. ถึง ๒๒.๓๐ น.ทุกวัน หลังจากเลิกงานแล้วก็เป็นทุกข์เพราะกลับไปบ้านก็กลัวผีหลอกจึงต้องไปกินเหล้า วันละ ๑ แบน หรือเบียร์ ๒ ขวดทุกวัน เมาแอ่นแล้วกลับบ้านเข้านอนโดยไม่ถอดเสื้อผ้าหลับไปเลย จะได้ไม่ต้องกลัวผี เป็นเช่นนี้อยู่ ๒-๓ เดือน เงินที่ติดตัวไปบ้างก็เริ่มหมด กลัวจะเป็นคนติดเหล้าก็กลัว จึงขึ้นไปกรุงเทพ ๒-๓ วัน ไปหาท่านมหาคล่องที่วัดวิเศษการ พรานนก ท่านบอกว่าถ้ากลัวผีให้สวดพุทธคุณพาหุงมหากา ก็ไปซื้อหนังสือเจ็ดตำนานมา ๑ เล่ม ตัดเอาเฉพาะที่เป็นบทพาหุง ไปถ่ายขยายใหญ่ติดไว้ที่หัวนอน คราวนี้เลิกงานดึกแล้วไม่กินเหล้าเบียร์ แต่รีบกลับบ้านสวดพุทธคุณพาหุงมหากา หลับสบายดี ตั้งแต่นั้นมาจึงไม่ต้องกินเหล้าเบียร์อีกเลย

ตอนนั้นแม่ไปอยู่ด้วย แม่ใส่บาตรทุกวัน หลังจากสวดพระพุทธคุณพาหุงได้ ๒ เดือน ผู้บังคับบัญชาที่เคยไม่ชอบหน้าก็ให้คนมาตามชวนไปทานอาหารเย็น แล้วค่อย ๆ ดีขึ้นเรื่อย ๆ จนในที่สุดกลายเป็นคนที่ท่านชอบ ท่านขึ้นไปกรุงเทพฯ ๒ ครั้ง เพื่อขอความดีความชอบเป็นกรณีพิเศษ ๒ ขั้นให้ ปีนั้นได้ ๒ ขั้น

เมื่อเงินเดือนสูง ได้รับการแต่งตั้งให้รักษาราชการในตำแหน่งหัวหน้าสำนักงานจังหวัดปทุมธานี ผู้บังคับบัญชาสมัยนั้นให้ความไว้วางใจมาก เพราะเป็นเรื่องแปลก ท่านจะชวนไปนั่งรับประทานอาหารเที่ยงด้วยกันทุกวันที่ข้างนอก รับประทานเสร็จนั่งรถมากับท่าน พอจะถึงศาลากลางท่านก็สั่งงานเกือบทุกวัน แต่งานที่ท่านสั่งเราเตรียมไว้เสร็จแล้วทุกครั้ง นำไปให้ท่านลงนามภายใน ๓๐ นาที หลังจากท่านสั่งแล้วทุกครั้ง จึงได้รับความไว้วางใจด้วยดีเสมอมา

อยู่ปทุมธานีได้ ๖ เดือน กระทรวงย้ายให้ไปอยู่จังหวัดเลย ซึ่งเป็นจังหวัดที่ต้องรับผิดชอบดูแลผู้อพยพถึง ๔๖,๐๐๐ คน มีข้าราชการที่เป็นลูกน้องมากกว่าจังหวัดอื่น ๆ ถึง ๑๗ คน อยู่ที่นี่ก็เป็น

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่รักใคร่ไว้วางใจของผู้บังคับบัญชาด้วยดี ได้รับการพิจารณาความดีความชอบเป็นกรณีพิเศษ ๒ ขั้น ติดต่อกัน ๒ ปี จึงได้รับการแต่งตั้งเข้าไปเป็นหัวหน้าฝ่ายการเงินของกระทรวงมหาดไทย ได้อีก ๒ ขั้น อีก ๑ ปีต่อมาไปเป็นซี ๘ ที่นครศรีธรรมราช ๔ ปี ได้ ๒ ขั้น อีก ๓ ครั้ง สวดพระพุทธคุณและพาหุงตลอดเวลาทั้งตอนตื่นนอน ก่อนล้างหน้า และก่อนนอนไม่ค่อยได้ว่างเว้นนอกจากมีเหตุจำเป็น

ต่อมาในปี ๒๕๓๖ กระทรวงมหาดไทยเรียกให้เข้าเรียนในหลักสูตรนักปกครองระดับสูง (นปส) ช่วงปิด ๓ วันก็ไปถือศีลที่วัดอัมพวัน ไปกับภรรยานุ่งขาวห่มขาวถือศีลอยู่ ๓ วัน ทำสมาธิดีมาก ๆ ปีนี้ได้ ๒ ขั้นอีก ในที่สุดย้ายไปอยู่นราธิวาส วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๓๗ ได้ ๒ ขั้น ทางศอ.บต. อีก ๑ ปี พอถึงเดือนมิถุนายน ๒๕๓๗ ได้เลื่อนเป็นรองผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช

ตอนอยู่นครศรีธรรมราชนี้ ได้ถือปฏิบัติเคร่งครัดอยู่ ๓ ประการ คือ

๑. สวดพระพุทธคุณพาหุงมหากาทุกวันเช้า-ค่ำ เหมือนเช่นเคย วันเกิดอาจสวดธัมมจักกัปปวัตตนสูตรบ้าง ทำสมาธิด้วย

๒. ใส่บาตรทุกเช้า ไม่ว่าจะมีภิกษุสามเณรกี่องค์ ต้องใส่จนครบ บางวันมีถึง ๕๐ องค์ ก็ใส่จนครบ มีข้อสังเกตว่า ยิ่งทำบุญใส่บาตรมากเท่าใด ประชาชนญาติมิตร เพื่อนฝูงจะนำของกินมาให้ เช่น ผัก ปลา ผลไม้ น้ำผึ้ง ข้าวสาร จนใช้ไม่หมด ต้องแจกจ่ายให้ผู้อื่นอยู่เสมอ ๆ

๓. ชักชวนข้าราชการ พ่อค้า ประชาชนชาวพุทธไปทำบุญตามโครงการธรรมทานสัญจรเป็นประจำทุกเดือน เดือนละครั้งซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นวันอาทิตย์ มีข้าราชการและประชาชน ไปร่วมครั้งละมาก ๆ บางครั้งถึง ๘๐๐ คน ทุกครั้งที่ไปทำบุญจะแจกบทสวดพุทธคุณพาหุงเพื่อสวดทุกคน ได้แจกไปแล้วที่นครศรีธรรมราชประมาณ ๒ แสนฉบับ (รวมเวลา ๔ ปีครึ่ง) จะมีผู้ที่สวดเป็นประจำหลายหมื่นคน

ต่อมาตุลาคม ๒๕๔๓ ได้ย้ายไปเป็นรองผู้ว่าราชการจังหวัดพัทลุง ก็ดำเนินการเช่นเดียวกับที่นครศรีธรรมราชแต่ใช้ความถี่ในการออกไปชักชวนคนให้สวดมากขึ้น คือไปทุกเสาร์อาทิตย์ ส่วนในช่วงเข้าพรรษาไปทุกวัน เว้นวันจันทร์วันเดียว ผลก็คือมีผู้สวดพุทธคุณพาหุงมหากากันทั่วเมือง

๑ สิงหาคม ๒๕๔๔ เดินทางขึ้นไปนมัสการพระที่พิษณุโลกและเชียงใหม่ พอถึงวันที่ ๓ สิงหาคม ๒๕๔๔ ได้เดินทางกลับ และนมัสการท่านเจ้าคุณหลวงพ่อจรัญ วัดอัมพวัน สิงห์บุรี โชคดีมาก ๆ ที่วันนี้ท่านลงมารับแขก มีแขกคุยอยู่เพียง ๔-๕ คนเท่านั้น ภรรยาซึ่งไปวัดนี้บ่อย ๆ ก็ชวนให้เข้าไปนมัสการท่าน หลังจากนั่งฟังท่านคุยอยู่พอสมควรก็มีโอกาสได้เล่าให้ท่านฟังว่า เป็นรองผู้ว่าราชการจังหวัดมา ๕ ปีครึ่งแล้วอยู่นครศรีธรรมราชและพัทลุง นำประชาชนสวดพุทธคุณพาหุงไม่เคยขาด ท่านนั่งดูสักพักท่านก็พูดขึ้นมาว่า "ไปเป็นผู้ว่าฯ เสียไป" ดีใจมาก เพราะคิดว่าสวดพุทธคุณพาหุงมา ๑๐ กว่าปี ล้วนพบแต่ของดี มาวันนี้ท่านเจ้าคุณคงมองเห็นพลังความดีที่เราสวดและปฏิบัติธรรม

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตามบทพุทธคุณพาหุงมาตลอด ท่านจึงให้พรให้เป็นผู้ว่าฯ และพอถึงวันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๔๔ โทรทัศน์ก็ประกาศว่า ครม.แต่งตั้งให้ไปเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดตรัง คนทั่วไปบอกกันว่าที่ได้เป็นผู้ว่าฯก็เพราะสวดพาหุง จึงเรียกกันว่าผู้ว่าฯพาหุง

ข้าพเจ้าดีใจมากที่คนเรียกเช่นนั้น เพราะอยากจะชักชวนให้คนสวดพาหุงกันให้มาก ๆ แต่ดูเหมือนคนไม่กล้าสวด กลัวจะเชยแต่เราสวดจนได้เป็นผู้ว่าราชการจังหวัด ไม่ได้ทำชั่วจนได้เป็นก็ดีใจเพราะอาจทำให้คนอื่นหายกลัวเชยไปได้บ้าง

สิ่งที่ชักชวนให้ผู้คนสวดพุทธคุณพาหุงกันมาก ๆ ก็คือได้อธิบายให้คนเข้าใจว่าบทสวดมนต์พุทธคุณพาหุงเป็นบทที่พรรณนาเล่าเรื่องที่พระพุทธเจ้าชนะมาร ๘ ประการ แต่ละประการทรงชนะด้วยธรรมะ อานิสงส์ของการสวดก็คือเอาธรรมะมาท่องบ่น บริกรรมภาวนา ย่อมได้อานิสงส์ และนำธรรมะนั้น ๆ ไปปฏิบัติ ย่อมได้อานิสงส์เห็นทันตา เช่น

พาหุงข้อที่ ๑ พระพุทธเจ้าชนะมารด้วยระลึกถึงทานที่ทำมาแล้วแต่อดีตชาติ ข้อนี้ธรรมะสอนให้เราให้ทานแล้วชนะมารได้

พาหุงข้อที่ ๒ คือชนะด้วยขันติ ความอดทน อดกลั้น ผู้ใดสวดแล้วนำธรรมะมาปฏิบัติก็จะทำอะไรสำเร็จ ให้ลูกสวดให้ลูกปฏิบัติ ลูกเรียนหนังสือก็จะสำเร็จ มีงานการทำดี ๆ

พาหุงข้อที่ ๓ พระพุทธเจ้าชนะมารด้วยเมตตา ธรรมะในข้อนี้คือ เมตตา สวดแล้วแผ่เมตตาก็จะไม่มีศัตรู มีแต่เทวดารักมนุษย์รัก เป็นต้น

พุทธคุณพาหุงนี้มีอานุภาพมากจริงๆ ได้เห็นมาแล้วทุกอย่างวันหนึ่งประชาชน ๓,๐๐๐ กว่าคนปิดถนนประท้วงเรื่องเลือกตั้ง ผู้ว่าราชการจังหวัดมอบหมาย ให้ข้าพเจ้าแก้ปัญหา สามารถใช้เวลาในการเจรจาเพียง ๑๐ นาที ผู้คนเลิกปิดถนนได้อย่างน่าอัศจรรย์ใจจริงๆ

จึงขอเชิญชวนทุกท่านสวดพุทธคุณพาหุงเถิดครับ ตัวเองได้ดี บุตรหลานได้ดี ครอบครัวได้ดี และบ้านเมืองจะดีไปด้วย ข้าพเจ้าผู้ว่าราชการจังหวัดตรัง ก็จะทำเช่นเดียวกับที่นครศรีธรรมราชและพัทลุง ด้วยใจมุ่งเมตตาให้ประชาชนเป็นสุขด้วยกันทุกคน

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ : นางณัฏฐรัตน์ ผาทา (ฟ่ง)

เกิด : ๒๘ สิงหาคม ๒๕๑๕

ภูมิลำเนา : อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

การศึกษา : ประถมศึกษาโรงเรียนยะลาบำรุง

: มัธยมศึกษาโรงเรียนผดุงประชายะลา

: ประกาศนียบัตรวิชาชีพ(ปวช.) วิทยาลัยเทคนิคยะลา

: ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง(ปวส.) วิทยาลัยเซนต์จอห์นเทคนิคกรุงเทพ

: ปริญญาตรี บริหารการจัดการทั่วไป (การตลาด) มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา พ.ศ. ๒๕๓๙

ที่อยู่ปัจจุบัน : ๖๓/๑๔๕ ถนนพระบรมราชชนนี แขวงศาลาธรรมสพน์ เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐.

สถานที่ทำงาน : กองนิติการ สำนักราชเลขาธิการ ในพระบรมมหาราชวัง ถนนหน้าพระลาน เขตพระนครกรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย